

TARTALOM

BORVENDÉG ZSUZSANNA

A KÁDÁRI MAGYARORSZÁG TITKOS ÉLETE

ELŐSZÓ	9
BEVEZETŐ	11
HIRSZERZŐK VERSENYE	13
„ALKOTMÁNYOS KÖLTSÉGEK”	15
AZ OFFSHORE KEZELÉS	17
A WALTHAM IS A KÁDÁRI	19
MANIPULÁCIÓK ÉS A KÁDÁRI	21
LOPÁSOK	23
TRÁNSZIT	25
KISÉRTŐ	27
EMBERKERESKEDELM A SZOCIALIZMUSBAN	29
BANKZÁRÓK NYOMÁBAN	31
KOMMUNISTA OLAJMAGYAR	33
OLAJOZOTT MECHANIZMUS	35
ÁLLAMBIZTONSÁGI PÉNZBEHATÁS	37
CSEMPÉSZÜGYVÉTELSÉG	39
AZ ÉNŐ RÉSZVÉTELYVÉNY	41
A „KÁDÁRI” AKCIÓ	43
KOMMUNISTA KULTÚRHARC	45

CISAGÍTÁSNAK ÁLCÁZVA	47
KÁDÁRI ÉS A KÁDÁRI	49
A KÁDÁRI	51

Kárpátia Stúdió
Köröstárkány–Kápolnásnyék
2019

A KÖTET MEGJELÉNÉSÉT TÁMOGATTA:

Nemzeti Kulturális Alap

© Borvendég Zsuzsanna

Minden jog fenntartva

ISBN 978-615-5374-34-0

Kiadta a Kárpátia Stúdió Kft.

karpatiastudio.hu

kiado@karpatiastudio.hu

Felelős kiadó: Szakács Árpád

Felelős szerkesztő: Szakács Árpád

Borítóterv, műszaki szerkesztés: Tóth Mihály, Tóth Gábor

Nyomda: Séd Kft.

Felelős vezető: Dránovits Anna

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
BEVEZETÉS.....	11
HÍRSZERZŐK VERSENYE.....	15
„ALKOTMÁNYOS KÖLTSÉGEK”	21
AZ OFFSHORE KEZDETEI.....	27
A WALTHAM ÉS A VIDEOTON KOOPERÁCIÓJA	35
MANIPULÁLT RENDSZERVÁLTÁS.....	43
„LOPOK, CSALOK, HAZUDOK”	51
IRÁNYÍTOTT HÍREK	59
KÍSÉRT(ETT) A MÚLT	65
EMBERKERESKEDELEM A SZOCIALIZMUSBAN.....	71
BANKSZÁMLÁK NYOMÁBAN	79
KOMMUNISTA OLAJMAFFIA	87
OLAJJOZOTT MECHANIZMUS.....	93
ÁLLAMBIZTONSÁGI PÉNZBEHAJTÁS.....	99
CSEMPÉSZÜGYNÖKSÉG	107
AZ ELSŐ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.....	113
A „SAHARA”-AKCIÓ	119
KOMMUNISTA KULTÚRHARC.....	125
ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA	133
Bevezetés – Ideológiai hadviselés	135
A KGB újságírói.....	138
Az első évek.....	138
A nemzetközi befolyás kiszélesítésének első lépései	145
A NÚSZ Magyarországon.....	150
Tereprendezés.....	150
Kincstárnok a „prágai télben”	156
A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ alapítása	159
Hotel Interpress	162

ELŐSZÓ

Előfordul, hogy a történelmi elemzések téves következtetésekre jutnak, történelmietlenek, ha nem a vizsgált kor körülményeiből indulnak ki. A legfontosabb, hogy a konklúziók levonását megelőzően igyekezzünk beleképzelni magunkat a jelzett korszakba, és az azt megélt emberek motivációiba.

A történész (egy adott történelmi korszakot vizsgál, tehát: a múlt egy „tört...” részét; a saját koncepcióját jeleníti meg, tehát: az „...én...” szemüvegén keresztül lát; amit józan mérlegeléssel tesz, tehát: az „...ész”-re hagyatkozik) ezért: történész. A kutató felelőssége, hogy közelítsen az objektív tényekhez.

Borvendég Zsuzsanna képes volt A kádári Magyarország titkos élete című könyvében ezt az elvet követni, és egyértelműsíteni. A tudatosan korrekt hozzáállását jól jelzi, ha valamihez nem volt forrásanyaga, nem vont le téves – érzelemtől fűtött – konzekvenciát, nem lőtt túl a célon. Megérteni akarta a vizsgált korszakot és azok szereplőit. A könyvével pedig érthetővé tenni azoknak is, akik bár érintve lehettek, de mégsem láttak tisztán.

Mert mi, a szolgálat volt tisztjei is – kevés kivételtől eltekintve – erkölcsi értelemben tisztességesek akartunk maradni, olyan politikai körülmények között, melyek nem voltak kevésbé bonyolultak, mint amilyeneket most megélünk a XXI. században. A történésszel közösen, csak remélni merjük, hogy sikerül megtartani valamit, az ember egyébként veleszületett erkölcsi tartásából.

Földi László
titkosszolgálati szakértő

BEVEZETÉS

„Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.”

(Petőfi Sándor)

Petőfi Sándor jól ismert sorait választottam e kötet mottójául, no nem azért, mintha a szellem és a jog napvilága, vagy a bőség kosara ne heverne lehetőségként ott minden honfitársunk lába előtt, hanem azért, mert mára kiderült: a Kánaán mindezek beteljesülésével sem érkezett el, sőt messzebb vagyunk tőle, mint valaha. A törvény előtti egyenlőséget kivítva az európai civilizáció, de nem állt meg itt. Hazug szólamokkal eltorzította az eredeti gondolatot és az egyenlőség hangoztatása az emberek közötti igazságtalanság bölcsője, az értéktelenség és a silányság felemelésének záloga lett. A bőség kosara csapdaként ejtette foglyul az európai fehér embert, és sikerült elérni észrevétlenül azt, amit a bolsevik hordák tűztek ki célul a huszadik század elején: egy új embertípus megszületését. A fogyasztói társadalom tagjai, akiknek minden anyagi forrás a rendelkezésükre áll ahhoz, hogy a szellem napvilága ragyogja be életüket, mint béklyót rázzák le magukról a „raison” diktálta kötöttségeket, pedig életfilozófiájuk éppen a felvilágosodásban gyökerezik. A jóból is megárt a sok, mondja erre a bölcs magyar mondás, és valóban. A transzcendens világgal, a szakrális hagyományokkal szakítani igyekvő, magát felvilágosultnak tartó európai elit messze túllépett az észszerűség határain, nézeteik radikalizálódtak, a szélsőségességig fajultak. Egy másik magyar mondást idézve: átestek a ló túlsó oldalára. Sikerrel bizonyítják be minden áldott nap azt is, hogy a marxista lineáris történelemszemlélet az emberiség eszmetörténetének egyik legnagyobb hazugsága. Az általuk kreált folytonos fejlődés mítoszát erősen

megkérdőjelezi a középkori babonákat idéző és minden józan ész és tudományos érvet mellőző állításaik, amelyek mellett újabb és újabb hordák szállnak síkra a huszonegyedik század hajnalán. A történelem igenis ismétli önmagát. Nekünk, történészeknek éppen ezért van óriási felelősségünk abban, mit és hogyan vetünk papírra, kihez és miként szólunk. „Mi dolgunk a világon? küzdeni. Erőnk szerint a legnemesbékért.” – írja a Szózat költője, majd egy drámai fordulattal így folytatja: „Előtünk egy nemzetnek sorsa áll.” E sorok talán soha nem voltak annyira időszerűek, mint ma. Nem kevesebb a tét, mint a nemzet, a nemzetek megmaradása, és az írástudók nem rázhatják le magukról ennek a tétnek a felelősségét. Kezekbe hát a lantot!

Jelen kötet egyfajta hitvallás, állásfoglalás ezen felelősség felvállalása mellett, a tudomány ugyanis soha nem lehet önmagáért való. Tisztában vagyok azzal, hogy ezen kiállásom „szentségtörésnek” számít a történetstársadalom nagyobb részének szemében. Tudósnak lenni ma egyet kell hogy jelentsen szerintük a „pártatlansággal” és a „politikamentességgel”, azonban ezen fogalmak jelentését önkényesen határozzák meg. Ha valaki felvállalja világnézetét és értékrendjét, azonnal azzal támadják, hogy elveszítette a tudományos munkához elengedhetetlen semlegességét és objektivitását. Tiltakozom ez ellen. Én értékek mentén gondolkodom a világról emberként és történészként egyaránt, és nem érzem úgy, hogy ennek az útnak kevésbé lenne létjogosultsága bármi máshoz képest.

Ez a könyv újra közzéteszi azt a cikksorozatot, amely a *Magyar Idők* hétvégi, kulturális mellékletében, a *Lugasban* jelent meg 2018 nyarán. A pályám fontos állomása volt ez a sorozat, hiszen sokan felfigyeltek kutatásaimra. Sok ismerőst, barátot köszönhetek a hétről hétre megjelenő cikkeknek, szerető támogatást és további munkára motiváló buzdítást kaptam tőlük. De sok támadás is ért. Voltak olyan hangok, amelyek kurzustörténészként aposztrofáltak, voltak, akik szerint elmentem a falig, pusztán azért, mert egy olyan sajtóorgánumban írtam történelmi

ismeretterjesztő cikkeket, amelyik határozott politikai nézeteket vall. Igen, kérem, ez a sajtó legfőbb sajátossága: az érték-, vagy – rosszabb esetben – az érdekválasztás. Éppen a független és semleges újságírás illúziójáról szól a szintén e kötetben újraközölt, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága által 2015-ben kiadott *Újságírásnak álcázva* című monográfiám bővített, átdolgozott változata. Mivel független és semleges újságírás nem létezik, legfeljebb csak a kiegyensúlyozottságra lehet törekedni, nekem is választanom kell, ha közéleti lapokon keresztül is szeretnék eljutni az Olvasókhoz. Választottam, ugyanis a széles társadalmi nyilvánosság legalább annyira, ha nem még fontosabb számomra, mint a tudományos közéletben való elismertség. Hivatásomnak és kötelességemnek érzem az általam megszerzett tudás továbbadását; ez minden kutató számára a saját nemzete iránt érzett felelősségvállalás is egyben. Történetstársadalomról, a tudósok felelősségéről, a történetírás zsákutcáiról és lehetséges megújításáról is olvashatnak e kötetben egy esszét, amelyet M. Kiss Sándor professzor úr 75. születésnapjára írtam. Kérem, fogadják szeretettel és értő jóindulattal ezeket az írásokat, amelyek látszólag laza láncolatként kapcsolódnak egymáshoz, de valójában szorosan összeköti őket az a kíváncsiság, amely évek óta szenvedélyesen hajt afelé, hogy minél mélyebben megértsem közelmúltunk történetét, és ezáltal értelmezni tudjam a „kizökkent időt”, amelyben élünk.

Szeretnék köszönetet mondani Hanthy Kingának, aki kitálalta *A kádári Magyarország titkos élete* című sorozat útra indítását és Fehér Bélának, a *Lugas* főszerkesztőjének, aki kitüntetett megelőlegezett bizalmával. Köszönet illeti kollégáimat, Székér Nórát, Halász Andrást és Soós Mihályt, akik mindig mellettem álltak és segítettek véleményükkel, tudásukkal, bátorítottak akkor is, ha éppen úgy éreztem, reménytelen a küzdelem. Köszönöm Domonkos Lászlónak az ötletet, hogy ebből a sorozatból könyv szülessen és természetesen Szakács Árpádnak, hogy ezt az ötletet felkarolta és megvalósította. És végül szívem minden

szeretetével és hálájával mondok köszönetet Férjemnek, akinek feltétlen támogatása nélkül nem lenne erőm és bátorságom a saját utamat járni.

Piliscsaba, 2019 márciusának idusán

HÍRSZERZŐK VERSENYE

A hidegháború időszaka a kémjátszmák története volt, és bármilyen hihetetlen, Magyarország mindebben nagyon fontos szerepet játszott. Magyar titkos ügynökök nyüzsgöttek a világ legfontosabb ipari létesítményei körül, megszerelve akár a legérzékenyebb technológiákat is, de sikeres tevékenységük fedésében egy rejtélyes pénzügyi-gazdasági hálózat is kiépült a hetvenes-nyolcvanas évekre: létrejött a vadszocialista offshore birodalom.

Komoly adósságuk van az 1945 utáni évtizedeket kutató történészeknek, hiszen alig tudunk valamit a titkosszolgálatok tevékenységéről. Közhely ugyan, de igaz: a titkosszolgálatok többnyire titkosan működnek, normális üzemmódnak számít tehát, ha keveset tudunk róluk. Miért van mégis adósságunk? Mert nélkülük többnyire értelmezhetetlen a közelmúlt története.

A kétpólusú világ és az atomkorszak beköszöntével olyan kényes egyensúlyi helyzet állt elő, amelynek megbillenése egyik nagyhatalomnak sem volt érdeke, a globális hadszíntéren tehát nem nyílt fegyveres összecsapások zajlottak – azt megtartották a lokalitás szintjén –, hanem a különböző titkosszolgálatok háborúi. Kémek és titkos ügynökök vadásztak egymásra és az információkra, ennek a vetélkedésnek pedig a legnagyobb tétje a legújabb tudományos eredmények, a legfejlettebb technológiák megszerzése volt.

A nagyhatalmi játszmák keresztútjében a kádári Magyarország egyfajta közvetítőként jelent meg a két világrend között. Ez nyilván adódott geopolitikai helyzetéből, történelmi hagyományaiból, de abból a sajátos szituációból is, amelybe az 1956-os forradalom következtében került. A magyar szabadságharcosok híre és dicsősége ugyanis bejárta a Nyugatot, és ez nemcsak az emig-

rációt választó honfitársaink előtt nyitotta meg a kapukat, hanem a diplomáciai, üzleti, tudományos kapcsolatok előtt is. Ami rövid távon diszkreditálta a nyugati demokráciákban a szovjet tankok támogatásával hatalmat szerző Kádárt, ugyanaz a lelkesedés tette a magyarországi pártvezért a keleti blokk legszalónképesebb politikusává a hetvenes évekre.

Ez azonban egy jól felépített, tudatos manipuláció eredménye volt, amelyben a magyar titkosszolgálatoknak kiemelkedő szerep jutott. Kádár tisztában volt azzal, hogy a sztálinista terror eszközeivel nem folytatható a kommunista hatalomgyakorlás, új utakat kellett találnia, amely biztosította számára a társadalom támogatását. Ez lett a mindenki által oly jól ismert életszínvonal-politika.

Az anyagi jobblét megteremtéséhez azonban nem voltak meg a források, szükség volt a nyugati gazdasági kapcsolatok felfuttatására, a kapitalista tőke és a legmodernebb technológia beáramlására. Ezen a ponton a szovjet és a magyar érdekek találkoztak. A keleti blokk titkosszolgálati munkamegosztásában pedig olyan szerepet osztottak ránk, amely kiválóan idomult sajátos helyzetünkhez: felelősei lettünk a Nyugat semlegesítésének, vagyis a demokratikus társadalmak befolyásolásának. Divatos fogalommal élve: érzékenyítettük a szabad világot a kommunizmus iránt.

És miképpen kapcsolódik Kádár pragmatikus helyzetfelismeréséhez és a tudományos-technikai versengéshez a befolyásolási politika? Egyszerű: mindez gyakorlatilag „tereprendezés” volt, megágyazott a későbbi titkosszolgálati behatolási csatornáknak, és kialakított egy olyan hamis fogalomkészletet a Kádár-rendszer definiálásához, amely a mai napig meghatározza a közbeszédet, ezáltal korlátozza a korszak elfogulatlan leírását is. Ilyenek a „gulyáskommunizmus” vagy a „legvidámabb barakk” kifejezések, amelyek felmentést adtak a demokratikus országok intézményei, vállalatai számára azon vád alól, hogy együttműködésükkel egy diktatórikus kormányzatot legitimáltak, amely felelős a magyar szabadságharc vérbe fojtásáért, a forradalom utáni megtorlások kíméletlen levezényléséért.

A lelkiismereti kérdések ad acta kerülhettek, az üzleti érdekek pedig kiteljesedhettek. A semlegesítési politika élharcosai természetesen a magyar újságírók voltak, és munkájuk előfeltétele volt a külkereskedelmi fedéssel folytatott műszaki-tudományos hírszerzés sikerének, amelynek kézzelfogható eredményeként a nyolcvanas évekre a legjelentősebb embargós útvonalak Magyarországon át vezettek a Szovjetunió felé. Rendkívül izgalmas és kevésbé ismert fejezete ez a magyar közelmúltnak, azonban a sokszor valóban filmvászonra illő események meglevenítése előtt érdemes felvázolni, hogyan nézett ki az az intézményrendszer, amely ezt a szovjet birodalmi érdekek szempontjából is jelentős titkosszolgálati munkát végezte a Kádár-rendszer idején.

Az állambiztonsági múlt emlegetése a közbeszédben egyet jelent az „ügynökkérdéssel”. Magam nem vagyok elkötelezett összeesküvés-hívó, de nem tudok erre a félresiklott párbeszédre nem úgy tekinteni, mint a társadalom rendkívül tudatos megtévesztésére. A rendszerváltás utáni időszakban gumicsontként dobták ezt a problémát az emberek elé, és a mai napig ezen rágódunk ahelyett, hogy a valódi megtisztulás érdekében rendbe tennénk a kollaboráció szintjeinek és a felelősségnek a kérdését.

Nem az „ügynökakták” kutathatósága a kérdés, hiszen a levéltárban lévő fennmaradt dokumentumok szabadon hozzáférhetők. Nem is az „ügynöklisták” nyilvánosságát kellene követelni, hiszen ilyen listák nincsenek, nem is voltak soha. Aki ismeri a vonatkozó irattípusokat, tudja, hogy lehetetlen összeállítani egy teljes listát, és ennek csak egyik oka az, hogy az iratok jelentős hányada megsemmisült, sokkal fontosabb a különbség ügynök és ügynök, jelentés és jelentés között.

A legteljesebb inkompetenciára és felelőtlenesgre vall, ha mégis azt próbálják elhitetni a közvéleménnyel, hogy ettől a listától várható a megtisztulás, az erkölcsi elégtétel. Azt gondolom, hogy akik mégis megpróbálják ezen fogalmak köré korlátozni a közbeszédet, azokat ugyanazok a célok vezetik, mint azokat, akik a rendszerváltás után a III/III. Csoportfőnökséget dobták bűnbak-

ként a nyilvánosság elé. A valóság ennél sokkal árnyaltabb, és a kollaboráció vádja sokkal szélesebb csoportokat érinthet.

A törvényalkotó rendkívül szigorú és szűk kereteket szabott meg arra vonatkozóan, hogy kit lehet ügynöknek tekinteni, és kit nem, holott köztudott, hogy a társadalmi és hivatalos kapcsolattól a titkos megbízottakon át a titkos munkatársig vagy a konspiratív lakások tulajdonosaiig számtalan formája lehetett a politikai rendőrséggel való együttműködésnek. És itt szándékosan használtam politikai rendőrséget, hiszen az állambiztonsági szervezetnek ez csak az egyik pillére volt. A klasszikus titkosszolgálati csoportfőnökségek, vagyis a hírszerzés és a kémelhárítás is használt operatív hálózatot, csak hogy a velük való együttműködés megítélése sokkal problematikusabb.

Először is szögezzük le: ha valaki rendszeres kapcsolatot ápolt nyugati szervezetekkel, személyekkel, nem kerülhette el, hogy a hírszerzés vagy a kémelhárítás (vagy mindkettő) meg ne keresse. Beszámolókat írni külföldi utakról, tudományos vagy gazdasági tárgyalásokról nyilván kevésbé tűnt megvetendőnek, mint barátokról, szomszédokról, munkatársakról jelenteni, ugyanakkor sokkal kifizetődőbb volt.

Általánosságban elmondható, hogy a hírszerzés és a kémelhárítás „ügynökei” sokkal jobban jártak, hiszen karrierjüket támogatták, ismeretségi rendszerüket kiépíthették, ezzel biztosították megélhetésüket akár a rendszerváltáson átívelően is. Nagy különbség ez a három per hármasokhoz képest, mégis sokkal kevesebbet beszélünk róluk.

A magyar hírszerzés feladatai között említett semlegesítést és az embargós szállításokat végző újságírók és külkereskedők mellett fontos szereplői voltak ennek a körnek a pénzügyi, gazdasági vagy tudományos területen működő szakemberek, azon személyek, akik saját szakmai előmenetelük, érvényesülésük érdekében elfogadhatónak tartották a titkosszolgálati szerepvállalást.

Közülük is egy nagyon kevésbé ismert kört szeretnék most kiemelni, hiszen ha operatív hálózatról beszélünk, nagyrészt

a belügyi hálózatra szoktunk gondolni, pedig a BM-en kívül más hírszerző szerv is működött a kádári Magyarországon: a katonai felderítés, vagyis a Magyar Néphadsereg Vezérkarának 2. Csoportfőnöksége (MNVK-2.). Talán azért nem került a közfigyelem homlokterébe ez a szervezet, mert a katonai titkosszolgálaton belül csak hírszerzés működött, nem volt belső reakcióelhárítása vagy vizsgálati osztálya, így nem tartottuk őket számon a kommunista terror végrehajtóiként.

Tulajdonképpen az MNVK-2. nem is vett részt közvetlenül a megfélemlítésekben vagy a megfigyelésekben, a forradalom utáni megtorlásokban, azonban a kommunizmus bűnei véleményem szerint nem merülnek ki a társadalom egyes tagjai ellen elkövetett közvetlen repressziókban. Az ország eladósítása, idegen pénzügyi csoportoknak való kiszolgáltatása ugyan kisebb bűnnek tűnik, de mégis évtizedekre befolyásolta, kényszerpályára állította az országot, amely a társadalom minden tagját érintette, politikai, világnézeti hovatartozásra való tekintet nélkül.

Keveset tudunk még erről a gazdasági tevékenységről, de eddigi ismereteim alapján feltételezhető, hogy a katonai titkosszolgálat érintettebb a kérdésben, mint a belügy. És miképpen kötődik a témához az operatív hálózat kérdése? Természetesen úgy, hogy a katonai felderítés is foglalkoztatott a hivatalos állományán kívül is embereket.

A két hírszerzés versengett a legkvalifikáltabb szakemberek beszerzéséért, és gyakran a katonai felderítés nyert. Az okokat leginkább a hálózati lét kevésbé kompromittáló formájában és a beszerzés módjában kell keresni.

Az MNVK-2. jelentősen kevesebb költségvetési összeg felett rendelkezett, mint a belügyi állambiztonság, így nagyon meg kellett válogatnia, kiket nyer meg magának. A megnyerés kifejezés pedig kulcsfontosságú, hiszen a katonai felderítés beszerezett operatív hálózatának tagjait megnyertnek és nem ügynöknek nevezték. A megnyerési folyamat, vagyis a beszer-

vezés kevésbé volt formalizált, mint a BM-nél, konkrét feladatra vagy időszakra szolt, és nem járt érte fizetés.

Miért volt mégis vonzó? A legkülönbözőbb lehetőségek miatt, amelyeket a szolgálat felajánlott az együttműködésért cserébe. Ez lehetett egy tartós külföldi kiküldetés, lakás, egyetemi felvétel, szinte bármi, amire az illetőnek szüksége volt, vagy vágyott rá. Talán az is a katonai felderítés mellett szolt, hogy a megnyert nem tartotta magát BM-es besúgónak, kevésbé volt kompromittáló, és hosszabb távon igazuk is lett. Senki nem ismeri őket ma sem.

Néhányuk tevékenységére fény derült már az állambiztonsági iratoknak köszönhetően, de az egykori hálózat még mindig védelmet élvez, hiszen az iratok döntő többsége még nem került át a levéltárba. Az eddig feltárt források alapján azonban azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a katonai felderítésen belül működött egy nagyon komoly érdekérvényesítési képességgel rendelkező csoport, akiknek a segítségével a hatvanas évek végére felemelkedett és megerősödött a külkereskedelmi lobb, és a hetvenes évek folyamán kiépült egy olyan nyugati (offshore) céghálózat, amely hatalmas károkat okozott a magyar gazdaságnak.

A megnyertek többsége pedig remekül ki tudta aknázni a lehetőségeket: gazdaságilag megerősödve, kapcsolati rendszerüket megőrizve élték túl a rendszerváltást, ráadásul az erkölcsi megbélyegzéssel sem kellett szembenézniük. Az elkövetkező hetekben elsősorban az ő tevékenységükről fogok írni. Újságírókról és külkereskedőkről, titkos ügynökökről és üzletemberekről, akik láthatatlanul manipulálták az ország életét, és a szocializmus keretei között is a legkizsákmányolóbb kapitalista logika szerint cselekedtek.

Magyar Idők, 2018. június 17.

„ALKOTMÁNYOS KÖLTSÉGEK”

A titkosszolgálatok titkos ügyleteihez titkos pénzekre is szükség van. A kommunizmus idején valutakitermelésnek nevezték azt a tevékenységet, amellyel konspiratív pénzeket és plusz költségvetési forrásokat biztosítottak a hírszerzés számára. De a „civil” életben is szükség volt rá: csillapította az ország valutaínségét.

Egy titkosszolgálatnak elengedhetetlen szüksége van arra, hogy tevékenysége titokban maradjon, éppen ezért elkerülhetetlen, hogy bizonyos esetekben olyan pénzügyi forrásokhoz nyúljon, amelyek semmilyen formában nem köthetőek a szervezethez, de adott esetben még az anyaországhoz sem. Így volt ez a hidegháború idején, és nagy valószínűséggel így kell legyen ma is.

Még a polgári demokratikus országokban is, ahol csak szigorú jogszabályi keretek között dolgozhatnak a nemzet biztonságának őrei, előfordulhatnak olyan titkosszolgálati teendők, amelyeket akár a költségvetési elszámolások során is rejtetni kell. Egy diktatúrában mindez fokozottan érvényesül, hiszen nincsen nyilvánosság, nincsen elszámoltatás.

A kommunizmus éveiben a rendszer kegyeltjei gyakorlatilag akadálytalanul használhatták ki a titkosszolgálat nyújtotta lehetőségeket, komoly károkat okozva a népgazdaságnak. Magyarországon a szovjet megszállás után kiépült diktatúrában államosítottak mindent, még a szervezett bűnözést is. (Ami hivatalosan akkor még persze nem létezett, csak a rendszerváltás után definiálta ezt a jelenséget a törvényalkotó.)

Kezdetben a politikai rendőrség emberei voltak a legfőbb maffiózók: tonnaszámba csempészték be a lezárt határokon ke-

resztül a nálunk beszerezhetetlen élvezeti cikkeket, és zsebelték be a hasznót, amelyet a feketepiac irracionális árainak köszönhetően szereztek. Később a módszerek finomodtak, a pénzszerzés útjai rafináltabbak lettek. Kiépült egy hálózat, amelynek sarokkövévé a külkereskedelmi vállalatok váltak.

A gazdaság szovjetizálása érintette a külkereskedelmet is, 1949–1950 folyamán a termelő vállalatoktól megvonták a külkereskedelmi jogot, és létrehozták azt a monopóliummal rendelkező, szakosított vállalati rendszert, amely egészen a rendszerváltásig kisajátította magának az árucseré-forgalom lebonyolítását. Az ideológia, amelynek alapján megszervezték ezt a céghálózatot, tökéletesen megfelelt a hidegháborús örületnek: megvalósították a nyugati kereskedelmi kapcsolatok totális ellenőrzését.

A titkosszolgálatok folyamatosan jelen voltak a külkereskedelem mindennapjaiban, amely fedést is nyújtott saját hírszerző munkájukhoz. Értelemszerűen a külkereskedelem a hidegháború alatt az egyik legfontosabb műveleti területe volt a különböző hírszerző szerveknek, de a feladataik elvégzése közben a kínálkozó gazdasági lehetőségeket is ki tudták használni, vagyis valutakitermelést végeztek a cégek segítségével.

A kapitalista világtól való elzárkózás meghirdetése hivatalosan arra ösztönözte a szatellitállamokat, hogy rövid időn belül teljesen önellátóvá váljanak, azonban a hermetikus különállás megvalósíthatatlan volt. Nemcsak azért, mert pótolhatatlan nyersanyagokat, árucikkeket kellett beszállítanunk a rothadónak kikiáltott Nyugatról, hanem azért is, mert ez volt az egyik legfontosabb eszköze a nyugati kommunista pártok finanszírozásának.

A testvérpártok támogatása kötelező penzumként volt előírva minden szocialista ország számára, és kidolgozott menetrend szerint kellett azt végrehajtani. Mivel a Nyugat-Európában működő kommunista pártok számára adva volt a kapitalista gazdaság nyújtotta vállalkozói szabadság, könnyedén tudtak különböző pártvállalatokat alapítani, amelyeknek támogatása elsőrendű feladata volt a keleti blokk államainak. Ezek a cégek soha nem voltak

termelőegységek, közvetítő kereskedelemmel foglalkoztak, ami annyit jelentett, hogy kötelezően kellett igénybe venni szolgáltatásaikat, ha egy nyugati vállalat be akart lépni a keleti piacokra, és fordítva.

Munkájukért jutalékot kaptak általában mindkét oldalról. Nemcsak cégek, de személyek is elláthatták az üzletkötői feladatot. Nem tudjuk pontosan megmondani, hogy 1945-től a hetvenes évek elejéig mekkora összegekkel támogattuk a testvérpártokat a kereskedelmi jutalékok útján, de egy konkrét példa felelevenítésével a nagyságrendet szemléltetni tudjuk.

India a harmadik világ legfontosabb állama volt, hiszen vezetésével erősödött meg a hatvanas évek végére az el nem kötelezett országok közötti együttműködés. Mindkét nagyhatalom pályázott az ősi kultúrájú állam feletti befolyás megszerzésére. Ma már köztudott, hogy Indira Gandhi kormányzatában nyüzsgöttek a CIA és a KGB emberei, azonban messzemenően a szovjet érdekek érvényesültek jobban.

A hidegháború éveiben majdnem folyamatosan hatalmon lévő és a szovjetekkel kacérkodó Indiai Nemzeti Kongresszus Párt újabb választási győzelmének támogatása a keleti blokk közös politikai érdekeként volt feltüntetve, így Magyarország is kénytelen volt ebben részt vállalni. Az India felé folytatott kereskedelem jelentős részét egy Swraj Paul nevű közvetítőn keresztül bonyolította le Magyarország, jelentős jutalékot engedve át az üzletkötő számára, azonban nem ez volt a legjövedelmezőbb kedvezmény, amelyet az indiai férfi a magyar külkereskedelem kontójára szerzett.

Az Indiába szállított nyugati termékek egy részét Magyarországon keresztül tranzitálták, de az üzletek lebonyolításába bekapcsolták Swrajt. Ez annyit jelentett, hogy az Indiába szállított nyugati termékek árát Swraj határozta meg, ráadásul, amíg a magyar külkereskedelmi vállalat konvertibilis valutában volt kénytelen kifizetni a további eladásra szánt termékek árát a nyugati cég felé, addig a devizahiánnyal küzdő India rúpiában teljesített a szintén devizahiánnyal küzdő Magyarország állami vállalatainak.

A manipulációk itt nem értek véget, ugyanis teljesen elmaradt a különböző ügyletek során a versenyeztetés is, csak azokkal a cégekkel szerződtek, amelyeket Swraj kijelölt a magyar cégek számára, ahelyett, hogy az Indiában működő Magyar Kereskedelmi Kirendeltség segítségével terjeszkedtünk volna az indiai piacokon. A BM kalkulációi szerint az évente megkötött több millió dolláros ügyletek alapján Swraj több százezer dollárt tett zsebre, nagyjából a forgalom tíz százalékát, de amikor az indiai kormányzat államosításokat hajtott végre, és az így kialakult profitcsökkenés miatt kevesebb lett Swraj bevétele is, a magyar állam kompenzációban részesítette az üzletkötőt, és rejtett jutalékokkal egészítette ki jövedelmét.

Ennek köszönhetően 1962 és 1972 között egyetlen külkereskedelmi vállalat, a Metalimpex költségvetésének terhére másfél millió dollár került az indiai üzletkötő számláira, amelyet a Magyar Nemzeti Banknál és a Külkereskedelmi Banknál vezetett. A pénz az indiai kormánypárt választási kampányához való hozzájárulásra kellett, de azt jelenleg nem tudjuk, hány impex juttatott még hasonló konstrukcióban pénzt Indiába.

Kis adalék a korabeli Magyarország pénzügyi helyzetéről: míg 1960-ban kétmilliárd devizaforintra rúgott az adósság, 1969-re már 9,3 milliárd devizaforint tartozása volt az országnak, és 1962-től voltak olyan időszakok, amikor az MNB napi likviditási problémákkal küzdött. Mindeközben India atomfegyverek előállításán dolgozott, és 1974-ben atomhatalommá vált. A teljes igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a kiemelten támogatott pártok nem a harmadik világban voltak. Külkereskedelmi fedéssel Magyarországról az európai testvérpártokhoz (különösen az olasz, francia, osztrák kommunista és szocialista pártokhoz) feltehetően sokkal több pénz jutott el, mint Indiába.

A testvérpártok finanszírozására kiépített jutalékrendszer csak az első lépcsőfokot jelentette. A kenőpénz a két világrend közötti kereskedelmi ügyletek elengedhetetlen szereplője lett. Azt, hogy mennyire volt mindez bevett szokás, jól mutatja, hogy külön mi-

niszteri utasítás szabályozta a csúszópénzek mozgásának rendjét. Az „alkotmányos költségnek” elnevezett tételeket a Magyar Nemzeti Bank folyósította a nyugati világban lévő kereskedelmi kirendeltségekre, illetve biztosította a külkereskedelmi vállalatok számára.

Az ügyletek megkötésekor a kenőpénzre vonatkozó megállapodás elfogadására kizárólag a külkereskedelmi vállalat igazgatója, esetleg helyettese volt felhatalmazva, a megállapodás dokumentumait titkosan kellett kezelni, és az ehhez köthető iratokat lehetőleg semleges papírra írták, cégszerű aláírás és bélyegző nélkül. Az „alkotmányos költségek” tehát elsősorban az üzletkötésekhez biztosított titkos kenőpénzek voltak, de fedeztek ebből a keretből titkosszolgálati akciókat, valamint a központi politika által meghatározott egyéb titkos feladatokat is. Az alkotmányos költségkezetet legegyszerűbben úgy lehetett megdézsmálni, hogy az ebből kifizetett jutalékok néhány százalékát visszakérték a korrumpált üzletkötőtől. Ezek a visszatérítések már tényleg nem jelentek meg semmilyen kimutatásban, egy részük feltehetően a szolgálat büdzsáját növelte, de a nagyobb része magánszámlákra vándorolhatott.

A jutalékrendszer egyre inkább elszakadt eredeti rendeltetésétől, és a politikai célok háttérbe kerültek. Bár a nyugati baloldali pártok támogatása egészen a rendszerváltásig napirenden volt, a kereskedelmi partnerek kiválasztásában mind nagyobb teret hódított a korrupció, háttérbe szorítva az ideológiát. Eredetileg azok a jutalékok, amelyeket a nyugati cégek fizettek a magyar vállalat képviselőinek azért, hogy bejussanak a magyar piacra, szintén az ország valutaínségét voltak hivatva enyhíteni, ugyanis a hivatalos útja a kenőpénz elhelyezésének az volt, hogy a kereskedelmi vállalat befizette azt a Magyar Nemzeti Bankba, és megkapta annak értékét forintban.

Bár a vállalatnak így vesztesége nem keletkezett, hiszen a kenőpénz – ha forintban is – a vállalat kasszájában maradt, az üzlet megkötésében közreműködő kereskedő személyes haszna elma-

radt. Talán nem lehet csodálkozni azon, hogy a kenőpénzeket sokkal inkább nyugati bankokban vezetett számlákra utaltatták az érintettek. A nyugati cégeknek pedig jól felfogott érdekük volt, hogy megőrizték a keleti kereskedők „bizalmát”, hiszen jelentős piacok felé nyitottak számukra kapukat.

A valutakitermelés tehát eredetileg ideológiai, politikai, gazdasági, titkosszolgálati célokat szolgált, viszont hamar túlnőtt eredeti funkcióján. Megkezdődött a szocialista tőkések egy új csoportjának felemelkedése, miközben a monopolizált külkereskedelmi gyakorlatnak köszönhetően a vállalatoknál megjelenő profit óriási csábítást jelentett az összegek láthatatlanná tételére, amelyet megkönnyített a titkosszolgálati háttér.

A belügyi és a katonai hírszerzés rivalizálása mögött az operatív hálózat kiépítése kapcsán jelentkező érdekellentétek mellett a gazdasági pozíciókért folyó harc is feltételezhető. A katonai felderítés megnyertjei között a legképzettebb külkereskedők és pénzügyi szakemberek képviseltették magukat, akik a szolgálat számára a legjobb lehetőségeket biztosították a költségvetési források kiegészítéséhez. Cserébe védelmet és segítséget kaptak a külkereskedelmi vállalatoknál megjelenő extraprofit lefölözéséhez, az offshore birodalom kiépítésének előszobáját jelentő vegyesvállalati szisztéma bevezetéséhez. Minderről jövő héten olvashatnak.

Magyar Idők, 2018. június 23.

AZ OFFSHORE KEZDETEI

Szokatlannak, sőt ellentmondásosnak tűnhet, ha szocialista tőkésekről beszélünk, pedig ne legyenek illúzióink: a rendszerváltás pillanatában megjelenő üzletemberek nem a semmiből léptek elő.

A kádári Magyarország titkai közé tartozik mind a mai napig a külkereskedelmi lobbisikere. Mivel az ország eladósodásának legfőbb összetevője éppen a külkereskedelmi mérleg évről évre megjelenő hiánya volt, egy kis magyarázatra szorul ennek a „sikernek” a mibenléte. Az államosítások befejezése után a kommunista vezetés megvonta a kereskedési jogot a termelést végző vállalatoktól, és monopóliummal rendelkező, szakosított külkereskedelmi cégeket hozott létre ipari termékeink forgalmazására, de legfőképpen az erőltetett nehézipari termelésből hiányzó nyersanyag pótlására.

A külkereskedelmi monopólium hosszú távon komoly aránytalanságokhoz vezetett. Mivel a termelést végző vállalatok nem forgalmazhatták saját termékeiket, sőt a gyártáshoz szükséges nyersanyagot, berendezéseket is a külkereskedelmi cégek hozták be az országba, helyzetük ezen a területen erősen kiszolgáltatott volt. A forgalmazásból származó haszon a külkereskedelmi vállalatoknál jelentkezett, amelyeket azonban nem terhelt a termelési költség, így nem voltak érdekelték abban, hogy beszerzéseik során a legkedvezőbb ajánlatot fogadják el, sokkal inkább a partner korrupciós hajlandósága döntött az üzletek lebonyolításakor.

Az előző részben olvashattak az alkotmányos költségről és a kereskedelmi jutalékok bevett gyakorlatáról, vagyis arról, hogy a Kelet–Nyugat közötti kereskedelmi kapcsolatokat milyen mértékben szőtte át a korrupció. Nyugat–Németország elsőként

ébredt rá, hogy a vasfüggöny túloldalán óriási megrendelői potenciál rejlik, amelyet a szocialista hiánygazdaság csak fokozott.

A szovjet tömb országai technológiailag jóval elmaradottabbak voltak Európa nyugati felénél, így a műszaki licencekre kiegészített keleti piacot fel lehetett használni arra is, hogy ott kifutó termékeket, leselejtezésre váró gépsorokat értékesítsenek. A nyugati üzletkötők versengtek az impexek „kegyeiért”, hiszen csak rajtuk keresztül vezethetett az út a kiszemelt piacok felé. A kenőpénzeknek köszönhetően hatalmas profit halmozódott fel a külkereskedelmi vállalatoknál, amelyet a legkülönbözőbb módon igyekeztek a cégek vezetői kivonni a gazdaságból, el-tüntetni „illetéktelen” szemek elől.

Nem pusztán a jutalékokból származó bevételek gazdagították a külkereskedelmi vállalatokat. Szintén az előző részben volt szó az indirekt pártfinanszírozásra kiépített pénzügyi csatornákról, amelyekkel a nyugati kommunista szervezeteket támogatta a keleti blokk. Tudjuk, hogy Magyarországról is érkeztek ezen az úton pénzek a testvérpártokhoz már a negyvenes évek második felétől, azonban az 1970-es évek elején mindez megváltozott, a magyar külkereskedelmi cégek fedésével biztosított támogatások megszűntek.

Gondolhatnánk, hogy az új gazdasági mechanizmus 1968-as beindítása jótékony hatást gyakorolt a vállalati önállóságra, és a cégek megpróbálták optimalizálni működésüket, vagyis kiiktatták a kereskedelmi ügyletbe közvetítő partnerként beékelődő pártvállalatokat. Logikusnak tűnő magyarázat, azonban valami egészen más történt. A kádári külkereskedelmi lobbierélte története legnagyobb sikerét: lehetőséget szerzett arra, hogy ezeket a pénzeket saját zsebébe csúsztassa.

A külkereskedelmi lobbier hatvanas évek folyamán erősödött meg, tagjai között pedig elsősorban a külkereskedelmi vállalatok felső vezetését, pénzügyi szakembereket és titkosszolgálati csoportokat kell keresnünk. Sok tekintetben szemben álltak a szintén a hatvanas években körvonalazódó iparvállalati lobbier

val, amely a termelőkapacitások összevonásával jött létre, és elsősorban a megszülető trösztök vezetői alkották.

A külkereskedők erejét jelzi, hogy a trösztök képviselői hiába igyekeztek az 1968-as gazdasági reform beindításával párhuzamosan elérni, hogy cégeik visszakapják a kereskedelmi jogot, a teljes export hetven százalékát továbbra is a külker vállalatok bonyolították, és azzal is hiába kísérleteztek, hogy különadókkal és megszorításokkal kivonják a nyereséget a kereskedelmi cégektől.

Ennek az igencsak sikeres lobbicsoportnak az egyik vezéralakja Salusinszky István, a Magyar Külkereskedelmi Bank elnöke volt, aki korábban a katonai felderítés megnyertjeként volt kereskedelmi tanácsos Rómában. Az olasz fővárosból való visszatérése után került az MKB elnöki székébe. Ebben a pozícióban feltehetően már nem megnyertként, hanem hivatalos kapcsolatként számíthatott rá a titkosszolgálat. Salusinszky a hatvanas évek közepétől fontos szerepet játszott abban, hogy a külkereskedelmi monopólium birtokosainak lehetőségük nyíljon mindenféle különengedély nélkül leányvállalatokat alapítani a nyugati világban.

Ilyen cég 1968 előtt összesen 14 működött a vasfüggöny túloldalán, ezek elsősorban titkosszolgálati fedőcégek voltak, azonban 1968-ban, az új gazdasági mechanizmus beindításával a bank különleges jogokat kapott: hozzá kerültek a külföldi magyar érdekeltségek létrehozásával és működésével kapcsolatos legfontosabb teendők, valamint átvette a Magyar Nemzeti Banktól a vegyesvállalatokra vonatkozó devizahatósági feladatokat is. Az alapításhoz szükséges engedélyezés ekkor még mindig egyedi elbírálástól függött, ami nehézkesnek és bürokratikusnak bizonyult, így elmaradt a várakozásoktól a megszülető új cégek száma: évente nyolc-tíz vegyesvállalatot jegyeztek be, így a korábbi években alapított 14 vállalattal együtt 1970. december 31-én összesen negyven cég működött a nyugati világban magyar részesedéssel.

A külkereskedelmi lobbí azonban nem elégedett meg fél-megoldásokkal, céltudatosan képviselte saját érdekeit, aminek köszönhetően 1972. október 3-án megszületett a Pénzügyminisztérium 28/1972-es rendelete a külföldi részvétellel működő gazdasági társulásokról, amely zöld utat engedett a külföldi székhellyel működő vegyesvállalatok alapításának. Az MKB nemcsak felügyeleti szervként és devizahatóságként vállalt szerepet a nyugati világban alapított társaságok működésében, hanem maga is több cég tulajdonosa lett.

„Bankunk igyekszik saját lehetőségeinek keretein belül növelni a külföldi vegyesvállalatokkal kapcsolatos aktivitását. Mindig szem előtt tartjuk azonban, hogy a tőkeexport nem célunk, valamint hogy a külföldi vegyesvállalatok maguk sem öncélú vállalkozások” – olvashatjuk az MKB korabeli jelentésében. A vegyesvállalatok azonban éppen a tőkeexportban, vagyis a magyar népgazdaság vagyonának kimentésében játszottak igen nagy szerepet.

Az 1972-es rendelet megszületése után felgyorsult a kapitalista világban működő magyar érdekeltségű cégek alapítása, a nyolcvanas évek közepére már közel kétszáz vállalkozás működött ilyen konstrukcióban. Ezeknek egy része tisztán magyar tulajdonban volt, de a legtöbb vállalat létesítéskor külföldi tulajdonost is bevontak az üzletbe, ezzel segítve a minél jobb piaci pozíciók elérését. Jellemzően közvetítő kereskedelemmel foglalkoztak, vagyis átvették a pártvállalatok helyét a Kelet–Nyugat közötti gazdasági kapcsolatokban. A vegyesvállalatok azonnal hozzákezdtek a vállalkozási szabadság nyújtotta lehetőségek kiaknázásához, és sorra alapították saját vállalataikat, amelyeket különböző adóparadicsomokban jegyeztek be – és természetesen elfelejtették ezeket bejelenteni a hazai hatóságoknál.

Az így kialakult offshore hálózat igen sikeres gazdasági tevékenységet végzett, ráadásul a hazai vállalatoktól is kiszervezték a nyereséges üzleteket ezekbe a cégekbe, a profitot pedig kint

tartották. Nem tudjuk, pontosan hány ilyen offshore jelleggel működő céget alapítottak a magyar külkereskedők, néhány példát azonban már ismerünk. A Metalimpex, amelynek vezetői a katonai felderítés megnyertjei voltak, a hetvenes évek közepén elsősorban Ausztriában terjeszkedett.

Az általuk létrehozott és a katonai titkosszolgálat által is támogatott Intereurop nevű céget mindjárt megduplázták, hiszen létrehoztak egy azonos nevű vállalkozást Vaduzban is azért, hogy a hatóságokat minél hatékonyabban tudják kijátszani. Idehaza természetesen csak a bécsi vállalat volt bejelentve, és a cégiratok között fellelhető a trükk magyarázata is: „Az Intereurop Wien szolgáltatásaiért tehát adózási okokból az Intereurop Vaduz kapja az ellenszolgáltatást.”

Az Intereuropok születését számos cégalapítás követte, amelyek tulajdonosa már nem az anyavállalat volt, vagyis feltételezhetjük, hogy ehhez hasonlóan a legtöbb vegyesvállalat akár tucatnyi vállalkozást is indíthatott a nyugati világban. Ezen cégek többsége jól menő vállalkozásként prosperált, a Mineralimpex Mineralkontor nevű leányvállalata például Ausztria harminc legnagyobb forgalmat lebonyolító vállalata között volt nyilvántartva a nyolcvanas években. Mindeközben a magyar külkereskedelem folyamatosan deficitese volt.

Jelenleg megbecsülni sem tudjuk, mekkora vagyon hagyta el az országot ennek a mechanizmusnak a felhasználásával, azt azonban tudjuk, hogy egyetlen „testvéri” szocialista ország sem hozott létre annyi külföldi vállalkozást, mint Magyarország. Jellemző adat, hogy a nyolcvanas években Ausztriában működő 53 KGST-tagállamhoz köthető cég közül 33 magyar volt. A maradék húsz vállalkozáson osztozott az összes többi tagország.

A vegyesvállalati rendszer működése kérdések sorát veti fel. Tudott minderről a pártvezetés? Tudtak róla a szovjetek? Véleményem szerint igen, hiszen egy diktatúrában, ahol a magánszférát is igyekeznek kontroll alatt tartani, nemhogy az üzletit, ahol minden kapitalista országban szolgálatot teljesítő

személynek kapcsolatot kellett tartania a titkosszolgálatokkal, nehezen képzelhető el egy offshore birodalom észrevétlen kiépítése. De akkor miért engedték mindezt? Kézenfekvő válasz természetesen, hogy a pártvezetésben is voltak haszonélvezői a vegyesvállalati rendszernek. De mindez önmagában talán kevés lett volna, a pénzügyi érdekek mellett ideológiai okok is meghúzódtak a jelenség mögött.

A hidegháború viszonyai között a Szovjetunió egyik legfőbb prioritása volt, hogy lépést tudjon tartani a technológiai versenyben, amire önerőből nem lett volna képes. Bár a vegyesvállalati hálózat nem kifejezetten abból a célból jött létre, hogy utakat biztosítson az érzékeny technológiák Keletre áramlásához, de végeredményben kiváló háttérrel biztosított hozzá. A nyolcvanas évekre a legfontosabb embargós csatornák Magyarországon keresztül vezettek a Szovjetunióba ezeknek a cégeknek a segítségével. A nyugati céghálózat védelmét tehát birodalmi érdek biztosította.

A hetvenes évek első felétől a Nyugat-Európában kiépülő vállalati hálózat pénzszivattyúként vonta ki az országból a magyar külkereskedelem hasznát. A cégeket működtető vállalkozók nemcsak tőkével megerősítve álltak a rajtvonalhoz a rendszerváltás pillanatában, de kapcsolati rendszerük és tudásuk is behozhatatlan előnyöket biztosított számukra.

Ismerték a kapitalista üzletpolitika minden csínját-bínját. Nem lehet kétségünk afelől, hogy a szocializmus bukása után megjelenő külföldi befektetők egy része közülük került ki, vagyis a korábban hazánkból kilopott pénzt hozták vissza. Megkülönböztetni őket a tisztességes vállalatoktól információ hiányában talán lehetetlen volt, vagy legalábbis nehézkes, így ők is élvezhették a demokratikus magyar állam nyújtotta adókedvezményeket.

A tiltott technológiák behozatalában kiemelkedő sikereket ért el a Videoton Waltham nevű müncheni cége, amely már a hetvenes évek kezdetétől pénznyelőként is figyelemre méltó

eredményeket tudott felmutatni, és működése nem is ért véget a kommunizmus bukásával, de ekkor már természetesen nem a technológiasempészet volt a fő profilja. A jövő héten erről olvashatnak.

Magyar Idők, 2018. július 1.

A magyar titkosszolgálatok segítségével már a hetvenes évektől bombamozdó szuperrodók nyugaton a magyar tulajdonban lévő vállalatok. Fő feladatuk a technológiai transzfer biztosítása volt, de közben – mintegy mellékvesen – befűlőzték a külkereskedelem hasznát, és eladósították az országot.

A szovjet blokk tagállamai 1969-ben azt a feladatot kapták, hogy fejlesszenek ki egy olyan számítógépes hálózatot, amelynek tagjai kompatibilisek egymással. Magyarországról a Videoton vett részt a közös projektekben. A sorozat legújabb számítógépeit kellett megalkotnia. Remek lehetőség volt, hiszen pénz, papír, leggyer rendelkezésre állt, és a cégnél kiváló szakemberek dolgoztak.

Hosszú távon külön szerencsének bizonyult, hogy éppen a legújabb berendezés fejlesztését osztották ránk, hiszen a magyar cégek mindez jó előrelépést jelentett a mikroelektronika világában. A Videoton nemcsak csupán egyetlen feladattal szembesült: ezek a legmodernebb nyugati technológiák voltak hajlandók felhasználni munkájuk közben. Kérésük teljesült, a beszerzések megkönnyítése végett a Videoton külkereskedelmi jogot kapott, és Vidimpex néven külkereskedelmi vállalatot hozhatott létre.

A Vidimpex kiemelt jelentőségű vállalat volt, hiszen a szovjet blokk számítástechnikai beszerzésének nagy részét rajta keresztül szállították a szatellitállamokba, legfőképpen a Szovjetunióba. Olyan fontos emberek dolgoztak a cégnél, mint például

A WALTHAM ÉS A VIDEOTON KOOPERÁCIÓJA

A magyar titkosszolgálatok segítségével már a hetvenes évektől gombamód szaporodtak Nyugaton a magyar tulajdonban lévő vállalatok. Fő feladatuk a technológiai transzfer biztosítása volt, de közben – mintegy mellékesen – lefölözték a külkereskedelem hasznát, és eladósították az országot.

A szovjet blokk tagállamai 1969-ben azt a feladatot kapták, hogy fejlesszenek ki egy olyan számítógépcsaládot, amelynek tagjai kompatibilisek egymással. Magyarországról a Videoton vett részt a közös projektben, a sorozat legkisebb számítógépét kellett megalkotnia. Remek lehetőség volt, hiszen pénz, paripa, fegyver rendelkezésre állt, és a cégnél kiváló szakemberek dolgoztak.

Hosszú távon külön szerencsének bizonyult, hogy éppen a legkisebb berendezés fejlesztését osztották ránk, hiszen a magyar cégnek mindez jó elmozdulást jelentett a mikroszámítógépek világa felé. A Videoton mérnökei csupán egyetlen feltételt szabtak: csak a legmodernebb nyugati technológiát voltak hajlandóak felhasználni munkájuk közben. Kérésük teljesült, a beszerzések megkönnyítése végett a Videoton külkereskedelmi jogot kapott, és Vidimpex néven külkereskedelmi részleget hozhatott létre.

A Vidimpex kiemelt jelentőségű vállalat volt, hiszen a szovjet blokk számítástechnikai beszerzéseinek nagy részét rajta keresztül szállították a szatellitállamokba, legfőképpen a Szovjetunióba. Olyan fontos emberek dolgoztak a cégnél, mint például

Apró Piroska, aki 1974 és 1980 között volt a Vidimpex vezető beosztású alkalmazottja, először főosztályvezetőként, majd számítástechnikai igazgatóhelyettesként koordinálta az érzékeny technológiák beszállítását.

A hetvenes évek elején a számítógép-fejlesztéshez szükséges alkatrészek beszerzését nem lehetett egy hétköznapi vásárlás keretében elintézni. A Kelet–Nyugat közötti hidegháborús szembenállás ugyan enyhülőben volt, de ezzel párhuzamosan szigorodott a COCOM-listás termékek forgalmazásának az ellenőrzése. A lista az embargó alá helyezett árucikkeket tartalmazta, amelyeknek szállítását megtiltották a vasfüggöny keleti oldalára. A szabályok kijátszására egész üzletág fejlődött, amelyben komoly szerepet játszottak az előző részben emlegetett vegyesvállalatok és az általuk kiépített céghálózat. A Videoton is egy nyugati céget használt fel arra, hogy a fejlesztésekhez szükséges alkatrészeket beszerezze: kooperációban dolgozott egy müncheni vállalkozással, amely a Waltham nevet viselte.

Fazakas Szabolcs, a Horn-kormány egykori minisztere a Külkereskedelmi Minisztérium tisztségviselőjeként „Stefán” fedőnéven adott jelentéseket a Belügyminisztériumnak a hetvenes években, ezekből megismerhetjük a Waltham körüli első botrányokat is. A Videoton 1970. június 10-én kötött általános szállítási megállapodást a Waltham Electronic nevű NSZK céggel televíziók értékesítésére.

Eleinte kooperációként működött a vállalkozás, a Waltham csak képviselői jogot kapott, hamarosan azonban a Videoton tulajdont szerzett a német cégben. Az eredeti szerződés alapján a gyártó öt százalék forgalmi jutalékot fizetett a Walthamnak, de ezt a kitélt nem jelentették be a devizahatóságként működő Magyar Nemzeti Bankhoz, éppen ezért évekig nem szűrt szemet egyetlen felügyeleti szervnek sem, hogy a Videoton forgalom után járó jutalékot fizet egy olyan cégnek, amelynek hitelben szállít.

Jól értették: a tévéket hitelben, vagyis pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül bocsátotta a Videoton a Waltham rendelkezésére,

de a szórakoztatóelektronikai termékek leszállításával párhuzamosan egyből készpénzt is bocsátott a forgalmazó rendelkezésére, hiszen a jutalék nem a Waltham által eladott termékek után, hanem a Videoton által leszállított áruk után járt. A Waltham távol-keleti piacokon, elsősorban Kínában értékesítette a televíziókat, de a tartozásait egyáltalán nem törlesztette a Videoton felé.

A Pénzügyminisztérium Bevételi Főigazgatósága 1974–1975 során pénzügyi revíziót tartott a magyar mamutvállalatnál, a hatóság ekkor figyelt fel a Videoton és a Waltham közötti pénzügyi visszaélésekre, de néhány általános érvényű észrevételen kívül komolyabb következménye a vizsgálatnak nem lett, mígnem 1978-ban már a Külkereskedelmi Minisztérium is foglalkozni kezdett az ügyel.

A Videoton könyvelése semmiféle jelentős kinnlévőséget nem mutatott, a Waltham tartozásait 1973-tól nem vezették, pedig 1978-ra ez az összeg csillagászati magasságokat ért el: a vizsgálat idején a leányvállalat ki nem egyenlített tartozása 98,6 millió forint volt – mai értéken körülbelül 5,7 milliárd forintra kell gondolnunk. Az ellenőrzés megállapította, hogy minde mellett jelentős kedvezményeket biztosítottak a müncheni közvetítőnek, aki viszont gyakorta jelentős felárral adta tovább a berendezéseket.

Mindezen tények ellenére a Waltham a csőd szélén állt, fizetéseképtelenségét közölte a Videotonnal, és az anyavállalat elérte, hogy az MNB egy NSZK bankon keresztül 5,4 millió forintot hitelt nyújtson az állítólag pénzügyi nehézségekkel küzdő vállalkozásnak, amelyre az MNB vállalta a kezességet. Eközben a Videoton továbbra is folyósította az esedékes jutalékot – 10,2 millió forintot – ahelyett, hogy beszámolta volna az összeget a tartozások egy része fejében.

Mégis, szakértők érkeztek végre 1978 őszén a Külkereskedelmi Minisztériumból a Videotonhoz a visszasságok felderítésére; meg is állapították a felelősöket, de semmiféle eljárás

nem követte a jelentést. Fazakas szerint egyetlen konklúziója lett az ügynek: „A Videoton egy Hargitai nevű személyt kíván kiküldeni, mondván, hogy csak az ő személyében látják biztosítottak a fenti összeg visszaszerzését. Hargitai 1 éve tért haza Moszkvából tartós kiküldetésből; a német nyelvet nem beszéli; a szórakoztató elektronikához nem ért, ezért [a minisztériumban] nem látják célszerűnek kiküldését, mely ennek ellenére a közeljövőben megtörténik” – olvashatjuk a jelentésben.

A hetvenes évek végén tehát új vezetője lett a Walthamnak Hargitai György személyében, és a hivatalos álláspont szerint tőle várták, hogy a Videontól elsíbolt összegeket visszaszerezze. Megbízatása azonban ennél sokkal fontosabb, összetettebb és legfőképpen: titkosabb lehetett. Erre egy vizsgálati anyag alapján lehet következtetni, ugyanis a kémelhárítás 1982–83 folyamán nyomozást folytatott a Videoton egyik mérnöke ellen, aki az emigrációval kacérkodott, így nyugati útjáról nem tért időben vissza.

Később meggondolta magát, azonban addigra már felvette vele a kapcsolatot az amerikai titkosszolgálat, így hazaérkezése után mint kémletartóztatták és el is ítélték. A nyomozás során feltérképezték, hogy kikkel állhatott kapcsolatban a mérnök, így akadtak egykori főnöke, Hargitai György nyomára. Hargitai 1972 és 1978 között ugyanis Moszkvában teljesített szolgálatot, és ott tartozott a lefűlelt mérnök az irányítása alá.

A Videoton külkereskedelmi vállalatának moszkvai központja 1972-ben alakult meg öt alkalmazottal, de rövid időn belül 300 főre duzzadt az ott dolgozók létszáma. Saját kivitelen, háromszintes épületet emeltek e célra, ahol számos szovjet állampolgár is részt vett a beszállított termékek beüzemelésében. A Videoton Rt. Moszkvai Műszaki-Kereskedelmi Központja elosztóhelyként működött, ide érkeztek be a legszigorúbb embargó alatt álló berendezések, innen szállították azokat tovább az érzékeny technológiákat alkalmazó szovjet vállalatokhoz.

Hargitai beosztása tehát hírszerzési szempontból kiemelten fontos területet érintett, hiszen szigorúan titkos szovjet objektumokat ismert meg belülről, szerzett tudomást szervezeti felépítésükről, tevékenységükről, gyártási specifikációjukról, és ismernie kellett a szovjet csúcstechnológia igényeit, hiányosságait is, vagyis a szovjet titkosszolgálatok feltétlen bizalmát kellett hogy élvezze. Moszkvából való visszatérése után is bizalmi feladatokat látott el, hiszen a Waltham irányítása mellett a Vidimpexnek is dolgozott. Ez lehetett az oka annak, hogy a kémkedési ügyből felsőbb vezetői döntés alapján kihagyták, neve a peranyagokban már nem szerepelhetett.

A Waltham további pénzügyeiről nem található állambiztonsági feljegyzés, nyilván Hargitainak az egyik legfontosabb feladata az volt, hogy a visszaéléseket, amelyek háttérben minden bizonnyal titkosszolgálati érdek húzódott meg, fedésben tudja tartani. A müncheni cég részben valutakitermelést végezhetett, de egészen bizonyos, hogy az eltűnt összegek meghatározó hányadát számítástechnikai berendezések megvásárlására fordították. 1983-ban például az amerikai és a nyugatnémet titkosszolgálatok közös akciójának köszönhetően a német parti őrség lecsapott egy csempészáruval megrakott hajóra, és elkobozta annak 3,8 millió USD értékű szállítmányát.

A hajó a Szovjetunióba készült, és 64 láda számítógép-alkatrészt szállított, amely az USA szakértői szerint egyértelműen hadicélokra szolgált volna. A rakományt a Waltham finanszírozta. Feltehetően a CIA-nak az egyik legnagyobb fogása volt ez, és a nyugati sajtó szerint egy magyar maffiaként számon tartott hálózat állt az üzlet mögött, amelynek irányításával egy Richard Müller nevű nyugatnémet kereskedőt gyanúsítottak. A magyar kémelhárítás szerint Müller a KGB embere volt.

Ezt megerősíti az a tény, hogy a lebukás után Müller először Magyarországra menekült, majd Moszkvába ment, ahol hozzásegítették, hogy az NDK-ba áthelyezve székhelyét folytathassa tevékenységét. Érdekes adalék, hogy 1989 nyarán feladta

magát a nyugatnémet hatóságoknak, eljárást kezdeményeztek ellene, és felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték a külkereskedelmi törvény sorozatos megsértése miatt. A Waltham szerencsésen került ki a Müller lebukását követő kutyaszorítóból, hiszen számítani lehetett arra, hogy az egész hálózat kártyavárként omlik majd össze, de nem ez történt. A Videoton müncheni cégének részvételére nem derült fény, így folytathatta titkos üzleteit, ráadásul a szovjetek kifizették az elkobzott rakomány értékét is.

A Videoton gazdaságtalanul működött egészen a privatizálásáig, egyes újsághírek szerint a nyolcvanas évek végén már havi 500 millió forintos veszteséget termelt, pedig világ színvonalú elektronikai berendezéseket gyártott, amelyekre piacokat is talált, sokszor kihasználva a regionális konfliktusokat. Iránnak például rádiolokációs rendszert fejlesztett, Iraknak pedig eladta ugyanezen rendszer zavaróállomásait a két ország között zajló pusztító háború során, de Kadhafit is a megrendelői között tudhatta a cég. Azt jelenleg még nem tudjuk megmondani, hogy a vállalat veszteségeiért mekkora felelősség terheli a Walthamot, de a leányvállalat által már a hetvenes években felhalmozott százmillió forintos adósság minden bizonnyal tovább nőtt.

A rendszerváltás után Hargitai felvásárolta az irányítása alatt működő vállalkozást, és az oknyomozó újságírók egyik kedvenc figurájává vált, hiszen a világ legkülönbözőbb részein kezdett kétes vállalkozásokba, például a szerencsejátékot tiltó Kaliforniában nyitott kaszinót indián részvétellel, ugyanis a jogszabályok súlyos adódollárokat hagytak azon vállalkozóknál, akik őslakosokat foglalkoztattak.

A beruházásainak finanszírozása azonban a régi reflexek szerint működhetett, és az MNB bécsi fiókbankjának, a CW Banknak a bedőlésekor kiderült: a bank egyik legnagyobb kinnlévősége éppen a Waltham 800 millió schillingre rúgó adóssága volt. Hargitai György pártállamban gyökerező beágyazottsága

átívelt a rendszerváltáson, és még a kétezres években is élvezte a kapcsolatrendszere nyújtotta előnyöket.

Magyar Idők, 2018. július 7.

Már a csopból is Soros bízik, de utólagosan tudjuk, hogy ő csak arra egy globális pénz hatalomnak, amely nem most kezdte a világ történetét befolyásolni. A rendszerváltást is ez az erő manipulálhatta.

A rendszerváltás és a globális nagypénz kapcsolatának feszítése talán az, amit tudománytalanul az írók a történelem közön, pedig sokkal nem értenek meg, mi történt hazánkban az elmúlt néhány évtizedben. A téma ráadásul különösen aktuális jelenleg, amikor az árnyékai előlépő nemzetközi pénzügyi körök nyíltan alakítják a világ és különösen Európa jövőjét.

Történekként tudom, hogy mindig folyamatokban kell gondolkodnunk, vagyis a kádár-rendszerben lépező offshore cégeknek is vannak előképei, a külkereskedelmi körök tagjai is csak a háttérben magukra magukat használják ki, teret ennek a változásnak helyi hasznosítói. Mindeközben az emberek csak rekonstruálnak, de már tudjuk, az őrdög a rendszerben rejt, így a nagy hő történetek helyett – amelyek könnyen lekövethetők az asztalról azáltal, hogy bevezetődnek – inkább néhány apró darabkát a körök körül.

A Waltham-történet kapcsán a műkötésben már érintőlegesen szó esett a CW Bank körüli botrányokról is, arról, hogy 1999-ben több mint 70 milliárd forint veszteséget hagyott az országban a Magyar Nemzeti Bank bécsi fiókbankja. Az 1918-ban alapított pénzintézet 1968-tól tartozott közvetlenül az MNB-nak, és a pártállami idején a legfőbb feladata az állami külkereskedelmi vállalatok ügyleteinek finanszírozása volt. Természetesen a hidegháború idején a szovjet érdekszférába tartozó országok

MANIPULÁLT RENDSZERVÁLTÁS

Ma már a csapból is Soros folyik, de mindnyájan tudjuk, hogy ő csak arca egy globális pénz hatalomnak, amely nem most kezdte a világ történéseit befolyásolni. A rendszerváltást is ez az erő manipulálhatta.

A rendszerváltás és a globális nagytőke kapcsolatának feszegetése tabunak, sőt tudománytalannak számít a történészek között, pedig enélkül nem érthetjük meg, mi történt hazánkban az elmúlt néhány évtizedben. A téma ráadásul különösen aktuális jelenleg, amikor az árnyékból előlépő nemzetközi pénzügyi körök nyíltan alakítják a világ és különösen Európa jövőjét.

Történészként tudom, hogy mindig folyamatokban kell gondolkodnunk, vagyis a Kádár-rendszerben kiépülő offshore cég-hálózatnak is vannak előképei, a külkereskedelmi lobbijai is csak a háttérben megbúvó mozgásokat használták ki, lettek ennek a változásnak helyi haszonélvezői. Mozaikdarabokat tudok csak rekonstruálni, de mint tudjuk, az ördög a részletekben rejlik, így a nagy ívű elméletek helyett – amelyek könnyen lesöpörhetők az asztalról azzal, hogy összeesküvés-teóriák – lássuk néhány apró darabkáját a kirakósnak!

A Waltham-történet kapcsán a múlt héten már érintőlegesen szó esett a CW Bank körüli botrányokról is, arról, hogy 1999-ben több mint 70 milliárd forint veszteséget hagyott az országra a Magyar Nemzeti Bank bécsi bankfiókja. Az 1918-ban alapított pénzügyintézet 1968-tól tartozott közvetlenül az MNB alá, és a pártállam idején a legfőbb feladata az állami külkereskedelmi vállalatok ügyleteinek finanszírozása volt. Természetesen a hidegháború idején a szovjet érdekszférába tartozó országok

nyugati bankfiókjai számára elsődleges feladatként szerepelt titkosszolgálati támogatással a gazdasági hírszerzés, a kemény valuta biztosítása, a szovjet arany értékesítése is.

Az állampárti időkben a CW Bank a Moszkva által irányított nyugati titkosszolgálati feladatok finanszírozásában is szerepet vállalt, a kialakult kapcsolatrendszer pedig tovább élt. Számos, főleg az egykori Szovjetunió utódállamaiban és a korábbi szocialista országokban működő cég számára nyújtott a pénzügyi hiteleket a rendszerváltás után, rendkívül magas kockázat mellett. A cégek tulajdonosai pedig szinte kivétel nélkül az egykori önkényuralmi erőszakszervezeteknek, a pártelitnek és titkosszolgálatoknak a tagjai voltak.

A kihelyezett hitelek behajthatatlanok maradtak, mint láthattuk ezt a Waltham esetében is, ennek következményeit pedig a magyar társadalom viselte. A különböző sajtóorgánumok tudni vélték, hogy a CW Bank aktív közreműködésével tűntették el a Német Demokratikus Köztársaság állambiztonságának, a Stasinak a vagyonát az egyesülés előtt álló Németország kincstára elől. Adóparadicsomokba helyezték a láthatatlan vagyont, a pénz további sorsát pedig természetesen jótékony homály fedi, de olyan híreket is lehetett olvasni, hogy az Osztrák Kommunista Párt (KPÖ) sem járt rosszul az üzlettel.

A szocializmus idején minden magyar tulajdonban lévő vegyesvállalat alapításakor nyitni kellett egy folyószámlát a CW Banknál, és ezen keresztül kellett volna lebonyolítani a cég átutalásait és egyéb pénzműveleteit. A valóságban azonban több állambiztonsági jelentést is találhatunk arról, hogy a magyar külkereskedelmi vállalatok Nyugaton működő egyes vegyesvállalatainak számláin alig történt pénzmozgás, a tényleges forgalmat máshol bonyolították le. Talán nem járunk messze a valóságtól, ha azt feltételezzük, hogy a külkereskedelmi lobbival a magyar hatóságok és a keleti titkosszolgálatok elől is rejtetni akarta az információkat a vegyesvállalatok valódi pénzügyi helyzetéről – nyilván azért, mert nem a szocialista blokk és a

szovjet érdekek támogatása volt az elsődleges céljuk, hanem ráébredtek arra, hogy lassan eljön az ideje az internacionalizmus helyett a globalizmus felé fordulni.

Jelenleg annyit tudunk, hogy a magyarországi külkereskedők egy része előszeretettel nyitott számlát egy bécsi magáncégnél, a Winter Banknál. A bécsi Winter Bankot 1892-ben alapították, de jelentősége csak a második világháború után nőtt meg. 1959-ben betársult a cégbe Simon Moskovics Magyarországról elszármazott kereskedő, aki 1949-ben emigrált Ausztriába. Vezetése alatt a bank specializálódott a Kelet–Nyugat közötti kereskedelmi tranzakciók szervezésére és finanszírozására, együttműködve a blokk országainak állami tulajdonban lévő bankjaival.

1963-ban elnyerte azt, a pénzügyi intézmények tekintetében kivételnek számító engedélyt, hogy aranyat importálhatott Ausztriába, és – az osztrák állami pénzverdével kötött megállapodás szerint – aranyérméket állíthatott elő, és forgalmazhatta őket. Üzleti sikerei a hetvenes évek elejére Ausztria legnagyobb magánbankjává tették, de a sikertörténet nem szakadt meg: 1997-ben a Winter Bank a világ ezer legnagyobb magánbankjának ranglistáján a 16. helyet foglalta el. A magyarországi párt- és pénzügyi elit a hetvenes-nyolcvanas években gyakran üzletelt a bécsi Winter Bankkal, ez fel is keltette az állambiztonság figyelmét.

Nyomozóik megállapították, hogy „magyar kereskedők, üzletkötők a bécsi Winter Bankba helyezik el a pénzüket”, az intézmény azoknak „illegális bankbetéteit kezeli”. A nyolcvanas évekre a Szovjetunió és a tőle erőteljes függésben lévő szatellitállamok gazdasága annyira megrendült, hogy a fennálló rendszer bukásának bekövetkezte nem, inkább csak annak időpontja volt kérdéses. Nyilvánvaló, hogy a világrend várható újrendezésére készülve több nyugati hatalom, pénzügyi érdekcsoport is megpróbált már előre pozíciókat biztosítani magának a térségben. Valószínűleg ennek a helyezkedésnek lehet az egyik megnyilvánulása a Winter Bank magyarországi szerepvállalása is.

A belügyi hírszerzés információi szerint Moskovics a nyolcvanas évek elején már az osztrák pénzügyminiszter egyik bizalmas embere, tanácsadója volt, vagyis kormányzati befolyással is rendelkezett. A Winter Bank a hidegháború alatt – a belügyi hírszerzés információi szerint – elsősorban a szocialista országokból származó valutákkal és aranyértékekkel foglalkozott, „a többi osztrák bank is ide fizeti be a megvásárolt, szocialista országokból származó pénzeket. A kicsempészett valutákat rendkívül nagy összegben forgalmazzák.”

Amennyiben adni lehet a hírszerzés megállapításaira, a Winter Bank a nyolcvanas évekre a kelet–nyugati kereskedelmi forgalom és gazdasági kapcsolatok kulcsszereplőjévé vált, és gyakran birtokába kerültek bennfentes információk is: „a bécsi Winter Bankban részletes ismeretekkel rendelkeznek Magyarországon még tervezés, előkészítés alatt álló pénzügyi intézkedésekről”.

Ezen a megállapításon már meg sem kell lepődnünk, ha tudjuk, hogy Moskovics szoros együttműködésben dolgozott a hazai külkereskedelmi lobbí két legfontosabb személyiségével: Salusinszky Istvánnal, aki 1980-ig volt a Magyar Külkereskedelmi Bank elnöke, és Fekete Jánossal, az MNB elnökhelyettesével. „Moskovics feltűnően jó kapcsolatban áll Fekete Jánossal, Nyugaton lévő pénzét (vagy annak egy részét) Moskovics kezeli” – olvashatjuk a hírszerzés jelentésében.

A 2006-ban Magyar Köztársasági Érdemrenddel kitüntetett Fekete már 1981-ben „postaládacéggel” rendelkezett a Bahamákon, ott moshatta tisztára az illegális forrásból származó adómentes jövedelmét az állambiztonság szerint. A gazdasági kapcsolatokat igyekeztek közéleti és közérdekű tevékenységgel legalizálni, hiszen mind Fekete, mind Moskovics aktívan szerepet vállalt a Bécsben megalapított Közéleti Bizottság munkájában, amelyet a magyarországi zsidó értékek megőrzésére hoztak létre. 1983-tól a Közéleti Bizottság tagjai gyakran beutaztak hazánkba, mivel a deportálások 40. évfordulójára szerettek volna megemlékezéseket szervezni.

A holokauszt borzalmaihoz és áldozataihoz méltó megemlékezések kevésbé érdekelték az állambiztonságot, azonban a szervezés közben nyélbe ütött üzletek annál jobban. „A müncheni zsidó nagytőke, az osztrákhhoz hasonlóan, szeretne bekapcsolódni a magyarországi fejlesztésekbe, elsősorban tőkével” – írták saját interpretációjukat a belügyesek. A vasfüggöny keleti oldala természetesen kiaknázásra váró piacot jelentett a kapitalista vállalatok számára, a befektetők és vállalkozók érdeklődése Magyarország iránt korántsem meglepő.

A rendszer azonban összeomlóban volt, és a tőke szempontjából egyáltalán nem volt éréktelen, hogy miképpen fognak alakulni a hatalmi pozíciók a szovjet blokk széthullása után. Naivitás lenne azt hinni, hogy aktívan ne avatkoztak volna be bizonyos pénzügyi körök a politikai erőviszonyok alakításába. Természetesen a magyar titkosszolgálat igyekezett figyelemmel kísérni a befolyásszerzés menetét, és az általuk készített feljegyzésekből kitűnik, hogy a Winter Bank tulajdonosa és holdudvara támogatást akart nyújtani a belső ellenzék bizonyos csoportjainak, remélve, hogy a bekövetkező átmenet után sikerül saját pozíciójukat megerősíteni: „a bécsi Winter Bank alkalmazottja közölte a hírforrással, hogy Bécsből nagyobb összeget szeretnének eljuttatni Rajk Lászlónak, Kertész Róbertnek és egy bizonyos Iván utónevű személynek. Ezt követően »megbízható zsidó fiúk« után érdeklődött, akik összekötőként felhasználhatók a belső ellenzékkel való kapcsolattartásban. Több magyar állampolgár nevét is felvetette, akikről szeretett volna jellemzést kapni.” Azt, hogy a támogatás megérkezett-e, nem tudhatjuk, viszont a jelentésben körülírt belső ellenzéki csoport megegyezik a későbbi SZDSZ-szel.

Arról a „rendszerávtó pártól” van szó, amelyik kisajátította magának az antikommunista és a demokratikus jelzőket, majd az első adandó alkalommal koalícióra lépett a kommunista és antidemokratikus állampárt utódjával. Mindezzel együtt rendkívül nehéz ennek a kérdésnek a mérlegét megvonni, hiszen

a szocializmus összeomlásában katalizátorként hatottak ezek a külső erők, így a demokrácia és a szuverén, szabad Magyarország megszületésében kétségtelenül szerepük volt.

A gazdasági pozíciók elosztásánál, a privatizáció erkölcsileg erősen aggályos meneténél azonban előnyt élvezhettek, ki tudja, pontosan milyen károkat okozva ezzel az országnak. Erre a folyamatra már a kémelhárítás is felfigyelt 1988-ban, és jelentéseikből kiolvasható, hogy az a kör, amelyet a Winter Bank támogatni kívánt, vagyis a későbbi SZDSZ magja, a globális pénzügyi érdekeknek megfelelően igyekezett cselekedni.

Az egyik állambiztonsági jelentés szerint Haraszi Miklós a The New York Times újságírójának a következőket mondta: „A Magyarországon élő zsidóság igyekszik úgy a vezetésben, mint az ellenzékben megfelelő pozíciókat kiharcolni, tekintettel arra, ha itt egy esetleges rendszerváltás lesz, az irányító posztok a zsidók kezében legyenek.” Amennyiben hitelt lehet adni ennek a szövegnek, mindenképpen pontosítani kell: nem a magyarországi zsidóságról beszélt Haraszi, hanem csupán a saját szűk baráti köréről, arról a belső ellenzéki csoportosulásról, amelyet a fent említett pénzügyi hatalmak támogatni akartak.

Ugyanebben a jelentésben arról is olvashatunk, hogy a Haraszi Miklós lakásán rendezett összejövetelen elhangzott: „a FIDESZ egy goj-szekta”, ellenben „a TUDOSZ [Tudományos Dolgozók Szakszervezete] a zsidók irányítása alatt áll”. A félreértések elkerülése végett újra kiemelem, hogy ebben az összefüggésben nem a szereplők saját maguk által hangsúlyozott etnikai/vallási hovatartozása a lényeg, hanem egy szűk elitet írt körül a beszélő, amelynek célja a politikai, kulturális és gazdasági hatalom kisajátítása volt, külső segítséggel.

A retorika pedig évszázados törésvonalak mentén formálódott, amelyet nem tudott a rendszerváltó értelmiség sem meghaladni, és ez a választóvonal határozta meg a kilencvenes évek közéleti-politikai történéseit is. De ez már egy másik téma.

A globalisták legfőbb célja egy általuk irányított elit kine-

velése volt, amelybe már ekkor bekapcsolódott jelenkorunk „jelképes” alakja is: „Soros György, az MTA–Soros Alapítvány elnöke, jelentős tőzsdei vesztesége ellenére további egymillió dollárt kíván folyósítani egy olyan magyarországi intézmény létrehozására, melynek profilja a vezetőképzés lenne később létrehozandó vegyesvállalatok számára.”

Emberrablás, likvidálás, az ország lemorzsolás, a gazdasági lebontó állami vállalatok, a kereskedelmi Bank alelnökéjét meghaladó hitel elcsikkasztása, működési csőpénzeset és olajügylet: mindez a szocializmus legkihívatóbb „üzletembere”, Gerő László tevékenységének a summázata.

Gerő László a kádári Magyarország legismertebb kereskedelmi vállalatának, az Interbanknak az alapítója és sokáig vezetője volt, de története korántsem minden nap. Minél inkább bemerészek az akciókörtébe élő utköszolgálatok világának, vértanúi felelőssége.

Gerő Lászlóról mindenképpen le kell szögeznünk, hogy a titkoskormányzat azon tagjai közé tartozott, akik feltehetően közvetlenül is dolgoztak a szovjet szerveknek. A két világháború között és évtizedeken a szovjet Birodalomban, és hazatérésük után nem szakadt meg a kapcsolat a szovjetekkel, hiszen 1945-ben a Péter Gábor által megszervezett politikai rendőrség köztársasági korrupciós és működő szovjet titkoskormányzatok szolgálatában. A feloszlódás után rövid ideig a PRO-n (Politikai Rendőrségi Osztály) dolgozott, mint például, amíg a szovjet tanácsadók el nem utasították – valójában elutasították.

A szovjet tanácsadók ugyan nem utasították el „ideiglenesen” egészen a rendszerváltásig az államcsúszást. Gerő azonban ill. helyre került a Szovjet Szociális Kommunista Párt, illetve különböző szovjet gazdasági érdekeltségek és katonai szervek alkalmasságában állt, és titkos akciók lebonyolításában is szerepet vállalt. 1950-ben például egy körüli baleset okozásért került átmenetileg börtönbe, feltételezhetően azért, mert a globálisnak áll-

„LOPOK, CSALOK, HAZUDOK”

Emberrablás, likvidálás, az ország legnagyobb forgalmat lebonyolító állami vállalatának alapítása, a Magyar Külkereskedelmi Bank alaptőkéjét meghaladó hitel elsikkasztása, műkincscsempészet és olajügyek: mindez a szocializmus leghírhedtebb „üzletembere”, Gerő László tevékenységének a summázata.

Gerő László a kádári Magyarország legismertebb kereskedelmi vállalatának, az Interagnak az alapítója és sokáig vezetője volt, de története korántsem mindennapi. Múltjában hemzsegek az akciófilmbe illő titkosszolgálati játszmák, váratlan fordulatok.

Gerő Lászlóról mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a titkosszolgálat azon tisztjei közé tartozott, akik feltehetően közvetlenül is dolgoztak a szovjet szerveknek. A két világháború között öt évet töltött a sztálini birodalomban, és hazaérkezése után sem szakadt meg a kapcsolata a szovjetekkel, hiszen 1945-ben a Péter Gábor által megszervezett politikai rendőrség kötelékébe kerülve az itt működő szovjet tiszték mellett teljesített szolgálatot: „A felszabadulás után rövid ideig a PRO-n [Politikai Rendészeti Osztály] dolgoztam, mindaddig, amíg a szovjet tanácsadók el nem utaztak” – vallja önéletrajzában.

A szovjet tanácsadók ugyan nem utaztak el, „ideiglenesen” egészen a rendszerváltásig itt állomásoztak, Gerő azonban új helyre került: a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, illetve különböző szovjet gazdasági érdekeltségek és katonai szervek alkalmazásában állt, és titkos akciók lebonyolításában is szerepet vállalt. 1950-ben például egy közúti baleset okozásáért került átmenetileg börtönbe, feltehetően azért, mert a gázolásnak ál-

cázott likvidálási akció közben dekonspirálódott, és az operatív érdek védelmében kénytelenek voltak őt bíróság elé állítani.

Szabadulása után különböző vállalatoknál dolgozott, állítása szerint polgári alkalmazottként, de a forradalom napjaiban végig a Belügyminisztérium központi épületében tartózkodott, az objektum védelme során meg is sebesült, „helytállásáért” később kitüntették. Civilként mi keresnivalója lett volna a BM-ben a legkritikusabb napokban?

Nyilván semmi, komoly okunk van tehát azt feltételezni, hogy folyamatosan kapcsolatban állt az állambiztonsággal, karrierje azonban csak a forradalom után kezdett meredeken felfelé ívelni. 1957-ben külkereskedelmi területre helyezték, és egy kereskedelmi közvetítéssel foglalkozó vállalat megszervezésébe fogott, amely akkor vált igazán eredményessé, amikor a hatvanas évek közepén elnyerte a Shell kizárólagos magyarországi képviseletét.

A megtiszteltetésért Gerő alaposan megdolgozott, ugyanis erőteljes lobbitevékenységbe kezdett a dieldrin és aldrin vegyi anyagok magyarországi alkalmazása mellett. E két súlyosan mérgező vegyületet rovarirtó szerként alkalmazták a második világháború alatt és után, azonban a hatvanas évekre már kiderült, hogy használata beláthatatlan következményekkel jár a környezetre és az emberi szervezetre egyaránt. Több nyugati országban be is tiltották használatát, Gerő azonban hosszú értekezésekben fejtette ki a minisztérium döntéshozói számára, miért kell figyelmen kívül hagyni a szerinte megalapozatlan aggodalmakat, és növényvédő szerként alkalmazni a vegyszert.

Lelkesedésének magyarázatát ott kell keresnünk, hogy a fent említett két vegyület előállítója a Shell vállalat volt, amely cég újabb piacokat keresett a Nyugaton már kiszorulóban lévő termékének, és Gerő vállalta a Shell érdekeinek képviseletét Magyarországon. A vegyszerek rendkívül drágák voltak, ezért a magyar vegyipar már egy ideje kísérletezett az előállításukkal, de nem ismerték a szükséges technológiát, így sorozatosan kudarcba fulladtak a próbálkozások.

Külön titkosszolgálati akciót is indítottak a megfelelő gyártási technológia kipuhatolásáért, amelynek megszervezésében Gerőre támaszkodtak. Az akció megghiúsult ugyan, azonban a multinacionális céggel való kapcsolat megmaradt, és a Shell az 1960-as évek közepén beléphetett a magyar piacra. A DDT nevű rovarirtó szer még évekig mérgezte a magyar földeket. A Shell kizárólagos képviselője az Interag lett, amely ennek köszönhetően mamutvállalattá nőtt: „Az 1966-ban 50 fővel dolgozó és mintegy 20 milliós állóeszközzel rendelkező ügynöki vállalat Gerő elvtárs vezetésével az elmúlt 10 év alatt ezer fős nagyvállalattá fejlődött, amelynek 1975. évi forgalma 2 milliárd forint volt” – olvashatjuk a Külkereskedelmi Minisztérium jelentését.

Gerő ellen 1961-ben elfogatóparancsot adtak ki Nyugat-Európában: egy nagy vihart kavart emberrablási ügy miatt üldözte őt a hatóság. Ő szervezte meg és hajtotta végre Ábrányi Aurél hazarablását. Ábrányi Aurél újságíró 1948-ban egy sikertelen „disszidálási” kísérlet után a Katonapolitikai Osztály beszervezte, és Bécsbe telepítette.

Ábrányi a szabad világban azonnal jelentkezett a nyugati titkosszolgálatoknál, innentől kezdve a francia és az amerikai hírszerzésnek dolgozott, és kémhálózatot szervezett itthon maradt barátai, ismerősei között, miközben hivatalosan a Szabad Európa Rádió bécsi tudósítója volt. Miután az állambiztonság ráébredt Ábrányi „hütlenségére”, felszámolta az itthon lévő hálózatát, és 1956 nyarán bíróság elé állította tagjait. Innentől kezdve Ábrányi első számú ellenségnek számított, és 1961. október 12-én – Gerő László közreműködésével – elrabolták, és szőnyegbe csavarva szállították haza Bécsből egy kocsis csomagtartójában. Tizenöt év fegyházbüntetésre ítélték, azonban szabadulása után nyomtalanul eltűnt, máig tisztázatlan, mi történt vele, feltételezhető, hogy a magyar vagy a szovjet titkosszolgálat kivégezte. Az 1961-es emberrablás ügyében nyomozó osztrák hatóságok bizonyítékot találtak Gerő ellen, ezért adták ki az elfogatóparancsot, amely még a nyolcvanas években is hatályban volt.

Gerő Lászlót 1967-ben SZT- [szigorúan titkos] tiszti állományba helyezték, és 10. számú r. százados, illetve D-144-es fedőszámmal újra a politikai rendőrség hivatásos tisztjei közé került. „Gerő elvtárs elgondolásainak végrehajtásában rendkívül következetes. Elképzeléseinek megvalósítása érdekében, ha szükséges írászatokat kerül meg. Előfordult, hogy egyébként helyes célok megvalósítása érdekében olyan módszereket alkalmazott, amelyeket egyes gazdasági funkcionáriusok kifogásoltak” – olvashatjuk felettese által írt jellemzését.

Ezeket a kevésbé törvényes és etikus üzleti lépéseit saját maga így kommentálta Dézsy Zoltánnak és Ilkei Csabának, akik 1989-ben interjút készítettek vele: „Az Interag homlokzatára láthatatlan betűkkel egy jelszó volt felírva: Lopok, csalog, hazudok, hogy becsülettel szolgálhassam a népgazdaság érdekeit.”

A népgazdaság érdekeit erősen szubjektív szempontok szerint határozta meg Gerő, ezért jelentős népgazdasági károkozás miatt 1978. augusztus 16-án azonnali hatállyal eltávolították az Interag éléről. Az Interagnak létezett ugyanis egy liechtensteini vállalata, a Fabrikken 3F Horsens nevű híradástechnikai cég, amelyet az Interag törvénytelenül finanszírozott. A vállalat a Tungsram koppenhágai leányvállalata vezetőjének ötlete alapján született, aki a budapesti anyavállalattól nem kapta meg a vállalkozás beindításához szükséges alaptőkét, ezért Gerőhöz fordult segítségért.

Az Interag 1977-ben négymillió dollárral szállt be az adóparadicsomban bejegyzett 3F létrehozásába, de az így megszerzett összeg kevés volt a vállalat működésének finanszírozására, ezért hitelek felvételére szorultak. A hatalmas veszteséget már nem lehetett elleplezni, Gerőt eltávolították az Interag éléről. 1979 elején csak egy nagyobb összeg (hatmillió dán korona) hitel segítette ki a vállalkozást a csődhelyzetből, de ez sem volt elég a konszolidáláshoz, az MNB-nek is be kellett szállnia 1,2 millió USD kölcsönrel.

Az ügyben vizsgálat indult a Külkereskedelmi Minisztérium irányítása alatt, és megállapították, hogy az Egyesült Izzó (illetve annak dániai leányvállalata), valamint az Interag törvénytelen tevékenységei és mulasztásai 6,7 millió dolláros kárt okoztak a népgazdaságnak. A nyomozás eredményéről értesítették a párt- és állami vezetést: személy szerint Korom Mihályt, a KB adminisztratív titkárát, Szekér Gyulát, a Minisztertanács elnökhelyettesét, Borbély Sándor KB-titkárt, Soltész István kohó- és gépipari minisztert, valamint Veress Péter külkereskedelmi minisztert, de „felelősségre vonás ez ideig nem történt, melynek okáról nincsenek információink” – olvashatjuk a kémelhárítás megállapítását. A következmények elmaradásának magyarázatát Gerő László rejtélyes összeköttetései mögött kereste az állambiztonság.

Hiába távolították el Gerőt az Interag éléről, gazdasági visszaéléseit töretlenül folytathatta, és döbbenetes károkat okozott a Magyar Külkereskedelmi Banknak, ahonnan hiteket vett fel egy osztrák vállalkozóval, Oscar J. Schmidttel közösen. A két ember kapcsolata még a hetvenes években gyökerezett, amikor Schmidt kétmillió dolláros külföldi bankhitelt vett fel úgy, hogy Gerő az Interag nevében kezességet vállalt a pénz visszafizetésére.

A következő évben az osztrák vállalkozó csődöt jelentett, és kiderült, hogy a tartozás behajtására semmiféle lehetőség nincs, ráadásul az Interag a kamatok kifizetését is vállalta, így a kötelezettség már ekkor megközelítette a hárommillió dollárt. A magyar vállalatnak fizetnie kellett Schmidt helyett, de ezzel a visszaélések nem fejeződtek be. A két üzletember közös cége, a Gelaco-Vaduz 1984-től kezdve fedezet nélküli hiteket kapott az MKB-tól, 1988 elejéig összesen 150 millió dollár értékben. Markovits Béla, az MKB elnökhelyettese, aki a kétes hiteleket engedélyezte, a nyolcvanas évek elején még a CW Bank élén állt, segítette a Waltham finanszírozását is, innen került 1985-ben a külkereskedelmi bank elnökhelyettesi székébe.

A Gelaco komoly tartozást halmozott fel: „A Magyar Kereskedelmi Bank Rt. vezérigazgató-helyettese olyan hitelezési tevékenységet folytatott, melyre nem volt felhatalmazása. Nem bankári körütekintéssel finanszírozta a Gelaco AG-Vaduz céget, amely G. L. külföldi munkavállalási engedéllyel rendelkező magyar állampolgár tulajdona. Hasonló módon járt el a Powering Company Holdings Ltd.-Gibraltár cég esetében is, amelynek tulajdonosa Oscar J. Schmidt. Adataink szerint eddig a veszteség 186,8 millió dollár, amely összeg meghaladja az MKB alapitőkéjét.”

A hitelek egy használaton kívüli kaliforniai olajfinomító, a Powerine Oil Company megvásárlására fordították, amely mindössze negyvenmillió dollárba került ugyan, de a fennmaradó összeget, állításuk szerint, az üzem működőképessé tételére akarták felhasználni. Az üzlet azonban nem jött be, ezért még a finomító munkába állítása előtt azonnali kármentő hitelre volt szükségük, újabb tízmillió dollárra.

1989-es interjújában Gerő azt állította, hogy Németh Miklóshoz, az MSZMP KB titkárához fordult, aki felhívta Fekete Jánost, támogattja-e Gerő újabb pénzügyi kérését. A bankár egyetértéséről biztosította a későbbi miniszterelnököt, és elintézte az újabb hitelfolyósítást; az összeget készpénzben, nejlonzacskóba csomagolva vitte magával Gerő.

A számonkerés természetesen az ő esetében is elmaradt, bár néhány hónapot mégis kénytelen volt börtönben tölteni, ugyanis az Ábrányi-ügy miatti elfogatóparancs még a nyolcvanas évek végén is érvényben volt, amiről Gerő valószínűleg már megfeledkezett, és gyanútlanul belépett Ausztriába.

Egy újabb, nem is annyira apró csepp abban az adósságtengerben, amelyet a kommunista külkereskedelmi és pénzügyi elit hagyott ránk a rendszer bukása után. És mindez még Gerő tevékenységét tekintve is csak a jéghegy csúcsa, hiszen Dézsy Zoltán a Seuso-kincsek után nyomozva újra belebotlott a nagy hatalmú üzletemberbe, aki minden bizonnyal szerepet

játszott a felbecsülhetetlen értékű lelet külföldre csempészésében is.

Magyar Idők, 2018. július 22.

IRÁNYÍTOTT HÍREK

A titkosszolgálati munka lényeges eleme a befolyásolás. A közvélemény manipulálása, a tömegek indulatának meghatározott cél felé fordítása profizmust igényel, hiszen mindez akkor hatásos igazán, ha az érdekeltek és az események irányítói láthatatlanok maradnak. És mi kell a közhangulat fokozásához? Elsősorban megbízható újságírók.

Magyarországon a titkosszolgálati sajtóbefolyásolás csak az 1956-os forradalom leverése után kapott jelentősebb szerepet. A Rákosi-rendszer idején a nyílt megfélemlítés és a terror alkalmazása az újságírás szerepét és helyét is egyértelműen kijelölte: szinte kizárólag csak pártpropaganda jutott el a nyomdákig.

Jelentősen változott azonban a sajtó szerepe Kádár regnálása idején. Kádár tudatosan szakított a sztálinista idők terrorjával és a nyílt személyi kultusszal, hatalmát furfangosabb, manipulatívabb eszközökkel, játszmákkal biztosította, amelyben a nyugati közvélemény megnyerése sarkalatos kérdésnek számított, hiszen a fejlett kapitalista országok felé való nyitás a gazdaság állapotának és az emberek közérzetének javulásához vezetett. A társadalommal való „kiegyezés” egyik alapja volt.

A játszma sikerrel járt: a Nyugat elhitte a „gulyáskommunizmusról” terjesztett félinformációkat, és Magyarország a keleti blokk legszalunképesebb országa lett a hetvenes évekre. Ha a hatalom megszilárdítása érdekében folytatott befolyásolási politikáról vagy a társutas értelmiség felhasználásáról beszélünk, akkor nem Rákosi, hanem Kádár volt Sztálin legjobb tanítványa.

Ma már közsímert, hogy a bolsevik ideológia megszületésétől fogva tudatosan használta fel a tömegtájékoztatást saját céljaira, hatalomra kerülése után pedig elsőként emelte

profizmusra az írott, majd az elektronikus média felhasználását világhatalmi törekvéseinek érdekében. Sztálin számára a befolyásolás legfőbb célpontja a nyugati társadalmak voltak, amelyekhez elsősorban a társutas értelmiségen – írókon, publicistákon, filmeseken, képzőművészekon, filozófusokon – keresztül jutott el.

A média egyre nagyobb szerepet kapott a világpolitikai játszmák során: remekül használta fel céljaira mindkét szocialistának nevezett életellenes diktatúra, de nagyon hamar felmérte jelentőségét a magát polgári-liberális demokráciaként definiáló világ is. A szovjet titkosszolgálat elősegítette a különböző civil egyesületek, szervezetek alapítását Nyugaton, amelyek meghatározott célcsoportok megnyeréséért feleltek.

Ebből a törekvésből természetesen az újságírók sem maradtak ki: 1946-ban Koppenhágában – szovjet sugallatra – létrehozták a Nemzetközi Újságíró-szervezetet (NÚSZ), amely a világbéke jegyében azt a célt tűzte maga elé, hogy egyetlen közös szervezetben egyesítse a világ összes újságíróját.

A legtöbb nyugat-európai újságíró-szervezet csatlakozott az elképzeléshez, ám a szovjet érdekek erőszakos érvényesítése miatt hamarosan szakításra került sor: 1950-ben távozott a demokratikus országok képviselőinek többsége, így a szovjet irányítás akadálytalanra vált, és a NÚSZ lett a hidegháborús szembenállás első „frontvonalainak” egyike.

A szervezeten belül az egyik legaktívabb tagságot a Magyar Újságírók Országos Szövetsége képezte, jelentősége 1957-től kezdődően emelkedett látványosan a nemzetközi szervezetben. A forradalmat követő hetekben a NÚSZ jelentős anyagi támogatást juttatott el a MÚOSZ számára azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy ezzel is segítse a „konszolidációt”, vagyis a Kádárhoz hű újságíróbázis megteremtését.

Siklósi Norbert volt felelős a tisztogatásokért, akinek irányításával elérték, hogy 1966-tól a MÚOSZ mindenkori főtitkára a NÚSZ alelnök-kincstárnoka lett, ezzel belépett a szervezet leg-

fontosabb tisztségviselői közé, akinek ráadásul pontos rálátása volt a NÚSZ pénzügyeire is.

A NÚSZ a szovjet titkosszolgálat egyik fontos fedőszervezete volt, és mint ilyen jelentős illegális gazdasági tevékenységet végzett. Központja 1947-től Prágában volt, és a bársonyos forradalom után a csehszlovák kormánynyilatkozatok és sajtóértésülések határozottan állították, hogy a NÚSZ terroristakiképző központot működtetett az országban, tagjai között nyüzsgtek a KGB-nek dolgozó hírszerzők, és ezzel egy időben óriási gazdasági visszaélésekre is fény derült.

A különböző fedőcégek létrehozásával termelt vagyon egy részét embargós technológiák beszerzésére fordították, de jutott belőle a nyugati kommunista pártok támogatására is. A kérdéses összeg pedig minden képeletet felülmúlt. Szállodaláncok üzemeltetésétől szoftverkereskedelemig széles körű tevékenységet folytattak, amelynek profitja 1989-ben meghaladta a 200 millió koronát, amely korabeli értéken közel 640 millió forintot jelentett.

Ezenkívül a hetvenes évektől a csehszlovák állam évi több millió koronával támogatta a szervezet működését, valamint jelentős külkereskedelmi tevékenységet folytattak, természetesen vám- és adóterhek megfizetése nélkül. A gazdasági visszaélések miatt 1990-ben nyomozást indítottak a szervezet ellen, amely során sikkasztás és hűtlen kezelés miatt letartóztatták a NÚSZ igazgatóját, ifjabb Miloš Jakeš is, Csehszlovákia Kommunista Pártja egykori vezetőjének a fiát.

A prágai vállalatnak természetesen Budapesten is létezett kihelyezett tagozata, ez volt az Interpress Nyomda és Lapkiadó Vállalat, amely a pártállami idők legnépszerűbb magazinját, az Interpress Magazint, közismert nevén az IPM-et jelentette meg egészen a kilencvenes évek elejéig.

Az alapítólevél szerint 1970. december 21-én jött létre a vállalat. Tevékenységi körét elég tág keretek között határozták meg, így a nyomdai és kiadói tevékenység mellett szinte bár-

mi belefért, amivel a NÚSZ csak foglalkozni kívánt Magyarországon vagy máshol. Szociális intézmények fenntartása, filmek gyártása és forgalmazása, a NÚSZ által fenntartott „haladó újságírói mozgalmak” támogatása és önálló külkereskedelmi jog gyakorlása konkrétan meg nem határozott termékekre ugyanúgy szerepelt a cég feladatai között, mint a NÚSZ kultúrpolitikai feladataival kapcsolatos ügynöki tevékenység és az alapító döntései szerinti alkalmi tevékenység.

Az 1975 januárjában újtárá indult legendás magazin média-történeti jelentőséggel bírt, legalábbis ami az olvasottságát illeti. Főszerkesztője Ivanics István volt, aki nyilván nem a véletlen szerencse folytán került ebbe a pozícióba. Saját elmondása szerint korábban a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) lapjának, a Világ Ifjúságának főszerkesztője volt, amely szervezet maga is a bolsevik befolyásolás és propaganda egyik tömegszervezeteként jött létre a második világháború után.

A NÚSZ és a DIVSZ egymás testvérszervei voltak a végcélok tekintetében, és minden bizonnyal nemcsak a célok, hanem a módszerek is nagyon hasonlatosak voltak egymáshoz. 1975-től tehát Ivanics nem a világ ifjúságának, hanem a világ újságíróinak egyesüléséért dolgozott, és ehhez az általa szerkesztett folyóirat hatalmas vagyont termelt a NÚSZ számlájára.

A lap szédületes karriert futott be. Az első évben az impresszumban még nem volt feltüntetve más, csak Ivanics István neve, azonban a népszerűség emelkedésével párhuzamosan megjelent a tényleges szerkesztőbizottság is, akik a prágai és a budapesti lapokhoz közösen adták a nevüket: dr. Milan Codr, Greguss Ferenc, Ivanics István, dr. Lőrincz Irén és Jaroslav Pikous. A bizottság két csehszlovák tagja nem civilként vett részt a munkában, a csehszlovák állambiztonság emberei voltak. Fellelős kiadóként Stark György, az Interpress igazgatója szerepelt.

A folyóirat annak köszönhette népszerűségét, hogy – legalábbis látszólag – politikamentes, színes, igényes kivitelű magazinként jelent meg, amely tökéletesen hiányzott a magyar

standokról, ráadásul az első pillanattól kezdve kapitalista típusú üzletpolitikával indult, hiszen pénzt kellett termelnie, így betöltötte a magyar reklámpiacon tátongó űrt is.

A példányszám a nyolcvanas évek közepén érte el csúcspontját, ekkor 170 ezren olvashatták egyszerre a magazint, de hamarosan megjelent a gyermekeknek szánt Alfa című újság is, amelyet szintén közel 100 ezres nagyságrendben adtak ki. A nagy népszerűség nagy nyereséget is hozott, Ivanics szerint 1988-ra már ötvenmillió forintos hasznot termelt az IPM, amelynek teljes összege egészen 1987–1988-ig a NÚSZ számlájára folyt be.

Az eddig példaként említett gazdasági tevékenység jelentősége azonban minden bizonnyal eltörpül a sajtó manipuláló, véleményformáló ereje mellett. Bár én a hatvanas évekre teszem a magyar újságírók nyugati szerepvállalásának kibontakozását, már az 1956-os forradalom utáni hetekben megkezdődött a kádári rezsim mosdatása a szabad világ sajtójában.

1957 februárjában, amikor a megtorlások még éppen csak megkezdődtek Magyarországon, egy osztrák újságíró arról nyilatkozott, hogy a helyzet már a normálishoz közelít hazánkban, és Kádár jellemének makulátlanságáról beszélve megjegyezte, milyen tragikus a pártfőtitkár kényszerű helyzete, hiszen a szovjet hadseregre támaszkodva kellett kormányra kerülnie, és „aggodalmát fejezte ki afölött, hogy Kádár Jánosnak lesz-e elég ereje ahhoz, hogy a maga elgondolásait érvényesíteni tudja a régi funkcionárius apparátussal és a véleménye szerint a Szovjetunióban újjáéledő sztálinizmussal szemben”.

Az ember nehezen tudja higgadtan olvasni ezeket a sorokat, hiszen rendkívül meglepetésszerű módon találja azt az igen egyszerű tényt, hogy a törvényes magyar miniszterelnököt idegen fegyverek segítségével távolította el Kádár a hatalomból. Láthatjuk, hogy már 1957 elején elkezdődött az a nagyszabású munka, amelynek eredménye a „gulyáskommunizmus”, a „legvidámabb barakk” és a „puha diktatúra” fogalmainak kánonba iktatása lett.

Az érintett magyar újságíróknak nagy szerepük volt és van abban is, hogy a baloldali értelmiség szerte a világon mind a mai napig elnézően tekint a Kádár János által megteremtett sajátos szocializmusra, elfeledkezve a rendszer születésének véres körülményeiről, és arról, hogy egy diktatúra akkor is diktatúra marad, ha a társadalom – megszenvedve az elnyomást és a terrort – belefárad a folytonos küzdelembe, és szótlanul betagozódik a rendszer mindennapjaiba.

A korabeli manipuláció mára történelemhamisítássá vált, hiszen átvettük és szinonimaként használjuk a kádári időszak leírására ezeket a fogalmakat.

A manipuláció pedig minden bizonnyal folytatódik, hiszen Udo Ulfkotte könyvét olvasva tudhatjuk, hogy a titkosszolgálati módszerek azóta sem változtak sokat.

Magyar Idők, 2018. július 29.

KÍSÉRT(ETT) A MÚLT

A nyugati újságírók hazánkkal kapcsolatos tájékoztatása fontos kérdés volt már a pártállam idején is. Nem is bízták a véletlenre. Külön titkosszolgálati fedőszervet hoztak létre azzal a céllal, hogy a Magyarországra beutazó publicisták csak ellenőrzött információkhoz juthassanak hozzá.

„Szeretném felhívni a tisztelt Ház figyelmét arra, hogy a Miniszterelnöki Hivatal költségvetésében 12 millió forint található a Pressinform nevű szervezet támogatására. Ez a Pressinform a külföldi újságírókat tájékoztató iroda – rendkívül szocializtikusan hangzó intézmény. Kérdésünkre a Kormány képviselői lényegében azt válaszolták, hogy igazunk van, hogy a kérdést fölvetettük, hogy nem sikerült kellően eldugniuk ezt az összeget. A válaszuk az, hogy nem eldugni kell ezt az összeget, hanem meg kell szüntetni ezt az intézményt – a külföldi újságírók megtalálják a módját annak, hogy hogyan tájékozódjanak a magyar belpolitikai helyzetről” – hangoztatta Eörsi Máttyás a Szabad Demokraták Szövetségének képviselőjeként 1991. december 10-én a magyar parlamentben.

A felvetés valóban jogos volt, hiszen olyan cég költségvetéséből való támogatásról volt szó, amelyet az állampárti diktatúra hozott létre azért, hogy saját érdekeinek megfelelő módon tudja manipulálni a külföldön Magyarországról megjelenő sajtóhíreket. A Pressinform később kikerült a költségvetési tételek közül, megszüntetése azonban nem történt meg, sőt évek múltán rövid időre újra a figyelem középpontjába került. 2011-ben ugyanis kiderült, hogy az évi százmillió forintos árbevételt elérő és jelentős kormányzati megrendeléseket teljesítő cég élén az állampárt titkosszolgálatának egykori SZT-tisztje tevékenykedik. Úgy látszik, több mint két évtizeddel a rendszerváltás után

a cég személyi állományában jelentős változások nem történtek...

A jelenleg jogutódként működő PR-cég bemutatkozásában még mindig tetten érhető néhány olyan fordulat, amely ma már csak reklámfunkciót tölt be, de nehéz nem áthallást érezni a cég állampárti és titkosszolgálati múltjával (például: „nehéz úgy bemutatkozni, hogy lényeges dolgokról nem beszélhet az ember”; „de az már nem tartozik a közvéleményre, hogy hogyan jelenhettek meg egy-egy vállalat stratégiai érdekei fontos kormányzati vagy hatósági döntésekben”).

A Pressinform megszervezése előtt is több intézményük volt a titkosszolgálatoknak, amelyekkel a sajtó felügyeletét biztosították. A nyugati sajtómunkások beutaztatása Magyarországra nagyon fontos része volt a kétpólusú világ propagandaháborújának, amelyhez egy jól szervezett, titkosszolgálatok által irányított intézményi hálóra is szükség volt. A Belügyminisztérium Állambiztonsági Főcsoportfőnökségén belül a hatvanas évek végén létrehoztak egy önálló rezidentúrát, amely az újságírók körében kialakított belügyi operatív hálózat működéséért volt felelős, ez volt a Press rezidentúra, és felügyelete alá tartozott az MTI, a Tájékoztatási Hivatal, a rádió és a televízió is.

Az osztály a hírszerzéshez tartozott, de annak sajátos megjelenési formája volt, ugyanis hazai bázison működött. A sajtóélet felügyeletével megbízott állambiztonsági osztály nem csupán a hazai intézmények ellenőrzését és titkosszolgálati feladatait irányította, de tartotta a kapcsolatot a nyugati országokba kihelyezett tudósítókkal – akiknek a kinevezéséhez is az osztály hozzájárulására volt szükség –, kísérte a beérkező nyugati újságírókat, valamint a külföldre irányuló propaganda terjesztéséért is felelt. A katonai felderítésnek is volt sajtórészlege, és a tehetséges újságírók beszerzéséért, megnyeréséért komoly versenyt folytatott egymással a két szerv, ez tetten érhető több fennmaradt levélváltásból, jelentésből is, például a külföldi tudósítói posztok kiosztása körüli vitákból.

Barcs Sándor, aki 1947 és 1980 között ült az MTI vezérigazgatói székében, hivatalos kapcsolatként köteles volt együttműködni mindkét titkosszolgálattal. A belügy is folyamatosan támaszkodott rá, és a katonai felderítés is megkönyörkezte őt, azonban azt láthatjuk, hogy ez utóbbi előnyösebb lehetőségeket kínált az együttműködésért cserébe. 1970. január 12-én ugyanis az MTI vezérigazgatója arról biztosította a Press rezidentúra tisztjeit, ha „bárhonnan (akár laptól, akár szervünk belső apparátusából) megfelelő adottságokkal rendelkező személyt tudunk javaslatba hozni, úgy azt hajlandó relatíve magas fizetéssel azonnal az MTI státuszába venni (anyagi kereteket az Agit. Prop. Bizottság biztosított) és rövid betanítás után megjelölt posztokra kihelyezni őket”.

Ennek ellenére két héttel később a következő feljegyzést olvashatjuk a Press rezidentúra egy jelentésében: „Jelentem a főcsoportfőnök-helyettes elvtársnak, hogy a Press rezidentúra vezetőjétől kapott tájékoztatás szerint Barcs Sándor az MTI vezérigazgatója az MNVK-2. vezetőivel történt megbeszélés alapján a külföldi sajtótudósítók vonalán olyan személyi változtatásokat készít elő, amelyek csoportfőnökségünk pozícióit gyengítik.” Az történt ugyanis, hogy Sárközi Sándor vezérőrnagy, az MNVK-2. vezetője megkereste Barcsot, és felkérte arra, hogy a BM emberének számító Polgár Dénest, a korabeli bonni tudósítót hazahívja, és helyére a katonai felderítés operatív kapcsolatát, Bochkor Jenőt delegálja a nyugatnémet fővárosba.

Sárközi azt tervezte, hogy Bochkor három hónapig Polgár Dénes mellett fog dolgozni, „hogy a fontosabb kapcsolatait Polgártól átvegye”, ez alatt az idő alatt a fizetését az MNVK-2. biztosítja majd. Barcs teljesítette a vezérőrnagy kérését, amiért cserébe az MTI vidéki tudósítói használhatták a honvédség URH-hálózatát, tetemes telekköltséget takarítva így meg a hírgyűjtés számára. Mivel Barcs erről a lehetőségről nem volt hajlandó lemondani, megtagadta a BM kérését, hogy tekintsen

el a személycserétől, és még legalább egy évig hagyja meg pozíciójában Polgárt.

A két titkosszolgálat sajtóügyekért felelős részlege közös fedőszervezetet hozott létre a nyolcvanas évek elején, ez volt a Külföldi Újságírókat Tájékoztató Iroda, rövid nevén a Pressinform. A sajtóirodát a Minisztertanács 1978. december 29-én kelt határozata alapján hívták életre, de csak 1981-ben kezdte meg működését. Az iroda az Országos Idegenforgalmi Tanács neve alatt működött eredetileg, irányítását a Külügyminisztérium látta el. Első igazgatójának a Press rezidentúra korábbi vezetőjét, Regös (Rausch) Jánost nevezték ki, aki 1949. március 10-én kezdte államvédelmi karrierjét a szombathelyi karhatalomnál. Néhány hónappal később az eredetileg négy elemi iskolával rendelkező idomszerésztanoncot beiskolázták egy féléves operatív tanfolyamra, amelynek elvégzése után Budapestre került.

1950 és 1954 között, vagyis a sztálinista rémuralom legsötétebb éveiben, amikor az Államvédelmi Hatóság önálló főhatóságként működött, Rausch János a Vizsgálati Főosztály operatív beosztottjaként tevékenykedett, vagyis a Rákosi-rendszer koncepciók politikai pereinek levezénylésében aktívan részt kellett vállalnia. 1954-ben került a hírszerzéshez főoperatív beosztottként; 1958-ban újra beiskolázták, az Idegen Nyelvi Főiskolára került, ahol azokat az állambiztonsági tiszteket képezték, akiket külföldön vagy hazai bázison, de külföldiek mellett kívántak bevetni.

1962 és 1966 között Genfben teljesített operatív szolgálatot, majd újra a budapesti központban dolgozott 1970-ig, amikor SZT-, vagyis szigorúan titkos státuszba helyezték a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalába, és a Nemzetközi Főosztály vezetésével bízták meg. Ekkor került a Press rezidentúrához, ahol a „sajtó területén végzett fedőszervi tevékenysége révén” rendkívül széles ismeretségre és jelentős kapcsolatrendszerre tett szert.

Karrierje a sajtóirányítás állambiztonsági felügyeleténél töretlen volt, 1974 és 1976 között a Press rezidentúra megbízott vezetőjeként tevékenykedett, ahol „fedőszervi pozíciója – mint a MÚOSZ főhatósága – módot ad arra, hogy elősegítse az egész rezidentúra, továbbá a központi osztályok sajtó területén folyó munkájának végrehajtását. Biztosítsa a hálózati személyek tervszerű külföldi utazásait.”

A Pressinform azonban nemcsak a Press rezidentúra irányítása alatt állt, hasonlóan erős pozíciót látott el az iroda működtetésében a katonai felderítés is. A vállalat igazgatóhelyettesévé dr. Szabó Jánost nevezték ki, aki minden valószínűség szerint azonos a katonai felderítés, vagyis az MNVK-2. alezredesével, aki a katonai hírszerzés belföldi támogató alosztálynak a sajtóvonalért felelős tisztje volt. Az irodával kapcsolatos politikai döntéseket pedig a KüM egy képviselője, a párt agitációs és propagandaosztályának vezetője vagy annak helyettese, illetve a belügyi és katonai hírszerzés vezetői (Bogyé János és Szűcs Ferenc) hozták meg.

A cég munkatársainak többségét is úgy válogatták össze, hogy valamiféle operatív ismerettel már rendelkezzenek előző munkahelyükről. Szimon József, aki a Kijevi Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén szerzett diplomát, korábban a belügyi hírszerzés nyílt állományú tisztjeként szolgált. Serényi János a Hotel Interpress, a balatonszéplaki újságíró-üdülő propagandavezetőjeként dolgozott korábban, abban az üdülőben volt tehát, amelyet a KGB fedőszerveként működő Nemzetközi Újságíró Szervezet építtetett. Aleva György a nyolcvanas években került a céghez, feltehetően SZT állományú tisztként, ugyanis korábban a BM III/I-3. (NSZK elleni politikai és gazdasági hírszerző) Osztály nyílt állományú tisztje volt.

Kolesza Sándor pedig a Külügyminisztérium külföldi újságírókat ellenőrző referatúráján dolgozott a céghez kerülése előtt, és az állambiztonsággal aktív kapcsolata volt, ugyanis gyakran feltűnik a neve különböző jelentések írójaként. Klasszikus ügy-

női múltja volt Eröss Ferencnek, akit 1955-ben a Belgiumban működő magyar hírszerzési rezidentúra beszervezett, hogy az emigrációban élő magyar értelmiségről – elsősorban szociáldemokrata politikusokról – jelentsen az államvédelem számára. „Gyömbér János” fedőnéven adott jelentéseiből kiolvasható az emigrációval szemben az ötvenes években folytatott állambiztonsági tevékenység fő célja: a bomlasztás. „Feladat külföldön: Kéthly [Anna] és Szélig [Imre] között az ellentét élezése oly formában, hogy egymásról jelentessenek meg kompromittáló adatokat az emigráns sajtóban. Támadják egymást eszmei téren is.”

Néhány évvel később azonban felfigyelt kapcsolataira a belga elhárítás, így esedékessé vált hazatérése. 1959. október elsején szállt le a budapesti repülőtéren gépe, amelyre konspirált módon foglaltak számára helyet. Bebútorozott lakás és állás várta Magyarországon, viszonzásul nyilvánosan kellett beszámolnia az emigrációban töltött évek „szörnyűségeiről”. Mindez a kádári propaganda része volt. 1960. május 31-ig rendszeres havi járandóságban részesült a belügyi szervtől, ekkortól azonban a Magyar Rádió és Televízió alkalmazásába került, továbbiakban saját fizetése volt, így az ügynöki díjazást beszüntette a BM.

A rendszerváltás sokat vitatott kétarcúságát mutatja a diktatúra erőszakszervezeteinek fedését biztosító Pressinform zavartalan túlélése, az, hogy az ország első szabadon választott kormánya – remélhetőleg pusztán tudatlanságból és naivitásból – továbbra is támogatta működését, közpénzből finanszírozta még egy ideig annak a rezsimnek a „titkos ügynökeit”, amelynek megdöntésére vállalkozott. Az 1990-ben kormányt alakítható MDF bukását elsősorban az erős médiaellenszéllel szokták magyarázni. A fentiek ismeretében ezen az ellenszélén nem is lehet csodálkozni.

Magyar Idők, 2018. augusztus 5.

EMBERKERESKEDELEM A SZOCIALIZMUSBAN

Ma már köztudott, hogy a kommunista Románia a Securitate segítségével államilag támogatott emberkereskedelmet folytatott: gyakorlatilag eladta zsidó és német nemzetiségű honpolgárait Izraelnek és Németországnak. Arról azonban nem szoktunk hallani, hogy hasonló próbálkozás a kádári Magyarországon is volt.

A második világháború után a román kommunista párt irányításával több hullámban segítettek elő a zsidó nemzetiségű állampolgárok kivándorlását Romániából Izraelbe, természetesen súlyos „váltságot” követelve a távozókért. A szervezett kivándoroltatás harmadik és egyben legsúlyosabb hulláma 1958-ban kezdődött, amelynek során pontos tarifákat szabtak meg a különböző képzettségű emberekért cserébe, hatalmas és jól jövedelmező üzletet biztosítva ezzel a titkosszolgálatnak.

Az emberkereskedelemből Budapest is kivette a részét: Magyarország 1945 és 1948 között gyakorlatilag tranzitországgként működött. Eleinte a kivándorlást a Szovjetunió sem ellenezte, hiszen bíztak abban, hogy a létrejövő új állam a bolsevik nagyhatalmat fogja támogatni. Amikor egyértelművé vált, hogy Izrael az Amerikai Egyesült Államok szövetségese lesz, a kelet-európai zsidóság sorsa is megpecsételődött: az engedélyezett kivándorlást megszüntették, az itt maradt zsidó családok rettegtek az esetleges sztálini bosszútól. Félelmük jogosságát mi sem támasztja alá jobban, mint a készülő nagyszabású cionista per, amelynek lefolytatását Sztálin halála szerencséjére megakadályozta.

A Magyar Kommunista Párt irányítása alatt álló politikai rendőrség az első pillanattól fogva hasznot húzott a kivándo-

rolni szándékozó személyekből. Nemzetiségtől és társadalmi hovatartozástól függetlenül komoly összegeket kértek az útlevelek kiállításáért, elsősorban valutát, ékszereket, drágaköveket vártak fizetségül, de nem volt ritka, hogy ingatlanokat és azok berendezési tárgyait hagyták hátra a menekülők az ávosoknak. Ezen „üzleti vállalkozás” továbbfejlesztését tekintve kifejezetten reménykeltőnek tűnhetett, hogy a frissen létrejött Izraelnek létszükséglet volt az emberutánpótlás kérdése.

Született is megállapodás az ötvenes évek elején Izrael és Magyarország között, amelynek keretében néhány ezer zsidó elhagyta az országot – természetesen gazdag kompenzáció ellenében. Az 1956-os forradalom után a restaurációtól és a megtorlásoktól való félelem százezreket indított el Nyugat felé, a menekültek között szép számban voltak zsidó származásúak is.

Izrael igyekezett kihasználni az átmenetileg megnyílt határokat, és próbálta meggyőzni a magyarországi zsidóságot, hogy emigrációjuk iránya a Földközi-tenger keleti medencéje felé forduljon. Döntésüket azzal segítették, hogy a budapesti követségen átvették a menekülők vagyontárgyait, és diplomáciai küldeményként juttatták ki azokat az országból: arany, ezüst, drágakövek, ékszerek és természetesen valutaszállítmányok indultak el Tel-Aviv felé.

Ezerkilencszázötvenhatban még nem létezett magyar hírszerző rezidentúra Izraelben, de természetesen ügynökök és megnyertek révén mind a belügyi, mind a katonai titkosszolgálat jelen volt a térségben: az ottani külkereskedelmi kirendeltség szolgált számukra bázisul. A keleti blokk országai kénytelenek voltak a megszálló Szovjetunió külpolitikájának irányvonalát követni, így Izraelt ellenséges államalakulatként tekinteni, Magyarország azonban külkereskedelmi vonalon fenntartotta a kapcsolatot a zsidó állammal.

Élénk gazdasági élet folyt a két ország között, és ennek a kapcsolatnak az egyik letéteményese a tel-avivi külkereskedelmi kirendeltség volt. A Külkereskedelmi Minisztérium 1956.

szeptember 30-án Szendrő Lászlót bízta meg a kirendeltség vezetésével. Szendrő régi kommunista káder volt, aki 1949-től az államvédelem „Vegyész” fedőnevű ügynökeként tevékenykedett.

Szendrő néhány hónapos kinttartózkodás után jelentette tartótisztjének, hogy Izrael évek óta nagyarányú csempésztvékenységet folytat, amely során jelentős értékeket juttatnak ki Magyarországról. „1957 április havában Szendrőnek sikerült konkrét anyagot szereznie arra vonatkozóan, hogy a budapesti izraeli követségen a kivándorlókon keresztül szervezett csempészség folyik, magyar értékek (arany, drágakő, forint stb.) kirablása” – olvashatjuk az állambiztonság jelentését, vagyis a „szocialista törvényesség” értelmezésében, aki saját vagyontárgyait magával vitte új, választott hazájába, rablást követett el...

Kádár és kormánya tisztában volt azzal, hogy Izraellel szemben lépéselőnyük van, hiszen a zsidóság kivándorlása Kelet-Európából 1948 óta mélyponton volt. Az ötvenes évek elején Magyarországgal kötött megállapodás elméletileg érvényben volt, és egészen 1957 tavaszáig a budapesti izraeli nagykövetség közreműködésével kis számban ugyan, de érkeztek egykori magyar állampolgárok Palesztina földjére. A kivándorlás leállítására volt az adu Kádárék kezében, ezzel próbálták zsarolni Izraelt.

A Külügyminisztérium 1957. június 4-én egy szóbeli jegyzéket adott át az izraeli nagykövetségnek, amelyben bejelentette, hogy Izrael megsértette a magyar törvényeket és a nemzetközi jogot, visszaélt a kivándorlásra vonatkozó megállapodással és a diplomáciai mentességgel, ezért 72 órán belül kiutasította az országból az izraeli kereskedelmi attasét, Paul Koremet, és felszólította a zsidó állam kormányát, hogy mielőbb térítse meg Magyarország három és fél millió dolláros kárigényét – arról nem találtam dokumentumot, hogyan sikerült ezt az összeget megállapítani.

A diplomáciai üzenet azt is tartalmazta, hogy a követelés teljesítéséig ellehetetlenítik a kivándorlást Magyarországról.

Izrael nem volt hajlandó diplomáciai úton folytatni az egyeztetést, javasolta, hogy tereljék bankvonalra a konfliktus kezelését, amelybe a magyar fél beleegyezett. Ekkor lépett a színre jelen történet főszereplője, a későbbi kádári hitelpolitika egyik kulcsembere: Fekete János.

Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank későbbi alelnöke 1957-ben még csak a bank devizaigazgatóságának helyettes vezetője volt, és „Lektor” fedőnéven az állambiztonság ügynöke. Pályafutását mind pénzügyi téren, mind az ÁVO-nál még a sztálinista időkben kezdte, nem is akárhogyan. Szovjetunióbeli hadifogsága alatt már kapcsolatba lépett vele az NKVD, vagyis a szovjet Belügyi Népbiztosság. 1945-ben hazatérhetett, és először Szarvason kapott munkát, de 1948-ban a gimnáziumi érettségivel rendelkező Feketét a szarvasi takarékpénztárból felhozták Budapestre. Az MNB-be, majd a Pénzügyminisztérium Nemzetközi Főosztályára került közvetlenül a vezető, Szaberszky József alá.

Szaberszky a minisztériumba kerülése előtt államvédelmi ezredes volt, Péter Gábor helyettese, aki már a politikai rendőrség megszervezésénél is jelentős szerepet játszott, és egészen 1949-ig a terrorgépezet egyik meghatározó tagja volt. A Pénzügyminisztériumba való helyezése nyilván az államvédelem titkos pénzügyeinek a fedését biztosította. Kiváló „mentora” volt tehát az ifjú Feketének. Ekkor kezdődött a későbbi bankvezér ügynöki karrierje a rendkívül frappáns „Sötét” fedőnéven.

Fekete János gyorsan emelkedett a hivatali ranglétrán: mire ÁVH-s főnöke 1953-ban – félve az esetleges felelősségre vonástól – öngyilkos lett, beágyazottsága rendíthetetlen volt. Bekötöttsége a legbizalmasabb pártkörökig ért, így amikor 1957-ben felmerült az Izraellel folytatott kártérítési tárgyalások bankvonalon való folytatása, Antos István pénzügyminiszter javaslatára őt bízták meg annak vezetésével.

Josua Dan izraeli diplomata azzal a felhatalmazással kereste meg az NSZK-ba látogató Feketét 1958 februárjában, hogy or-

szága nevében gazdasági egyezményt köthetnek, természetesen anélkül, hogy hivatalosan elismernék a magyar kormány kártérítési igényeit. Izrael kényszerhelyzetben volt még ekkor, hiszen Romániából is évek óta akadályoztatva volt a kivándorlás, féltek, hogy a magyar kormány bekeményítése után teljesen leáll a keleti blokkból a kitelepülés. Eredetileg árutörlesztés formájában próbálták kiengesztelni a pártvezetést, de Fekete értésükre adta, hogy kizárólag devizát hajlandók elfogadni.

A tárgyalások hónapokig húzódtak, helyszínükül az MNB bécsi fiókbankjának, a CW Banknak a székhelye szolgált. Fekete rendkívül keményen képviselte az eredeti elképzeléseket, nem volt hajlandó egyezkedésekbe bocsátkozni, pedig az izraeli fél mindent megpróbált megtenni annak érdekében, hogy a pénz kifizetése után a magyar állam újra garantálja a kitelepülések engedélyezését. Fekete azonban nagyon jól érezte a helyzeti előnyt, és ezzel a legmesszebbmenőig vissza is élt. Magabiztos főlénnyel kezelte az izraeli küldöttséget, csak a kártérítésről volt hajlandó beszélni, az emigráció engedélyezését különálló ügyként, mellékesen érintették.

Az állambiztonságnak küldött jelentések profi pókeres játszmáit idézik, hiszen a bankvezér a tárgyalások teljes ideje alatt tisztában volt azzal, hogy Izrael csak abban az esetben lesz hajlandó fizetni, ha cserébe embereket kap, ráadásul pengeélen táncolt a magyar kormány, hiszen a pénzügyi megállapodás hírének kiszivárgása megronthatta volna az arab országokkal ápolt baráti kapcsolatokat is, nem beszélve a Szovjetunió rosszszallásáról. Mégis úgy irányították a helyzetet, mintha Magyarország számára közömbös lenne a kérdés megoldása, mintha nem számítana minden egyes dollár, amely befolyik az MNB számláira.

Ezerkilencszázötvennyolc augusztusának közepére megszületett az egyezés. Az izraeli fél vállalta, hogy egy svájci bankon keresztül a Magyar Külkereskedelmi Banknak három és fél millió dollár kamat- és költségmentes hitelt nyújt, amelyet a hitel-

folyósítás megkezdése utáni negyedik és ötödik évben magyar áruszállításokkal lehet visszafizetni.

A hitel első összegét, 500 ezer USD-t a szerződés aláírásakor, a második félmillió USD-t hat hónappal később, a fennmaradó összeget pedig 18 hónap alatt egyenlő részletekben folyósítanák. Mindebből a magyar félnek egymillió dollár tiszta haszna származik. A megállapodásba nem került bele a kivándorlás biztosításának kitétele. Szóbeli ígéretet kapott csupán az izraeli fél, de a kommunisták soha nem ismerték a „gentleman's agreement” fogalmát.

A Külügyminisztériumban 1958. október 30-án létrejött a megállapodás, amelynek értelmében november 3-án meg is érkezett a félmillió dollárnak megfelelő első részlet svájci frankban a Magyar Külkereskedelmi Bankhoz. Szarka Károly külügyminiszter-helyettes állítólag azonnal intézkedett a belügyminiszternél, hogy a kivándorlásra vonatkozó zárlatot oldja fel, ezzel párhuzamosan pedig felkészült a belügyi hírszerzés is, hogy a kitelepülésre engedélyt kapók kiválasztásánál kellően érvényesíteni tudják érdekeiket.

Az elkövetkező hónapok eseményei azonban nem váltották be Izrael reményeit. Már 1959 februárjában elégedetlenségüknek adtak hangot az izraeli tárgyalópartnerek, amiért „az elmúlt 4 hónap alatt még szórványos kivándorlások sem történtek Izraelbe”. Fekete János csak széttárta a kezét, és megismételte, hogy Magyarország kártérítési igényt jelentett be, amit végül is Izrael elismert, a kivándorlás kérdése pedig nem tartozott szorosan a tárgyhoz.

Mindezek ellenére nyár elejéig még folyósították a vállalt hitelrészleteket Izraelből, azonban ekkor befagyasztották az esedékes összeg átutalását. Izrael szemrehányással élt a magyar kormány felé, hogy csak néhány beteg és öreg ember kitelepülését támogatta. Fekete még ekkor is a magabiztos kártyapartnert játszotta, és lapot húzott a 19-re: szerződésszegéssel vádolta meg Izraelt, amiért leállították a kártérítés kifizetéseit.

Izrael ugyan még ekkor is hajlandó lett volna betartani a megállapodás pontjait, sőt hamarabb fizetni a többi részletet, amennyiben valóban elindul a kivándorlás, ez azonban soha nem történt meg.

Sajnos az eddig előkerült források nem beszélnek arról, mi is lett a kifizetett hitel sorsa. Izrael felhagyott a próbálkozásokkal, hiszen a magyar kormányzat egyértelműen nem a fair play szabályai szerint játszott, ráadásul 1958 után megindult a zsidók kitelepítése Romániából, így Izrael számára kevésbé lett fontos a magyarokkal kötött megállapodás.

Remek fedést nyújtott a koll. Magyar Idők, 2018. augusztus 11.

szerződéshez, járandóul egy külkereskedelmi vállalkozó állami vállalat vezetője óriási hatalommal bírt és volt az, aki aláírta a megállapodásokat a külföldi partnerekkel, de ami még ennél is fontosabb, ő választotta ki az ügyleteket.

*A szinte érintetlen és kizsákmányolt szocialista piacokra való betérés sok nyugati cég számára hatalmas üzlet volt, így hajlandók voltak teljesen összegeket is fizetni a szerződés nyitá-
be mentéért. Ezek a kenőpénzek, illetve különböző bonyolult export-import ügyletekből származó vállalkozásoknak jelentős forrást szolgáltatottak a pártállam tömegszervezőinek finanszírozására is, de a bonyolult korrupciónak rendszerből természetesen a pártok is profitáltak hiszen a politika támogatására és személynépszerűsítésére is szükség volt a meglévő működéshez.*

Rendszeresen érkeztek például nyugati termékpéldányok az országba ilyen illegális juttatás gyanúja miatt sorbanban Mercedes és Volkswagen típusúak, amelyek a legfelsőbb vezetői körökben működtek új garázs magáruknak. Például Kádár Jánosé.

*Nem meglepő tehát, hogy a külkereskedelmi vállalatok fel-
letti ellenőrzés és irányítás megszüntetését követően a két rivalis tömegszervező, a belügyi és a katonai. A Minisztertanács a pártállam idején a katonai hírszerzés, vagyis az MNVK-2. bá-*

BANKSZÁMLÁK NYOMÁBAN

A titkosszolgálati munka gazdasági alapjainak biztosítása bevett gyakorlat volt a vasfüggöny mindkét oldalán: fedőcégek sora és külkereskedelmi trükkök biztosították az illegális hírszerzés illegális pénzsükségeit.

Remek fedést nyújtott a külkereskedelem a hidegháborús hírszerzéshez, ráadásul egy külkereskedelemmel foglalkozó állami vállalat vezetője óriási hatalommal bírt: ő volt az, aki aláírta a megállapodásokat a külföldi partnerekkel, de ami még ennél is fontosabb, ő választotta ki az üzletfeleit.

A szinte érintetlen és kiéheztetett szocialista piacokra való betörés sok nyugati cég számára hatalmas üzlet volt, így hajlandók voltak tetemes összegeket is fizetni a szerződés nyelbe ütéséért. Ezek a kenőpénzek, illetve különböző bonyolult export-import ügyletekből származó többletjövedelmek jelentős forrást szolgáltattak a pártállam titkosrendőrségének finanszírozására is, de a bonyolult korrupciós rendszerből természetesen a pártelit is profitált, hiszen a politika támogatására és szemhunyására is szükség volt a mechanizmus működéséhez.

Rendszeresen érkeztek például nyugati személygépkocsik az országba ilyen illegális jutalék gyanánt, elsősorban Mercedes és Volkswagen típusúak, amelyek a legfelsőbb vezetői körökben találtak új gazdát maguknak. Például Kádár Jánosnál.

Nem meglepő tehát, hogy a külkereskedelmi vállalatok feletti ellenőrzés és irányítás megszerzéséért versengett a két rivális titkosszolgálat, a belügyi és a katonai. A Metalimpex a pártállam idején a katonai hírszerzés, vagyis az MNVK-2. bá-

zisszerve volt, és a hetvenes évek első felében egészen biztosan megnyertek irányították.

Gergely Miklós, a Metalimpex vezérigazgatója és helyettese, Dévai István ellen 1974-ben nyomozást indított a Belügyminisztérium nagy összegré elkövetett csalás és sikkasztás miatt. Az állambiztonság a titkos adatgyűjtés során olyan információkat dokumentált, amelyek segítségével betekintést nyerhetünk a konkurens titkosszolgálat, az MNVK-2. illegális pénzügyeibe is.

A Metalimpex a katonai felderítés érdekkörébe tartozott tehát. Gergely és Dévai a katonai hírszerzés megnyertjeként feladatuk kapták, hogy az irányításuk alatt álló vállalat lehetőségeit kihasználva pluszforrásokhoz juttassák a felderítést. A katonai titkosszolgálat saját bevallása alapján az 1970 és 1974 között Dévai és Gergely kezén átfutó jutalékokból és kenőpénzekből összesen 155 ezer USD folyt be a felderítés kasszájába. (Ez korabeli értéken több mint hétmillió forint volt.)

Versenyeztetés az üzleti tárgyalások során nem volt, vagy ha mégis, annak eredménye nem befolyásolta a döntéseket. A vállalat együttműködése az MNVK-2.-vel és a mögöttük álló személyekkel olyan szoros volt, hogy a katonai titkosszolgálat által alapított első gazdasági vállalkozás, az Eurocom felügyelőbizottságában helyet kapott Gergely Miklós és Dévai István is.

A közvetítő kereskedelemmel foglalkozó Eurocomot 1972-ben alapították azzal a céllal, hogy lefölözze a külkereskedelemben megjelenő profit egy részét. Az Eurocom ugyanis közvetítő céggként belépett régóta fennálló és igen jó működő kereskedelmi ügyletekbe, és jutalékot számolt fel tevékenységéért. Ez történt például a svéd ESAB céggel meglévő megállapodással is, ugyanis a Metalimpex már évek óta kapcsolatban állt a skandináv vállalkozással, de miután létrehozták az Eurocomot, Dévai elsősorban az új cég érdekeit tartotta szem előtt.

Ellehetetlenítette, hogy a Metalimpex ártárgyalásokat folytasson a svéd beszállítóval: a magyar külkereskedelmi vállalat

és az ESAB közé közvetítőnek beiktatta az MNVK-2. vállalkozását, amivel a BM információi szerint 30-35 ezer svéd korona népgazdasági kár keletkezett évente. (Korabeli értéken nagyjából 350 ezer forint.)

Ez ugyan csak egyetlen üzlet a sok közül, de az Eurocom jelentőségét mégsem itt kell keresnünk. A sorozat harmadik részében olvashattak arról, hogy 1972-re a külkereskedelmi lobbija elérte, hogy Nyugaton a külkereskedelmi vállalatok cégeket alapíthassanak; kivételes lehetőség volt ez a keleti blokkban. A katonai titkosszolgálat elsősorban azzal a céllal hozta létre az Eurocomot, hogy ezzel a lehetőséggel a legmesszebbmenőkig élni tudjanak. Az Eurocom több olyan külkereskedelmi vállalat társaságában, amelyeknek felügyeletét a katonai felderítés látta el, elkezdett terjeszkedni Nyugat felé.

Bécsben létrehozták az Intereurop nevezetű céget, amelyet több másik is követett: Ferimpex, Metimex, Metimexo stb. Többségüket Vaduzban jegyezték be a kedvezőbb adókönyezet miatt, és Magyarországon magas vezetői körök fedezték tevékenységüket, pénzügyeiket.

Salusinszky István, a Magyar Külkereskedelmi Bank akkori elnöke komoly aggodalmának adott hangot, amikor a BM vizsgálódni kezdett a Metalimpex és az MNVK-2. közös ügyletei iránt: „Salusinszky elvtárs, a Külkereskedelmi Bank vezérigazgatója tart attól, hogy Dévai letartóztatása nyomán a BM firtatni fogja a Metalimpex Bécsben lévő és Vaduzban bejegyzett közös vállalkozásának hátterét. A hírforrás szerint Salusinszky megjegyezte, hogy akkor pedig nagy baj lesz. A hírforrás közlése szerint ez a közös vállalkozás egy nem létező vállalat, mert nincs bejegyezve a Pénzügyi Központban. Ennek következtében nem áll hazai pénzügyi ellenőrzés alatt, nem fizet be nyereséget, pénzügyi műveletei nem követhetők nyomon, a befolyt pénzekből annyit könyvelnek el, amennyit akarnak, és a cég alkalmazottaiként Bécsben dolgozó magyar állampolgárok nem részesülhetnek a Magyar Népköztársaság jogi védelmében. A

vállalat esetleges sikertelen pénzügyi ügyleteiért az anyagi terhet és hátrányt nem az állam, hanem a Metalimpex kell, hogy fedezze, nyilvánvalóan hamis pénzügyi könyvelés vagy egyéb hamisítás útján.”

A Metalimpex vezetői elleni nyomozás során a korrupción alapuló külkereskedelmi ügyleteken kívül egyéb kifinomult módjait is feltárták a katonai felderítés illegális finanszírozásának. Ha valaki azt gondolná, hogy a különböző állami megrendelésekre készült – hasznavehetetlen – tanulmányokért kifizetett milliók az utóbbi közel harminc év politikai elitjének találmánya csupán, azt ki kell ábrándítanom. Bevett gyakorlat volt ez már a pártállamban is. Valamikor a hatvanas évek második felében a katonai titkosszolgálat vezetői között megszületett az a döntés, hogy az érdekeltségükbe tartozó vállalatoktól való pénzkivonás céljára külön intézményt hozzanak létre.

Ez volt az Universal Piackutató Intézet. Már a neve is elmentmondásosnak tűnik, hiszen a tervutasításos szocialista gazdaságban szó sem volt piaczgazdaságról – miért is kellett volna kutatni azt? Nem is vette túl komolyan ezt a feladatot a cég alapítója sem, hiszen az intézetnek csak bankszámlái voltak, alkalmazottai nem. A megbízási szerződéseket Kapás Pál, az MNVK-2. ezredese írta alá az Universal nevében, amelyben komoly összegekért arra vállalkozott, hogy hatástanulmányokkal segítik a külkereskedelmi cégek munkáját.

Egészen konkrétan két állami vállalattal kapcsolatban kerültek elő szerződések, az egyik a Metalimpex, a másik pedig a Lampart Zománcipari Művek; mindkettő a katonai felderítés érdekeltségébe tartozott. Mivel az Universalnál nem dolgozott senki, aki ezeket a tanulmányokat elkészíthette volna, a két megbízó vállalat munkatársaival írást írták meg a tanulmányokat, és adták át azokat a titkosszolgálat embereinek. Az elkészült tanulmányokat bekötötték, ellátták a fantomintézet logójával, és darabonként több százezer forintért visszaszolgáltatták a keletkeztető vállalatnak.

A történet pikantériája az is, hogy az elkészült dolgozatokat felhasználni egyáltalán nem lehetett, hiszen a vállalat alkalmazottai felismerték volna saját munkájukat, így a szépen bekötött és vagyonokba kerülő írásokat elhelyezték a cég pánccs szekrényében. Az ma már feltehetően kideríthetetlen – legalábbis a hozzáférhető dokumentumok alapján –, hogy az Universal bankszámláira került pénzt mire használták fel. Jobb esetben konspirált titkosszolgálati feladatok teljesítésére fordították, rosszabb esetben magánkézbe került...

A hatástanulmányok megrendelésénél sokkal nagyobb kárt okozott egy 1969 utolsó heteiben, Dévai kezdeményezésére megkötött üzlet, amelyben a diósgyőri Lenin Kohászati Művek 2700 tonna volfrámacél-megrendelés teljesítésére kötelezte magát. A megbízás olyan, NSZK-ban működő cégektől származott, amelyek régi üzleti kapcsolatban álltak a Metalimpex vezetőségével.

A szerződés aláírásakor nyilvánvaló volt, hogy a vállalat teljesíthetetlen, ekkora kapacitással Diósgyőr nem rendelkezett. Maximum két-háromszáz tonna megrendelést tudtak volna teljesíteni, ráadásul a szükséges nyersanyag sem állt rendelkezésükre. Az igazi nagy veszteség éppen ebből keletkezett. A szerződés az 1969-es árakat rögzítette a teljesítés teljes idejére – annak ellenére, hogy a volfrám világpiaci ára erősen ingadozott. Ilyen esetben csak néhány hétre előre volt szokás az árakat meghatározni, ráadásul a rögzített árak csak szocialista relációban voltak törvényesek.

1970 januárjában a volfrám ára a tízszeresére emelkedett, így már csak az áremelkedésből adódó nyereségkiesés miatt akkor is 300-400 millió forintos népgazdasági kár keletkezett volna, ha a szükséges nyersanyag a kohó rendelkezésére állt volna, azonban a beszerzések miatt maga a vállalat is súlyos károkat könyvelhetett el magának.

Dévaiék – nyilván a katonai titkosszolgálati háttér segítségével – még az ország mozgósítási tartalékát is megszerezték a

gyártáshoz, de ez is kevés volt. Mindennek tetejébe kénytelenek voltak csehszlovák kohót is bevonni a termelésbe, hogy ne essenek késedelembe a szerződés teljesítésekor, természetesen jóval nagyobb fizetség fejében, mint amennyit az eredeti megrendelőtől várhattak.

Minden erőfeszítés ellenére még késedelmi kötbért is fizetnie kellett a diósgyőri vállalatnak. A veszteség felét ugyan vállalta a Metalimpex, de természetesen nem személyi felelősségről volt szó, hanem az állami vállalat saját költségvetéséből fedezték a kárenyhítést, vagyis ezt is a népgazdaság terhére írták.

A diósgyőri kohó veszteségét 50 millió forintba becsülték a vizsgálat idején, a népgazdasági kár ennél sokkal nagyobb volt. A felelősök számonkérésére nem került sor, a vizsgálat idejére a bűncselekmény elévült.

A belügy (rész)sikerével zárult végül a Metalimpex elleni nyomozás. Hiába küzdött a katonai felderítés, hogy embereit kimenekítse az igazságszolgáltatás kezéből, Dévait és Gergelyt elítélték, bár letöltendő börtönbüntetést csak Dévai kapott.

Az ellenük szóló bizonyítékok elég egyértelműek voltak, a házkutatások során nagy mennyiségben foglaltak le tőlük aranyat, drágaköveket, valutát, érméket és más nemesfémeket (például platinát), valamint az előnytelen üzletkötéseket is megfelelően lehetett dokumentálni a fellelt iratokból. Az MNVK-2. kezekedett embereiért, elismerte, hogy minden vagyontárgy, amelyet a BM lefoglalt, a felderítés tulajdona, azokat az előzetes letartóztatásban lévő vezetők kifejezetten a titkosszolgálat megbízásából szereztek be.

A kollegialitás azonban nem működött, a BM nem hátrált, érdeke azt kívánta, hogy ellehetetlenítse az MNVK-2. illegális pénzforrásait. Ennek érdekében javaslatot fogalmaztak meg a legfelsőbb kormányköröknek és pártszerveknek, amelyben sürgették a katonai felderítés működésének felülvizsgálatát. Konkrétan a fedőszervek létjogosultságát, a hozzájuk köthető vállalatok gazdálkodását szerették volna vizsgálat alá vonni, és

kísérletet tettek arra, hogy az MNVK-2.-t a költségvetési kerekei közé szorítsák vissza, ez azonban nem sikerült. A két vállalati vezető megbukott, de a rendszer maga érintetlen maradt.

A kutatóban pedig joggal merül fel az a kérdés a vizsgálat anyagait tanulmányozva, hogy a nyomozók tényleg a törvényes rend helyreállítására törekedtek-e csupán, vagy tanulni akartak a rivális szerv üzleti sikereiből, esetleg kísérletet tettek a finanszírozási csatornák átvételére.

Magyar Idők, 2018. augusztus 19.

KOMMUNISTA OLAJMAFFIA

A kilencvenes évek első nagy botrányai az olajmaffia köré csoportosultak. Olajszőkítések, leszámolások, szervezett bűnözés, Szeva bácsi, hogy csak néhány hívószót említsek a korabeli újságok szalagcímeiből. A félelmetes alvilági események előtörténetéről keveset tudunk, de egy biztos: mindez az államszocializmus idejében gyökerezett.

A modern kor történelmének egyik kulcsfontosságú szereplője az olaj. Háborúk és békék, világpolitikai jelentőségű történések háttérében találhatjuk magyarázatként a fekete aranyat. Nem meglepő tehát, hogy a szovjet megszállás első pillanatától kezdve Magyarországon is kiemelt kérdés volt, hogy ki rendelkezik a helyi erőforrások felett. A kommunista párt már 1945-ben kulcsfontosságúnak tartotta a zalai olajmezők megszerzését, emiatt súlyos összeütközésbe került koalíciós partnerével, a szociáldemokrata párttal, amely szintén igyekezett a lehető legnagyobb profitot kivonni az olajüzletből.

Az érdekellentét következménye pedig a MAORT-per lett, de a szocdemek „felszalámizása” mögött is megtalálhatjuk az olajból származó pénzügyi forrásokért vívott versenyt. A későbbiekben az igazán jelentős haszon természetesen nem a hazai kitermelésből származott, hanem elsősorban a szovjetek által nyújtott támogatásból, hiszen a „baráti” alapon megvásárolt olaj továbbadásával évente több száz millió dollár nyereséget termelt a magyar költségvetés.

A szovjetek tudták, hogy a csatlós államok kereskednek az olajfeleslegükkel, de hagyták: mindez a „Nagy Testvér” támogatása volt az ingatag lábon álló szocialista gazdaságok számára.

A nyolcvanas évek elejére azonban a szovjetek csökkentették a Magyarországra szállított olaj mennyiségét, vagyis nem maradt felesleg, amelyből extraprofitot termelhetett volna a hazai külkereskedelem.

Azt ugyan nem tudjuk, hogy a szovjet nyersanyag tranzitálása idején kialakult-e már olyan érdekcsoport, amelynek tagjai személyesen is hasznot húztak az üzletből, de a nyolcvanas évek elejétől beinduló olajügyleteket ismerve feltételezhetjük, hogy igen. Szervezett bűnözés ugyan még hivatalosan nem létezett ekkor hazánkban, de az olajmaffia már működésbe lépett. A nyolcvanas évek végére olyan mértékű gazdasági károkat okozott az országnak, hogy azt még a korabeli, erősen korlátozott információáramlásban sem lehetett titokban tartani. Dézsy Zoltán és Ilkei Csaba nem kis bátorságról tettek tanúbizonyságot akkor, amikor 1989 júniusában oknyomozó riportot készítettek az ügyről az Új Reflektor Magazinban.

Már a sorozat első részeiben ismertettem azt a sajátos gyakorlatot, amely lehetőséget teremtett arra, hogy a külkereskedelemből származó profit egy részét a hatvanas évektől felemelkedő külkereskedelmi lobbí fölözze le. Eszközként azokat a vegyesvállalatokat használták fel, amelyeket az impexek 1972 után már minden különengedély nélkül alapíthattak Nyugaton. Az olajjal kapcsolatos visszaélések mögött is ilyen céget kell keresnünk, valószínűleg az egyik legsikeresebb magyar tulajdonban álló vegyesvállalatról van szó.

A fűtőanyagok és energiahordozók kereskedelmét végző Mineralimpex 1973-ban alapította meg leányvállalatát Bécsben, amelyet a nyolcvanas évekre Ausztria harminc legnagyobb forgalmat lebonyolító vállalata között tartottak számon. Ez volt a Mineralkontor, amely felerészben a Mineralimpex, felerészben pedig egy osztrák cég, a Baustoffimportkontor tulajdona volt, és nemcsak sikeressége, de alapítása sem volt mindennapi.

A Mineralimpex részéről a korabeli vezérigazgató, Russay István gyakorolta a tulajdonosi jogokat, míg osztrák üzlettársa

nem más volt, mint Russay ügynöki éveinek kiemelt célszemélye: Heinrich Korzil. Mindkét személy előélete rengeteg olyan megválaszolatlan kérdést vet fel, amelynek alapján azt gondolnánk, hogy nem volt keresnivalójuk a szocialista Magyarország vezető gazdasági köreiből, a valóság mégis felülírt minden ideológiát.

Az állambiztonság információi szerint Russay az 1945 előtti katonai titkosszolgálat hálózati kapcsolata volt, ilyen minőségben teljesített szolgálatot a belgrádi kereskedelmi kirendeltségen, de a szovjet megszállás után nem népbíróság elé került, mint sok hasonló feladatot ellátó kollégája, hanem az újonnan felállított Külkereskedelmi Igazgatóság faosztályának vezetőjévé nevezték ki, és 1946-ban már miniszteri biztosként felügyelte az államosításokat és a fakeskedelmet.

Később a Külkereskedelmi Minisztérium tisztségviselője lett, és elsődleges feladatai közé az Ausztriával folytatott – tüzelőanyagokat és energiahordozókat érintő – árucseré-forgalom irányítása tartozott. Természetesen sokat utazott a szomszédos országba, ezért a belügyi hírszerzés 1954-ben beszervezte, és legfontosabb feladatává Heinrich Korzil megfigyelését és a vele való baráti kapcsolat kiépítését tette. Korzilról annyit tudott a magyar állambiztonság, hogy jó amerikai kapcsolatokkal rendelkezett, ezért bíztak abban, hogy fontos gazdasági információkat tudnak rajta keresztül beszerezni a tengerentúli nagyhatalomról.

A bizalmas viszony ki is alakult a két kereskedő között. A hatvanas évek elejétől Korzil gyakran látogatott Magyarországra, ekkor még elsősorban a Ferunion külkereskedelmi vállalat tartozott üzleti partnerei közé. Időközben felmerült Russay neve mint a Külkereskedelmi Minisztérium egyik főosztályának leendő vezetője, de az intézmény és a helyi pártszerv döntéshozói elutasították kinevezését, nem tartották alkalmasnak a pozíció betöltésére, mivel Russay korábban már korrupciós ügybe keveredett, amiért időlegesen még a BM is kizárta

ügynökhálózatából. Ennek ellenére alig másfél évvel később, 1969-ben váratlanul a Mineralimpex vezérigazgatói székébe került.

Ugyanebben az évben – véletlen egybeesésről aligha beszélhetünk – a Magyarországon ideiglenesen állomásozó Szovjet Hadsereg Déli Hadseregcsoport Elhárító Osztálya, vagyis az itt működő szovjet katonai titkosszolgálat azzal a kéréssel fordult a magyar kémelhárításhoz, hogy kísérjék figyelemmel a kémgyanús Heinrich Korzil magyarországi beutazásait. A szovjetek szerint Korzil 1955-ig, vagyis az osztrák államszerződés megkötéséig az amerikai hírszerzés ügynökeként dolgozott a négyhatalmi megszállás alatt lévő fővárosban, „Karl” és „Heinc” fedőnéven katonai, politikai és gazdasági jellegű adatokat gyűjtött a szövetségesek számára.

A Belügyminisztérium véresen komolyan vette a szovjetek kérését, ettől a perctől kezdve minden lépését követték Korzilnak, amint átlépte a nyugati gyepűt. Szállodai szobájába a lehallgatókészülékek mellé rejtett kamerákat helyeztek, telefonbeszélgetéseit rögzítették, ügynököket állítottak rá, és minden fejleményről beszámoltak a megbízónak. Kiderült az adatgyűjtés során, hogy a korábban aktív üzletember a hatvanas évek végétől gyakorlatilag csak „beszélgetni” járt Magyarországra, tárgyalásait soha nem követte semmiféle üzletkötés, ráadásul a Ferunion helyett egyre inkább a Mineralimpex felé fordította figyelmét. Russay többéves munkája láthatóan beérett.

Az állambiztonság irataiból sajnos nem tudhatjuk meg, hogy a szovjet titkosszolgálat miért érdeklődött ilyen intenzíven Korzil iránt, nyilván nem avatták be a magyar társszervet szándékaikba, azonban nem kerülheti el a kutató figyelmét az az időbeli egybeesés, hogy éppen akkor kezdtek aktívan foglalkozni az osztrák kereskedővel, amikor Russay az olajkeresedelemért felelős vállalat vezetője lett, és éppen akkor állították le a magyar elhárítást az ügyről, amikor megalakult a Mineralkontor, ugyanis 1973-tól érdektelenek voltak az állambiztonság

által összegyűjtött információk iránt, így 1974-ben a kémelhárítás lezárta Korzil dosszióját azzal, hogy a szovjetek már jó ideje nem kérnek és nem vesznek át újabb adatokat a megfigyelt személyről, akiről különben sem sikerült bizonyítani, hogy amerikai kém lenne.

Joggal merül fel a kérdés, hogy ha a szovjetek már a negyvenes évektől kezdve amerikai hírszerzőként tartották számon Korzilt, miért csak 1969-ben kezdte őket zavarni a jelenléte. És amennyiben valóban amerikai kém volt, miért hagytak fel a figyelésével 1974-ben?

Heinrich Korzil megfigyelési anyagában egyetlen szó sem esik arról, hogy miközben minden lépését követték Magyarországon, aközben Bécsben szép csendben létrehozták a Mineralimpex és a Baustoffimportkontor közös vállalkozását, amelynek fő profilja – legalábbis a hetvenes évek végéig – a szovjet olaj nyugat-európai értékesítése volt. Talán nem Korzil esetleges hírszerzősége volt a megfigyeltetés célja, hanem a cégalapítás körülményeit igyekeztek biztosítani a szovjetek? Talán éppen az volt a cél, hogy kontrollálni tudják, mennyi információt szereznek minderről a magyar szervek?

„A Szovjetunióból kapott benzin Nyugatra történő exportálásával és a Mineralkontor felesleges bekapcsolásával a népgazdaságot jelentős kár éri” – állapította meg az állambiztonság a nyolcvanas évek elején. A szovjet olaj eladásából származó haszon jelentős része tehát a vegyesvállalat megalapítása után a Mineralkontor nyereségét növelte a magyar gazdaság kárára.

A Szovjetunió azonban komoly gazdasági problémákkal küzdött a nyolcvanas évek elejére, amelyet fokozott az afganisztáni háború megindítása, és betetőzte az úrverseny, amelybe az Egyesült Államok kényszerítette a kommunista szuperhatalmat. Mindennek következtében 1981-ben Brezsnyev arról tájékoztatta Kádárt, hogy évi másfél millió tonna olajjal kevesebbet fognak Magyarországra szállítani, amely az eddigi kontingensnek több mint tíz százaléka volt, vagyis komolyan érintette az

olajból származó bevételi forrásokat, bár az ország szükségletét még így is bőven fedezte.

A szovjet olajszállítások csökkentésével veszélybe került az évek óta jól működő mechanizmus, így fontossá vált a nyersanyag más forrásokból való biztosítása. Kapóra jött, hogy Magyarország – köszönhetően részben a profi módon folytatott titkosszolgálati dezinformációs propagandának – a legszalonszerűsebb államalakulat volt a keleti blokkban a Nyugat számára, és a hetvenes évek végére a szocialista államok közül mi tartottuk fenn a legszorosabb gazdasági kapcsolatokat az Egyesült Államokkal: 1978-ban aláírták a két ország közötti kereskedelmi egyezményt is.

Ez a kedvező nemzetközi légkör segítette elő, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján az újra kiéleződő közel-keleti konfliktus során Magyarország hídként szerepelhetett a két világrend között, plasztikusabban fogalmazva: olajvezeték szerepét tölthette be, amelyen keresztül vígan csordogálhatott az iráni olaj az USA-ba a legfagyosabb diplomáciai viszony és az embargó ellenére is. Khomeini ajatollah 1979-es hatalomra jutásával ugyanis az amerikai–iráni diplomáciai kapcsolatok mélypontra jutottak, és a teheráni túszerdramát követően – iráni fiatalok megrohamozták az USA nagykövetségét, és foglyul ejtették az ott tartózkodókat – befagyasztották a két ország közötti politikai párbeszédet.

Carter elnök különböző gazdasági szankciókat vezetett be az iszlamizáció útjára visszatért perzsa állammal szemben, amelynek következtében az Egyesült Államok elesett az iráni olajszállítástól is. Az USA a saját maga által bevezetett embargó kijátszásában a szocialista „szövetségesre”, Magyarországra támaszkodott.

Magyar Idők, 2018. augusztus 26.

OLAJOZOTT MECHANIZMUS

A múlt héten a bécsi székhelyű Mineralkontor megalapításának körülményeiről olvashattak, arról a cégről, amelyik 1973 után igyekezett lefölözni a szovjet olaj reexportjából eredő haszon egy részét. 1981-ben új olajexportőr után kellett nézniük, és kapóra jött az iráni forradalom.

Az irak–iráni fegyveres konfliktus kirobbanása után Magyarország a kapcsolatokat egyik háborús féllel sem szakította meg. Irán maga is kényszerhelyzetben volt, hiszen az Egyesült Államok befagyasztotta az USA-bankok által őrzött iráni számlákat, így komoly pénzügyi problémákkal küzdött a perzsa ország, amerikai részről viszont gondot jelentett volna az iráni olaj eltűnése a piacról.

A gazdasági érdekek ezen a ponton tehát találkoztak: az orosz olajszállítások kiesésének pótlására remek lehetőséget adott az iráni fekete arany, amelyet reexporttal vagy tranzitálással amerikai érdekeltségben álló vállalkozások részére lehetett továbbadni, mindezt úgy, hogy a szovjetek – feltehetően saját érdekeik szem előtt tartásával – továbbra is szemet hunytak a magyar olajügyletek felett.

„Dr. Russay a '70-es évek közepétől személyesen foglalkozott jelentős valutakitermelő és reexport üzletek bonyolításával. Ő szervezte – engedéllyel – azt a vállalkozást, amelynek keretében az USA–iráni konfliktus idején az Irántól vásárolt 700 millió dollár értékű olajat azonnal közvetítették az USA Philipp Brothers cég svájci vállalata számára” – olvashatjuk az állambiztonsági jelentést.

Russay Istvánnak, a Mineralkontor társtulajdonosának legfőbb támogatója Salusinszky István, a Magyar Külkereskedelmi

Bank (MKB) elnöke, a külkereskedelmi lobbí egyik legfontosabb személyisége és a katonai felderítés korábbi megnyertje volt, akit egyben a vegyesvállalatok létrehozásához szükséges jogszabályi háttér kidolgozásának legbefolyásosabb szorgalmazójaként is ismerünk.

Salusinszky nyomására a Mineralkontor egészen a rendszerváltás küszöbéig támogatta az MKB Centropa nevű bécsi vállalkozását, vagyis annyi egészen bizonyos, hogy az MKB vezetősége érdekelt volt a Mineralkontor illegális tevékenységében. (A Centropának jelentős jutalékot biztosító konstrukció 1980 után is folytatódott, amikor az MKB elnöki posztját Demcsák Sándor vette át.)

A fenti idézetben olvasott valutakitermelésben – bárkinek az engedélyével végezte is azt Russay – a legnagyobb partner a Philipp Brothers cég, rövidített nevén a Phibro volt. A céget 1901-ben alapították Hamburgban, de rendkívül gyors növekedésének köszönhetően 1909-ben már Londonban, 1915-ben pedig New Yorkban alapított leányvállalatot. Az alapvetően kereskedelemmel foglalkozó cég elsősorban ásványi anyagok és kemikáliák forgalmazását végezte, majd a második világháború alatt már az amerikai kormány felkérésére az ország stratégiai fémraktárlékának biztosításáért is felelős volt.

Az elkövetkező évtizedekben az olajkereskedelem és -feldolgozás területén is jelentős eredményeket ért el, 1988-ra az Egyesült Államok legnagyobb magán-olajfinomítója is a Phibro tulajdonában volt. 1981-ben, éppen abban az időben, amikor a magyarországi olajreexport-üzletekbe beszállt a Phibro, a világcég egyesült egy másik globális méretű vállalattal, a Salomon Brothersszal.

Nem ismert, hogy pontosan mikor került kapcsolatba a Phibro a magyar külkereskedőkkel, azonban már a hetvenes évek első felében megjelent a cég neve a magyar kémelhárítás jelentéseiben, amikor az akkori milánói kereskedelmi tanácsos, Csillag Mátyás emigrált.

Az állambiztonság információi szerint felmerült a gyanú, hogy a magyar katonai felderítés, vagyis az MNVK-2. léptette le Csillagot konspirált körülmények között, de erre cáfolhatatlan bizonyítékot nem találtak. Csillag Mátyás az emigrálása után mindenestre a Phibrónál talált állást, ahová magával vitte a magyar kereskedelmi életre és a titkosszolgálati munkára vonatkozó tudását is, hiszen Milánóban a katonai felderítés megnyertjeként dolgozott.

A Phibrónak tehát volt lehetősége arra, hogy megismerje a magyarországi külkereskedelmi viszonyokat, az ezen belül létező titkosszolgálati kapcsolatrendszereket is. A Phibro itteni üzletkötéseit a nyolcvanas évek elején már magyarországi kötődésű pénzügyi körök is támogatták. Moshe Sanbar kecskeméti születésű izraeli bankigazgató és Bentzur Zéew, a szintén magyarországi származású osztrák kereskedő egyengette a cég útját a hazai párt- és pénzügyi világban. Fekete Jánost, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) első elnökhelyettesét és Marjai Józsefet, a Minisztertanács elnökhelyettesét keresték fel üzleti látogatósaik alkalmával.

Az említett üzletemberek legfőbb támogatója – az állambiztonság információi szerint – Simon Moskovics, a Winter Bank tulajdonosa volt; erről a bécsi pénzintézetéről már részletesebben olvashattak a sorozat ötödik részében.

A Philipp Brothers lett az a vállalat, amelyen keresztül 1981-ben megszervezték az iráni olaj Amerikába szállítását. A cég kiválasztásának szempontjaival a jelenleg kutatható állambiztonsági anyagok nem foglalkoznak, de annyi kiderül belőlük, hogy az üzletkötés fejében a Phibro jelentős nagyságú vesztegetési pénzt volt hajlandó fizetni Russaynak – a nyomozati anyagok szerint a Mineralimpex vezetője által felhalmozott magánvagyonnak legalább a fele a Phibrótól származó jutalékokból jött össze.

Mindeközben az MKB és az MNB adatai szerint a rendkívül kedvezőtlen szerződési feltételek miatt Magyarország az évekig

tartó kereskedelmi kapcsolatban minden egyes dolláron legalább tíz centet veszített, vagyis minden egyes szállítás legalább tízszeres veszteséget jelentett, amelyet a Mineralimpex számláján írtak jóvá. A különbség abból adódott, hogy Irán OPEC-árakon szállította Magyarországnak az olajat, azonban a Mineralimpex világpiaci áron, vagyis olcsóbban adta tovább az amerikai cégnek.

Az amerikaiak számára előnyös üzlet fejében fizetett jutalék viszont a Mineralkontorhoz, illetve a bécsi cég vezetőihez került. Az első két-három évben, 1981 és 1983 között a jelentős devizaráfizetés ellenére annyi pozitívumot mégis fel tudtak mutatni az üzleti kapcsolat fenntartása érdekében, hogy Irán a kölcsönösség jegyében vas- és acélárut vásárolt tőlünk, valamint a Phibro előre meghitelezte a tankhajók tartalmának ellenértékét, ezzel többször is átsegítette az MNB-t a fizetési képességen.

Irán 1983-ban leállította vásárlásait, az olaj reexportjának konstrukciója azonban változatlan maradt. 1981 és 1985 között a Mineralimpex a Phibro számára 600-700 millió dollár értékben szállított iráni olajat. Viszontvásárlásokra Irán részéről 1983-tól már nem lehetett számítani, és bár tudjuk, hogy a nyolcvanas években gyakorta küzdött az ország likviditási gondokkal, ez önmagában mégsem indokolja, hogy az előre fizetés miatt fenntartsanak egy veszteséges üzletet egészen 1989 végéig. Különösen akkor nem, ha más érdeklődő is lett volna az iráni olaj felvásárlására, a BM szerint kedvezőbb feltételek mellett.

Egy Marc Rich nevű amerikai üzletember jelentkezett 1985 elején a Minisztertanács alá tartozó Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkárságánál (NGKT) azzal a javaslattal, hogy a magyar olajpiacra való bejutás fejében hajlandó 200-300 millió dollár hitelt nyújtani hazánknak.

A titkárság vezetője ekkor Bartha Ferenc, a későbbi MNB-elnök volt, aki Marjai József, a Minisztertanács elnökhelyettese

emberének számított. A nyolcvanas évek elején a titkárság alkalmazottja volt Tömpe István is, aki visszaemlékezésében beszámolt arról, hogy a titkárság leggyakrabban kézi vezérrelssel működött: „Marjai állandóan érezte jelenlétét.” „Az NGKT hatalmi központ volt, tehát ügyeket intézett és gáncsolt el” – írja Tömpe István a könyvében.

A Marjai vezetése alatt álló gazdasági intézet tehát megakadályozta Marc Rich bekapcsolódását is az iráni olajügyletekbe. Azzal az indokkal utasították vissza az amerikai üzletember ajánlkozását, hogy „politikai okok miatt egy másik amerikai céggel, a Philipp Brothersszal folytatunk üzleti tevékenységet, mert az komoly szolgálatot tett hazánknak.” A „haza szolgálatát” ezúttal kétségek nélkül korlátozhatjuk egy szűk csoport gazdasági érdekeire.

A Phibro és a Winter Bank mögött álló globális tőke mellett, amelynek érvényesülését Magyarországon elsősorban Fekete János támogatta, tehát jól behatárolható egy magyarországi pártelit, amely kétségkívül haszonélvezője volt a több száz millió dolláros visszaéléseknek:

„A Belügyminisztérium a birtokában lévő információk alapján első ízben 1981 októberében adott szóbeli tájékoztatást Marjai József miniszterelnök-helyettes elvtárs részére. 1982–1985 között több esetben is szignalizált az illetékes párt- és kormányzerveknek, majd a gazdasági bűncselekményekre vonatkozó adatok többségének birtokában 1985-ben büntetőeljárást kívánt kezdeményezni dr. Russay ellen.”

A BM figyelmeztetése ellenére sem Marjai, sem a pártvezetés más tagja nem akadályozta meg az egyre jelentősebb károkozást.

Az állambiztonsági levéltárba került források között megtalálható három jelentés, amelyeket 1988 áprilisa és novembere között terjesztett fel a Belügyminisztérium a legfontosabb állami tisztségviselőknek: Grósz Károly miniszterelnöknek, Németh Miklósnak, a Központi Bizottság (KB) gazdaságpolitikai

titkárának és Fejti Györgynek, a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya vezetőjének.

Marjai mellett ők hárman bizonyíthatóan tudtak Russay István és 1984-től utódja, Tóth József gazdasági bűncselekményeiről, és mivel nem akadályozták meg, támogatták is őket. Németh Miklós ráadásul 1988 novemberének végén miniszterelnöki kinevezést kapott. Hivatalba lépésekor tudott a Minerallimpex és a Mineralkontor visszaéléseiről, mégsem tett ellene semmit – 1989 végéig bizonyíthatóan folytatódott a veszteséges olajszállítás a Phibro számára.

Láthatjuk, hogy a nyolcvanas évek elejére összeállt egy határokon és vasfüggönyön átívelő gazdasági érdekcsoport, tevékenységük eredménye az ország pénzügyi kiszípolozása lett. A magyarországi gazdasági elit részéről a szálak a két bankár, Fekete János és Salusinszky István kezében futottak össze. Nyugati kapcsolataikon keresztül megszervezték egy olyan olajozottan működő mechanizmust, amelynek segítségével számolatlanul áramlott a tőke kifelé az országból.

Mindehhez természetesen a politikai elit támogatására is szükség volt, amelynek tagjai nyilvánvalóan részesedtek a haszonból. A legfontosabb háttérembernek a fellelhető iratok alapján Marjai József tűnik, de Grósz Károly, Németh Miklós és Fejti György is részei voltak a rendszernek. A többi érintett beazonosítása egyelőre nem lehetséges.

Ha ilyen magas szinten fedezték az olajszállításokat, akkor feltételezhetően jelentős pénzek mozogtak a háttérben. De mekkora összegről lehetett egyáltalán szó, és milyen csatornákon keresztül hova kerültek ezek a pénzek? Milyen technikákkal sikerült a Mineralkontor vezetőinek a magyar és osztrák hatóságok elől eltüntetni azokat? A következő részből ezt is megtudhatják.

Magyar Idők, 2018. szeptember 2.

ÁLLAMBIZTONSÁGI PÉNZBEHAJTÁS

A Mineralkontort a nyolcvanas évek közepén a harminc legnagyobb osztrák cég között tartották számon, hiszen hatalmas forgalmat bonyolított le, ennek ellenére az állambiztonság információi szerint nem termelt nyereséget. A cég megszületése után, 1973-ban Russay és Korzil között titkos megállapodás kötött arról, hogy a cég nyereségének egy részét svájci bankszámlán helyezik el, vagyis eltüntetik a magyar hatóságok elől.

A kémelhárítás a nyomozás során kiderítette, hogy az állítólag „nem létező” haszon Magyarországról a Magyar Külkereskedelmi Bankon keresztül a zürichi Cantrade Bankba került, az összesen a két üzletember fele-fele részben osztozott. Az MKB-nál lévő számla „kiemelt titkosságú” volt, és négy, egyenként 22–25 millió dolláros tételt tartalmazott a vizsgálatkor – vagyis közel százmillió dollárt. (1984-es árfolyamon számolva ez 4,8 milliárd forintot ért, amelynek a mai értéke közel 125 milliárd forint.) A számlán lévő pénzeket egy Andre nevű cég számlájára utalták át rendszeresen.

A nyomozás során további, a visszaélésekben érintett számlákat is felderítettek, amelyeket szintén a Magyar Külkereskedelmi Bankban vezettek. Az egyik azonosított számlára a Mineralkontor adózatlan jövedelmének egy részét utalták, amelynek ötven százaléka Svájcba került – ezen Russay és Korzil fele-fele arányban osztozott –, a fennmaradó rész állítólag a Minerallimpex eredményességét javította, bár egy későbbi információ alapján a BM arra a megállapításra jutott, hogy a Mineralkontor legális jövedelmét alaptőke-emelésre fordították, így az anya-

vállalathoz és a magyar népgazdasághoz egy fillér sem jutott belőle. Tíz év alatt 400 ezer schillingről harmincmillió schillingre emelték a cég alaptőkéjét. Az MKB kimutatásai szerint 1977 és 1988 között összesen mintegy 160 millió schilling ment keresztül a szóban forgó számlán. (1988-as árfolyamon ez több mint 685 millió forint volt, amely mai értéken meghaladja a 17 milliárd forintot.)

Ezerkilencszáznyolcvanban nyitottak egy számlát – szintén a Magyar Külkereskedelmi Banknál –, amely a Mineralkontor veszteségeinek fedezetére és az alkotmányos költségkeret biztosítására szolgált. 1980 és 1984 között hetvenmillió schillinget utaltak rá. Az alkotmányos költségkeret, vagyis a kenőpénzek biztosítását az anyavállalat költségvetéséből volt szokás finanszírozni, és a veszteségek kompenzálása is a tulajdonosként szereplő céget terhelte, vagyis az elsikkasztott összegek mellett azok pótlására is elvontak a Mineralimpextől sok millió schillinget. Russay István 1984. július 1-jén nyugdíjba vonult, posztját helyettese, Tóth József vette át, de a kémelhárítás nyomozati adatai szerint a veszteséges olajszállítások változatlan konstrukcióban folytatódtak.

Minden jel arra utal, hogy Russay nem saját szakállára folytatta a valutakitermelést, csupán stróman lehetett. Az üzleti életből való visszavonulása után igyekezett az összegyűjtött vagyont átmenteni felesége, Szőnyi Olga operaénekes részére. Végrendeletében őt nevezte meg örökösének, ami problémát okozhatott a háttérben lévő erők számára, ugyanis Russay 1986-ban bekövetkezett halála után örült hajsza indult hagyatékaért, de arra feltehetően egyik fél sem számított, hogy az állambiztonság is akcióba lendül.

Folyamatosan lehallgatták, megfigyelték Szőnyi Olga találkozóit, beszélgetéseit, lakásában több titkos kutatást is tartottak, amelyeken másolatot készítettek a Mineralkontor pénzügyi papírjairól, a felhalmozott vagyonra vonatkozó iratokról (értékpapírok, bankszámlakivonatok stb.), és felnyitották Russay OTP-ben őrzött széfjét is, amelyből „az illegális külföldi va-

gyon létre utaló adatok kerültek nyilvánosságra”. Ekkor még Szőnyi Olga nem volt hajlandó együttműködni a hatósággal, azonban ügyvédje rejtélyes halálát követően nem bírta tovább a rá nehezedő nyomást, ráadásul a BM is elegendő bizonyítékkal rendelkezett ahhoz, hogy megkezdje az illegális vagyon hazaszállítását, így nem volt értelme tovább tagadni: Szőnyi Olga lemondott örökségéről, és felajánlotta együttműködését.

A BM külön akciócsoportot állított fel azzal a feladattal, hogy felderítsék és hazahozzák a Mineralimpexen és a Mineralkontoron keresztül kilopott vagyont az országba. A már ismert bankszámlák felszámolásával és széfek kinyitásával kezdték a munkát, de ahogy telt az idő, egyre több információ birtokába kerültek. A jelenleg kutatható állambiztonsági jelentések kronologikus rendbe állításával képet alkothatunk arról, hogy milyen nagyságrendű összegekről lehetett szó.

Első alkalommal 1 328 028 schillinget sikerült kézre keríteni, valamint két bécsi széf kinyitására teremtett lehetőséget a szerv. Ezek kiürítésére 1987. március 25-én és 27-én került sor: az első alkalommal 121 ezer USD értékű aranyérmét, 1,3 millió ATS értékű betétkönyveket, valamint 12 ezer svájci frankot, 1800 amerikai dollárt, 1200 francia frankot, 2100 nyugatnémet márkát, továbbá egy újabb széfkulcsot emeltek ki; a második széf fél kilogramm súlyú, briliáns- és drágakőbetétekkel díszített arany ékszereket, 17 350 svájci frankot, 7450 nyugatnémet márkát, 840 osztrák schillinget, valamint két újabb betétkönyvet tartalmazott, összesen 89 700 ATS értékben.

A lefoglalt vagyon mellé Korzil Heinrich is átadott a BM embereinek 1 328 000 osztrák schillinget a hozzá tartozó papírokkal együtt, amelyet Russay folyószámláiról gyűjtött össze. A következő hónapban sikerült elérnie az állambiztonságnak, hogy Russay Svájcban őrzött vagyonából 160-170 ezer schillinget egy általuk hozzáférhető osztrák bankszámlára utaljanak.

A szervnek 1987 májusában már összesen 23 darab betétkönyvről volt tudomása, ezek összesen 1 345 000 osztrák schil-

linget tartalmaztak, a kamatok bevezetése után ez az összeg 2 763 000 schillingre ugrott, amelyből mindössze 250 ezer schillinget hoztak haza. Nyár elején hozzáfektak a Svájcban elrejtett vagyonrészek felkutatásához is. Szőnyi Olgától megtudták, hogy az ottani székek és bankszámlák egy részéhez egy Lustenberger nevű ügyvéden keresztül lehet hozzáférni, valamint a Korzil által korábban átadott iratok között találtak egy Russay saját kezével írt feljegyzést a Schweizerische Kreditanstalt bank 619. számú székjéről. Az özvegy szerint ebben a székben Russay és Korzil illegális üzleti tevékenységére vonatkozó dokumentumok rejtőztek, egy másik svájci bank, a Schweizerische Bankverein páncéltérképében pedig aranyba fektetett tőkerészeket hagyott megőrzésre az elhunyt vállalatvezető. Szőnyi Olga azt is bevallotta, hogy férje halála után az íróasztalában talált kulcsokat félelmében különböző helyeken szétszórta.

Az eddig feltárt vagyon hazahozatalára – a belügy számítása szerint nagyjából 5-10 millió USD-ről volt ekkor szó – a kémelhárítás a BM III/I. Csoportfőnökséggel, vagyis a belügyi hírszerzéssel közösen akcióttervet dolgozott ki szeptemberre. 1987. szeptember 11-én azt jelentette a BM, hogy újabb 236 ezer osztrák schillinget sikerült Magyarországra szállítani, vagyis csupán az addig felmért és számba vett összeg elenyésző töredékét. 1987 novemberéből arról olvashatunk, hogy értékesítettek hatvan kilogramm aranyat, valamint tisztázták egy Russay tulajdonában álló, meg nem nevezett holdingtársaság és egy alapítvány hátterét, valamint hazaszállítottak a Pénzüntézet Központ (PK) részére ötvenezer svájci frankot. Arról nem szól a jelentés, hogy az értékesített hatvan kilogramm aranyból származó összeget pontosan hová utalták.

Ezerkilencszáznyolcvanhét decemberében újabb 200 ezer svájci frank, körülbelül hatmillió forint került vissza Magyarországra. 1988 januárjában tízmillió forintnak megfelelő valuta érkezett haza, és az operatív csoport előkészített egy akciót, amelynek során márciusban újabb 2,1 millió svájci frank haza-

szállítását tervezték. Márciusra azonban új helyzet állt elő, már nem 2,1 millió, hanem – a szerv számítása szerint nagyjából 600 millió forintnak megfelelő – 12,5 millió svájci frank átutalásáról volt szó, azonban az összeg nem Magyarországra érkezett, hanem a Pénzüntézet Központ által Ausztriában megnyitott számlára küldték azzal a megjegyzéssel, hogy a PK szerint ez a pénz bármikor Magyarországra irányítható, és mindössze egy ötvenezer svájci frank értékű betétkönyvet hoztak haza.

A következő nagyobb összeg átvételére 1988 augusztusában került sor, amikor sikerült Russay részvényeinek egy részét értékesíteni. Összesen kilencmillió svájci frankról volt szó, de „az összeg átutalása a korábban Ausztriában létesített bankszámlára nehézségekbe ütközik. A probléma rendezése érdekében a Pénzüntézet Központ a szükséges intézkedéseket megteszi” – olvashatjuk a jelentést, a problémák mibenlétéről azonban nem kaphatunk ebből a rövid szövegből tájékoztatást, mint ahogy arról sem, sikerült-e orvosolni a gondokat, és végül hova került a fent említett összeg. Néhány napon belül azonban újabb akadályok merültek fel.

Szőnyi Olga mint örökös rendelkezése alapján Russay kötvényeinek egy részét eladta az azt kezelő pénzüntézet mintegy 11,5 millió svájci frank értékben, azonban egy írásos nyilatkozatot akartak venni az özvegytől, hogy a számára kifizetett pénz nem kerül Magyarországra, ugyanis Russay még életében rendelkezett arról a banknál, hogy sem hazájába, sem más szocialista országba nem utalhatnak a vagyonából egyetlen fillért sem. Csak a szövegkörnyezetből lehet következtetni arra, hogy ez a pénz is Ausztriába kerülhetett.

Ezerkilencszáznyolcvannyolc augusztus 24-én újabb 210 millió forintnak megfelelő valuta érkezett Magyarországra, ezúttal készpénzben, majd szeptember 15-én százezer dollárt hoztak át a határon a kémelhárítás emberei, amelyet a Pénzüntézet Központnak adtak át népgazdasági hasznosításra. A Russay ausztriai fiktív foglalkoztatására – nyugdíjba vonulása

után papíron szakértőként alkalmazta egy bécsi cég – félretett 614 ezer schilling 1989 februárjában került Magyarországra, majd áprilisban 565 ezer svájci frankot utaltak át az Ausztriában nyitott számlára, ennek az „ellenértékét”, 4 497 700 forintot az egyik operatív tiszt „felvette, és eredeti bankjegyekben Magyarországra hozta”. 1989 áprilisában egy svájci frank 37,7 forintot ért, így 565 ezer CHF ellenértéke valójában 21,3 millió forint volt, vagyis az összegnek csak töredékét hozták haza.

A felsorolt összegek azoknak a számláknak és széfeknek a tartalmát mutatják, amelyeket az állambiztonság nyomozói felderítettek. Ebben nincs benne Russay cégeinek működő tőkéje és a fellelt nemesfém sem (106 kg arany, 10 kg platina, 169 kg ezüst), de hiányzik az értékpapírokba, részvényekbe, kötvényekbe fektetett vagyon értéke is. Nem tudhatjuk, hogy a megtalált bankbetéteken kívül máshol is őrzött-e Russay pénzeket, azt azonban tudjuk, hogy a Mineralkontor nyereségén fele-fele arányban osztozott Heinrich Korzillal, vagyis hasonló nagyságú vagyon halmozódhatott fel az üzlettársnál is.

Több mint két évig dolgozott azon a kémelhárítás, hogy a kilopott vagyont visszahozza Magyarországra. Egy 1988. áprilisi adat szerint egymilliárd forintnak megfelelő vagyont sikerült a szervnek felderíteni, és ebből hetvenmillió forint érkezett az adott időpontig haza. Ha abból az adatból indulunk ki, amelyet az állambiztonság az általa összegyűjtött információk alapján állított, vagyis hogy a Phibróval kötött üzletek tízszázalékos hasznot hajtottak az érintetteknek, és ebből Russay számára csak egy-két százalék jutott, akkor a maradék nyolc-kilenc százalék valahol máshol landolt (Russay vagyonával megegyező rész Korzilnál), amelyhez a magyar állam soha nem férhetett hozzá. Felbecsülni is nehéz, mekkora összeggel károsíthatták meg hazánkat.

A kémelhárítás akcióorozata közben ráadásul a Mineralkontoron keresztül folyó valutakitermelés változatlan formában folytatódott – valószínűleg több pénz tűnt el a nyomozás

idején, mint amennyit közben az operatív szervek visszahoztak: „Az op. osztály a »Márk« [Tóth József] fn. bizalmas nyomozás keretében megvizsgálta a fenti üzleti konstrukciót és megállapította, hogy az jelenleg is folytatódik »Máté« [Russay István] örököse, »Márk« személyes és aktív közreműködésével. A beszerzett hivatalos dokumentumok szerint 1985 októberre és 1988 februárja között bonyolított 6 üzletben (238 millió dollár értékben) a népgazdaságot 30,8 millió dollár veszteség érte.” (1988-as árfolyamon számolva ez az összeg 1,5 milliárd forintot tett ki, ami mai értéken közel 41 milliárd forintot ér.) 1988 folyamán további százmillió dollár értékben közvetített a Mineralimpex iráni olajat a Phibrónak, a betervezett veszteség meghaladta a tíz százalékot.

A feltüntetett összegekről érdemes összesítést készíteni azzal a nagyon fontos kitételrel, hogy ezek a mennyiségek csak azokat a pénzüsségeket fedik le, amelyekről az állambiztonságnak információi voltak, illetve azok közül is csak azokat tudjuk a számításban szerepeltetni, amelyek bekerültek a napi operatív jelentésekbe. Biztosak lehetünk abban, hogy a Mineralkontoron keresztül eltüntetett állami vagyon ennél jóval nagyobb összeget tett ki, de legalább a nagyságrend érzékeltetésére álljon itt egy gyors számítás és összehasonlítás.

Az állambiztonság által hazahozott, illetve hazautalt összegek korabeli forintértéke közel 260 millió volt, azok az összegek azonban, amelyekről jelentés készült ugyan, de osztrák bankszámlára utalták, és nem Magyarországra érkeztek, már 950 millió forintot értek korabeli árfolyamon számolva. A legmegdöbbentőbb azonban, hogy az állambiztonsági nyomozással párhuzamosan 2,5 milliárd forint népgazdasági kár keletkezett, vagyis sokkal több pénz folyt el az operatív akció közben, mint amennyit sikeresen felderítettek. Érzékletes összehasonlításként érdemes az 1988 végére összesen felderített 3,7 milliárd forint népgazdasági kárt a korabeli költségvetési hiány mellé rakni, amely 1989-ben 19,5 milliárd forint volt. Vagyis elmond-

hatjuk, hogy egyetlen külkereskedelmi vállalat felhasználásával okozott kár egy töredék része már költségvetési tétel volt: az 1989-es hiány 19 százalékát tette ki!

A Mineralimpex felhasználásával folytatott valutakitermelés rengeteg jelenleg megválaszolhatatlan kérdést vet fel. Ugyan néhány párt- és gazdasági vezető érintettsége erősen valószínűsíthető – őket az előző részben megneveztem –, de a teljes hálózat felfejthetetlen. Kinek a megbízásából és kinek az érdekében folytak ki ezek a pénzek Magyarországról, kik voltak ennek a vagyonnak a haszonélvezői? Nem tudjuk azt sem, mi történt azokkal az összegekkel, amelyeket az állambiztonság felfedezett, de a feltárt jelentések tanúsága szerint nem hozott haza. De talán még érdekesebb az a kérdés, hogy minek köszönhető egyáltalán az állambiztonsági nyomozás, amely lehetővé tette, hogy ma levéltári források alapján kutathassuk a visszaéléseket. A felső vezetés nem reagált a szignalizációs jelentésekre, de nem is tiltotta le az adatgyűjtést.

Vajon milyen ellenérdekelt csoportok játszmái zajlottak a háttérben? Pártpénzeket menekíthettek így ki? Nem tudni, az azonban valószínű, hogy Russay stróman volt csupán, mint ahogy az sem kétséges, a hetvenes évek elejétől egyre drasztikusabb mértékű eladósodás mögött nem a társadalom túlfogyasztását kell keresnünk. Magyarország eladósodásának egyik kulcsfontosságú oka az évről évre jelentkező külkereskedelmi deficit volt, azt azonban ma lehetetlen megmondani, hogy milyen mértékben volt felelős ezért a hiányért a külkereskedelmi vegyesvállalatok felhasználásával folytatott valutakitermelés, a nyereséges üzletek kiszervezése a nyugati leánycégekhez és a mögöttük álló offshore hálózathoz.

Magyar Idők, 2018. szeptember 9.

CSEMPÉSZÜGYNÖKSÉG

A rendszerváltás körüli éveket a zavarosban halászás és a szervezett bűnözői hálózatok kiépülése jellemezte. A későbbi bűnügyi eljárások során megnevezett személyekről gyakran kiderült, hogy az egykori állambiztonságnak vagy az állambiztonság által működtetett hálózatnak a tagjai voltak.

Súlyos gazdasági visszaélésekre derült fény 1989 tavaszán a Belügyminisztérium III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökségén, aminek következményeként egy hírszerző tisztelet lefokoztak és elbocsátottak a szerv kötelékéből. Dr. Dalmady György százados a Nyugat-Németországban működő emigráns magyar közösségek megfigyelésével, bomlasztásával foglalkozott.

Könnyített utazási feltételeket biztosított ügynökei számára, ami annyit jelentett, hogy vám- és szemlementességgel lépheték át a nyugati határt, vagyis azt hozták be az országba, amit csak akartak. Kamionszámra érkeztek a különböző használati cikkek, amelyek a szocialista hiánygazdaságban pillanatok alatt elkelték, de könnyen akadhatott vevő a lopott személygépkocsikra is. A csempészetrel szerzett feketejövedelmen pedig ügynök és tartója testvériesen osztozott.

Dalmady gondosan válogatta meg munkatársait, legtöbbjüket köztörvényes bűncselekmény miatt már korábban elítélték. Reisch Ernő, fedőnevén „Kolter” lopott autók és fegyverek csempészéséért korábban másfél évet töltött németországi börtönben. A nyolcvanas évek közepén önként jelentkezett a magyar állambiztonságnál, és szolgálataiért cserébe segítséget kért egy panzió megnyitásához, amelyet osztrák területen, a magyar határhoz közel szeretett volna működtetni.

A Belügyminisztérium nem zárkózott el az üzlettől, hiszen fedett objektumként jó hasznát vehették volna a szállónak,

azonban közvetlen anyagi hozzájárulást nem voltak hajlandóak nyújtani hozzá. Ehelyett természetbeni juttatással hálálták meg „Kolter” hazafias szolgálatait, vagyis támogatták a határokon átívelő feketekereskedelmet, ezzel kvázi megteremtve a szükséges anyagi fedezetet az üzlethez. Végül csak egy vendéglőt nyitott Reisch, a bérleti díjat azonban nem fizette rendszeresen, így rövid idő után felmondták a szerződését. Ezután a belügy számára az ügynök feleslegessé, törvénytelen tevékenysége pedig tehertétellé vált.

Hasonló múlttal rendelkezett Ungvár Jenő is, akit üzérkedésért a nyolcvanas évek elején letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Szabadulása után lelkesen vállalta a besúgói feladatot, amelynek műhelytitkait még fogdaügynöki ténykedése során sajátította el. Eleinte „Brill” fedőnéven a BRFK III/II. Osztálya foglalkoztatta a nemzetközi szervezett bűnözés felderítése és elhárítása vonalán. Foglalkozása remek információszerzési lehetőséget biztosított számára, hiszen a Dunakorzó étterem főszakácsaként rendszeresen találkozhatott külföldiekkel, valamint nemzetközi versenyekre, gasztronómiai rendezvényekre gyakran utazhatott Nyugatra.

Az utazásaihoz kapcsolódó feketézés gyakorlatilag elvárás volt vele kapcsolatban, hiszen a bűnözők közé való beépüléshez hihető fedőtörténetre is szüksége volt. A számára kijelölt bűnözőcsoportok lebuktatásában ugyan nagy szerepet nem vállalt, viszont remek összeköttetéseket talált sokkal befolyásosabb körökbe. Egy Lenz nevű, nemzetközi körözés alatt álló fegyverkereskedővel kezdett tárgyalni a néphadsereg leselejtezett arzenáljáról. Ekkor már nem a BRFK ügynökeként dolgozott, hiszen nagyobb hatáskörrel rendelkező támogatókra volt szüksége.

A hírszerzéshez átigazolt ügynök állítása szerint magas rangú politikusok, maga a belügyminiszter és más döntéshozó hivatalnokok támogatták a hatmillió dolláros üzletet, amelyet az Industrialexport és a FÉG fedésével bonyolítottak volna le. A magyar fegyvergyártás egyik fellegvárának számító Fegyver- és

Gázkészülékgyár Ungvárt másodállásban alkalmazta, megbízhatóságáért bátyja, Ungvár Gyula vezérőrnagy, a HM anyagi-technikai főcsoportfőnök-helyettese kezeskedett. Az osztrák rendőrség azonban közbelépett, és megakadályozta az üzlet nyélbe ütését. Lenzet – aki Ungvár szerint a Moszad őrnagyi rangban lévő tisztje volt – lebuktatták.

Az Afrikába irányuló fegyvercsempészet ezzel kútba esett, Ungvárnak – legújabb fedőnéven „Kooh-I-Noor”-nak – más megélhetési források után kellett néznie. Ezúttal németországi pénzügyi körökkel, többek között Josef von Ferenczyvel lépett kapcsolatba, és Solymáron, az Agrobank tulajdonában lévő épületben egy luxusbordély szervezését kezdte meg. Magyar részről több állami vállalat vezető beosztású tisztségviselője is érdekelt volt a zártkörűen működő nyilvánosház működtetésében, valamint vezető politikai körök is támogatták az elképzelést, például a Pénzügyminisztérium államtitkára, Kunos Péter, aki később a kétes hitelkonstrukcióiról elhíresült Agrobank vezetője lett.

Dalmady hálózatának volt egy másik ága is, ahol sokkal kifinomultabb eszközökkel, nehezebben tetten érhető módszerekkel követték el gazdasági visszaéléseiket. Ennek a fehérgalléros társaságnak a központi figurája Siklósi Norbert volt. A magyar közélet nagy befolyással bíró médiamágnása, aki a forradalom után a függetlenségétől megfosztott MŰOSZ kormánybiztosa volt, majd 1958–1973 között annak főtítkára, utána a Lapkiadó Vállalat, majd jogutódja, a Pallas vezérigazgatójaként dolgozott, a legbiztosabb háttérrel rendelkezett: a KGB által létrehozott Nemzetközi Újságíró Szervezet alelnökeként és kincstárnokaként nemcsak a magyar állambiztonsággal alakított ki bensőséges viszonyt, hanem minden bizonnyal a szovjet titkosszolgálat felé is elkötelezett lehetett.

Aktívan szerepet vállalt több titkosszolgálati fedővállalat nyugati cégalapításaiban is már a hetvenes évektől kezdve, gondolok itt az Interpress vállalat és az Idegenforgalmi Propaganda

és Kiadó Vállalat (IPV) ügyeire. Dalmady segítségével 1988 végén látott hozzá egy újabb cégalapításhoz. A müncheni Újváry Griff Kiadó megvásárlásával a magyar hírszerzés befolyást kívánt szerezni a nyugati magyar emigráció irodalmi életére. Újváry Sándor 1938-ban Budapesten alapította könyvkiadóját, de emigrálása után Münchenben folytatta küldetésnek tekintett munkáját.

A magyar emigráció köreiben kiemelkedő tiszteletnek örvendő Újváry Márai Sándor és Faludy György műveinek kiadási jogával is rendelkezett. A kiadó tulajdonjogát öröklő özvegy eladta az üzletet a civilként jelentkező magyar vevőnek, Molnár Jánosnak. Az így létrejött Griff Kontinent nevű kiadó nyereségének harmadrésze az állambiztonságot, harmadrésze Dalmady „Burford” fedőnévre hallgató ügynökét, vagyis Molnárt, a fennmaradó rész pedig a Pallas egyik leányvállalatát, az Interedition Idegennyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalatot illette.

„Burford” 1983-ban került kapcsolatba a hírszerzéssel, amikor felajánlotta szolgálatait a bonni magyar nagykövetségen. A kölni Magyar Ház rendszeres látogatójaként rengeteg információval rendelkezett a helyi emigráció mindennapjairól. A jelentésekért cserébe lánya magyarországi taníttatását szerette volna elintézni, amit támogatott is a Belügyminisztérium. „Burford” ettől kezdve rendszeresen beutazott Magyarországra, Dalmady más ügynökeihez hasonlóan: szemle- és vámmmentességgel.

Az Interedition 1987-ben alakult, a cégbejegyzés szerint Siklósi Norbert, dr. Márai Péter és Griga Ferenc voltak a cégjegyzésre jogosult személyek. Griga Ferenc a hatvanas években a Külkereskedelmi Minisztérium főosztályvezetője volt, majd Irakba került tanácsadónak. Griga a sorozat 10. részében ismertetett Metalimpex-ügy érintettje volt, ugyanis a katonai felderítés megnyertjeként tevékenykedett közel-keleti állomáshelyén, és innen segítette Dévai István és az MNVK-2. valutakitermelését. Eljárás nem indult ellene, ugyanis a katonai hírszerzés szolgálati érdekre hivatkozva kimentette a vizsgálat

alól. Később az Interag és a Novotrade vállalatok alkalmazottjaként dolgozott.

A Griff Kontinent Kft. kevés nyomot hagyott a magyar könyvkiadás történetében. Néhány jelentéktelen kiadványtól eltekintve nem köthető a nevükhöz semmi, a belügyi vezetés nem tudta elérni a kitűzött politikai célt: a glasznosztly szellemében való nyitást a nyugati magyarság felé. A kudarc borítékolható volt, ugyanis a terv kieszelői számára nem az emigráció megnyerése vagy bomlasztása volt a cél – ez 1988–89-ben nem is tűnhetett már életszerűnek –, hanem az állambiztonság segítségével próbálták illegális üzleti tevékenységüket kiszélesíteni.

A német–magyar vegyesvállalat számára például könnyedén jutottak – magyar bankgaranciával – négy-öt százalékos svájci bankhitelhez, amelyet továbbadtak a Magyar Nemzeti Banknak évi öt-hat százalékos kamat fejében, a különbözet pedig a Griff Kontinent kasszájába került. Jelentős összegű állami támogatást vettek fel, de igyekeztek megszerezni különböző világcégek – például a TDK – termékeinek kizárólagos forgalmazási jogát is, kihasználva a szocialista titkosszolgálatok támogatását.

Az Interedition és a Griff Kiadó finoman szólva is visszaélés-gyanús tevékenysége a rendszerváltoztatás után zsákutcába futott. Siklósi 1988. december 31-én visszavonult a Pallas vezérigazgatói székéből, nyugdíjazását követően az új vezetés felfigyelt a különböző törvénytelen üzletekre, és követelte a leányvállalatok elszámoltatását. Az Interedition 1990 nyarán megszűnt, ezzel együtt felszínre kerültek a Griff körül elkövetett gazdasági csalások, az anyavállalat közgyűlése ultimátumot adott Siklósinak és Molnárnak: vagy elszámolnak a hiányzó összegekkel, vagy rendőrségi feljelentést tesznek. Tudtommal egyik sem történt meg.

A Dalmady köré szerveződött alvilági hálózat által elkövetett bűncselekmények 1989 márciusára már olyan mértéket öltöttek, hogy a Belügyminisztérium sem tudott tovább szemet hunyni. Ráadásul az osztrák rendőrség által lefűlelt nemzetközi

fegyverkereskedők elleni nyomozás szálai hazánkba vezettek, ezért az osztrák állam bejelentette, hogy Magyarország megsértette semlegességét, és jelentős anyagi kárt okozott gazdaságuk számára.

A hírszerzés kénytelen volt Dalmady mögül kihátrálni. Kirúgták, és nyomozást indítottak ellene. Valószínűleg még a csoportfőnökség vezetői is meglepődtek, amikor világossá vált előttük, milyen kiterjedt hálózatot működtetett a tiszt, és milyen jelentős anyagi kárt okoztak az országnak. Ügyét bíróság elé utalták, és 1990 szeptemberében másodfokon öt és fél év fogházbüntetést kapott többrendbeli vesztegetés; folytatólagosan elkövetett, súlyos hátrányt okozó államtitokértés; folytatólagosan, különösen nagy értékre, üzletszerűen és bűnszövettségben elkövetett devizagazdálkodás megsértése; 26 rendbeli hivatali visszaélés; orgazdaság és sikkasztás miatt. Kegyelmi kérvényét Göncz Árpád köztársasági elnök elutasította.

Magyar Idők, 2018. szeptember 14.

AZ ELSŐ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A Novotrade történetét olvasva csak ámulunk: hogyan volt lehetséges a nyolcvanas évek elején egy magán-részvénytársaságot alapítani? Kimagasló tehetség és üzleti érzék kellett csak hozzá, vagy szükség volt valami másra is?

„Megerősítésre szoruló információ szerint az NSZK hadügyminisztériuma megbízást adott egy osztrák cégnek a hadtápellátás számítógépes nyilvántartásának kidolgozására. A szoftver elkészítéséhez az osztrák cég rendelkezésére bocsátották a szükséges adatokat. Az NSZK illetékesei kiderítették, hogy az osztrák cég a programok kidolgozásában állítólag együttműködik a Novotrade nevű magyar vállalattal”. Ezt a feljegyzést a katonai felderítés juttatta el a Belügyminisztérium Állambiztonsági Főcsoportfőnökségéhez 1986. január 2-án. Információt szerettek volna kérni a társszervtől arról a vállalatról, amely egy, az ellenséges katonai tömbbe tartozó hadsereg számára számítógépes programot készít, ráadásul egy semleges ország közvetítésével.

Értékelhető választ azonban nem kaptak a kémelhárítástól, ugyanis kiderült: a BM nem gyűjtött adatokat a nevezett vállalatról. Mindez rendkívül meglepő, hiszen a rendszer lényege éppen a bizalmatlanság volt, a Novotrade profilja pedig hírszerzési és elhárítási szempontból is a legérzékenyebb területek egyikét érintette: számítástechnikai importtal és szoftverfejlesztéssel foglalkozott, ráadásul mindebben hihetetlen sikereket ért el.

Hogyan volt lehetséges mégis, hogy az az állambiztonság, amely az élet minden területét igyekezett az ellenőrzése alá vonni, éppen egy olyan vállalatot hagyott figyelmen kívül, amely egészen biztosan ellenséges hírszerző szervek célkeresztjében

állott? Nyugodtan kijelenthetjük: sehogy, ez egyszerűen nem lett volna életszerű. Másról volt tehát szó, de kezdjük az elején: hogyan jöhetett létre egy magáncég a szocializmus idején?

Aki elég idős ahhoz, hogy a nyolcvanas évekre vissza tudjon emlékezni, annak nem ismeretlen a Novotrade neve. A vállalat eredetileg számítógépes szoftverek és hardverek importját és hazai terjesztését végezte, de hamarosan maga is számítógépes programok fejlesztésébe kezdett, több olyan játék is köthető volt a nevükhöz, amely nemzetközi elismertségre tett szert.

Nagy elektronikai cégek magyarországi bevezetésével és képviselőjével alapozták meg a hírnevüket (Microsoft, Apple, Panasonic, Technics, Samsung stb.). A Novotrade volt az első cég a keleti blokkból, amelyet bevezettek a Bécsi Értéktőzsdére 1990-ben. Sőt a Novotrade névéhez köthető az egyik első tőzsdetotránnyal, amelyben bírósági ítélet is született 1995-ben tiltott értékpapír-kereskedelem miatt.

A sikertörténet 1983 elején kezdődött, amikor létrejött a szocialista Magyarország első nem állami tulajdonú részvénytársasága, a Novotrade Rt. A cég megszületéséhez a Minisztertanács különengedélyére volt szükség, amelyet meg is kaptak az alapítók, nevezetesen Rényi Gábor, Szilágyi József és 93 gazdálkodó szervezet – köztük az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, bankok, ipari vállalatok és mezőgazdasági szövetkezetek.

A részvénytársaság alapítói leleményesen használták ki azt a joghézagot, amely abból adódott, hogy 1945 után a hatalom új birtokosai nem helyezték hatályon kívül a dualizmus idején alkotott, kereskedelemre vonatkozó szabályozást, az 1875. évi XXXVII. törvényt.

A törvény ugyan hatályban maradt egészen 1988-ig, az új társasági törvény megalkotásáig, alkalmazása azonban ellehetlenült, ugyanis az állami tulajdonban lévő vállalatokat közjogi intézménynek tekintették, így rájuk más jogszabályok voltak érvényesek, a klasszikus értelemben vett gazdasági társaság megjelölés csak néhány kivételes esetben maradhatott fenn.

Ennek ellenére 1983-ban néhány állami intézmény és vállalat elhatározta, hogy közösen létrehoznak egy gazdasági társaságot, amelyre ugyan az érvényes jog szerint lehetőségük volt, azonban évtizedek óta nem történt hasonló kísérlet. A Novotrade már az alapítása pillanatában rendkívülinek és egyedülállónak számított abban is, hogy egyáltalán nem létezett felügyeleti szerve, egyik minisztérium vagy állami szerv sem gyakorolt ellenőrzési jogkört felette. Nem volt még precedens nem állami tulajdonban lévő részvénytársaság alapítására, így a szocialista joggyakorlat nem készült fel annak működési szabályozására, és elfelejtettek felügyeleti szervet kijelölni az engedélyben. A cég tehát létezett, és senki sem tudta ellenőrizni, mit is csinál.

Sokat lendíthetett a minisztertanácsi engedély megszerzésében a létrejövő társaság igazgatójának személye, Rényi Gábor, akinek a családja generációkra visszamenőleg élvezte a pártelit kiváltságait. Már nagyapja, Rényi Ervin is elkötelezett híve volt a bolsevik Szovjetunióknak – a szovjet propagandairódlom számos kötete az ő fordításában került a magyar könyvpiacra –, azonban apja, Rényi Péter volt az, aki meghatározó szerepet töltött be a kádári Magyarország életében. Aczél György egyik bizalmasaként fontos szerepet játszott a kulturális élet irányításában, a Népszabadság állandó főszerkesztő-helyetteseként pedig részt vett a tájékoztatáspolitikai kialakításában.

A családi háttér mellett azonban az is Rényi Gábor megbízhatóságát erősítette, hogy már évekkel korábban, a Mechanikai Művek munkatársaként az állambiztonság ügynöke lett, ezért a BM kifejezetten előnyösnek érezte, ha bővül ügynökének nemzetközi kapcsolatrendszere, mert joggal reménykedhettek abban, hogy rajta keresztül sikerül a világ vezető informatikai cégeihez közelebb férközniük a magyar titkosszolgálatoknak.

A Novotrade tehát olyan hírszerző pozíciót jelentett a belügy számára, amelyért érdemes volt kockáztatni: szabad kezett engedtek „Kékesi Péter” fedőnevű ügynöküknek, aki felsőbb politikai összeköttetéseit kihasználva megalapította az első

magyar szocialista magánvállalatot. „Kékesi Péter”, alias Rényi Gábor tehát maga jelentett a Novotrade működéséről a tartó-tisztjének, nem volt szükség titkos megfigyelésekre.

Elkerülhetetlen volt, hogy a vállalat felkeltse akár több külföldi titkosszolgálat érdeklődését is. Azt a kémelhárítás is valószínűsítette, hogy a CIA felfigyelt a cég tevékenységére, és Rényi Gábor az USA hírszerzésének a látókörébe került. „Kékesi Péter» beszámolt róla, hogy új cégük – amely a közelmúltban lett alapítva – egyre jobban prosperál, külföldi kapcsolatai és konkrét üzletkötései is szélesednek. Jelenlegi feladatai elsősorban a szórakoztató elektronika területét érintik. Ezúton került üzleti kapcsolatba a londoni székhelyű Vulcan Electronics, valamint az USA-beli Commodore International cégekkel.”

Rényi Gábor a Novotrade megalakítása után gyakran tett látogatást az észak-amerikai kontinensen azzal a céllal, hogy megalapozza cége kapcsolatrendszerét. A tengerentúli gyárak partnereként fogadták. Az igazgató elmondása szerint az embargós politika ellenére hajlandók voltak az amerikai cégek a magyar delegációt több olyan helyre is beengedni, ahol szigorúan titkos licencek alapján gyártottak elektrotechnikai berendezéseket.

Példaként a Control Data Corporation (CDC) nevű céget említi a jelentés, amely a hatvanas években valóban a világ egyik leghatalmasabb számítógépgyárának számított, azonban a nyolcvanas évekre jelentősége már csökkent. A CDC fontos kereskedelmi partnere volt Magyarországnak, a Videotonnak is rendszeresen szállított embargós termékeket.

Rényi Gábor saját bevallása alapján az Egyesült Államok fokozott érdeklődése a magyar részvénytársaság iránt megnyilvánult abban is, hogy néhány hónappal a Novotrade megszületése után felkereste Rényit a budapesti amerikai nagykövetség első titkára, T. A. Schlenker, és felajánlotta a segítségét az amerikai piacokkal kapcsolatos tájékozódásban.

Ugyanakkor Rényi jelentéseiből kiderül az is, hogy szívélyes viszonyt alakított ki az amerikai kereskedelmi titkárral, aki többször vendégül látta lakásán más magyar meghívottak – például Fekete Jánosnak, az MNB elnökhelyettesének vagy Demcsák Sándornak, a Magyar Külkereskedelmi Bank vezérigazgatójának – társaságában. A BM III/II-1. (az USA és a latin-amerikai országok elhárítása) Osztályának információi szerint K. G. Smith kereskedelmi tanácsos a CIA budapesti rezidense volt.

A Novotrade körül megjelenő személyek közül a legrejtélyesebb egy Amerikában élő üzletember, Sandy Brown volt, akivel a kémelhárítás sem tudott zöld ágra vergődni, ugyanis képtelenek voltak megállapítani, köthető-e valamilyen titkosszolgálat-hoz, vagy sem, illetve ha igen, melyikhez. Sandy Brown, eredeti nevén Braun Sándor, Magyarországról származott, testvére volt Bakos Lajosnak, a Magyar Izraeliták Országos Képviselője alelnökének. Brown és a Novotrade kapcsolata – Rényi jelentései alapján – onnan eredt, hogy Bakos Lajos veje, Simon Iván informatikus szakember a Novotrade megbízásából kezdett volna hozzá különböző szoftverfejlesztésekhez, de a szükséges technológiai háttér hiányzott.

A legmodernebb IBM számítógépek beszerzése az embargó miatt nehézségekbe ütközött, ezért kérték fel a rokoni szálak alapján Sandy Brownt, hogy segítse hozzá a magyar céget a megfelelő hardverberendezések beszerzéséhez. Simon Iván és kollégája, Nacsá Sándor rendkívül tehetséges informatikusként kaptak így lehetőséget arra, hogy a Novotrade által biztosított legmodernebb technológiai háttér segítségével olyan szoftvereket programozhassanak, amelyek versenyképesek voltak a világpiacon, akár még a Microsoft termékei mellett is.

Rényi Gábor dossziéjában egy 1985 tavaszán készült jelentés az utolsó. Ekkorra az ügynöknek már kevésbé volt szüksége a belügyi támogatásra, kiterjedt kapcsolatrendszerének köszönhetően saját maga is képes volt irányítani cége ügyeit. Ráadásul sok esetben nyilván nem is lett volna előnyös, ha az operatív

tisztek belelátnak ezekbe az ügyekbe. Így fordulhatott elő, hogy a katonai felderítés figyelmeztette a BM-et a nyugatnémet hadsereg számára megrendelt szoftverfejlesztésre.

Az átirat következménye az lett, hogy külön objektumdoszsiét nyitottak a Novotrade megfigyelési anyagainak összegyűjtésére, vagyis fordult a kocka: az ügynökből célszemély lett. Az adatgyűjtés azonban rendkívül következetlen volt, láthatóan vagy nem volt érdekük a Novotrade kapcsolatrendszerének mélyebb feltárása, vagy felsőbb érdekek megakadályozták ebben a kémelhárítást, de az is lehet, hogy egyszerűen csak nem tudták követni egykori hálózati emberük lépéseit.

Olvashatunk jelentéseket amerikai turistautak szervezéséről és az ezekből befolyt pénzek tisztázatlan helyre kerüléséről, újabb és újabb vállalatalapításokról, Sandy Brownnal folytatott tárgyalásokról, de valóban értékelhető következtetést egyik jelentés sem tartalmaz. A kémelhárítók ezúttal látványosan csődöt mondtak.

Jól jellemzi munkájukat a következő megállapítás, amelyet a Novotrade alkalmazottainak egyik amerikai útjával kapcsolatban jegyeztek le 1986 februárjában: „Figyelemre méltó, hogy kiutazáskor négy, hazautazásukkor tizennyolc bőrönddel rendelkeztek.” Abban az időben nem volt ritka a rendőri szervek részéről, hogy a legkisebb gyanús momentum előfordulása esetén azonnal igazoltassanak, ellenőrizzenek, motozást vagy házkutatást rendeljenek el, de a Novotrade bőröndjeihez valamiért nem mertek hozzányúlni...

Láthatjuk, hogy a rendszerváltást követően rekordgyorsasággal világcéggé váló Novotrade nem indulhatott volna el a nyolcvanas évek elején állampárti és titkosszolgálati támogatás nélkül. Ezzel nem volt egyedül. A kilencvenes évek elején a „semmitől” előlépő kapitalista nagytőkések többségében a szocialista kiváltságok birtokosai közül kerültek ki.

Magyar Idők, 2018. szeptember 23.

A „SAHARA”-AKCIÓ

A magyar katonai titkosszolgálat rádiófelderítése világszínvonalú volt a nyolcvanas években, nem csoda, hogy a hírhedt líbiai diktátor, Moammer Kadhafi is hozzánk fordult, amikor rádiólokációs rendszereket akart telepíteni hazájába. A magyar elektronikai vállalatok hatalmas fejlesztésekbe fogtak, hogy eleget tehessenek Kadhafi kérésének.

Az 1980-as évek elején a Videoton nagyszabású együttműködésen alapuló fejlesztési és gyártási megrendelés teljesítésének koordinátora lett: a líbiai kormány rendelt több száz millió dollár értékben rádiófelderítő és -zavaró állomásokat a hozzá tartozó felszerelésekkel együtt. A magyar katonai rádiófelderítés rendkívüli hatékonysággal működött a Varsói Szerződés katonai együttműködésén belül, a katonai hírszerzés, vagyis az MNVK-2. figyelte a NATO-tagországok és Ausztria katonai hírközlését, még a Földközi-tengeren cirkáló amerikai flotta kommunikációját is lehallgatta.

Az általuk használt felszerelések jelentős része magyar fejlesztés volt, ugyanis a magyar híradástechnikai ipar a KGST-n belül a hatvanas évektől kezdve a katonai rövidhullámú és ultrarövid-hullámú adó- és vevőkészülékek gyártására szakosodott. Jellemző, hogy az arab világot rendszeresen ellátta a magyar elektronikai ipar katonai rádiótechnikai berendezésekkel, a Videoton munkatársai között a nyolcvanas évek közepén – az Irak és Irán között folyó háború idején – például ismert volt, hogy a Videoton rádiólokációs rendszereket szállított Iraknak, míg a szomszédos ellenségének, Iránnak ugyanezen berendezés zavaró állomásait telepítette.

Líbia 1979-ben a korábbi fegyvermegrendelésein jóval túlmutató igénnyel kereste meg a haditechnikai termékekre szako-

sodott Technika Külkereskedelmi Vállalatot, és teljes híradástechnikai rendszer leszállítására kért ajánlatot, amely komplex katonai szolgáltatásokat és a hozzá tartozó létesítmények kivitelezését is magában foglalta. A politikai és katonai vezetés komoly nyomást gyakorolt a magyar elektronikai iparra, hogy vállalja el a hatalmas megrendelést, amely az adott pillanatban meghaladta az ország ipari teljesítőképességének lehetőségeit és fejlettségi színvonalát is. Így egy korábban ismeretlen ipari integrációra volt szükség ahhoz, hogy az elengedhetetlen fejlesztéseket, majd a gyártást a vállalt időpontig teljesíteni tudják.

A politikai és katonai nyomás a Videoton egykori vezetői szerint azért volt kivédhetetlen, mert a megrendelésekért dollármilliókat fizettek titkos bankszámlákra, ehhez még hozzájött az arab világban szokásos baksis kifizetése, vagyis ha a szerződés teljesíthetlensége miatt a szállítás elmarad, ez már önmagában is jelentős népgazdasági (és nyilván személyes) kárt okozott volna. Az integráció koordinálásával fővállalkozóként a Videontont bízták meg, és a program a „Szahara” fedőnevet kapta. Később több arab állam, illetve India is megrendeléseket adott ugyanilyen híradástechnikai berendezések leszállítására.

A szerződés teljesítése közben több elméleti és gyakorlati problémával is szembe kellett nézniük a magyar elektronikai cégeknek: nemritkán a gyártással párhuzamosan kellett a fejlesztéseket végezni, a líbiai partner újabb és újabb műszaki követelményekkel állt elő, ráadásul a Szovjetunió elvárása volt, hogy a legújabb fejlesztéseket ne szállítsák a harmadik világba, jelen esetben azonban a helyi igényeknek megfelelően folyamatosan újításokat volt kénytelen a magyar fél a termékekbe beépíteni.

A program teljesítésének legfőbb akadályá mégis az volt, hogy éppen az embargós ellenőrzések szigorodásával párhuzamosan kellett a fejlesztést és a gyártást végezni. Az ITT amerikai cég svéd leányvállalata, az ITT SRT (ITT Standard Radio and Telephon) és a Videoton között egy licencátadásra vonatkozó

keretmegállapodás jött létre, amely 1 kW-os rádióadók hazai gyártására vonatkozott. Az adó antennájának illesztőegységéhez COCOM-listán szereplő mikroprocesszorra volt szükség, amelyet hatmillió dollárért adott volna át az ITT.

A svéd leányvállalat azonban az utolsó pillanatban mégsem merte leszállítani az embargós terméket, hanem a megállapodást felterjesztette az Egyesült Államokban működő központjának, ahol a gyártás technológiájának átadásához sem járultak hozzá. Az embargós korlátozások azonban nem akadályozták meg, csak megnehezítették és megdrágították a tiltott technológiák transzferét a keleti blokkba. Ezúttal sem volt végleges a licenc átadásának megtagadása: 1982-ben a belügyi kémelhárítás értesült róla, hogy az ITT-központ engedélyezte a leányvállalatnak a Szahara-programhoz szükséges rádióadó licencének átadását, azonban feltételül szabta, hogy a beépítendő mikroprocesszort más alkatrészrel helyettesítsék. Az ITT szállításaival kapcsolatos problémák azonban ezzel nem oldódtak meg.

1983 végén az embargós beszerzések egyik kulcsfigurája, – a sorozat negyedik részében már felbukkanó – Richard Müller lebukott, és veszélybe sodorta az ITT svéd leányvállalatát is. Mivel az említett nyugatnémet kereskedő gyakori üzletfele volt a svéd cégnek, a skandináv országban felülvizsgálatok kezdődtek az embargó alatt álló készülékek kereskedelmére vonatkozóan, és várható volt, hogy a szállításokat leállítják. Ráadásul a licenc megvásárlását intéző Elektromodul vállalat nem indította meg időben az alkatrészek szállításáért járó ellenérték átutalását, így komoly esély volt rá, hogy az ITT-től lehetetlen lesz beszerezni a szükséges berendezéseket, mert mire megérkezik a vételár, már leállítják az embargó által érintett készülékek kereskedelmét.

A Videoton illetékeseinek félelme beigazolódott: 1984 augusztusában az Elektromodul jelezte, hogy nem tudja teljesíteni vállalását. A programhoz azonban jelentős politikai és gazdasági érdek fűződött, így a Videoton vezetése úgy döntött,

hogy „az embargó alá eső alkatrészeket a Videoton Rt. Külkereskedelmi Vállalatnak – bármilyen áron – azonnal be kell szereznie”. Mindez több ezer dolláros költségemelkedéssel járt, azonban a határidők elmulasztása komolyabb gazdasági kárt okozott volna. Az ITT és az Elektromodul kiesésével a fejlesztésekben már amúgy is szerepet vállaló MNVK-2. és a belügyi hírszerzés is bekapcsolta embargós beszerzési csatornáit.

A felmerülő nehézségek miatt a magyar vállalatok nagyjából három-hat hónapos teljesítési késedelemmel számoltak, amelynek nem pusztán a beszerzések akadályoztatása volt az oka, hanem a líbiai fél állandó elégedetlensége is. Már 1982-ben jelezte a magyar titkosszolgálat, hogy Kadhafi elégedetlen a szocialista országok által szállított harcászati felszerelésekkel: a korábbi arab-izraeli háborúk során elszenvedett nagyarányú szíriai veszteségekre hivatkozva kijelentette, hogy a Varsói Szerződés fegyverzete nem megfelelő.

Rossz tapasztalatait részben nyilván az okozhatta, hogy Moszkva nem engedélyezte a legmodernebb technológiák leszállítását a harmadik világba, de a Szahara-programot koordináló Videotont ez nem vigasztalhatta és nem is kárpótolhatta. Az észak-afrikai ország képviselői újabb és újabb magasabb szintű minőségi követelményt támasztottak, amelynek teljesítéséhez lényegesen több időre volt szükség.

De minden fejlesztés hiábavalónak bizonyult, a líbiai partner nem akarta átvenni a legyártott termékeket, és – ami a valódi problémát jelentette – természetesen fizetni sem volt hajlandó. Végül azt a feltételt szabták, hogy amennyiben a magyar fél 87 db Rába konténerszállító járművet ingyen szállít Líbiának a rendszerekhez, akkor átveszik a Szahara-program keretében legyártott berendezéseket.

A politikai döntés a belügy információi szerint megszületett: 1986. első negyedévi szállítással vállalták a teherautók ingyenes átadását. A líbiai fél azonban az engedmény megadása után sem volt hajlandó elfogadni a Videoton fővállalkozásában

legyártott berendezéseket, minőségi kifogásokra hivatkozva továbbra is megtagadták az átvételt.

Mindennek tetejében a Videoton vezérigazgatója felháborodásában olyan hangot ütött meg a gyárban tartózkodó líbiai képviselőkkel, hogy azok megsértődve hazautaztak, ezzel tovább romlottak az üzlet realizálásának esélyei. A helyzetet kormányzati szinten igyekeztek rendezni. Az Ipari Minisztérium, a Külkereskedelmi Minisztérium és a Honvédelmi Minisztérium közös javaslatot dolgozott ki a kormány részére, amelyben azt indítványozták, hogy a diplomáciai bonyodalmak orvoslására Marjai József, a Minisztertanács elnökhelyettese vezetésével azonnal induljon egy delegáció Tripoliba, valamint ezzel párhuzamosan hagyják figyelmen kívül a líbiai fél elzárkózását, és teljes titokban kezdjék meg a berendezések leszállítását, mintegy kényszerhelyzetbe hozva a megrendelőt.

Mire ez a javaslat megszületett, két zászlóalj részére elegendő technikai berendezés várt készen az átadásra, összesen 3,2 milliárd forint értékben. A kormány támogatta az elképzelést, és egy szovjet hajó közreműködésével 1985 decemberében elindították a szállítmányt. Líbia partjait elérve azonban a helyi hatóság kiutasította az ország felségvizeiről a teherhajót, amely végül 1986. január 2-án egy jugoszláv kikötőben horgonyzott le.

Néhány nappal később váratlan fordulat oldotta meg a magyar fél problémáit: Kadhafi helyettese bekérte a Szovjetunió Tripoliban szolgáló nagykövetét, és hivatkozva a növekvő amerikai fenyegetésre, rádiófelderítő eszközök szállítását kérte a kommunista nagyhatalomtól.

A szovjet diplomata jelezte, hogy ilyesmit ők nem tudnak biztosítani, azonban éppen most üldöztek el egy egész hajónyi magyar berendezést a líbiai partok közeléből, azok átvételével teljesíthető lenne az arab vezetők kívánsága. A még mindig megrakodva várakozó hajó újból elindulhatott Afrika felé, és ezúttal sikeresen le is szállította a gyártmányokat Líbiának. Ma-

gyar szakemberekből álló küldöttség is megindult Észak-Afrika, akiknek a rendszer felépítése, beüzemelése volt a feladatuk.

Még fennmaradt egy, a Szahara-programmal kapcsolatos jelentés 1986 márciusából a Belügyminisztériumban, amely azt az aggodalmat továbbította a felső vezetés felé, hogy a líbiai hadsereg nyílt terepen állította fel a magyar berendezéseket, amelyek így szabad szemmel is könnyen beazonosíthatóak egy polgári repülőgépről is, vagyis a beüzemelésen dolgozó magyar szakemberek veszélybe kerülhetnek egy amerikai támadás esetén.

A magyar rádióelhárító berendezés a legenda szerint egyszer Kadhafi életét is megmentette, mert a berendezéssel foglalkozó magyar mérnököknek sikerült elfogniuk és dekódolniuk egy amerikai támadásról szóló rádióüzenetet, és erről időben értesítették a líbiai diktátort. Ugyan Germuska Pál kutatásaiból ma már tudjuk, hogy ez a történet ebben a formában nem igaz, de annyi bizonyos, hogy a líbiai hadsereg sokáig használta még a magyar gyártmányú berendezéseket. A program mérlege mégsem lett pozitív.

A Videoton egykori szakemberei szerint anyagilag sem tért meg a hatalmas ráfordítás, ráadásul már a fejlesztések megkezdésekor megkérdőjelezhető volt annak hatékonysága, hiszen a digitális kommunikáció térnyerésével és a műholdak elterjedésével értelmetlenné váltak az ilyen irányú újítások.

Magyar Idők, 2018. szeptember 30.

KOMMUNISTA KULTÚRHARC

Az elmúlt nagyjából kétszáz év az emberek széles körű manipulációjának sikertörténete volt. A tömegtájékoztatás és a kultúra eljuttatása az alacsonyabb néprétegekhez – különösen a mozi és a televízió megjelenése után – remek lehetőséget adott arra, hogy a polgári demokrácia, vagyis a választásokon alapuló politikai berendezkedés általánossá válása után a tömegek döntését tökéletesen lehessen befolyásolni. Ebben a propagandaháborúban a baloldal hagyományosan erősebb volt, és ma is az.

A Szovjetunió létrejöttével egy korábban ismeretlen, mind társadalmi, mind gazdasági értelemben tökéletesen új berendezkedés követelt helyet magának a világpolitikai térképeken, és nem elégedett meg a hamarosan szinte földrésznnyivé gyarapodott birodalom feletti uralommal. A bolsevizmus világhatalmi törekvéseinek következtében – leszámítva a második világháború éveiben kialakuló ideiglenes szövetségi rendszert – az első pillanattól kezdve szembefordult a kapitalista államokkal, ellenségnek tekintette azokat. A világ kétpólusúvá vált.

Ebben a rendszerben kiemelt feladat jutott a titkosszolgálatoknak; a hírszerzők és kémelhárítók sokkal fontosabb szerepet játszottak a huszadik században, mint előtte bármikor. Az újonnan született kommunista ország már a húszas években elérte, hogy emberei a legmagasabb állami szinten beépüljenek egyes ellenséges nyugati államok közigazgatásába, sőt a legfelsőbb kormányzati körökig is elértek, de rendkívül fontosnak tartották a civil szféra, valamint az értelmiség befolyásolását, meghódítását is.

A civil társadalom megnyerésére fordított titkosszolgálati erőfeszítés a modern kor történelmének sajátos hozadéka, hiszen a kialakuló polgári demokráciák magukkal hozták a mind teljesebb körű általános választójog kodifikálását, vagyis a tömegek meggyőzésének művészete a politikai siker záloga lett. Nyilvánvalóan mindkét fél élt – és a jelenlegi titkosszolgálatok is élnek – a civil szféra különböző egyesületei, szervezetei megnyerésének módszerével, az azokon keresztül történő manipulációval, azonban a bolsevikokkal szemben nehéz volt ezt a taktikát alkalmazni.

A Szovjetunióban és a második világháború után kialakult szovjet érdekszférában nem voltak politikai szerephez jutó civil szervezetek, ahová a nyugati titkosszolgálatok beépülhettek volna, ennek ellenére az Amerikai Egyesült Államok is élt ezzel a fajta hadviseléssel már a hidegháborúban is, csak nem az ellenséges államokban, hanem tulajdonképpen saját szövetségesei ellen.

„Az amerikai titkosszolgálatok az 1950-es évek óta egy sor magán jótékonyági alapítványt hoztak létre és finanszíroztak Németországban, amelyek mindenekelőtt egyetlen célt szolgáltak: azt, hogy egy megfelelő fedőtörténet, »legenda« fedezékében titkosszolgálati előőrsokeket építsenek fel, ahová be tudják építeni vezető beosztású munkatársaikat mint állítólagos alapítványi alkalmazottakat. Mindezt annak érdekében, hogy a jövőbeli német elitet Amerika-barát irányba befolyásolják, miközben, ahol csak lehet, igyekeznek zsarolhatóvá is tenni” – olvashatjuk Udo Ulfkotte Megvásárolt újságírók című könyvében.

A szovjetek által tökélyre vitt taktika tehát általános hadviselési technikává fejlődött, amelyet békeidőben lehet a legeredményesebben alkalmazni. Az első sikerek azonban ezen a téren a Szovjetunió hatalmát erősítették. Annak a Szovjetuniónak a hatalmát, amely a demokratikus elveket csak jogszabályi szinten ismerte el, a gyakorlatban azonban – a nép érdekeinek han-

A tömegeknek kiszolgáltatott nyugati politikai elitet fe-nyegezte leginkább a civil szféra oldaláról érkező ellenséges titkosszolgálati befolyásgyakorlás, Moszkva immúnis maradt, mivel a Szovjetunióban az egyeduralkodó párt megakadályozta a társadalom önszerveződését. A szovjet ügynökök, főként az 1920-as évek végétől kezdődően, tudatosan épültek be a nyugati civil szervezetekbe, és a szovjet kommunisták anyagilag is támogatták ezeket a szerveződések.

Az elsődleges célpontok nem a baloldali mozgalmak (például szakszervezetek) voltak, hiszen az ő támogatásuk többnyire biztosított volt, hanem a legkülönbözőbb politikamentes egyesületek, illetve a politikai színtér ellenkező oldalán helyet foglaló, akár antikommunista nézeteket valló szervezetek. Torpedónak nevezzük azokat az alvóügynököket, akik elsősorban politikamentes vagy antikommunista civil szervezetekbe beépülve dolgoztak, titkolva saját politikai elkötelezettségüket, azonban abban a pillanatban, amikor nyílt konfliktus alakult ki a két ellentétes világrend között, vállalták nézeteiket, és igyekeztek a szovjet érdekeknek megfelelően manipulálni a szervezet tagságát.

Működésük különbözött az úgynevezett téglakétől, akik klasszikus hírszerző feladatokat ellátva elsősorban az államapparátus, illetve a hadsereg hierarchiájába beépülve dolgoztak, és inkognitójukat minden körülmények között meg kellett őrizniük. Így kaptak kitüntetett figyelmet többek között a nőegyletek, az ifjúsági mozgalmak és a hírszerzés szempontjából kiemelkedően fontos csoportnak tekinthető újságíró-szervezetek is.

Ki gondolná mindezek ellenére, hogy a szovjet propaganda már röviddel a szentpétervári bolsevik puccs után a huszadik század legfontosabb társadalom- és gondolkodásformáló újításának felhasználásával férközött be az emberek mindennapjaiba: a mozgóképen keresztül. Willi Münzenberg, a kimagasló tehetségű, német származású kommunista üzletember már a húszas évek közepére kiépítette a médiabirodalmát, és sikerrel

győzte meg a szovjet vezetőket arról, hogy érdemes pénzt áldozni a filmipar meghódítására. Ezzel megkezdődött a kultúra kisajátításáért vívott harc, amelyben a baloldali erők látványos fölénybe kerültek.

Münzenberg élettársa, Babette Gross így foglalta össze a társutas értelmiség által követendő tízparancsolatot: „Nem helyesled Sztálin politikáját; nem mondod magad kommunistának; nem mondod, hogy szereted a rendszert; nem szólítasz fel embereket, hogy támogassák a szovjeteket. Soha. Semmilyen körülmények között. Azt mondod, független idealista vagy. Nem igazán értesz a politikához, de azt gondolod, a kisembernek is kapnia kellene egy mocskos kis lehetőséget. Hiszel a nyitottságban. Megdöbben, megrémít, ami az országunkban végbemegy. Megrémít a fajüldözés, a dolgozó emberek elnyomása. Azt gondolod, az oroszok nagy kísérletbe fogtak, s reméled, sikerülni fog nekik. Hiszel a békében. Áhítod a nemzetek közötti megértést. Gyűlölöd a fasizmust. Úgy véled, a kapitalista rendszer romlott. Ezt hangoztatod újból és újból és újból. De ennél semmi többet.”

Ezen előírások mentén a harmincas évekre a szovjetek komoly hátszínját tudták kiépíteni maguknak a filmgyártás fellegvárában, Hollywoodban is. A Hollywoodi Tízékként ismert kommunista ügynökök a bolsevik propaganda útmutatásait követve nemcsak általában véve a nyugati társadalmakat mérgezték, de legfontosabb feladatuk a művészvilág megnyerése volt – sikerük történelmi léptékben nézve is kimagasló.

A recept jól bevált, és gyakorlatilag közel száz éve mit sem változott. A bolsevik hatalomátvétel kimunkált titkosszolgálati előkészületének nyilván része volt a propaganda fegyverként való használatának a kidolgozása is, amelyet azóta sem tudott igazán eltanulni a politikai színtér másik oldala. Jó példa erre akár a nemzetiszocializmus németországi felemelkedése is, hiszen Hitler híresen jó szónokként ugyan átmenetileg meg tudott bolondítani egy egész népet, mégis alulmaradt Sztálin fondorlatos ellentámadásával szemben.

Annak elfedésére, hogy a két ideológia valahogy mégiscsak rokonítható egymással – amit a névválasztás ki is fejez, hiszen mindkettő szocialistának nevezi magát –, a bolsevik diktátor bevezetett egy általánosító fogalmat az antikommunisták halmozódó tudatos lejáratására: a fasisztát. (Nyilván a nemzetiszocialista kifejezés nem volt megfelelő, hiszen a nácizmus szocialista vonatkozásait jótékony homályba kellett borítani.) Hány emberöltő telt el azóta, és a nyilvánvaló csúsztatáson és hamisításon alapuló fogalmat a köznyelv éppen úgy használja ma is, mint a magát tudományosként meghatározó történészszakma.

Legutóbb egy tudományos konferencián hallottam egy elismert történész szájából, hogy „a német fasiszták”. De kik ők tulajdonképpen? A speciálisan olasz politikai áramlat nem tudott Európa más országaiban gyökeret verni, Magyarországon is csak egy marginális csoportosulásra hatott valamelyest Benito Mussolini ideológiája, se magyar, se német fasizmusról nem beszélhetünk tehát. A fogalom átértelmezett jelentése azonban a mai napig él és használatos. (Azt már csak zárójelben jegyzem meg, hogy természetesen a fasiszta Mussolini is szocialistaként kezdte politikai pályafutását.)

A fasiszta jelző állandó kísérője lett a holokauszt borzalmaira emlékeztető, emberek millióinak szenvedéseit kihasználó politikai fegyver: az antiszemita bélyeg is. Az európai és amerikai értelmiségi elit nagy része a mai napig e két billogot használja a másként gondolkodók diszkreditálására, hiteltelenítésére.

A sztálini manipuláció „továbbfejlesztése” abból a szemzőből kap különös zamatot, hogy a kommunista diktátor a zsidóság iránt érzett gyűlöletében is méltó párja volt Hitlernek. Idehaza a rendszerváltás óta, jobboldali kormányok idején az egész országra kiterjesztően használják e két fogalmat, de ez a jelenség korántsem 1990 után ütötte fel a fejét. A valóság torzításával, a tények hamis csoportosításával hazánkat külföldön rossz színben feltüntetni nem új keletű dolog.

A hírszerzés 1983-ban jelentést készített arról, hogy „a Bécsben megjelenő Gemeinde című zsidó újság szerkesztőjének régi terve és vágya volt, hogy Magyarországra jöjjön, hiszen egy cikksorozatot szeretett volna írni arról a Magyarországról, ahol az antiszemitizmus és a neofasiszta megnyilatkozások ismeretlen fogalomnak számítanak. Hiszen ez a mai Európában, főként Nyugat-Európát figyelembe véve egy egész különleges státuszt jelent, és erről szeretett volna ő írni, hogy van Európában egy olyan ország, ahol nem őrzik a templomokat, zsidó középületeket, intézményeket stb.” – olvashatjuk az állambiztonság jelentését. Csak semmi asszociáció 2018 Európájára, a nyolcvanas évek első felében járunk!

Az osztrák újságíró tehát Magyarországra látogatott, ahol találkozott néhány helyi íróval, újságíróval, akik „felvilágosították” őt hazánk valós helyzetéről, és megtudhatta: „bizony elég sok antiszemita, zsidóellenes megnyilatkozás hangzik el a tévéműsorok előadásában, színpadon a színdarabokban és főként az irodalmi folyóiratokban”. Ennek köszönhetően 1987-ben már hosszas interjút közölt a Zsidó Világkongresszus Végrehajtó Bizottságának budapesti ülése után, amelynek fő üzenete az antiszemitizmus magyarországi térnyerése volt, de a cikk természetesen nem tért ki annak a fel sem tett kérdésnek a megválaszolására, miként vált lehetségessé, hogy a szervezet ülését éppen egy „zsidógyűlölő” országban tartsák meg.

Arról is vannak adatok, hogy a nemzeti alapon gondolkodó rendszerváltó elit – és itt elsősorban a Magyar Demokrata Fórum alapító tagságára gondolok – lejárására tettek kísérletet a nyugati sajtó segítségével már 1987-ben, a lakiteleki találkozó után, nyilvánvalóan ezzel is befolyásolni kívánva a várhatóan bekövetkező politikai fordulat kimenetelét.

A baloldali fogalomhasználat határozza meg a közbeszéd tartományát mind a mai napig, és szinte észrevétlenül csúszik a konzervatív-jobboldali értelmiség is az így előkészített csapdába. A Sztálin által kigondolt manipuláció tehát folytatódik

sok évtizeddel a halála után is. A világ egyik legrettegettebb diktátorának ördögi terve annyira sikeres volt, hogy a kommunizmus kísértete még mindig fenyegetően lebeg Európa és az egész világ felett.

Magyar Idők, 2018. december 22.

ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA

BEVEZETÉS – IDEOLÓGIAI HADVISELÉS

„Az újságírás a sajtóban megnyilvánuló politikai-közéleti tevékenység, amely a közvélemény tájékoztatással és publicisztikával való befolyásolására [...] irányul.”¹ – olvasható egy sajtóelméleti tankönyvben, amelyet a hetvenes években a Magyar Újságírók Országos Szövetségében (MÚOSZ) működő újságíró-iskolának a tanára, a zszurnaliszta-humorista Gombó Pál írt. A definícióban azonban ne a viccet vagy a humort keressük, a *Népszabadság* és a *Hétfői Hírek* egykori szerkesztője mérnöki pontossággal határozta meg az újságírás lényegét: befolyásolás. A mai olvasót meglepheti, hogy a szocialista frázisokban bővelkedő és ideológiától korántsem mentes tankönyv szokatlanul őszintén nyilatkozik a sajtószabadságról és a független újságírásról. Mindenfajta álszemérmesség nélkül kijelenti, hogy ilyesmi nem létezik, és nyíltan vállalja, hogy nem az objektív tájékoztatás, hanem valamely politikai csoport érdekeinek kiszolgálása a tömegmédia feladata. A szocializmus felépítménye lassan három évtizede összedőlt már, az újságírás szerepe azonban nem változott, csak a róla folytatott közbeszéd lett alapvetően más. Ma már nem ildomos a fentihez hasonló kijelentéseket tenni, egy újságírónak függetlennek és pártatlannak kell hirdetnie magát. Ez a fajta tilalom azonban azt az ellentmondásos helyzetet teremti, hogy a diktatúra által irányított média mégiscsak őszintébb volt, hiszen nem titkolta céljait, mindenki tudta és értette, miről is van szó.

A sajtó ma is éppen úgy eszköz, mint a kommunizmus idején, de nemcsak a politika használja, hanem a legkülönbözőbb érdekcsoportok. A „negyedik hatalmi ágról” kialakított elképzelések illuzórikusak, és a huszadik század történelméből okulva rendkí-

1 Gombó Pál: Sajtóismeret. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977. 17.

vül naivak is. Vagy a naivitás helyett inkább tudatos megtévesztést kellene mondanunk? Ma már közismert, hogy a bolsevik ideológia megszületésétől fogva tudatosan használta fel a tömegtájékoztatást saját céljaira, hatalomra kerülése után pedig elsőként emelte profizmusra az írott, majd az elektronikus média felhasználását világuralmi törekvéseinek érdekében. Sztálin számára a befolyásolás legfőbb célpontja a nyugati társadalmak voltak, akikhez elsősorban a társutas értelmiségen – írókon, publicistákon, filmeseken, képzőművészekon, filozófusokon – keresztül jutott el. Az általuk végzett „munka” a két világrend között vívott nagyhatalmi versengés talán legfontosabb eszköze volt. A húszas-harmincas évektől kiépített szovjet módszer mintául szolgált más politikai vezetők számára is. A média egyre nagyobb szerepet kapott a világpolitikai játszmák során: remekül használta fel céljaira mindkét szocialistának nevezett életellenes diktatúra, de nagyon hamar felmérte jelentőségét a magát polgári-liberális demokráciaként definiáló világ is. A médiabefolyásoláshoz azonban nemcsak politikusokra és újságírókra volt szükség, hanem a két szereplő közé beékelődtek közvetítőként a titkosszolgálatok. Szerepük hallatlanul fontos volt – és nyilván ma is az –, hiszen befolyásolni akkor lehet a leghatékonyabban, ha egyáltalán nem nyilvánvaló, hogy kik is állnak a különböző információk terjesztése mögött, milyen szándékoktól vezérelve keltik szárnyra a különböző híreket, kiknek az érdekeit szolgálják a „független” szakértők. A politikai vagy éppen gazdasági megrendelők háttérben tartásához pedig titkosszolgálati eszközök kellenek, így érthető, hogy a sajtóvilág és a hírszerző/kémelhárító szakma oly szorosan összefonódik ma is, hogy minden valószínűség szerint megdöbbenénk, ha pontosan számba tudnánk venni, hány – Udo Ulfkotte kategóriáját használva² – „megvásárolt újságíró” dolgozik szerte a világban.

² Udo Ulfkotte: *Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénztőke Németország médiáját?* Budapest, Patmos Records, 2015.

Magyarországon a kommunista párt hatalomra kerülésével természetesen a politikai rendőrség működésében is a szovjet mintát kellett követni, de a titkosszolgálati sajtóbefolyásolás csak az 1956-os forradalom leverése után kapott jelentősebb szerepet. A Rákosi-rendszer idején a nyílt megfélemlítés és a terror alkalmazása az újságírás szerepét és helyét is egyértelműen kijelölte: szinte kizárólag csak pártpropaganda jutott el a nyomdáig, a másként gondolkodó írástudókat ellehetetlenítették vagy az önkény áldozataivá váltak. Jelentősen változott azonban a sajtó szerepe Kádár regnálása idején. Kádár tudatosan szakított a sztálinista idők terrorjával és a nyílt személyi kultusszal, hatalmát furfangosabb, manipulatívabb eszközökkel, játszmákkal biztosította, amelyben a nyugati közvélemény megnyerése sarkalatos kérdésnek számított, hiszen a fejlett kapitalista országok felé való nyitás a gazdaság állapotának és az emberek közérzetének javulásához vezetett. A társadalommal való „oktrojált kiegyezés” egyik alapja volt. A játszma sikerrel járt: a Nyugat elhitte a „gulyáskommunizmusról” terjesztett fél-információkat, és Magyarország a keleti blokk legszalunkesebb országa lett a hetvenes évekre. Ha a hatalom megszilárdítása érdekében folytatott befolyásolási politikáról, vagy a társutas értelmiség felhasználásáról beszélünk, akkor nem Rákosi, hanem Kádár volt Sztálin legjobb tanítványa.

A KGB ÚJSÁGÍRÓI

Az első évek

A második világháború után a hidegháborús hadszíntéren egyre jelentősebb szerepet kaptak a civilszervezetek, amelyek a társadalmak széles rétegeihez eljutottak, és úgy tudtak hatást gyakorolni egy ország közvéleményére, de akár kormányzati döntéseire is, hogy a mögöttük álló érdekcsoportok az ismeretlenség homályában maradhattak. Nem véletlen tehát, hogy a titkosszolgálatok gyakran megjelentek különböző társadalmi szervezetek fedésében az ellenséges térfélen, de ebben a harcban egyértelműen a Szovjetunió kerekedett felül eleinte, hiszen a bolsevik párt elnyomó diktatúrája nem adott lehetőséget arra, hogy beépülésre alkalmas társadalmi szervezetek létesüljenek a kommunista birodalomban. Ezzel szemben a szovjet titkosszolgálat elősegítette a különböző civil egyesületek, szervezetek alapítását Nyugaton, amelyek meghatározott célcsoportok megnyeréséért feleltek. Ebből a törekvésből természetesen az újságírók sem maradtak ki. 1946-ban Koppenhágában létrehozták a Nemzetközi Újságíró Szervezetet,³ amelyhez a szovjet megszállási övezet országainak újságírói mellett a legtöbb nyugat-európai újságíró-szövetség is csatlakozott, többek között az 1926 óta működő, nagy tekintélynek örvendő International

3 A Nemzetközi Újságíró Szervezet angol neve International Organization of Journalists (IOJ) volt. A szövegben a magyar elnevezés rövidítését fogom használni – vagyis NÜSZ-ként jelenik meg –, mivel a korabeli hazai dokumentumok is így használták. A könnyebb követhetőség érdekében a konkurens újságíró-szövetség, az International Federation of Journalists (IFJ) említésénél azonban az angol név rövidítését tüntetem fel, mivel az IFJ magyar nevének (Nemzetközi Újságíró Szövetség) rövidítése azonos lenne az IOJ magyar rövidítésével.

Federation of Journalists (IFJ).⁴ Kezdetben a szervezet székhelye Londonban volt, azonban már 1947 során átköltöztették a vezetést Prágába. A szovjet hatalmi politika kiemelt figyelmet fordított a rengeteg tagot számláló nemzetközi szervezetre, hiszen számos ellenséges, illetve még politikailag labilis országba behatolási csatornát biztosított, ezért nagy erőket összpontosított arra, hogy a vezetőségi tagok a bolsevik hatalom elkötelezett hívei legyenek. A törekvést siker koronázta.

Már az alakuló ülésen is több incidens történt, mivel a Vörös Hadsereg által megszállt övezetből érkezett újságírók és az onnan emigrált, szabad világban élő zsnaliszták között éles hangú vita bontakozott ki a sajtószabadság kérdéséről. A polémia végül az egyik szovjet küldött, Alexej Szurkov, a sztálini Oroszország Írószövetségének elnöke zárta le: „A franciák tervezete csak a sajtószabadságról beszél, de nem szól az újságírók felelősségéről. Azonban mindnyájan tudjuk, hogy néhány újságíró a népakarat ellen használta a sajtószabadságot. Így a sajtószabadság a népek közötti kapcsolatok megmérgezésének szabadságává vált. Nincs még egy ország, amelyről annyi hazugságot terjesztenének, mint Oroszországról. Nekünk csak egy követ-

4 A NÜSZ megalakulásáról és első két évtizedéről lásd: Catherine Mary French: *Reporting Socialism: Soviet Journalism and the Journalists' Union, 1955–1966*. PhD dissertation, Faculties of the University of Pennsylvania, 2014. <http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3089&context=edissertations> (Utolsó letöltés: 2019. március 10.); Kaarle Nordenstreng–Jiří Kubka: *Useful Recollections. Excursion into the History of the International Movement of Journalists. II*. Prague, International Organization of Journalists, 1988. Mindkét szerző évekig volt a Nemzetközi Újságíró Szervezet vezető tisztségviselője – Kaarle Nordenstreng 1976–1990-ig az elnöke, Jiří Kubka pedig 1966–1988-ig a főtítkára – így visszaemlékezésük meglehetősen elfogult, ráadásul a bársonyos forradalom után mindkettőjükön tudni vélte a csehszlovák sajtó, hogy a pártállam titkosszolgálatának, az StB-nek dolgoztak. Kubka a magyar társszervezetei szerint is a csehszlovák állambiztonság ezredese volt. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. július 1. 336. Nordenstreng jelenleg a tamperei egyetem kommunikációs tanszékének professzor emeritusa.

lésünk és kívánságunk van: igazat írjanak a hazánkban lévő állapotokról. Nálunk a sajtószabadságot az alkotmány garantálja. Az újságírók a nép között élnek, a háborús években osztoztak szenvedéseikben. Véleményünk szerint meg kell alkotnunk az újságírók etikai kódexét, hogy a nép megbízhatson abban, amit az újságok írnak, így a nép barátjaként fog tekinteni az újságírókra.”⁵ A szovjet értelmezés a sajtószabadság mibenlétéről eléggé sajátságos volt. A sajtószabadság az alkotmányban megfogalmazott üres szólam maradt csupán, hiszen az újságíró felelősségének hangsúlyozása biztosíték volt arra, hogy véletlenül se merjenek a központilag meghatározott doktrínákkal ellenkező álláspontot megfogalmazni. A nyugati demokratikus országok küldöttjeinek nyilvánvalóan sérthette a fülét minden ehhez hasonló felszólalás, a szervezet mégis fennállt ebben a formájában egészen 1950-ig.

1947-ben a Nemzetközi Újságíró Szervezet második kongresszusát Prágában tartották meg, ahol az ideiglenes vezetőség helyett megválasztották az elnökség tagjait, valamint döntöttek a szervezet végleges székhelyéről. A találkozón ugyan még viszonylagos egyetértésben születtek meg a döntések, de a hidegháborúba forduló viszonyok közepette szinte rögtön az ülés után megkezdődött az ellenkező politikai pólusok közötti harc. Az Egyesült Államok azzal vádolta meg a szovjeteket, hogy erőteljes befolyást gyakorolnak a NÜSZ tisztségviselőire, ami feltehetőleg igaz is volt. Végül 1950-ben – amikor a szervezet elnöksége döntött arról, hogy megvonják a jugoszlávok tagságát – a demokratikus nyugati államok újságíróinak többsége kilépett a szervezetről. Így tett az IFJ is, amely 1952-ben szervezte újra magát, és a nyolcvanas évek végéig a NÜSZ ellenfele maradt.⁶

5 Nordenstreng–Kubka: i.m. 14.

6 A két szervezet között mindennek ellenére volt kapcsolat, és ebben a magyarok jelentős szerepet játszottak. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége a hatvanas évektől kezdődően, mint később látni fogjuk, sikeresen közvetített a NÜSZ és a IFJ között. Nordenstreng és Kubka az idézett

Ettől kezdve a Nemzetközi Újságíró Szervezetben a szovjet irányítás akadálytalanná vált, tulajdonképpen a szervezet lett a hidegháborús szembenállás első frontvonalainak egyike.⁷

A szervezet új elnöke Jean-Maurice Hermann lett, aki a Francia Újságírók Szakszervezetének vezető tisztségviselőjeként szoros kapcsolatban állt a franciaországi kommunista mozgalommal. Főtitkárává a cseh nemzetiségű Jaroslav Knoblochot választották, aki a Béke Világtanács tagjaként szintén elkötelezett híve volt a kommunista internacionalizmusnak. Alelnökei Józef Kowalczyk, a Lengyel Újságírók Szövetségének alelnöke és Kaisu Rydberg, a finn kommunista párt tagja és a finnországi kommunista újságírók szervezetének vezetője lettek.⁸

A kilépések ellenére a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1955-re mindegy hatvanezer tagot tudhatott maga mögött, összesen ötvenegy országból, amelyek közül tizennégyben működött a szövetségnek tagszervezete. Természetesen Magyarország is ez utóbbi államok sorába tartozott Albánia, Bulgária, Kína, Csehszlovákia, Finnország, Franciaország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Mongólia, Lengyelország, Románia, a Szovjetunió és a szocialista Vietnam társaságában. Fő feladatuk a szovjet propaganda terjesztése, a Nyugat közvéleményének befolyásolása és a feltörekvő harmadik világ újságíróinak, közszereplőinek, kádereinek ideológiai továbbképzése volt, akik közül többeket kiképeztek

könyvükben azzal a kritikával illetik a IFJ-t, hogy a szervezet politikailag semleges kívánt maradni, ezért nem tudott a NÜSZ komolyabban közeledni a rivális intézményhez. A megfogalmazott kritika ellenére, az IFJ 1956 novemberében kiállt a sajtószabadságot követelő magyar újságírók mellett, elítélve a szovjet agressziót. Ebben az esetben NÜSZ tisztségviselőinek nem tetszett a IFJ politikai állásfoglalása.

7 French: i.m. 25.

8 *Facts about international communist front organisations*. Ismeretlen szerző és kiadó, 1957. 73–74. <https://archive.org/stream/frontorgs#page/n67/mode/2up> (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 22.)

a szovjet titkosszolgálatral való együttműködésre is. A szervezet súlyát mutatja, hogy a nyolcvanas évek végére tagsága elérte 120 országban a mintegy 250 ezres létszámot.⁹

A NÚSZ a feladatait közvetlenül a Szovjetunióból kapta, hivatalosan – legalábbis a csehszlovák állambiztonság, az StB információi szerint – a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának Nemzetközi Osztálya alá tartozott.¹⁰ A magyarországi állambiztonság működése alapján – amelyet természetesen szovjet mintára szerveztek – következtethetünk a közvetlen titkosszolgálati kapcsolatra, vagyis a KGB irányító-felügyelő szerepére. Hazánkban az intézmények nemzetközi osztályai a hírszerzés és a kémelhárítás bázisául szolgáltak, nyilván ez így volt a szovjet érdekszféra többi országában is. A szovjet állambiztonsági szervek iratait egyelőre nem lehet kutatni, így áttételes bizonyítékunk van csupán a KGB jelenlétére, de a feltételezést erősíti, hogy a Szovjet Újságíró Szövetség (SzÚSz) dokumentumaiban található NÚSZ-szal kapcsolatos iratokban a NÚSZ tisztségviselői katonai ranggal szerepelnek.¹¹

A NÚSZ legaktívabb tagszervezetei a szovjet, a csehszlovák és a magyar újságíró-szövetségek voltak, de természetesen a Szovjet Újságíró Szövetség határozta meg a feladatokat, jelölte ki a szovjet politikai elvárásoknak megfelelő irányvona-

lat. Mivel a szervezet székhelye Prágában volt, a NÚSZ mindenkor főtítkárárt a házigazdák közül választották, vagyis ezt a tisztséget csehszlovák állampolgár látta el a teljes időszak alatt. A csehszlovák tagszervezet irányította a NÚSZ gazdasági vállalkozásait is, hiszen ennek központját is a cseh fővárosban helyezték el. Valójában azonban az intézmény működésére a Csehszlovák Újságírók Szövetségének semmiféle ráhatása nem volt. Jiří Meisner főtítkár – aki 1958 és 1966 között látta el ezt a tisztséget – saját bevallása szerint kinevezését közvetlenül Csehszlovákia Kommunista Pártjának főtítkárától, vagyis Antonín Novotnýtól kapta, és ő is vonta azt vissza.¹²

A szervezet székhelyének kijelölése egyébként korántsem véletlen. A „kommunista Genfként”¹³ emlegetett város számos olyan nemzetközi szervezetnek adott otthont, amely szovjet befolyás alatt állt.¹⁴ Csehszlovákiában a nemzetközi munkásmozgalom a térség más országaival mérten jóval erősebb volt, hiszen itt a kommunista párt a két világháború között is legálisan működhetett. A nyugat-európai kommunista pártok – különös tekintettel a francia és olasz szervezetekre – szoros kapcsola-

12 Jiří Pehe: International front organizations survive in Prague. *Report on Eastern Europe*, 1990. június 20. http://www.pehe.cz/clanky/clanky_view?lng=en&year=1991 (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 22.)

13 Karel Bartošek: *Vallanak az archívumok. Prága – Párizs (1948–1968)*. Budapest, Hamvas Béla Kulturakutató Intézet, 2003. 45–60.

14 A teljesség igénye nélkül felsorolok néhány – szovjet befolyás alatt álló – nemzetközi szervezetet, amelynek központját állandó jelleggel vagy átmenetileg befogadta a csehszlovák főváros: World Peace Council (Béke Világtanács), World Federation of Trade Unions (Szakszervezetek Világszövetsége), International Union of Students (Nemzetközi Diákszövetség), International Broadcasting Organization (Rádióadók Nemzetközi Szervezete), The Christian Peace Conference (Keresztény Béketanács), International Radio and Television Organization. Az 1956-os forradalom és az azt követő átmeneti időszak alatt – vagyis a Kádár-kormányzat stabilizálásáig – itt kapott menedéket az amúgy Budapesten működő szervezet, a World Federation of Democratic Youth (Demokratikus Ifjúsági Világszövetség) is, de a Varsóban működő International Federation of Resistance Fighters (Ellenállók Nemzetközi Szövetsége) is sok szálon kötődött Prágához.

9 Pelle János: Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt. *HVG*, 2005. május 18. <http://m.hvg.hu/app/itthon/20050518muosz1> (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 22.)

10 Archiv Bezpečnostních Složek, Praha (Állambiztonsági Levéltár, Prága) OB II. Správa, MV r. e. 2501. Kiértékelés a Nemzetközi Újságíró Szervezetről, 1989. december 22. Köszönöm Milan Bártának, hogy a dokumentumot a rendelkezésemre bocsátotta, valamint Baucsek Csabának, hogy az irat magyarra fordításánál a segítségemre volt! Milan Barta, a prágai Állambiztonsági Levéltár történésze szerint a NÚSZ-ra vonatkozó dokumentumokat minden valószínűség szerint megsemmisítették, a levéltárban ezt az egyetlen jelentést találta a szervezetről.

11 A Szovjet Újságíró Szövetség iratait Müller Gabriella kutatta. Ezúton is köszönöm, hogy az általa összegyűjtött és fordított dokumentumokba betekintheztem.

tot tartottak csehszlovák elvtársaikkal; Prága egyfajta hídként működött a Szovjetunió és nyugati támogatói között. A nemzetközi szervezetek jelenléte nemcsak a politikai kapcsolatokat és az ideológia terjesztésének lehetőségét segítette, de komoly gazdasági és titkosszolgálati ráépülésnek is teret engedett.¹⁵ A Nemzetközi Újságíró Szervezet tevékenységén keresztül jól nyomon követhető az egymásra épülő gazdasági, politikai és titkosszolgálati szálak összefonódása.

Annak ellenére, hogy a prágai székhely miatt úgy tűnhet, a csehszlovák tagság játszotta a szovjetek után a legfontosabb szerepet a szervezeten belül és Budapest látszólag a harmadik helyre szorult, valójában a magyar–szovjet együttműködés konfliktusmentesebb volt, mint a csehszlovák–szovjet viszony. A NÚSZ főtitkára és Moszkva között különösen a nyolcvanas évek közepétől élesedett ki az ellentét, amikor az ortodox kommunistának számító Jiří Kubka, aki Meisnert követte a főtitkári poszton, nem tudta magáévá tenni a glasznoszty szellemiségét. Ezzel szemben a NÚSZ vezetőségének magyar tagsága sokkal alkalmazkodóbb volt, a szovjetek mindenkor számíthattak a MÚOSZ aktív szerepvállalására az éppen aktuális politikai áramlatnak megfelelően. Sőt elmondhatjuk, hogy a NÚSZ két legfontosabb politikai célkitűzésének megvalósításában, vagyis a nyugati újságíró-szövetségekhez való közeledésben és a harmadik világ tömegtájékoztatása feletti befolyásgyakorlás megszerzésében a MÚOSZ vállalta a legjelentősebb szerepet, amelynek tökéletesen eleget is tett.

A nemzetközi befolyás kiszélesítésének első lépései

A NÚSZ két legfontosabb politikai feladata a harmadik világ befolyásolása és a Nyugat semlegesítése volt a sajtóorgánumok megnyerésének segítségével, mindez természetesen a szovjet titkosszolgálatok elvárásának megfelelően. Ennek a célkitűzésnek egyik fontos és feltehetően az első rendezvénysorozata az Újságíró Világtalálkozók voltak; az első találkozóra Helsinkiben került sor 1956-ban. Ezen a találkozón alapították meg a NÚSZ szervezeti hálózatahoz kapcsolódó Újságírók Nemzetközi Együttműködési Bizottságát római székhellyel,¹⁶ vezetője egy közismert baloldali olasz újságíró, Dante Cruicchi¹⁷ lett. A bizottság szervezte a NÚSZ különböző rendezvényeit, illetve közvetítette a NÚSZ programját és elvárásait a nemzeti tagszervezetek felé két hivatalos nemzetközi esemény között. 1960-ban a második találkozó megrendezésére Badenben került sor, amely reménnyel töltötte el a szervezőket, hogy megnyílt egy kapu a nyugati országok felé. A NÚSZ vezetőinek azonban szembesülniük kellett azzal, hogy ugyan az osztrák kormány

16 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) 288. f. 22. cs. 1960/10. ő. e. 180. A II. Újságíró Világtalálkozón elfogadott határozat szövege, 1960. október 31.

17 Dante Cruicchi (1921–2011) baloldali újságíró, politikus, 1975–1985 között Marzabotto, a náci tömegmészárlásról elhíresült város polgármestere volt, s ötven évvel a második világháború lezárása után is a fasiszmus rémképével ijesztgetett. A keleti blokk összeomlása után is folytatta azt a befolyásolási munkát, amelyet a NÚSZ tisztségviselőjeként elvártak tőle. 1993-ban, az MDF-kormány idején, Magyarországra írt levelében így fogalmazott: „Marzabotto, amely más mártírvárosokkal együtt kénytelen volt elszenvadni a védelem nélküli ember élethez való jogának profán semmibe vevését, az egész világ közösségéhez fordul egy azonnali és határozott válasz elérése érdekében a neonáci és neofasiszta reváns ellen, amely felé a revizionisták utat nyitottak, ezek az állítólagos új történészek, akik újraértelmezik a múltat, sőt addig is elmennek, hogy tagadják a haláltáborok evidenciáját.” A levelet idézi: *Gyulai Hírlap*, 1993. október 29. 2.

15 Bartošek: i.m. A könyv kiemelten foglalkozik a francia és az olasz kommunista pártokkal kialakult gazdasági kapcsolatok rendszerével.

hozzájárult a nemzetközi konferencia helyszínének biztosításához, az ország újságíróinak azonban megtiltották az azon való részvételt.¹⁸ Kisebbségi lépésekkel kellett tehát a semleges Ausztria meghódítását kivitelezni, amelyben meghatározó szerep jutott a MÜOSZ-nak a Duna Klub nevű szövetség életre hívásával – erről később részletesen is olvashatnak.

Badenben került először napirendre a NÜSZ hatvanas évek elejétől kialakuló politikájának egyik központi eleme, a harmadik világ újságíróinak megnyerése a szovjet hatalmi érdekek számára. A NÜSZ működésében természetesen jól nyomon követhető a nemzetközi politikai kérdések változása, a kommunista világhatalom éppen aktuális érdekeinek képviselete. Ez mutatkozott meg a fejlődő országok felé való fordulásban is, ugyanis a kétpólusú világ egyensúlyának megingását rejthette magában a magukat semlegesnek tekintő országok összefogása. Nem véletlen tehát, hogy a szembenálló nagyhatalmak egyik legfontosabb kérdése lett a hatvanas évekre, hogy maguk mellé állítsák az ingadozó országokat, amelyek hatalmas kihasználatlan gazdasági erőforrásokat is rejtettek magukban, nem is beszélve a potenciális piacokról. Ennek az elképzelésnek a mentén fordult a befolyásolás legfontosabb eszköze, a sajtó is a semleges országok felé, elsősorban Afrikára fókuszálva.¹⁹ Baden után még nagyratörő reményeket táplálhattak a Nemzetközi Újságíró Szervezet mögött álló szovjet vezetők, hogy könnyűszerrel megnyerhetik maguknak a kiszemelt térségek újságíróit, hiszen jelentős számban képviseltették magukat a fejlődő országok mindhárom kontinensről: ott volt Ázsia nagy népességű vezető állama, India, valamint az afrikai és latin-amerikai országokból is számos szerkesztőség küldöttjei vettek részt az eseményen. A találkozón azonban már megmutatkozott a kezdődő

kínai ellentét a Szovjetunió politikájával szemben: egyáltalán nem voltak hajlandók engedni a határozatok megszövegezésénél a hruscsovi békülékeny retorikának, ragaszkodtak a legmérebb szölamokhoz, az imperializmus, a kolonializmus elleni harc minduntalan hangoztatásához.²⁰ A kínai–szovjet ellentét a NÜSZ-on belül is egyre élesebbé vált, és a kínai tagszervezet ragaszkodott az ázsiai és afrikai országok újságíró-szervezetei feletti befolyás kizárólagos megszerzéséhez. Ennek jegyében tartották meg 1963 májusában, Jakartában az afroázsiai újságíró-kongresszust, amelyre a NÜSZ nem kapott meghívást, és a területi fekvését tekintve jogosan jelen lévő Szovjetunió számára is csak megfigyelői státuszt biztosítottak a rendezvényen.²¹ Kína vezető szerepe az értekezleten megkérdőjelezhetetlen volt, erőfölényüket jól mutatja, hogy amikor a mongol delegáció felszólalt a szovjetek teljes jogú részvétele mellett, az indonéz újságíró-szövetség egyik vezetője, aki nem melleleg a Nemzetközi Újságíró Szervezet indonéz alelnöke is volt egyben, megfenyegette a küldöttséget: „Ha nem hagyják abba a Szovjetunió érdekében indított harcot, letartóztatjuk magukat. Vegyék tudomásul, hogy életük veszélyben van.”²²

A kínai politikai nyomás egyre erőteljesebben érvényesült a harmadik világ újságírói között, így a NÜSZ számára igazi kihívást jelentett a III. Újságíró Világtalálkozó megrendezése. Az eseményre 1963. szeptember 15.–október 14-e között került sor, amelyre bojkottfelhívást adtak közre a kínaiak a jakartai találkozón résztvevő államok számára, de az IFJ ugyancsak megtiltotta tagjainak a részvételt. A kommunista szervezet válaszlépése az volt a bojkottra, hogy nem egy konkrét településen tartották meg a találkozót, hanem egy mobil helyszínt választottak.

20 MNL OL 288. f. 22. cs. 1960/10. ő. e. 167. A II. Újságíró Világtalálkozóról készített beszámoló, 1960. október 31.

21 MNL OL 288. f. 22. cs. 1963/11. ő. e. A NÜSZ Moszkvában tartott értekezlete, 1963. május 22.

22 Uo.

18 MNL OL 288. f. 22. cs. 1960/10. ő. e. 162. A II. Újságíró Világtalálkozón elfogadott határozat szövege, 1960. október 31.

19 Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014. 207.

tottak, amelynek segítségével több „meghódítani” kívánt országot is elérhettek. A Szovjetunió egy tengerjáró luxushajót, a Litvát ajánlotta fel erre a célra, amely egy Földközi-tengeri körút során érintette az észak-afrikai arab államokat, Görögországot, Kis-Ázsiát és a keleti medence több országát is. A találkozók költségeit a szovjet tömb országai fizették. Míg a „nagy testvér” hozzájárulása kimerült a hajó biztosításában, addig a szatellit államok újságíró-szervezetei 4-5 ezer dollárral egészítették ki a rendezvény költségvetését. A MÚOSZ 4 ezer dollárral és 5 ezer rubel értékű élelmiszerrel járult hozzá a szervezéshez.²³

A találkozót sikerként értékelték a szervezők, hiszen összességében több mint 70 ország képviselőjében jelentek meg szakemberek a hajón, még az ázsiai térség egyes államai is képviselték magukat. Ennek ellenére a fent ismertetett rövid összefoglalóból láthattuk, hogy a hatvanas évek közepére a NÚSZ terjeszkedése a harmadik világban a kínai szembefordulásnak köszönhetően egyre nehezkesebb lett és a nyugat fellazítása sem haladt olyan ütemben az IFJ merev elzárkózása miatt, mint azt szerették volna. Ilyen körülmények között kiemelt jelentőséget kapott Budapest, ahol egy új intézmény létrehozásán fáradozott a magyar tagszervezet.

A magyar újságírók NÚSZ-on belüli szerepének növekedése szempontjából 1962 ősze határkőnek tekinthető. Ekkor rendezték meg Budapesten a NÚSZ ötödik kongresszusát. A döntés még 1962 januárjában megszületett a szervezet végrehajtó bizottságának havannai ülésén, ahol egyhangú lelkesedés fogadta a MÚOSZ felajánlását a kongresszus megszervezésére.²⁴ A végrehajtó bizottság megjelenése Kubában 1962 elején egyébként jól tükrözi a NÚSZ aktív szerepvállalását a szovjet politikai érdekek érvényesítésében, hiszen frissen a kommunizmus útjára

lépő szigetállam szovjetbarát vezetőjének, Fidel Castrónak a hatalmát megerősíteni és megvédeni talán a legsarkalatosabb pontja volt ekkor a bolsevik hatalomnak: óriási lehetőség volt, hogy alig kétszáz kilométerre az Amerikai Egyesült Államok partjaitól egy szövetséges államot tudhattak maguk mögött. Nem véletlen tehát, hogy a NÚSZ is igyekezett a szovjet politikai vonal támogatásaként erősíteni a kubai kapcsolatokat.

A budapesti kongresszus legfontosabb eredménye minden bizonnyal a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ megalapításának elhatározása volt, amely a harmadik világ újságíróinak továbbképzését szolgálta, vagyis komoly szerep hárult az iskolára a fejlődő országok feletti befolyás megerősítésében, de egyben remek lehetőséget nyújtott a szovjet és a magyar titkosszolgálatok számára is, hogy tippkutatást²⁵ végezzenek a hallgatók között. Az iskola 1963 őszén nyitotta meg kapuit a külföldi diákok előtt, ettől az időponttól kezdve Budapest a NÚSZ harmadik világban folytatott politikai játszmáinak központja lett. A magyar tagszövetség jelentősége meredeken emelkedett, és 1966-ban a MÚOSZ mindenkori főtitkárát a NÚSZ alelnökévé és kincstárnokává választották.²⁶ Ezzel az akkori magyar főtitkár, a szürke eminenciásként tevékenykedő Siklósi Norbert nemcsak Magyarországon, de nemzetközi téren is komoly befolyásra tett szert: a szovjet titkosszolgálatok által irányított globális médiamanipuláció egyik legfőbb urává vált. A kincstárnoki státusszal a MÚOSZ mindenkori főtitkára belépett a NÚSZ által folytatott gazdasági visszaélések és a szervezet átláthatatlan pénzügyeinek tudói és irányítói közé, és ezt a pozíciót a rendszerváltoztatásig meg is őrizte a magyar szövetség.

23 MNL OL 288. f. 22. cs. 1963/11. ő. e. A NÚSZ Moszkvában tartott értekezlete, 1963. május 22.

24 MNL OL 288. f. 22. cs. 1960/10. ő. e. 128. Tájékoztató a Nemzetközi Újságíró Szervezet végrehajtó bizottságának havannai üléséről, 1962. február 8.

25 A tippkutatás a titkosszolgálatok ügynöki hálózatépítésének első fázisa, amikor célirányosan, meghatározott feladat teljesítésére keresnek alkalmas személyeket.

26 Kovács Ildikó: A magyar újságírók egyesületi élete (1896–1996). In Simányi József (szerk.): *A Magyar Újságírók Országos Szövetségének évkönyve 1996*. Budapest, MÚOSZ, 1996.

A NÚSZ MAGYARORSZÁGON

Tereprendezés

A MÚOSZ már a kezdetektől részt vett a NÚSZ munkájában, alapítóként jelen volt Koppenhágában, és a tagság azon részéhez tartozott, amely szervezeti szinten kötődött a szövetséghez, vagyis a magyar újságírók nem egyénileg, hanem a MÚOSZ-on keresztül képviseltették magukat a szervezetben. Ez azt is jelentette, hogy minden magyar újságíró, aki tagja volt a MÚOSZ-nak, tagja volt a NÚSZ-nak is, akár akarta ezt, akár nem. A magyar újságírók és a NÚSZ kapcsolatáról az 1956 előtti időszakból kevés információnk van, bár a Magyar Filmhíradó 1948 decemberében tudósított arról, hogy a még eredeti felállításában működő szervezet végrehajtó bizottsága látogatást tett a Magyarországon menedéket találó görög partizánok gyermekeinél.²⁷ A kapcsolat tehát minden bizonnyal élő volt korábban is, azonban a magyar újságíró-szövetség jelentősége 1957-től kezdődően emelkedett látványosan a nemzetközi szervezetben. A forradalmat követő hetekben a NÚSZ jelentős anyagi támogatást juttatott el a MÚOSZ számára azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy ezzel is segítse a „konszolidációt”, vagyis a Kádárhoz hű újságíróbázis megteremtését, akikre támaszkodva a legitimációs problémákkal küzdő kormányzat megerősítheti a hatalmát: „Egyébként mind Krjucskovval,²⁸ mind a baráti

országok követségeinek sajtóattaséival az első napoktól kezdve, [értsd: a forradalom első napjaitól kezdve – B. Zs.] függetlenül a választott szervek tevékenységétől, rendszeresen tartottuk a baráti kapcsolatot és tájékoztattuk őket a nálunk lezajló eseményekről. Ez is közrejátszott abban, hogy a Prágában székelő Nemzetközi Újságíró Szervezet még novemberben jelentős anyagi segítyt küldött a szövetség számára, határozottan azzal az óhajjal, hogy az erősítse azokat a magyar újságírókat, akik segítik a Forradalmi Munkás–Paraszt Kormányt a viszonyok konszolidálásában.”²⁹ Vadász Ferenc³⁰ vallomásából egyértelműen kiderül, hogy a KGB fedőszervezeteként működő NÚSZ gondot fordított arra, hogy Magyarországon helyreálljon a „rend”, tisztában voltak azzal, hogy – Kádár után szabadon fogalmazva – a fegyverek után egyből a sajtó jön. Éppen ezért sarkalatos kérdés volt az új kormány hatalmának megszilárdításában a megbízhatatlan újságírók eltávolítása a szerkesztőségekből. A „pacifikálást” Siklósi Norbert hajtotta végre.

Siklósi Norbert 1924-ben született, és 1945-től tagja volt a Kommunista Pártnak. Az eredetileg bődíszműves szakmával rendelkező fiatalember 1950-től a *Szabad Nép* munkatársa lett, majd 1954-től a *Szabolcs-Szatmár Megyei Néplap* főszerkesztőjeként és a Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának vezetőjeként dolgozott.³¹ 1956 elején a Minisztertanács Titkárságának

bejelentse visszavonulását. Huszár Tibor: *Kádár János politikai életrajza. 1957. november–1989. június.* Budapest, Szabad Tér Kiadó–Kossuth Kiadó, 2003. 307.

29 ÁBTL 3.1.9. V-150387/6. 64.

30 Vadász Ferenc (1916–2009) újságíró, 1945 és 1948 között az MDP majd az MKP kecskeméti szervezetének különböző tisztségeiben dolgozott. 1949–1950-ben a *Szabad Nép* munkatársa volt, majd 1950-ben kinevezték a MÚOSZ főtítkárának, 1957-ig töltötte be ezt a pozíciót. 1957 és 1959 között az *Esti Hírlap* főszerkesztő-helyettese, majd 1984-ig, nyugdíjba vonulásáig, a *Népszabadság* rovatvezetője volt.

31 Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején.* Budapest, Médiatudományi Intézet, 2013. 62.

27 A Nemzetközi Újságíró Szervezet tagjai a magyarországi görög gyermekeknél. *Magyar Filmhíradó* 38. 1948. december.

28 Vlagyimir Krjucskov (1924–2007) 1988 és 1991 között a KGB elnöke volt. Magyarországot jól ismerte, hiszen 1954 és 1959 között követségi titkárként dolgozott Budapesten. Serepe volt Kádár hatlomra juttatásában és az új kormány helyzetének megszilárdításában, de személyesen részt vállalt a főtítkár megbuktatásában is, hiszen 1988 tavaszán a vele folytatott bizalmas beszélgetés után egyezett bele Kádár, hogy a pártértekezleten

Sajtócsoportjában találjuk, az ő ötlete volt a Magyar Fotó Állami Vállalat összevonása a Magyar Távirati Irodával, ezáltal megteremtve Magyarország központi képügynökségét.³² Igazi szerepet akkor kapott, amikor Kádár János – büntetésül az írók és újságírók szerepéért a forradalomban – megszüntette a MÚOSZ és az Írószövetség önállóságát, és kormánybiztost nevezett ki az élükre. A MÚOSZ kormánybiztosa Siklósi Norbert lett, aki nagy szerepet játszott abban, hogy a társadalom konszolidációnak nevezett megzabolázása az újságírók körében is megtörténjen: „Az ellenforradalom szellemi előkészítésében – direkt vagy közvetett módon – része volt a magyar sajtónak is. Az újságírók között elterjedt a nacionalizmus, a revizionizmus – és különösen 1956. október 23. után az ellenforradalmi események zavart okoztak a fejekben. Az újságírók körében az ideológiai zűrzavar november 4. után is erősen érezte hatását. Ezért szükségessé vált az újságírók politikai és közéleti tevékenységének felülvizsgálása”³³ – írta Siklósi 1958-ban.

1957 augusztusában megkezdtek az újságírók átvilágítását, a MÚOSZ teljes tagságát revízió alá vonták. A felülvizsgálatok során nagyjából nyolcszáz tag kihullott, csak a politikailag megbízhatónak tűnő személyek maradhattak a szövetségen belül.³⁴ Ezzel a publicistatársadalom a párt egyik legfőbb szövetségesévé vált, hiszen újságíróként csak azok tudtak elhelyezkedni, akik tagjai voltak a MÚOSZ-nak. Hasonló eredménnyel járt az újságíróképzés megszüntetése is. Miután a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány feloszlatta az Eötvös Loránd Tudo-

mányegyetem Újságíró Tanszékét, az oktatási tevékenységet a MÚOSZ vette át, de tanfolyamaira csak azok jelentkezhettek, akiket már valamelyik lap szerkesztőségében újságíróként alkalmaztak. A szerkesztőségi állások elnyerésénél azonban a szakmai kritériumokhoz hozzátartozott a képzettség igazolása is, így az utánpótlás területén gyakorlatilag patthelyzet alakult ki. Siklósi hatalmas eredményként számolt be a budapesti szovjet nagykövetség első titkárának, Sz. Sz. Karpovnak az egyetemi újságíróképzés megszüntetéséről, mivel így az új káderek kibocsátása kizárólag a MÚOSZ előjoga lett. Természetesen a legfontosabb része az oktatásnak a politikai képzés volt, amelyben aktívan vettek részt a központi bizottság tagjai is.³⁵

A retorziók hamar meghozták a kívánt eredményt. A megfélemlített és erősen szelektált újságíró-társadalom már 1958 nyarára alkalmas lett arra, hogy az állam közvetlen felügyeletét megszüntessék és önállósodni engedjék a MÚOSZ-t. A vezetés kinevezésekor azonban még nem működött a szervezet autonómiája: egy jelölőbizottság helyezte az elnöki székbe az egykori köztársasági elnököt, Szakasits Árpádot, aki később a Magyarok Világszövetségének elnöki posztját is betöltötte. A korábbi kormánybiztos sem távozott a MÚOSZ közeléből, Siklósi Norbert egészen 1973-ig a szövetség főtítkáraként funkcionált.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy honnan származott Siklósi támogatottsága? Ki vagy kik álltak mögötte, akiknek köszönhette gyors előmenetelét? Biztosat nem tudhatunk, de az a történetek ismeretében teljesen egyértelmű, hogy Siklósi már kormánybiztosként, 1957-ben a NÜSZ érdekeinek szem előtt

32 Piriti Sándor: *A Nemzeti Híregynökség története 1880–1996*. Budapest, MTI Kiadói Kft., 1996. 133.

33 Siklósi Norbert jelentése a MÚOSZ újjászervező bizottságának munkájáról, 1958. május 6. Közli: Cseh Gergő Bendegúz–Kalmár Melinda–Pór Edit (szerk.): *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956–1963*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999. 309.

34 Takács Róbert: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Budapest, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet, 2012. 280.

35 GARF (Oroszországi Föderáció Állami Levéltára), f. 10124, op. 1, gy. 18, l. 68–69. Sz. Sz. Karpovnak, a budapesti szovjet nagykövetség első titkárának feljegyzése a Siklós Norberttel, a MÚOSZ főtítkárával folytatott 1960. február 6-i megbeszélésről a MÚOSZ tagjainak politikai, ideológiai továbbképzéséről és a MÚOSZ nemzetközi kapcsolatairól, 1960. február 24. Köszönöm Müller Gabriellának, hogy a dokumentumot, illetve annak fordítását a rendelkezésemre bocsátotta.

tartásával végezte feladatát. Visszaemlékezések szerint Siklósi személyes jó kapcsolatot ápolt Andropov³⁶ nagykövettel, a későbbi KGB-vezérrel majd SZKP-főtitkárral, aki mellett – annak budapesti megbízatása során – segítőként, tolmácsként tevékenykedett. Ez a fajta összeköttetés mindenképpen magyarázatot adhat arra, miképpen került a korábban kevésbé ismert újságíró a MÚOSZ élére, és feltételezi a későbbi titkosszolgálati kötődését is.

Azalatt a másfél évtized alatt, amíg Siklósi az újságíró-szövetség vezető tisztségviselője volt, kialakult és megszilárdult a sajtóirányításnak és befolyásolásnak a kádári időszakra jellemző képe, de legfőképpen kiépült a NÜSZ magyarországi intézmény- és szervezetrendszere. Ennek nyitányaként Siklósi megerősítette a MÚOSZ önállóságát a kormányzati bürokráciával szemben. A szövetség függetlenedésének fontos lépése volt, hogy 1964. január elsejétől kivették a Minisztertanács költségvetési fejezetéből, és a továbbiakban mint önálló társadalmi szerv gazdálkodott a vagyonával.³⁷ 1964. március 18-án Siklósi Norbert egy javaslatot készített a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) Agitációs és Propaganda Osztálya (APO) számára³⁸ – amely a sajtóvilág pártirányítását megtestesítő szervezet volt, és mint ilyen gyakorlatilag a MÚOSZ ellenőrző szerve –, miképpen működjön

együtt a MÚOSZ és az APO a továbbiakban.³⁹ A javaslat egy fajta alku volt a két intézmény között, amely feloldotta az újságíró-szövetség egyoldalú függését a KB osztályával szemben. Az APO felügyelete a szövetség fölött továbbra is biztosítva volt ugyan, és ennek felelőse Siklósi maradt a továbbiakban is, de azért cserébe, hogy a főtitkár rendszeres időközönként beszámolót készített a szövetség munkájáról a párt számára, kérte, hogy részt vehessen minden olyan tájékoztatón, amelyre a fővárosi napilapok szerkesztői hivatalosak voltak, valamint az országos agitprop (agitációs-propaganda osztály) értekezleteken és a különböző társadalmi szervek vezetőinek tanácskozásain is. Mindezen felül igényt tartott rá, hogy a MÚOSZ kizárólagos joga legyen az újságírók munkaközvetítése, káderügyekben konzultációs joggal bírjon és a továbbiakban egyedül a MÚOSZ vezessen az újságírókról központosított nyilvántartást. Siklósi javaslatainak jóváhagyása után ezek a jogosítványok bizonyos függetlenedést engedtek a MÚOSZ számára a párt- és állami irányítástól, mindeközben kiterjesztették a főtitkár hozzáférési lehetőségét olyan információkra, amelyekre korábban nem volt jogosult. Ezeken túl személyi ügyekben gyakorlatilag kizárólagos döntési helyzetbe került, ráadásul az APO ellenőrzése a MÚOSZ felett kiszámítható lett, hiszen a MÚOSZ mindenkorri főtitkárának lett feladata a beszámolók elkészítése, valamint a két szerv közötti kapcsolattartás is. Ha ezekhez a tényekhez hozzáadjuk a NÜSZ és azon keresztül a KGB jelenlétét és kapcsolatát a főtitkárral, felmerül bennünk a gyanú, hogy Siklósi hatalmának növekedése nemcsak személyi ambíció volt, hanem a vele kapcsolatot tartó titkosszolgálatok elvárása is.

39 Siklósi Norbertnek, a MÚOSZ főtitkárának javaslata az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és a MÚOSZ együttműködésének rendjére, 1964. március 18. Közli: Cseh Gergő Bendegúz–Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf–Pór Edit (szerk.): *Zárt, bizalmas, számozott II. Irodalom-, sajtó-, és tájékoztatáspolitikai 1962–1979*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004. 317–318.

36 Jurij Vlagyimirovics Andropov (1914–1984) 1954-ben került Budapestre szovjet nagykövetségként. Jelentős szerepe volt annak a döntésnek a meghozatalában, amely alapján 1956. november 4-én a szovjet csapatok megszállták a magyar fővárost. 1957-ben visszatért Moszkvába, ahol az SZKP KB, majd 1973-tól az SZKP PB tagjaként dolgozott. 1967-ben kinevezték a KGB parancsnokának, majd 1982-ben ő követte Brezsnyevet a főtitkári székben.

37 Kovács: i.m.

38 Az APO szerepéről: Takács: i.m. 88–99.; Takács Róbert: A sajtóirányítás szervezete a Kádár-korszakban. *Médiakutató* 2009 ősz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/07_sajtoiranyitas_kadar (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 31.)

Kincstárnok a „prágai télben”

Miután Siklósi 1966-ban elnyerte a NÚSZ igen jelentős tisztségeit, karrierje – és ezzel együtt hatalma – meredeken ívelt felfelé. Takács Róbert kutatásaiból ismert, hogy miután a Varsói Szerződés tagállamai bevonultak Csehszlovákiába a prágai tavasznak nevezett reformkísérletek folytatásának megakadályozására, Siklósi Norbert fontos szerepet játszott a csehszlovák sajtó megregulálásában.⁴⁰

Siklósi gyakori vendég volt Prágában, és útjai során nem kizárólag a magyar érdekeket képviselte. A NÚSZ tisztségviselőjeként nyilván voltak olyan feladatai, amelyekről nem tájékoztatta a magyar felettes szerveket. Erre utal az is, hogy 1968 márciusában a magyar sajtóirányító szervek állítólag az újságokból értesültek arról, hogy Siklósi Prágában töltötte a szabadságát, ahol találkozott a csehszlovák Kulturális és Tájékoztatási Minisztérium Tájékoztatási Főosztályának vezetőjével, Jozef Vohnouttal.⁴¹ A találkozón Vohnout kifejtette, hogy a csehszlovák sajtóirányítás a magyar példát tartja követendőnek, vagyis a tájékoztatáson alapuló öncenzúra gyakorlatát szeretnék megvalósítani. Az augusztusi katonai beavatkozás azonban kerékbe törte a prágai reformokat, a Varsói Szerződés tagállamainak agressziója egyértelmű üzenet volt Moszkvából a cseh sajtó számára is: a beavatkozást megelőző fél évben a csehszlovák újságok viszonylagos szabadsága, a rendszer kritikájának óvatos, ámde egyértelmű megfogalmazása elfogadhatatlan a szovjet vezetés számára. Siklósi is ezt az üzenetet erősítette meg, amikor a magyar sajtóirányítás képviselői közül elsőként utazott Prágába a megszállás után.⁴² Vohnout, aki az újonnan megszervezett

Sajtó és Tájékoztatási Hivatal elnökeként fogadta Siklósit, még mindig a magyar rendszert tekintette példának, de Siklósi józanságra intette. A MÚOSZ főtítkára már egyszer részt vett a médiavilág „pacifikálásában” Magyarországon egy nagyon hasonló történelmi esemény után, így komoly tapasztalatokkal rendelkezett. Felhívta Vohnout figyelmét arra, hogy nem az 1968-as magyar viszonyok jelentik a kiindulópontot számukra, hanem az 1957-esek. Ha már sikerült az ellenzéki hangokat elhallgattatniuk, a csehszlovák újságíró-társadalmat „megtisztítaniuk”, vagy legalább megfélemlíteniük annyira, hogy a rendszer feltétlen kiszolgálói legyenek, majd újra tekinthetik példának a jelenlegi magyar helyzetet. Néhány évtizeddel később, a bársonyos forradalom időszakában és azt követően a NÚSZ-t komoly támadás érte, amiért nem állt ki a csehszlovák újságírók mellett a megszállást követően. Láthatjuk, hogy nem pusztán hallgatott a szervezet, hanem éppen az ellenkezőjét tette annak, amit egy szólásszabadság mellett elkötelezett érdekvédelmi szervnek tennie kellett volna. 1969 májusában, éppen abban az időben, amikor megkezdődtek Csehszlovákiában az újságírók elleni retorziók, a NÚSZ Végrehajtó Bizottsága Balatonszéplakon tartotta rendes ülését. Egy ügynökjelentésből tudhatjuk, hogy az ülés az előre megírt beszédek felolvasásából állt, kényesen ügyeltek arra a szervezők, hogy véletlenül se kerüljön sor vitára a megjelentek között. Az Ausztriából érkezett újságírók tiltakoztak az ellen, hogy Siklósi „tűzzel-vassal kikényszerítette”, hogy felszólalásukban ne érintsék a csehszlovák helyzetet.⁴³ Maga az ülés érdemi munkát keveset hozott, viszont annál több mulatozást, balatoni fürdőzést és reprezentatív fényűzést, amely a résztvevők számára is visszatetszést keltett.

A prágai bevonulással kapcsolatban még egy fontos epizódot meg kell említeni, amelynek háttérében szintén a NÚSZ-t

40 Takács Róbert: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve. *Médiakutató* 2008/4. 69–82.

41 Uo.

42 Uo.

43 ÁBTL 3.2.3. Mt-772/5. 75. Jelentés a NÚSZ balatonszéplaki VB üléséről, 1969. május 21.

kell keresni. 1968 augusztusában a magyar hírszerzés ügynököket telepített Prágába, hogy segítsék az ottani magyar külképviseletet az információszerzésben.⁴⁴ Önmagában ez a tény kevésbé figyelemfelkeltő, hiszen az adott – kritikusnak mondható – politikai helyzetben érthető, hogy a szomszédos ország kormányzatának első kézből van szüksége az információkra. Meglepőbb viszont – legalábbis első olvasatra –, hogy a hírszerzés sajtófelügyelettel foglalkozó rezidentúrájának tisztjére, Szolnok Péterre esett a választás, azonban a férfi kapcsolatrendszere érthetővé teszi a döntést. Szolnok Péter⁴⁵ kalandos szakmai előélettel rendelkezett, több külföldi rezidentúra vezetése, sőt megszervezése után 1967-től szigorúan titkos (SZT-) tisztként dolgozott a MŰOSZ székházában. Egészen pontosan az ekkor létrehozott Press rezidentúra vezetésével volt megbízva. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének egy hazai kihelyezett egysége volt a Press rezidentúra, amelynek feladata a sajtó nemzetközi kapcsolatainak megfigyelése volt.⁴⁶ Szolnok saját bevallása szerint is azért kapta a prágai megbízatást, mert „kb. két éve intenzív munkakapcsolatban álltam a Prágában

székelő Nemzetközi Újságíró Szervezettel, annak minden funkcionáriusát személyesen ismertem.”⁴⁷ Jelen kutatás szempontjából kiemelten lényeges ez a mondat, hiszen azt bizonyítja, hogy a magyar állambiztonság sajtófelügyelettel megbízott részlege szoros kapcsolatban állt a NÚSZ-szal. Szolnok kijelentése – miszerint: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.”⁴⁸ – és a tény, hogy hamarosan Siklósi is Prágába érkezett, azt támasztja alá, hogy a NÚSZ – áttételesen a szovjet titkosszolgálat – utasításait teljesítették a megszállt ország fővárosában. Így érthetővé válik Szolnok diplomáciai botrányt okozó tevékenysége is, ugyanis magyarországi felettese utasítása és engedélye nélkül próbálta meg beszervezni a magyar követségre menekült Oldřich Švestka főszerkesztőt és Rudolf Barákot, Csehszlovákia korábbi belügyminiszterét. A botrányba fulladt „egyéni” akció után Szolnokot figyelmeztetésben részesítették, de 1971 szeptemberéig mégis ő látta el a Press rezidentúra vezetését.

A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ alapítása

Az 1960-as évektől kezdve a Nemzetközi Újságíró Szervezet figyelme egyre inkább a harmadik világ felé fordult. A gyarmattartó országok ellen vívott függetlenségi harcokat a Szovjetunió antiimperialista forradalmakként definiálta, és igyekezett minél több segítséget nyújtani a szabadságukért küzdő afrikai népeknek. A breznyevi külpolitika célja természetesen az volt, hogy az újonnan létrejött nemzeti kormányok a hidegháborús csatatéren a megfelelő oldalon foglaljanak helyet, vagyis a kom-

44 Unger Gabriella: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.” *Betekintő* 2007/2. http://betekinto.hu/2007_2_unger (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 31.)

45 Szolnok Péter 1928-ban született, 1947-ben lépett be az ÁVO állományába, először a levéllenőrzésen, majd a Központi Elhárító Osztályon dolgozott. 1950-ben az amerikai elhárító alosztály vezetését bízták rá. 1953-ban egy évre a Szovjetunióba került tanulni, képzése után több külföldi állomáshelyre is kihelyezték. 1955-ben a londoni rezidentúra vezetésével bízták meg, ahol 1960-ig teljesített szolgálatot. 1964-ben kapott megbízást arra, hogy szervezze meg Rio de Janeróban a hírszerző rezidentúrát, ahonnan 1966-ban érkezett vissza. Ezután került a MŰOSZ-ba szigorúan titkos állományba. Később is kapcsolatban maradt Siklósival, médiabirodalmának egyik főszerkesztőjeként találjuk a rendszerváltás előtt.

46 Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990. In Cseh Gergő Bendegúz–Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, 2013. 424.

47 Szolnok Péter jelentése prágai tartózkodásáról, 1968. december 1. Közli: Unger: i.m.

48 Uo.

munista blokkot erősítsék, és akadályozzák az amerikai érdekek érvényesülését a térségben.

1961. május 19–22. között a NÚSZ szervezésében megrendezték az első Pánafrikai Újságíró Konferenciát Bamakóban, Mali fővárosában.⁴⁹ A nyugati sajtó tudni vélte, hogy Moszkva több millió rubellel támogatta a rendezvényt, amellyel a célja egyértelműen az volt, hogy a dekolonizáció útján járó országok tömegmédiájának megszületésénél bábáskodjon, és azokban érdemi befolyást szerezzen. A konferencián megalapították a Pánafrikai Újságírók Szakszervezetét, és különféle támogatásokat szavaztak meg, amellyel lehetővé vált a részt vevő afrikai országok sajtótermékeinek kiadása. Létrehoztak egy afrikai hírügynökséget is a legmodernebb technikai berendezések biztosítása mellett. Az egyik legsürgetőbb kérdés mégis az újságíróképzés megszervezése volt, de nem azért, hogy a közeljövőben megszülető újságok szakmai színvonala kifogástalan legyen, hanem azért, hogy a lapoknál dolgozó írástudók megfelelő ideológiai tréning után kellőképpen tudják manipulálni hazájuk közvéleményét. Ebben a feladatban Magyarország úttörő szerepet vállalt.

Már volt róla szó, hogy 1962. augusztus 6–12. között Budapest adott otthont a NÚSZ ötödik kongresszusának. Ezzel párhuzamosan megrendezték a második Interpress Fotó Kiállítást is, szintén Budapesten.⁵⁰ Ez utóbbi rendezvény 1960-ban indult útjára, és a NÚSZ által alapított vállalat, az Interpress által szervezett nemzetközi esemény volt. A kiállítás eredményeként alapították meg a NÚSZ fotórészlegét.

Az ötödik kongresszus kiemelt témái között szerepelt az újságírók üldöztetése. Sajnálattal vették tudomásul, hogy a világ számos pontján nagy számban szenvednek börtönökben és koncentrációs táborokban az imperialista és kolonialista hatalmak elnyomásának következtében a sajtószabadság mellett

elkötelezett kollégáik, és beszéltek minderről abban az országban, ahol még tömegesen ültek börtönökben az alig néhány éve véresen leverte és megtorolt forradalom szabadságharcosai. Többek között a neves újságíró: Obersovszky Gyula is. Ezen elmentmondás azonban nem akasztotta meg a kongresszus folyását, a forradalom utáni megtorlások lecsengésével bekövetkező időszak kifejezetten előnyös volt a NÚSZ számára terveinek végrehajtásához. Az 1956 novemberét követő restauráció kemény kézzel hallgattatta el, majd szelektálta ki a sajtómunkásokat, lehetővé téve, hogy a párthű főszerkesztőkre és a feladatukkal tökéletesen tisztában lévő újságírókra bizzák az öncenzúra feladatát. Mint már említettem, megszüntették az egyetemi újságíróképzést, így a szakmai praktikákat csak a MÚOSZ tanfolyamain lehetett elsajátítani, vagyis mind a szakma képviselői, mind az oktatás szerkezete tökéletesen alkalmasak voltak arra, hogy Budapesten nyissák meg a harmadik világ ideológiai gyarmatosításához elengedhetetlen káderképző iskolát.

A NÚSZ már az iskola létrehozása előtt is végzett oktatási tevékenységet a harmadik világban,⁵¹ de kihelyezett tanfolyamainak megszervezése sokkal nehezebb volt, mintha a diákokat szállították volna egy állandó helyszínre, ahol ráadásul a titkosszolgálati ráépülés is könnyebben megvalósítható volt. A kongresszus meghozta a döntést tehát, és egy évvel később, 1963 szeptemberében megkezdődött az oktatás a Nemzetközi Újságíró Szervezet iskolájában, a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központban, amely a fekete-afrikai értelmiség politikai képzése mellett lehetőséget szolgáltatott arra is, hogy kiszemelje, beszervezze és kiképezze a KGB harmadik világbeli ügynökeit. A tanulókat szovjet, lengyel és csehszlovák hajók és repülőek utaztatták a magyar fővárosba.⁵²

51 MNL OL 288. f. 22. cs. 1962/10. ő. e. 170–171. Előterjesztés az MSZMP Agit. Prop. Osztálya számára, 1962. július 23.

52 MNL OL 288. f. 22. cs. 1963/11 ő. e. A NÚSZ Moszkvában tartott értekezlete, 1963. május 22.

49 Nordenstreng–Kubka: i.m. 75–78.

50 Nordenstreng–Kubka: i.m. 80.

Hotel Interpress

A budapesti iskola megalapításával párhuzamosan döntés született arról is, hogy Balatonszéplakon felépítik a NÜSZ nemzetközi üdülőjét, amely a MÚOSZ kezelésében állt, és – a MÚOSZ hivatalos internetes oldala szerint – a MÚOSZ vagyontát gyarapította.⁵³ A Hotel 1965-ben nyitotta meg kapuit a pihenni vágyó újságírók előtt.⁵⁴ Az 1966-ban nemzetközi újságíró-találkozóknak is helyszínt biztosító intézmény a NÜSZ és a MÚOSZ együttműködésének eredményeként született meg. Elsődleges feladata az volt, hogy egy jól biztosítható, ezáltal a külföldi vendégek kontrollját garantáló és a nemzetközi diplomáciának megfelelő színvonalú, reprezentációra alkalmas helyet hozzanak létre.⁵⁵ Talán az sem véletlen, hogy erre a célra egy üdülőt és nem valami egyéb funkcióval rendelkező létesítményt épített a NÜSZ, hiszen a huszadik század közepére a turizmus a gazdaság egyik leginkább feltörekvő ágazatává vált – legalábbis a nyugati világban –, amelynek segítségével a lehető legkönnyebben lehetett ellenséges területre hírszerzőket eljuttatni, idegenforgalmi kirendeltségek fedésével rezidentúrákat alapítani és akár jövedelmező vállalkozásokat indítani. A szervezetnek nem a Balaton-parti létesítmény volt az egyetlen üdülője. Már 1960-ban megkezdte működését a várnai Nemzetközi Újságíró Szálló, amely „a haladó újságírók barátságának és

szolidaritásának tűzhelyévé vált”.⁵⁶ A Hotel Interpress a bolgár tengerparton található üdülő mintájára létesült, a szolgáltatások és szórakozási lehetőségek egészen hasonlatosak lehettek a természeti adottságok különbözősége ellenére is. A két szállodának nem a profittermelés volt az elsődleges feladata, hanem a NÜSZ politikai célkitűzéseinek elősegítése, ezért jóval áron alul értékesítették a férőhelyeket, rengeteg ingyenes programot biztosítottak a vendégeknek, így az üzemeltetési költségek messze meghaladták a bevételeket. A MÚOSZ évi több millió forinttal támogatta a szálló működését, azonban ez az összeg ahhoz kevés volt, hogy korszerűsítéseket, felújításokat hajtsanak végre, ehhez már a NÜSZ támogatására lett volna szükség.⁵⁷ A Nemzetközi Újságíró Szervezet azonban csak erkölcsi támogatást nyújtott az üdülő számára, a MÚOSZ kénytelen volt kigazdálkodni az állami dotációból a szükséges költségeket. A nyolcvanas évek közepére a helyzet szinte már tarthatatlan volt, ezért Megyeri Károly, a MÚOSZ akkori főtákará kért a NÜSZ segítségét a szálló pénzügyi gondjainak megoldásához, és felhívta a tagországok figyelmét, hogy időben fizessék ki a lefoglalt szobákat.⁵⁸ A felszólalásból kiderül, a vendégnapok 77%-át külföldiek vették igénybe, mégis a magyar szövetség dotálta az üdüléseket.

Az üdülő magyar személyzete – és természetesen a MÚOSZ által delegált vendéglátók – jelentéseket készítettek az állambiztonság számára a külföldi újságírókról, és gondoskodtak arról, hogy a vendégek csak engedélyezett helyekre jussanak el, csak azt lássák az országból, amit a párt láttatni kívánt belőle.

53 Kovács: i.m.

54 MÚOSZ Levéltár. Dr. Lutz József igazgató jelentése az Interpress Nemzetközi Újságíró Üdülő munkájáról a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1977. január 10–13-i budapesti tanácskozása részére, 1977. január 10.

55 Tatár Imre visszaemlékezése némiképp leegyszerűsíti az üdülő létrehozásának történetét: „Valamikor a hatvanas évek eleje-közepe táján egy MÚOSZ-varázsló pálcájával rámutatott Balatonszéplak-felsőnek egy, a tótól elcsent kopárszürke telkére: itt újságíró üdülő épüljön. S lett.” Tatár Imre: *Rekviem egy üdülőért. Búcsú a Hotel Interpress-től*. 2006. augusztus 15. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=mozaik&id=824&fo=2&iid=0> (Utolsó letöltés: 2014. szeptember 10.)

56 MÚOSZ Levéltár. Tájékoztató a várnai Nemzetközi Újságíró Szálló helyéről, problémáiról és kilátásairól, 1977. január 5.

57 MÚOSZ Levéltár. Dr. Lutz József igazgató jelentése az Interpress Nemzetközi Újságíró Üdülő munkájáról a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1977. január 10–13-i budapesti tanácskozása részére, 1977. január 10.

58 MÚOSZ Levéltár. Megyeri Károly felszólalása a Nemzetközi Újságíró Szervezet titkárságának kibővített ülésén, 1985. január 12.

Az üdülő igazgatói posztját Lutz József töltötte be, aki a kémelhárítás információja szerint a „BM állományában teljesített szolgálatot”.⁵⁹ Az étterem vezetésével Kató Árpádot, a MÚOSZ munkatársát bízták meg,⁶⁰ aki – mint később látni fogjuk – a NÚSZ magyarországi leányvállalatában is jelentős pozíciót kapott. Az üdülő propagandistája Salfai István, a siófoki Idegenforgalmi Hivatal korábbi munkatársa volt, akinek ténykedését kevésbé tartotta a hírszerzés elfogadhatónak, többek között azért, mert a politikai munkát fölösleges fontoskodásnak tartotta az üdülni vágyó vendégekkel szemben.⁶¹ Négy nyelven beszélt, így csaknem pótolhatatlan volt a különböző külföldi delegátusok fogadásakor, azonban a szervezők számára gyakran okozott kellemetlen pillanatokat. Előfordult, hogy a szokásos turnusonkénti sajtótájékoztató alkalmával egy hűron pendült egy nyugatnémet újságíróval, aki megjegyezte, hogy teljesen felesleges kérdeznie, úgylis le tudná írni előre a válaszokat. Salfainak tetszett az ötlet, és a MÚOSZ munkatársainak megrökönyödésére, megkérte a német férfit, hogy borítékolja a kikerkezett „elvtárs” válaszait. Hangulata annyira magával ragadta, hogy a rendezvény során saját maga figyelmeztette a sajtótájékoztatót adó illetékest, hogy mellébeszél, nem a konkrét kérdésekre válaszol.⁶²

Az üdülő első vendégei jelzik, hogy a NÚSZ, és rajta keresztül a MÚOSZ, milyen szervezetekkel való kapcsolatok ápolását tekintette elsőrendűnek. 1967 júniusában egyhetes pihenésre hívták feleségével Robert Weber von Webenaut, az Újságírók Duna Klubjának vezetőjét, és több osztrák újságírónak is biztosítottak szállást. Sőt, már ezen a nyáron megtartották az

59 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 339. Jelentés Dénes Sándorral folytatott beszélgetésről, 1975. július 1.

60 ÁBTL 3.1.2. M-35348. 4. Jelentés a MÚOSZ nemzetközi üdülőjéről, 1967. május 15.

61 ÁBTL 3.1.2. M-30072. 17. Salfai István ügye, 1968. július 18.

62 ÁBTL 3.1.2. M-30072. 36. Salfai István, 1968. szeptember 15.

idegenforgalmi újságírók és publicisták nemzetközi szervezetének, a Fédération Internationale des Journalistes et Écrivains du Tourisme-nek (FIJET) első magyarországi kongresszusát.⁶³ Egy évaddal korábban pedig, 1966-ban megszervezték az európai újságírók első találkozóját is, amely a nyugati államok újságírói felé való nyitás első lépésének volt tekinthető.

A hetvenes évek folyamán a Hotel Interpress több NÚSZ által szervezett nemzetközi eseménynek volt a színtere, azonban a nyolcvanas évekre egyre inkább a pihenés és a szórakozás vette át a főszerepet, vagyis a politikai szándék – amelynek érvényesülésére az üdülőt létrehozták – elsikkadt. A vendégek elsősorban a testvéri országok újságírói közül kerültek ki, nem valósult meg tehát az a szándék sem, hogy a harmadik világ publicistáit üdültessék a magyar tenger partján.

TITKOSSZOLGÁLATI SAJTÓFELÜGYELET

A Press rezidentúra

A Nemzetközi Újságíró Szervezet magyarországi tevékenységének feltárásakor kihagyhatatlan a Press rezidentúra működésének, szerepének vizsgálata. Mint oly sok esetben a kutatás során, ennél a témánál is rendkívül hiányos irattal szembesülünk, a Kenedi János által vezetett szakértői bizottság jelentése szerint nem véletlenül. 1990 első felében megsemmisítették a Press rezidentúra irattanyagának nagy részét, ha nem

63 ÁBTL 3.1.2. M-35348. 6. Jelentés, 1967. szeptember 27.

az egészet,⁶⁴ így csak töredékekből és más jellegű forrásokból ismerjük a szervezet működését.

A Belügyminisztérium sajtófelügyelettel megbízott szervét, a Press rezidentúrát 1968-ban állították fel egy belügyminiszteri parancs értelmében, amely rendelkezett arról, hogy hazai bázisú, vagyis Magyarország területén működő hírszerző rezidentúrákat⁶⁵ kell létrehozni azon intézményeknél, amelyek kapitalista országokkal tartanak fenn kapcsolatot.⁶⁶ A Press rezidentúra felügyelte a sajtóéletet hírszerzési szempontból, vagyis tartotta a kapcsolatot a külföldre kihelyezett tudósítókkal, és a Magyarországra beérkező nyugati újságírók irányítását, kíséretét is a rezidentúra tagjai látták el, valamint az ő feladatuk volt a külföldre irányuló propaganda terjesztése is. Alájuk tartozott a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, a Tájékoztatási Hivatal (TH), a Magyar Távirati Iroda (MTI), a rádió és a televízió, de a Külügyminisztérium Sajtófőosztálya is. Ezeken a helyeken a Press rezidentúra kihelyezett tisztjei is jelen voltak, többnyire szigorúan titkos beosztásban, és irányították az állambiztonság operatív hálózatát. A Press rezidentúra megszervezésekor a III/I-11. (Harmadik országos és hazai bázison folyó hírszerző) Osztályhoz tartozott, majd 1978-ban a hazai bázisú hírszerző részlegeket – így a Press rezidentúrát is – kiemelték, és III/I-B. Önálló Alosztályként szervezték át.⁶⁷

64 Sipos Levente–Ungváry Krisztián: Jelentés az Információs Hivatalban őrzött 1990. február 14. előtt keletkezett iratokról. In Kenedi János (szerk.): *A Szakértői Bizottság jelentése 2007–2008*. 224. <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. augusztus 4.)

65 A rezidentúra hivatalos állományú állambiztonsági tisztekből, illetve hálózati személyekből álló, meghatározott operatív feladatok elvégzésére felállított szervezet, amely konspirált módon működött. Vezetője a rezidens volt, aki irányította a feladatok végrehajtását, kiképezte, „nevelte” a rá bízott hálózati embereket, és a munkáról beszámolt a tartótisztnek.

66 ÁBTL 1.11.4. 10-21/17/1968. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0017. számú parancsa, 1968. július 26.

67 Tóth Eszter: i.m. 430.

Az iratmegsemmisítés miatt a rezidentúra személyi állománya csak részben rekonstruálható, azonban vezetőinek többsége beazonosítható. Szolnok Péter – akiről a prágai bevonulás kapcsán már volt szó – 1971-ig látta el a sajtórezidentúra vezetését, későbbi tevékenységéről keveset tudunk, de a rendszerváltás előestéjén a Siklósi Norbert által alapított – és a belügyi hírszerzés által támogatott – vállalat, az Interedition–Griff Kiadó szerkesztője volt.⁶⁸ Szolnok leváltását követően Madari Dániel rendőr őrnagy lett a Press rezidentúra első embere, fedőfoglalkozásként a MÜOSZ Nemzetközi Főosztályát vezette. Madari személyi gyűjtője meglehetősen hiányos, nyugdíjának megállapításához a szolgálati idejét 1948. január 1-jétől 1988. július 31-ig számították,⁶⁹ de beosztásaira utalást nem tartalmaznak az iratok. 1972 áprilisában központi szolgálatra rendelték vissza,⁷⁰ így SZT-tiszti beosztása megszűnt, de továbbra is sajtóvonalon foglalkoztathatták, illetve külszolgálatra is került, hiszen 1979 és 1981 között Bécsben találjuk őt, ahol nagykövetségi tanácsosként a sajtóiroda vezetőjeként dolgozott.

1972 májusában Hidasi János alezredes követte Madarit a Press rezidentúra vezetői székében, aki 1974 júliusáig látta el ezt a feladatot mint a MÜOSZ Nemzetközi Főosztályának helyettes vezetője.⁷¹ A kisparaszti sorból kiemelkedni vágyó Hidasi már 1944 decemberében a szovjet csapatok mellé szegődött,⁷² és a továbbiakban is hithű kommunistaként szolgált az új rendszert. Az államvédelemnél dolgozó bátyja ajánlására került

68 Az Interedition–Griff vállalat alapításáról és gazdasági visszaéléseiről lásd: Borvendég Zsuzsanna: Hírszerzés'89, avagy félbemaradt (?) akciók a rendszerváltoztatás küszöbén. *Hitel* 2014/6. 38–56.; Borvendég Zsuzsanna: A médiacár nagy titka. Siklósi Norbert és az általa irányított vállalatok titkosszolgálati háttere. *Hitel* 2015/6. 90–107.

69 ÁBTL 2.8.1. 17411. Oldalszám nélkül. Igazolás, 1988. június hó.

70 ÁBTL 2.8.2.1. 208. Oldalszám nélkül. Javaslat, 1972. április 15.

71 ÁBTL 2.8.2.1. 208. Oldalszám nélkül. Minősítés, 1975. január 7.

72 ÁBTL 2.8.1. 2062. 25. Hidasi Jánosné önéletrajza, 1953. június 15.

a politikai rendőrséghez 1947-ben, és itt ismerte meg első feleségét, akit szintén sajtóvonalon foglalkoztattak. Középiskolai végzettségét az ÁVH oktatási intézetében szerezte meg, majd 1957-ig a kémelhárítás különböző területein alkalmazták. 1957 és 1960 között az Idegennyelvi Főiskolára járt, ahol megkapta a hírszerzői feladatok ellátásához szükséges kiképzést. 1962 és 1967 között a párizsi rezidentúra helyettes vezetője volt, fedőbeosztásában pedig a párizsi követség sajtóosztályának irányítását látta el.⁷³ Hazaérkezése után először a Külügyminisztériumban volt SZT beosztásban, majd a MÚOSZ-hoz került. Az újságíró-szövetség nemzetközi ügyeinek vitele közben aktívan szerepet vállalt a NÚSZ-hoz köthető tevékenységekben is. Munkájával a központ elégedett volt, hiszen „a fedőszerv vezetőjével jó kapcsolatot épített ki, mely egyben az ott dolgozó hírszerzőtisztok alkotó munkájának egyik feltétele volt”.⁷⁴ 1974-ben fegyelmi vétség miatt központi szolgálatra rendelték vissza, de ehelyett nyugdíjazását kérte. A BM-től való távozása után a Hungexpo Külkereskedelmi Vállalatnál dolgozott tovább.

Regös (Rausch) János – aki a hatvanas években magyarosította vezetéknévét – 1949 március 10-én kezdte államvédelmi karrierjét a szombathelyi karhatalomnál.⁷⁵ Néhány hónappal később az eredetileg 4 elemi iskolával rendelkező idomszerésztanoncot beiskolázták egy féléves operatív tanfolyamra, aminek elvégzése után Budapestre került. 1950 és 1954 között, vagyis a sztálinista rémuralom legsötétebb éveiben, amikor az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) önálló főhatóságként működött, Rausch János a Vizsgálati Főosztály operatív beosztottjaként tevékenykedett,⁷⁶ vagyis a Rákosi-rendszer koncepciók politikai pereinek levezénylésében aktívan részt kellett vállalnia. 1954-ben

került a hírszerzéshez főoperatív beosztottként; 1958-ban újra beiskolázták, az Idegennyelvi Főiskolára került, ahol azokat az állambiztonsági tiszteket képezték, akiket külföldön vagy hazai bázison, de külföldiek mellett kívántak bevetni. Regös francia szakos hallgatóként végzett 1960-ban és visszakerült a BM II/3. Osztály, vagyis a hírszerzés állományába.⁷⁷ 1962 és 1966 között Genfben teljesített operatív szolgálatot,⁷⁸ majd újra a budapesti központban dolgozott 1970-ig, amikor SZT-tiszti státuszba helyezték a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalába: a Nemzetközi Főosztály vezetésével bízták meg.⁷⁹ Ekkor került a hírszerzés egyik legjelentősebb hazai bázisú rezidentúrájához, a Press rezidentúrához, ahol a „sajtó területén végzett fedőszervi tevékenysége révén”⁸⁰ rendkívül széles ismeretségre és jelentős kapcsolatrendszerre tett szert. Karrierje a sajtóirányítás állambiztonsági felügyeleténél töretlen volt, 1974 és 1976 között a Press rezidentúra megbízott vezetőjeként tevékenykedett, ahol „fedőszervi pozíciója – mint a MÚOSZ főhatósága – módot ad arra, hogy elősegítse az egész rezidentúra, továbbá a központi osztályok sajtó területén folyó munkájának végrehajtását, biztosítsa a hálózati személyek tervszerű külföldi utazásait”.⁸¹ Regös egészen nyugdíjazásáig a Press rezidentúra kötelékében dolgozott, 1979-ben egy újonnan létrehozott sajtós fedőszervhez, a Pressinformhoz került.

Szintén a Pressinformnál folytatta „újságírói” karrierjét a nyolcvanas években a Press rezidentúra Regöst követő vezetője, Szimon József is. Szimon 1956 tavaszán kérte felvételét a Belügyminisztérium állományába, államvédelmis munkakörbe.⁸²

77 ÁBTL 2.8.2.1. 519. 13. Szolgálati adatlap, 1960. március 14.

78 Uo. 14.

79 ÁBTL 2.8.2.1. 519. 31. Minősítés, 1980. január 16.

80 Uo.

81 ÁBTL 2.8.2.1. 519. 29. Minősítés, 1975. március 24.

82 ÁBTL 2.8.2.1. 484. 38/b. Javaslat, 1956. június 12.

73 ÁBTL 2.8.2.1. 208. Oldalszám nélkül. Minősítés, 1970. július 22.

74 ÁBTL 2.8.2.1. 208. Oldalszám nélkül. Minősítés, 1975. január 7.

75 ÁBTL 2.8.2.1. 519. 24. Javaslat, 1960. július 1.

76 Uo.

Ekkor még a humán értelmiség szemmel tartása volt a feladata, de a forradalom leverése után egy ideig a megtorló gépezet fogaskereke volt. Saját kézzel írott önéletrajzában így vall erről az időszakról: „Operatív munkát 1957 ősze óta végzek. Kezdetben ellenforradalmi ügyek felszámolásával foglalkoztam. Ennek során több ügyet realizáltunk. ('57 őszén elrejtett fegyvereket, kézigránátkat gyűjtöttünk be, röpcédulázókat, szervezkedőket vettünk őrizetbe. Munkám során realizálódott egy olyan ellenforradalmi banda, amelynek 11 tagját az elkövetett gyilkosságok miatt a bíróság halálra ítélte, és az ítéletet végre is hajtották.)”⁸³ „Kimagasló érdemeiért” jutalma nem maradt el: 1961-ben a hírszerzéshez helyezték, ahonnan hamar külszolgálatra is került. Szimon a Kijevi Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén szerzett diplomát, hogy pontosan mikor, nem derül ki az anyagából, de nyilván itt kapta meg a hírszerző munkához szükséges kiképzést. 1962–1966 között a bécsi rezidentúra tisztje volt, majd hazatérése után az Olaszország és a Vatikán elleni hírszerzés vezetőjének nevezték ki.⁸⁴ 1971–1975-ig a kölni rezidentúra tagjaként, majd vezetőjeként a legfontosabb munkaterülete a gazdasági, kereskedelmi hírszerzés irányítása, valamint a sajtókapcsolatok ápolása volt.⁸⁵ 1975. november 1-jétől K-092-es fedőszámmal SZT állományba került, és a MÜOSZ Nemzetközi Osztálya első emberének nevezték ki, majd – Regőst követően – a Press rezidentúra irányítása is az ő feladata lett. 1979-ben azonban kénytelen volt munkakörét feladni, mert 1977-től – nyilván a kölni rezidentúrán végzett munkája miatt – nem kapott az NSZK-ba beutazási engedélyt, így nem tudta megfelelően ellátni fedőfoglalkozását.⁸⁶ Sajnos a Press rezidentúra Szimont követő vezetőit egyelőre nem tudtam beazonosítani, de a kutatás folyamatban van.

83 ÁBTL 2.8.2.1. 484. 27. Önéletrajz, 1966. november 16.

84 ÁBTL 2.8.2.1. 484. 48. Minősítés, 1970. október 26.

85 ÁBTL 2.8.2.1. 484. 51. Minősítés, 1976. január 9.

86 ÁBTL 2.8.2.1. 484. 54. Javaslat, 1979. február 21.

A Magyar Néphadsereg Vezérkarának 2. Csoportfőnöksége (MNVK-2.)

Az újságírók titkosszolgálati felhasználásának teljes képehez az is hozzátartozik, hogy nemcsak a Belügyminisztérium, de a katonai felderítés, az MNVK 2. Csoportfőnöksége is foglalkoztatott újságírókat operatív hálózatában. A katonai titkosszolgálat iratainak döntő többsége e kötet írásakor még nem kutatható, így az MNVK-2. által foglalkoztatott újságírók munkájáról, szerepéről még kevesebbet tudunk, mint a Press rezidentúráról. A felderítés Operatív Szolgálatának – amely a tényleges hírszerzést végezte a szervezeten belül – A/5. Osztálya (belföldi operatív támogató osztály) foglalkozott a tippkutatással és az utánpótlás biztosításával, amelynek lényege a szerv hálózati kapcsolatrendszerének kiépítése volt.⁸⁷ A 6-8 fős osztályon szolgálatot teljesítők többsége pártvonalról érkezett, korábban politikai tisztként szolgált, vezetőjük hosszú időn keresztül Kapás Pál ezredes volt. Hangsúlyozandó, hogy a vezérkar közvetlen irányítása alatt álló titkosszolgálati szerv kizárólag hírszerzést végzett, elhárítással vagy „belső reakcióval” nem foglalkozott, ennek megfelelően a hálózat szerepe is külföldi, elsősorban katonai információk megszerzésére korlátozódott. Ez azonban lefedte természetesen a tudományos-technikai hírszerzést, a COCOM-lista alatt álló termékek beszerzését és jelentős gazdasági tevékenységgel is együtt járt.⁸⁸ A hálózati emberek kiválasztásánál a legfontosabb szempont az alkalmasság

87 Az MNVK-2. hálózati rendszerére vonatkozó információkat köszönöm Kis-Benedek Józsefnek, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem docensének, aki maga is az MNVK-2., majd a Katonai Felderítő Hivatal hírszerző tisztjeként szolgált évtizedeken keresztül.

88 Erről lásd: Borvendég Zsuzsanna: Az „impexek” kora. Külkereskedelmi feddélssel folytatott pénzkivonás a „népgazdaságból” a Kádár-rendszer idején az állambiztonsági iratok tükrében. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017.

volt, hiszen a felderítés jóval kisebb költségvetéssel dolgozott, mint a BM, ennél fogva operatív hálózata is feltehetően kisebb volt, vagyis alaposan meg kellett válogatnia, hogy kikkel működik együtt. Operatív kapcsolatai közül csak a külföldi állampolgárokat nevezték ügynököknek, a magyar állampolgárságú kollaboránsokat megnyertnek hívták. Esetükben a beszerzés mindig „hazafias” alapon történt, a BM-nél bevett terheléses módszert⁸⁹ a katonai titkosszolgálat – legalábbis a Kádár-rendszer idején – nem alkalmazta. A megnyert kifejezés is éppen a beszerzés módjából származott, hiszen az volt a lényeg, hogy a szolgálat céljai számára – amit ők a haza védelmének és biztonságának megóvásában jelöltek ugyan meg, de megszállt ország lévén mégiscsak a szovjet hatalmi érdekek kiszolgálását jelentette – megnyerjék a kiszemelt egyént. Pénzbeli ellenszolgáltatás nem járt az együttműködésért, viszont a legkülönbözőbb szívességeket kérhették a megnyertek viszonzásként. A legnagyobb vonzerőt természetesen egy külföldi kiküldetés felajánlása jelentette. Mind a belügyi, mind a katonai hírszerzés egykori tisztjei megerősítették, hogy az újságírók beszerzéséért versengett egymással a két társszerv, igyekeztek a legjobb kvalitással rendelkező személyeket saját embereik között tudni, és ebből a versenyből gyakran a katonai felderítés került ki győztesen.⁹⁰ Sikerét talán annak is köszönhetette a szerv, hogy a megnyerési folyamat – vagyis a beszerzés – sokkal kevésbé volt formalizált, mint a belügyi együttműködés kialakítása, csak egy alkalmi szerződést és egy titoktartási nyilatkozatot

89 A politikai rendőrség ügynökeinek nagy részét kényszerítő eszközökkel vették rá az együttműködésre. A Kádár-rendszer idején a fizikai bántalmazás háttérbe szorult ugyan, de zsarolással, megfélemlítéssel továbbra is gyakran éltek az állambiztonsági tisztok a beszerzés során.

90 Az információ Kis-Benedek József, valamint a BM III/I-5. (Műszaki-tudományos és Gazdasági Információszerző) Osztályán dolgozó egykori nyílt állományú – és anonimitást kérő – tisztok szóbeli visszaemlékezéséből származik.

íratott alá a jelölttel, de előfordult, hogy még ez is elmaradt.⁹¹ A megnyertekkel való kapcsolatot a megbízás letelte után sem szakították meg teljesen, a belső utánpótlásért felelős alosztály tisztjei időről időre meglátogatták őket és tájékoztódtak éppen aktuális munkájukról, lehetőségeikről. Az újságírók kiválasztását és megnyerését Szabó János alezredes irányította, ő volt a felelős a sajtóvonalért az osztályon belül.

Azok az újságírók, akik tudósítóként külföldi állomáshelyre kerülhettek, illetve azok is, akik hazai bázison végzett munkájuk során a beutazó külföldi sajtómunkások kíséretével voltak megbízva, valamelyik hírszerzés kapcsolataiként tölthették csak be pozícióikat. A két rivális szervezet közötti versengés a legtehetségesebb és legrátermettebb újságírók beszerzéséért, illetve megnyeréséért a fennmaradt dokumentumokból is rekonstruálható. Barcs Sándor, aki 1947 és 1980 között töltötte be az MTI vezérigazgatói posztját, természetesen állandó kapcsolatban kellett hogy álljon a Belügyminisztériummal (1953 előtt pedig az államvédelemmel). Nemcsak a tájékoztatáspolitikai terén számítottak az együttműködésére, hanem a hírszerzés számára is fontos volt a személye, hiszen a külföldi tudósítói státuszokra kihelyezett újságírók kiválasztásában, illetve az évi utaztatási terv elkészítésében is szükség volt a segítségére. A belügyes tisztok mellett azonban a katonai felderítés is megkönyörkezte Barcsot, és ajánlatuk kecsegtetőbb lehetett, hiszen úgy tűnik, inkább az ő malmukra hajtotta a vizet. 1970. január 12-én ugyanis az MTI vezérigazgatója arról biztosította a Press rezidentúra tisztjeit, ha „bárhonnan (akár laptól, akár szervünk belső apparátusából) megfelelő adottságokkal rendelkező személyt tudunk javaslatba hozni, úgy azt hajlandó relatíve magas fizetéssel azonnal az MTI státuszába venni (anyagi kereteket az

91 Gazdag Ervin, a Chemokomplex vezérigazgatója például 1959-től 1970-ig az MNVK-2. megnyertje volt, azonban formálisan nem történt meg a beszerzés, nyilatkozatot nem íratott alá vele. ÁBTL 3.2.1. Bt-1899. 50. Javaslat, 1974. május 3.

Agit. Prop. Bizottság biztosított) és rövid betanítás után megjelölt posztokra kihelyezni őket”.⁹² Ennek ellenére két héttel később a következő feljegyzést olvashatjuk a Press rezidentúra egy jelentésében: „Jelentem a főcsoportfőnök-helyettes elvtársnak, hogy a Press rezidentúra vezetőjétől kapott tájékoztatás szerint Barcs Sándor az MTI vezérigazgatója az MNVK–2. vezetőivel történt megbeszélés alapján a külföldi sajtótudósítók vonalán olyan személyi változtatásokat készít elő, amelyek csoportfőnökségünk pozícióit gyengítik.”⁹³ Az történt ugyanis, hogy Sárközi Sándor vezérőrnagy, az MNVK–2. vezetője megkereste Barcsot, és felkérte arra, hogy a BM emberének számító Polgár Dénest, a korabeli bonni tudósítót hazahívja, és helyére a katonai felderítés operatív kapcsolatát, Bochkor Jenőt delegálja a nyugatnémet fővárosba.⁹⁴ Sárközi azt tervezte, hogy Bochkor három hónapig Polgár Dénes mellett fog dolgozni, „hogy a fontosabb kapcsolatait Polgártól átvegye”,⁹⁵ ez alatt az idő alatt a fizetését az MNVK–2. biztosítja majd. Barcs teljesítette a vezérőrnagy kérését, amelyért cserébe az MTI vidéki tudósítói használhatták a honvédség URH-hálózatát,⁹⁶ tetemes telexköltséget takarítva így meg a hírügynökség számára. Mivel Barcs erről a lehetőségről nem volt hajlandó lemondani, megtagadta a BM kérését, hogy tekintsen el a személycserétől, és még legalább egy évig hagyja meg pozíciójában Polgárt.

92 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 59. Jelentés, 1970. január 12.

93 ÁBTL 3.2.5. O-8-298/3. 10. Jelentés sajtópozíciók biztosításáról, 1970. január 27.

94 Uo.

95 Uo. 11.

96 Uo.

A sajtódipломácia titkos oldala

A külföldi újságírók tájékoztatásának megszervezésében, a külföld felé irányuló információk kiválogatásában, vagyis a propagandaterjesztésben, illetve a külföldre utazó magyar újságírók munkájának koordinálásában fontos szerep hárult a Külügyminisztérium (KüM) Sajtófőosztályára.⁹⁷ A sajtófőosztály szerepe a forradalom utáni években nőtt meg, előtte a külföldi újságírók nyilvántartására és irányítására nem létezett külön szervezeti egység a KüM-on belül, a diplomáttal és politikusokkal együtt a titkárság tartotta őket számon.⁹⁸ A hetvenes évekre azonban egy nagyjából 20 főt foglalkoztató főosztály látta már el az újságírókkal kapcsolatos külügyi teendőket.⁹⁹ Külön csoport foglalkozott a külföldi tájékoztatás ügyeivel, amelyiknek feladata volt, hogy a különböző közigazgatási szervek vagy hatóságok felé eljuttassák a hivatalos kormánypropagandát, de ők készítették a külföldi lapok sajtószemléit is. A belföldi csoport a magyar tájékoztatási szervekkel tartotta a kapcsolatot, információkat szolgáltatott részükre a magyar diplomáciai lépésekről, a külpolitikai eseményekről. Operatív (hírszerzési) szempontból a külföldi újságírókkal foglalkozó csoport volt a legjelentősebb a főosztályon belül. Ez a csoport nemcsak a beutazó külföldi zurnalistákat figyelte és irányította, de a diplomáciai események sajtóprogramjait is ők szervezték, szerepet kaptak az újságírók vízumkérelmeinek elbírálásában, beleszólási joguk volt az akkreditálási ügyekben, és még a nyugati forgatócsoportok magyarországi munkájának engedélyezésénél is állást foglalhattak. Széles hatáskörük miatt

97 A Külügyminisztérium Sajtófőosztályának munkájáról lásd: Takács: *Politikai újságírás a Kádár-korban*, 111–112.

98 ÁBTL 3.1.2. M-21757. 10. A külföldi újságírók nyilvántartása a Külügyminisztériumban, 1958. március 15.

99 ÁBTL 3.2.5. O-8-298/2. 43–51. A Külügyminisztérium Sajtófőosztálya szervezeti felépítéséről és gyakorlati tevékenységéről, 1969. szeptember 20.

egyértelmű volt a titkosszolgálati ráépülés igénye is. A Press rezidentúra elvárta a KüM-ben dolgozó kapcsolataitól, hogy „mind anyagi, mind személyi vonatkozásokban fedőszervként használt kirendeltségeinket előnyben”¹⁰⁰ részesítsék munkájuk során. A BM érdekeit egy SZT-tiszt képviselte a főosztályon belül, az alá beosztott operatív személyek létszáma azonban erősen ingadozott, nagyjából 6 és 3 fő között mozgott. A létszámhiány időről időre problémákat okozott a konspiratív munkában, a megoldás azonban nem csak a BM szándékain múlott: „A tm-ek [titkos megbízottak] mozgatását kellően befolyásolni nem tudjuk, már csak azért sem, mert a főosztályvezető kettős tartása mind erre, mind a gyakorlati operatív munkára zavarólag hat.”¹⁰¹ Mit is jelenthetett a főosztályvezető kettős tartása? Nyilvánvalóan a társszerv, vagyis a katonai felderítés jelenlétét, amelyet a következő bekezdés meg is erősít: „Az MNVK–2. meglátásom szerint a Sajtófőosztály átfogásában és az ott nyújtott lehetőségek hasznosításában előbbre van.”¹⁰² A katonai felderítés folyamatosan három embert foglalkoztatott a főosztályon, „azok mozgatásának jogát magának tartja fenn. Erre a helyettes főosztályvezető kiválóan alkalmas.”¹⁰³ Vagyis a főosztály vezetőjét mindkét hírszerző szerv felhasználta, a helyettesét pedig az MNVK–2. embereként nevezte meg a BM. Az említetteken kívül még két-három operatív tiszt is állandóan jelen volt a katonák részéről, akiket betanítás címén tudott az MNVK–2. ott tartani. Források hiányában egyelőre nem tudhatjuk, hogy ez az állapot csak egy pillanatnyi helyzetet vázol, vagy hosszabb ideig így oszlottak-e meg az erőviszonyok a KüM Sajtófőosztályán. Apróbb mozaikokból azonban arra következtethetünk, hogy – legalábbis a hetvenes években – az

MNVK–2. fajsúlyosabban volt jelen a főosztályon. A főosztályvezető kettős tartásáról szóló dokumentum keletkezésekor ugyanis a főosztály vezetői posztján Randé Jenő¹⁰⁴ állt, aki a Magyar Televízió politikai adásainak főszerkesztői székéből került a külügyhöz 1968-ban, majd négyévnyi kairói nagyköveti státusz után (1970–1974) újra visszakért a sajtófőosztály élére. Az MNVK–2. megnyertjeinek mozgatására kiválóan alkalmas helyettes főosztályvezető, akiről a fent idézett belügyi jelentés szólt, Bányász Rezső¹⁰⁵ volt, aki ezek szerint maga is ismerte és előnyben részesítette a katonai felderítés operatív érdekeit. Bányász átvette a vezetői helyet Randé Egyiptomba való távozása után, és gyakorlatilag 1981-ig felváltva látták el ezt a pozíciót, leszámítva egy rövidebb időszakot 1972 és 1974 között, amikor Batha Jenő, az MNVK–2. alezredese volt a külügyi sajtóvonal élén.¹⁰⁶

1968 és 1981 között tehát egészen biztosan a katonai felderítés érdekérvényesítése volt erősebb a KüM Sajtófőosztályán, de ezen általános megállapításon kívül egyelőre – a források hiánya miatt – nem tudunk többet mondani. A MÚOSZ és a NÜSZ tevékenységéről fennmaradt pártiratokban, illetve az újságíró-szövetség dokumentumaiban találkozunk olyan sze-

104 Randé Jenő (1922–2014) újságíró, szerkesztő, diplomata. 1946–1963 között a Magyar Rádió munkatársa volt, 1957–1960-ig New Yorkból, 1960–1963 között pedig Londonból tudósította a rádióhallgatókat. 1964–1967-ig a Magyar Televízió politikai adásainak főszerkesztője volt. 1968–1970 és 1974–1978 között a KüM Sajtófőosztályának vezetőjeként dolgozott. 1970–1974-ig a kairói, 1978–1985 között a bécsi nagyköveti tisztséget látta el. 1985-től 1990-es nyugdíjba vonulásáig a Magyarok Világszövetségének főtitkári pozícióját töltötte be.

105 Bányász Rezső (1931–2012) újságíró, politikus, diplomata. 1950 és 1961 között a *Vas Megye*, a *Szabad Ifjúság* és a *Népszava* újságírója, rovatvezetője volt, közben az MSZMP KB Agitációs- és Propaganda Osztály politikai munkatársaként is dolgozott. 1961-től 1981-ig többször is betöltötte a Külügyminisztérium Sajtófőosztályának vezetői posztját. 1981-ben londoni nagykövetté, 1984-ben a Tájékoztatási Hivatal elnökévé nevezték ki. 1986-tól kormányzóvivő, 1988-tól 1990-ig ottawai nagykövet volt.

106 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 233. Jelentés, 1974. szeptember 4.

100 Uo. 46.

101 Uo. 49.

102 Uo. 50.

103 Uo.

mélyekkel, akik beosztásukból és feladatukból ítélve nagy valószínűséggel kötődtek valamelyik hírszerzéshez, de a fennmaradt és eddig feltárt állambiztonsági iratok alapján nem lehet ezt a kapcsolatot megállapítani. Amennyiben semmiféle utalást nem találunk a belügyi forrásokban arra, hogy az illető kapcsolatban állt volna az állambiztonsággal, erősen gyaníthatjuk, hogy a társszerv kapcsolataként tevékenykedett. Jó példa erre a – később részletesen is tárgyalandó – Duna Klub létrehozásakor, 1967 novemberében íródott levél, amelyben Siklósi Norbert kért engedélyt az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályától, hogy az általa kiválasztott újságíró-delegáció részt vehessen az osztrák fél által kezdeményezett bécsi találkozón. A küldöttség tagjai között többnyire a BM kapcsolatai szerepeltek (SZT-tiszt, ügynökök, társadalmi kapcsolatok stb.), így a KüM Sajtófőosztálya úgy fogadta el a kiutazók összetételét, hogy csatlakoztatta saját emberét, a sajtóosztály helyettes vezetőjét, dr. Bíró Gerdet. Mivel tudjuk, hogy ebben az időszakban a katonai felderítés uralta a külügyi sajtóosztályt, gyanakodhatunk arra, hogy az MNVK-2. így igyekezett kiegyenlíteni a delegáció összetételében a belügyes túlsúlyt.¹⁰⁷

A hírszerzés és az újságírók közötti kapcsolat irányításában jelentős szerepet játszott a MÚOSZ Nemzetközi Főosztálya, amely folyamatosan együttműködött a NÚSZ-szal is, hiszen a magyar szövetség NÚSZ-on belüli munkájának jelentős részét a főosztály beosztottjai koordinálták. Általánosságban elmondható, hogy a különböző vállalatok, intézmények nemzetközi osztályai a Belügyminisztérium ellenőrzése alatt álltak, vezetőinek többsége az állambiztonság SZT állományú tisztjeként látták el feladatukat. Mind a hírszerzés, mind a kémelhárítás aktívan jelen volt ezen a területen, hiszen a nyugati kapcsolatokkal rendelkező cégek, intézmények külföldre utazó képviselőinek kivá-

lasztásában, beszámoltatásában a hírszerzés, míg a Magyarországra érkező partnercégek munkatársainak az ellenőrzésében a kémelhárítás volt érdekelt. A szervezeti rendszer kiépítése is az állambiztonsághoz volt köthető, ennél fogva a katonai felderítés – legalábbis jelenlegi ismereteink szerint – kevésbé volt jelen ezeken az osztályokon. A Press rezidentúra szervezeti ismertetésénél láthattuk, hogy a hazai bázisú hírszerző osztály vezetői gyakran a MÚOSZ nemzetközi osztályának munkatársaiként jelentek meg, és gyakorlatilag kijelenthető, hogy az osztály vezető posztján nem állhatott olyan személy, aki nem állt kapcsolatban a belüggyel. Éles Tibor 1964 és 1968 között dolgozott a MÚOSZ Nemzetközi Osztályának vezetőjeként, vagyis még a Press rezidentúra létrehozása előtt töltötte be ezt a funkciót. Éles 1954-től teljesített szolgálatot a BM állományában. 1964 és 1968 között a III/III. Csoportfőnökség szigorúan titkos tisztjeként látta el a MÚOSZ Nemzetközi Főosztályának vezetését. 1968-tól először a III/II. Csoportfőnökség főoperatív beosztottja volt, majd 1969-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsának kikérése alapján leszerelték.¹⁰⁸ A Nemzetközi Főosztály vezetőjeként az ő feladata volt a Balatonszéplakon megnyitott NÚSZ-üdülő, a Hotel Interpress vendégeivel való foglalkozás, valamint a NÚSZ oktatási központjában tanuló hallgatók csoportjainak megszervezése és a tanfolyamok utáni kapcsolattartás az egykori diákokkal.¹⁰⁹ Egy ideig Vajda Péter is ellátta a nemzetközi ügyekért felelős beosztást, a nyolcvanas évek végén pedig a MÚOSZ nemzetközi ügyekért felelős főtítkárhelyettese volt. Vajda 1951-től az Államvédelmi Hatóság Belső Karhatalmának tagjaként szolgált, majd a Határőrség Politikai Csoportfőnökségének szerkesztőségében dolgozott a *Hazáért*, később a *Határőr* című lapok kiadásán. 1958-ban kérte áthelyezését a Magyar Rádió Televíziós Főosztályára, amelyet felettesei támogattak, így átkerült a Belügyi-

107 MNL OL 288. f. 22. cs. 1967/12. ó. e. 30–31. Az MSZMP KB APO válasza Siklósi Norbert feljegyzésére, 1967. november 21.

108 ÁBTL 2.8.1. 238. dr. Éles Tibor személyi anyaga.

109 ÁBTL 2.8.1. 238. Oldalszám nélkül. Éles Tibor jellemzése, 1968. június 11.

nisztérium Politikai Nyomozó Főosztály Hírszerző Osztályának (BM II/3.) Tájékoztató és Értékelő Alosztályára, ahol folyamatosan az írott és az elektronikus média területén foglalkoztatták, de külföldi állomáshelyen is megfordult: a hatvanas évek elején a *Népszabadság*ot tudósította a moszkvai politikai és kulturális életről.¹¹⁰ A rendszerváltás után is töretlen maradt a karrierje: a második Gyurcsány-kormány alatt a Nemzetbiztonsági Hivatal szóvivőjeként jelent meg a nyilvánosság előtt. Áldott Zoltán a nyolcvanas évek második felében töltötte be a nemzetközi ügyekért felelős osztályvezetői posztot. Sajnos az ő személyi anyagai megsemmisültek vagy nem kerültek a levéltár kezelésébe, így csupán néhány állományparancs tanúskodik arról, hogy maga is állambiztonsági tiszt volt, és a BM III/I-4. Osztályához tartozott, amely az összeköttetésért és a biztonságtechnikáért felelt a hírszerzésen belül.

Az eddig fellelt dokumentumok még két nevet említenek a MÚOSZ Nemzetközi Főosztályának vezetőjeként: Gyáros Lászlót és Oláh Jánost. Mindketten kivételt jelentenek abból a szempontból, hogy nem találtam állambiztonsági foglalkoztatásuk nyomát a levéltárban, de ez korántsem jelenti azt, hogy nem álltak kapcsolatban valamelyik titkosszolgálattal. Gyáros László egyrészt magas állami pozíciókat töltött be, például a Tájékoztató Hivatal vezetője is volt, a hatvanas években több afrikai és ázsiai országban képviselte nagykövetként a Magyar Népköztársaságot, vagyis tisztségeinél fogva eleve hivatalos kapcsolatként tarthatták csak számon, klasszikus értelemben vett ügynök nem is lehetett. Azt is tudjuk róla, hogy az ötvenes évek második felében egy ideig ellátta a Külügyminisztérium Sajtófőosztályának vezetését is, ahol – mint láthattuk – az MNVK-2. megnyertjei voltak túlsúlyban. Gyáros egyébként régi moszkovita volt, már a spanyol polgárháborúban is politikai tisztként vett részt, a második világháború alatt pedig a

szovjet fővárosban dolgozott mint a moszkvai rádió magyar osztályának munkatársa, és közben elvégezte az Idegen Nyelvek Főiskoláját, amely intézmény erősen kötődött a szovjet hírszerző szervekhez. Oláh János fontos szerepet játszott a NÚSZ magyarországi tevékenységében, ő lett az első igazgatója az 1963-ban induló Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központnak, vagyis a NÚSZ budapesti iskolájának, majd a hetvenes évek közepén a MÚOSZ nemzetközi ügyeinek irányítójaként a Duna Klub felélesztésében is közreműködött. Nehezen elképzelhető, hogy mindezt valamelyik hírszerző szervvel való együttműködés nélkül tette. Mivel állambiztonsági anyag nem került elő róla, elképzelhető, hogy nem a BM, hanem a katonai felderítés, az MNVK-2. foglalkoztatta őt. Erre a kérdésre források hiányában egyelőre nem tudok választ adni.

„Politikamentes” (ál)civilek

Mindkét hírszerzés előszeretettel alkalmazott több nyelven beszélő újságírókat, hiszen rendkívül egyszerű volt konspirált mozgatusuk szerte a világban, de nemcsak a külpolitikai vagy külgazdasági szakértőket környékezték meg, hanem a sport- és turisztikai újságírók is alkalmasak voltak arra, hogy érdelemleges információkhoz jussanak – sőt az ő fedésben tartásuk még könnyebb is volt. Érvényes volt mindez a fotóriporterekre is: „Javaslom, hogy a Központ terjessze ki igényeit a kiküldendő MTI fotóriporterekre is. Az MTI Fotó riporter állománya nyelveket beszélő, külpolitikai kérdésekben jól tájékozott, széles kapcsolatokkal rendelkező, tárgyalóképes újságírók, akik az információ munkán kívül sajátos (speciális) operatív feladatokat is képesek lennének megoldani.”¹¹¹ Fotóriporterek esetében a

110 ÁBTL 2.8.1. 5972. 5. Javaslat, 1958. március 12.
111 ÁBTL 3.2.5. O-8-298/3. 205. Az MTI 1972. évi külföldi utaztatási terve, 1971. szeptember 2.

sajátos operatív munkán nyilván a hírszerzési szempontból érdekes objektumok fényképezését érthette a belügyi hírszerzés.

Az újságírók utaztatásához, a külföldi sajtómunkások Magyarországra hívásához – amely a kádári országimázs fontos része volt – természetesen az idegenforgalommal foglalkozó hivatalok együttműködésére is szükség volt, különböző fedő-szervezetek összehangolt tevékenysége kellett ahhoz, hogy a beutazó külföldi újságírók folyamatos ellenőrzés alatt legyenek. A Press rezidentúrával nagyjából egy időben felállított, és az Országos Idegenforgalmi Hivatal utódjaként létrejött Országos Idegenforgalmi Tanács (OIT)¹¹² rendszeresen részt vett a külföldi újságírók beutazásának és itt-tartózkodásának megszervezésében. Alapvetően természetesen a kémelhárítás feladatkörével estek egybe teendői, így elsősorban a III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség hatáskörébe tartozott az intézmény, de a hazai bázison folyó hírszerzés is rátelepült a tanácsra, sőt a Press rezidentúrán – és az MNVK-2. megnyertjein – keresztül a NÚSZ is felhasználta céljai elérésére. A megkönyékezni szándékozott nemzetközi újságíró-szervezetek képviselőit a Press rezidentúra kezdeményezésére az OIT hívta meg Magyarországra, és a NÚSZ tulajdonában lévő programszervező iroda, az Interpress, illetve a katonai felderítés segítségével létrehozott Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat (IPV) kalauzolta őket, többnyire pedig a balatonszéplaki NÚSZ-üdülőben szállásolták el ezeket a vendégeket. (Az Interpressről és az IPV-ről később még részletesen is szó lesz.) Az OIT közvetlen személyi kapcsolatot is ápolt a Press rezidentúrával régi ügynökén, Budai Andrásan keresztül.

Budai belülről ismerte a politikai rendőrség működését, így jól használható ügynöknek bizonyult. 1946-ban jelentkezett az

államvédelemnél, ahol 1957-ig teljesített szolgálatot.¹¹³ Fegyelmi úton távolították el ekkor a szervtől: szolgálati lakásokkal való visszaélés miatt vizsgálatot indítottak ellene. Az általa igényelt két lakás ugyanis – az egyiket közeli ismerősenek engedte át – berendezve került a birtokába, az ott található értékes tárgyakat pedig pénzzé tette.¹¹⁴ A jelentés 15–20 ezer forintra becsülte a magántulajdonaként kezelt tárgyak értékét, feltehetően jó módú polgárok lakásainak berendezési tárgyairól volt szó. Ugyan elbocsátották a szerv kötelékéből, de szaktudását sajnálták elherdálni, így olyan munkahelyre irányították, ahol továbbra is hasznát tudták venni. Az IBUSZ-hoz került, ahol az idegenvezetők főnöke lett rezidensi minőségben, vagyis ő volt a beszervezett idegenvezetők irányítója.¹¹⁵ 1969-ig dolgozott az utazási irodának, időközben több külföldi kihelyezést is elnyert, majd átkerült a Magyar Rádió és Televízió Vállalathoz (MRTV), és ezáltal a Press rezidentúrához.¹¹⁶ Az MRTV-nél a Nemzetközi Kapcsolatok Igazgatóságának vezetőjeként dolgozott, így széles körű kapcsolatokat ápolt nyugati országok újságíróival, rádiós és tévés szakembereivel, ezért a hírszerzés joggal számíthatott arra, hogy a nagypolitikát érintő kérdésekben is információkat tud gyűjteni.¹¹⁷ 1971-ben átszervezések kezdődtek az MRTV-nél, aminek következtében Budai távozott a vállalattól.¹¹⁸ Alacsonyabb beosztásba került volna, ami nyilván nem érintette kellemesen, ezért – annak ellenére, hogy új munkakörében rendszeresen járhatott volna külföldre – kérte a hírszerzést, helyezték át új helyre, ahol a cég operatív érde-

113 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. 26. Összefoglaló, 1957. november 29.

114 Uo. 27.

115 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. Jelentés, 1958. február 24.

116 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. 38. Javaslat, 1970. június 17.

117 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. 47. Hírigény, 1970. július 10.

118 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. 70. Jelentés, 1972. június 25.

112 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. 59. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1034/1967. számú határozata, 1967. október 19.

keik hatékonyabban tudja szolgálni.¹¹⁹ Így került 1971-ben az Országos Idegenforgalmi Tanácshoz, ahonnan továbbra is informálta a Press tisztjeit és segítette a sajtófelügyelők munkáját. 1974-ben például Szurdi István, az OIT elnöke elrendelte, hogy az intézmény hozzon létre nemzeti képviselőket egyes tőkés országok nagyvárosaiban – elsősorban Párizsban, Stockholmban, Tokióban és New Yorkban –, amely képviselők az IBUSZ és a Malév irodáiban működnének. Erről a döntésről egyből értesítette Budai a Presst, hiszen operatív szempontból remek lehetőségnek tartotta a létrejövő új státuszokat, ráadásul az anyagi terheket az OIT viselte, vagyis a hírszerzés számára pénzügyi szempontból is előnyös megoldásnak tűnt.¹²⁰

Budapress és Pressinform

„A Press rezidentúra az összes érdekelt osztályokat tájékoztatja, hogy ez évben is korlátlan számban módjában áll újságírókat, újságíráshoz bármilyen tág értelemben kapcsolódó személyeket, idegenforgalmi szakembereket, idegenforgalomhoz bármilyen széles értelemben kapcsolódó személyeket IDEGENFORGALMI [Kiemelés az eredetiben.] fedéssel hazánkba meghívni. A meghívás az Idegenforgalmi Tanács nevében történik, és annak bonyolítását a MÚOSZ keretében működő Budapress szolgálat végzi. A meghívás bármely időpontra eszközölhető, de kívánatos, hogy ne csak a csúcsszezonra szűküljenek azok.”¹²¹ Az idézetben említett Budapress szolgálat 1969-ben kezdte meg működését, és elsődleges feladata a külföldi sajtóor-

gánnumok tájékoztatása Magyarország helyzetéről, az ország belső életéről, vagyis a kádári propaganda terjesztésének egyik központi szerve volt, és létrejöttével a KÜM Sajtófőosztályának részfeladatait vette át.¹²² Eredetileg a MÚOSZ-on belül jelölték ki a szervezeti helyét, azonban már 1971-ben az MTI Külföldi Adások Szerkesztősége keretében működött, 1977. január 1-től pedig önálló szerkesztőség lett a hírügynökségen belül, Budapest Sajtóügynökség néven.¹²³ A Budapest munkatársainak egy része – 1983-ban a szerkesztőség létszáma 42 fő volt – valamelyik hírszerző szerv hálózati kapcsolataként tevékenykedett, így a Budapest munkájáról rengeteg jelentés született. A részleg vezetői posztját egy időben Borbély Endre töltötte be,¹²⁴ aki a NÚSZ prágai központjában is alkalmazásban állt, és több fekete-afrikai útja során egyengette a szovjet befolyásolási politika érvényesülését a térségben. Borbély bennfentes volt, jól ismerte a MÚOSZ és a NÚSZ által végzett titkos tevékenységet, és kapcsolatban állt a belügyi hírszerzéssel is. A Budapest folyamatosan együttműködött a MÚOSZ Nemzetközi Osztályával, amelynek mindenkori vezetőjéről elmondható, hogy a hírszerzés szigorúan titkos állományban dolgozó tisztje volt. Oláh Éva Magdolna a Budapest alkalmazottjaként „Fekete Edit” néven jelentett a Press rezidentúrának Siklói több tárgyalásáról is. Tolmácsként jelen volt 1969 tavaszán azon a megbeszélésen, ahol Siklói a NÚSZ főtákaraként kötött megállapodást egy olasz kereskedővel.¹²⁵ Santi Serafino az olasz kommunista párt tagja volt, és kereskedelmi cégével kizárólag kelet-európai országokkal állt üzleti kapcsolatban. A tárgyaláson jelen volt

119 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. 72. Feljegyzés Rajnai Sándor vezérőrnagy elvtársnak, 1971. június 24.

120 ÁBTL 3.2.3. Mt-347/1. 88. Jelentés OIT képviselők felállításáról, 1974. szeptember 4.

121 ÁBTL 3.2.5. O-8-298/2. 32. Újságírók meghívásának lehetősége idegenforgalmi fedéssel, 1969. január 22.

122 MNL OL 288. f. 22. cs. 1971/18. ő. e. 142–143. Összefoglaló az MTI külföldi propaganda tevékenységéről, 1971. június 28.

123 MNL OL 288. f. 22. cs. 1983/2. ő. e. 5. Jelentés az Agitációs és Propaganda Bizottságnak a Budapest munkájáról, 1983. február 24.

124 ÁBTL 3.1.2. M-35905. 56. Jelentés, 1972. február 21.

125 ÁBTL 3.1.2. M-30072. 60. Jelentés, 1969. június 2.

Roszol János,¹²⁶ a NÚSZ prágai propagandaosztályának vezetője is. Ugyanakkor nemcsak a magyar felek voltak a Nemzetközi Újságíró Szervezethez közel álló szereplők, hanem maga Santi is kötődött a szovjet titkosszolgálat által irányított szövetséghez. Támogatója ugyanis Dante Cruicchi olasz újságíró volt, aki maga is tisztséget viselt a NÚSZ-ban, mint korábban láthattuk, az Újságírók Nemzetközi Együttműködési Bizottságának vezetői posztját töltötte be. Siklósi felajánlotta Santi Serafinónak, hogy segíti export-import tevékenységét Magyarországon, sőt támogatni fogja, hogy a különböző olasz cégek rajta keresztül tudjanak kereskedni hazánkkal, cserébe Santi a bevétel harmadát a NÚSZ számlájára fizeti. Az ügynök magyarázatképpen azt is hozzáfűzte jelentéséhez, hogy erre azért van szükség, mert a NÚSZ szeretne terjeszkedni, kirendeltségeket felállítani a harmadik világ országaiban – elsősorban Dél-Amerikában és Fekete-Afrikában –, ehhez azonban dollárra kell szert tennie. A szerződés nemcsak a NÚSZ számára hozott bevételt, ugyanis – szintén az ügynök jelentése szerint – Santi Serafino az olasz kommunista pártot is támogatta pénzzel, az általa képviselt cég feltehetően az olasz baloldali párt egyik kereskedelmi vállalkozása volt.

A Budapesti és a KüM Sajtóosztályának feladatai közül a nyolcvanas évek elején kiemelték a beutazó külföldi újságírók kíséretére és tájékoztatására vonatkozó feladatot, és egy újabb fedőszervezetet hoztak létre ennek ellátására, ez volt a Külföldi Újságírókat Tájékoztató Iroda, rövid nevén a Pressinform.

A sajtóirodát a Minisztertanács 1978. december 29-én kelt határozata alapján hívták életre.¹²⁷ Az iroda az OIT neve alatt működött eredetileg, irányítását a Külügyminisztérium látta

el.¹²⁸ Munkáját több különböző szervezettel együttműködve végezte, vezetőinek kinevezéséhez a Tájékoztatói Hivatal jóváhagyására is szükség volt, de együttműködési szerződést kötött az IPV-vel is. A Pressinform irodahelyiségeiről pedig a szintén közvetlen állambiztonsági felügyelet alatt álló DTEI, a Diplomáciai Testületet Ellátó Igazgatóság gondoskodott.¹²⁹ Papíron a szervezet 1979 elején kezdte meg a munkát, de a forrásokból egyelőre nem körvonalazható okok miatt csak jóval később, 1981-től végzett tényleges tevékenységet. Első igazgatója a már korábban a Press rezidentúra vezetőjeként bemutatott Regös (Rausch) János volt, aki 1985-ös nyugdíjazásáig látta el ezt a feladatot, természetesen a Press rezidentúra SZT állományú tisztjeként: „1979-ben Regös elvtárs, a Pressinform létrehozását elrendelő MT. határozat megszületése után fedőszervi vonalon is a felállítandó irodába került igazgatói beosztásba. Továbbra is a Press rezidentúra tagja. Ideje és energiája döntő részét az iroda felállításával kapcsolatos szervezési, személyzeti, egyeztetési munka köti le. Tevékenyen közreműködött az iroda szervezetét, működését körvonalazó szabályok elkészítésében. Az ismert nehézségek miatt az iroda tényleges működését még nem kezdte meg, ezért tartalmi lehetőségeit még nem használhatta fel az operatív munkában. [...] A fedőszerv létrehozása körüli akadályok felszámolásában Regös elvtársnak is határozottabb magatartást kell tanúsítania.”¹³⁰ Az idézett mondatok 1980 elején íródtak, vagyis az iroda felállítása után egy évvel, de ekkor még mindig szervezés alatt állt a cég. Minden eddig fellelt dokumentum arra utal, hogy nemcsak a belügyi, de a katonai hírszerzés is részt vett az iroda irányításában. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint egy 1985. december 17-i, a Pressinform működé-

128 MNL OL XXVI-A-38. 61. d. A Külföldi Újságírókat Tájékoztató Iroda feladata és szervezeti felépítése, d. n.

129 MNL OL XXVI-A-38. 61. d. Feljegyzés a Pressinform munkájának beindításáról, d. n.

130 ÁBTL 2.8.2.1. 519. 31–30. Minősítés, 1980. január 10.

126 Roszol János 1983-ban alezredesként a Belügyminisztérium Nemzetközi Osztályának vezetője volt. ÁBTL 3.1.5. O-19594. 54.

127 MNL OL XXVI-A-38. 3. d. A Pressinform igazgatójának, Regös Jánosnak a kérelme MNB folyószámla megnyitásához, 1979. augusztus 22.

sével kapcsolatos megbeszélés, amelyet az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályán tartottak.¹³¹ A megbeszélésen a házigazda Barabás Jánoson kívül – aki ekkor az APO helyettes vezetőjeként vett részt a megbeszélésen – jelen volt Bényi József külügyminiszter-helyettes mint a Pressinform felettes szervének képviselője, és mellettük a belügyi és a katonai hírszerzés vezetői, Bogye János és Szűcs Ferenc voltak még érdekeltek a kérdésben. Közös állambiztonsági és MNVK–2-es fedőszervvel állunk tehát szemben, ennek megfelelően a vezetésben is megtalálható a katonai felderítés embere: az igazgató-helyettes ugyanis Szabó János alezredes, az MNVK–2. belföldi operatív támogató alosztályának sajtóvonalért felelős tisztje volt.¹³²

A munkatársak között is megragadható kellett, hogy legyen ez a kettősség, azonban a két szerv jelenlétének vizsgálata rendkívül egyenlőtlen, hiszen míg a belügy hálózati anyagainak többsége hozzáférhető, addig a katonai felderítésnek dolgozó megnyertekről semmiféle kimutatásunk nincs. Az egyetlen személy, akinek előéletéről bőséges információnk van, az Eröss Ferenc, aki a Siklósi Norbert által irányított Lapkiadó Vállalat Kereskedelmi Irodájának vezetőhelyettesi posztjáról érkezett a Pressinformhoz 1980-ban, és IPV-összekötőként dolgozott

tovább.¹³³ Eröss azon alkalmazottak közé tartozott, akiknek állambiztonsági kötődése jól dokumentálható. A második világháborút követően szociáldemokrata politikusként megjelenő Eröss Ferenc 1948 januárjában menekült Nyugatra, miután Peyer Károllyal való kapcsolata miatt kizárták a Szociáldemokrata Pártból.¹³⁴ 1955-ben a Belgiumban működő magyar hírszerzési rezidentúra beszervezte Erössöt, hogy az emigrációban élő magyar értelmiségről – elsősorban szociáldemokrata politikusokról – jelentsen az államvédelem számára. Eredeti beszerzési dossziéja a forradalom alatt megsemmisült, így a megmaradt anyagok alapján igyekezett a szerv rekonstruálni az 1957 előtti tevékenységét. Megállapításuk szerint „hazafias” alapon vállalta az együttműködést, de az is kiderül a dokumentumból, hogy büntetlen hazatérést, valamint itthon maradt szüleinek támogatását kérte cserébe.¹³⁵ „Gyömbér János” fedőnéven adott jelentéseiből kiolvasható az emigrációval szemben az ötvenes években folytatott állambiztonsági tevékenység fő célja: a bomlasztás. „Feladat külföldön: Kéthly [Anna] és Szélig [Imre] között az ellentét élezése oly formában, hogy egymásról jelentessenek meg kompromittáló adatokat az emigráns sajtóban. Támadják egymást eszmei téren is.”¹³⁶ Néhány évvel később azonban felfigyelt kapcsolataira a belga elhárítás, így esedékesé vált hazatérése.¹³⁷ 1959. október elsején szállt le a budapesti repülőtérre gépe, amelyre konspirált módon foglaltak számára helyet. Bebútorozott lakás és állás várta Magyarországon, viszontzásul nyilvánosan kellett beszámolnia az emigrációban töltött évek „szörnyűségeiről”. Mindez a kádári propaganda része volt. 1960. május 31-ig rendszeres havi járandóságban ré-

131 MNL OL 288. f. 22. cs. 1985/1. ö. e. 73–75. Emlékeztető, 1987. december 17.

132 MNL OL XXVI-A-38. 61. d. Munkaköri leírás, melléklet, d. n. A dokumentum melléklete tartalmazza az induló Pressinform munkatársainak jegyzékét személyi adatokkal és szakmai életrajzzal együtt. Az SZT-tiszti státuszban lévő Regös János igazgatónak azonban csak a neve szerepel, éppúgy mint helyettesének, Szabó Jánosnak. Regös vonatkozásában a beazonosítás rendkívül egyszerű, mivel belügyes tisztként személyi gyűjtője kutatható, azonban a tucatnevet viselő Szabó János kilétére csak közvetett bizonyítékaink vannak. Mivel mindenki másnál megtalálhatóak a szakmai előzmények, erősen valószínűsíthető, hogy a két szigorúan titkos tiszt fedését biztosították az adathiánnyal. Ezt támasztja alá az MNVK–2. csoportfőnök, Szűcs Ferenc jelenléte a zártkörű megbeszélésen is, és mivel a katonai felderítés sajtóvonaláért felelős tisztjét Szabó Jánosnak hívták, aki sajtóigazolvánnyal rendelkezett és gyakran járt újságíró fedéssel Nyugaton, kevés kétség marad személyét illetően.

133 MNL OL XXVI-A-38. 61. d. Munkaköri leírás, melléklet, d. n.

134 ÁBTLL 3.2.1. Bt-863. 37. Összefoglaló jelentés, 1955. szeptember 7.

135 Uo.

136 ÁBTLL 3.2.1. Bt-863. 41. Jelentés, 1957. március 13.

137 ÁBTLL 3.2.1. Bt-863. 172. Feljegyzés, 1959. szeptember 15.

szesült a belügyi szervtől, ekkortól azonban a Magyar Rádió és Televízió alkalmazásába került, továbbiakban saját fizetése volt, így az ügynöki díjazást beszüntette a BM.¹³⁸ Eröss fennmaradt jelentései és az emigrációban élő politikusokkal való levelezése öt kötetnyi anyagot tesz ki a levéltárban, azonban 1962-ben kizárták a hálózathoz, mivel a belügyes tisztek szerint megszűnt hírszerzési lehetősége. Egyelőre nem találtam arra utaló forrást, hogy a BM foglalkoztatta volna a továbbiakban, de érdekes, hogy 1980-ban az IPV összekötőjeként szerepel a Pressinform stábjában. Mivel az IPV a katonai felderítés saját alapítású cége volt – ez egy későbbi fejezetből egyértelműen ki fog derülni –, így lehetséges, hogy Eröss az MNVK-2. megnyertjeként került a külföldi újságírók ellenőrzéséért felelős vállalathoz.

A Pressinform munkatársainak névsorában több helyen megjelenik valamelyik NÜSZ-hoz köthető már említett fedőintézmény is. A Hotel Interpressben, vagyis a NÜSZ balatonszép-laki üdülőjében volt például propagandavezető Serényi János,¹³⁹ aki később szintén a NÜSZ saját cége által alapított vegyesvál-lalat, a McCann Erickson Interpress ügyvezető igazgatója lett. Trkala Mária, a Pressinform titkárnője is a NÜSZ vállalatának, az Interpressnek az alkalmazottja volt korábban.¹⁴⁰ De nemcsak a sajtós fedőszervektől érkeztek munkatársak a céghez, a többi alkalmazott szakmai múltjában is felfedezhető, hogy többnyi-re valamelyik hírszerzéshez tartozó fedővállalat szerepel elő-ző munkahelyként. Nagy Rezső a DTEI előadója volt, Szimon József a Magyarok Világszövetségétől érkezett, de korábban – mint arról már volt szó – a Press rezidentúra vezetője is volt. Stróger Pált a Külügyminisztérium delegálta.¹⁴¹ Aleva György a nyolcvanas években került a céghez, feltehetően szintén SZT

138 ÁBTL 3.2.1. Bt-863. 346. Összefoglaló, 1960. május 19.

139 MNL OL XXVI-A-38. 61 MNL. d. Munkaköri leírás, melléklet, d. n.

140 MNL OL XXVI-A-38. 61 MNL. d. Munkaköri leírás, melléklet, d. n.

141 MNL OL XXVI-A-38. 61. d. Munkaköri leírás, melléklet, d. n.

állományú tisztként, ugyanis korábban a BM III/I-3. (NSZK el-leni politikai és gazdasági hírszerző) Osztály nyílt állományú tisztje volt. A Press rezidentúra fennmaradt anyagaiban rend-szeresen szerepel a neve, nyilván felhasználta munkája során információszerzésre a Press-szel kapcsolatban álló újságíró-há-lózat éppen NSZK-ba utazó tagjait. Kolesza Sándor pedig a Külügyminisztérium külföldi újságírókat ellenőrző referatúrá-ján dolgozott korábban.¹⁴²

A Pressinform túlélte a rendszerváltást és az első szabadon választott demokratikus kormány idején is állami támogatás-sal működött tovább. Eörsi Mátyás a Szabad Demokraták Szö-vetségének képviselőjeként 1991. december 10-én szóvá tette az intézmény indokolatlan létezését a magyar Parlamentben: „Szeretném felhívni a tisztelt Ház figyelmét arra, hogy a Mi-niszterelnöki Hivatal költségvetésében 12 millió forint található a Pressinform nevű szervezet támogatására. Ez a Pressinform a külföldi újságírókat tájékoztató iroda – rendkívül szocialiszi-kusan hangzó intézmény. Kérdésünkre a Kormány képviselői lényegében azt válaszolták, hogy igazunk van, hogy a kérdést fölvetettük, hogy nem sikerült kellően eldugniuk ezt az ösz-szeget. A válaszuk az, hogy nem eldugni kell ezt az összeget, hanem meg kell szüntetni ezt az intézményt – a külföldi újság-írók megtalálják a módját annak, hogy hogyan tájékozódjanak a magyar belpolitikai helyzetről.”

142 ÁBTL 3.1.2. M-21757. 11. A külföldi újságírók nyilvántartása a Külügyi-minisztériumban, 1958. március 17.

TERJESZKEDÉS NYUGAT FELÉ

Előrenyomulás a Duna mentén

A NÜSZ alapvető feladata a hidegháborús hisztériában a bolsevik ideológia terjesztése volt az ellenséges térfélen, ezért kiemelten fontos jelentőséget kapott a nyugati világ nemzeteinek újságíró-szövetségeivel kiépítendő kapcsolat. Ebből Magyarország is kivette a részét.

Elsődleges célpontnak természetesen a szomszédos nyugati ország, Ausztria számított. A MÜOSZ a hatvanas évek közepétől igyekezett nyugati szomszédunk újságíróival szorosabb együttműködést kialakítani, de a feladat nem volt könnyű. Ausztriában nem létezett olyan jellegű újságíró-szövetség, mint nálunk a MÜOSZ, amely az ország összes zszurnalisztáját tömörítette volna magába, így az sem volt egyértelmű, hogy milyen szervezettel kellene a kapcsolatot elmélyíteni. Két nagy intézményt próbáltak megkönyékezni: a Concordia Sajtóklubot és az osztrák újságíró-szakszervezetet, amelynek vezetője Günther Nanning, egy baloldali érzelmű újságíró, a *Neues Forum* főszerkesztője volt. Mindkét szervezet nyitott volt a párbeszédre, és hajlandó volt elfogadni egy budapesti és egy balatonszéplaki meghívást.¹⁴³

A tárgyalásokat Siklósi Norbert irányította, és közvetítette az információkat a pártszerv, vagyis az APO felé, amely jóváhagyta a MÜOSZ lépéseit. A megbeszélések azért akadoztak, mert a Nanning vezette szervezet az IFJ tagja volt, amely megtiltotta, hogy tagjai hivatalos kapcsolatba lépjenek a NÜSZ tagszervezeteivel, így az osztrákok csak a két állam újságírói közötti ta-

pasztalat- és véleménycsere feltételeit biztosító kommunikációra voltak nyitottak.¹⁴⁴ Természetesen a hírszerzés is segítette a főtítkár munkáját. Haynal Kornél volt a diplomáciai összekötő a magyar és az osztrák újságírók között, aki ekkor a bécsi magyar konzulátus sajtótanácsosaként dolgozott. Haynal 1950-től az Államvédelmi Hatóság állományában volt, akkor még Hayn Kornél néven.¹⁴⁵ 1945. május elsején lépett be a Magyar Kommunista Pártba, amely először a *Szabad Magyarországhoz* helyezte, majd hamarosan a Magyar Központi Híradóhoz¹⁴⁶ került. Az MTI kiválásával Haynal a távirati iroda tudósítója lett, Prágában, Berlinben is több évet töltött, ahol „Nyisztor”, illetve „Nyerges” fedőnéven fogadta és teljesítette a BM utasításait.¹⁴⁷ A hatvanas évek elején a Magyar Rádió és Televízió elnökhelyettese volt, ezt követően 1966–1971 között látta el az osztrák fővárosban a sajtóattaséi feladatot. A MÜOSZ részéről szintén egy belügyes tiszt, a szigorúan titkos állományban dolgozó és az újságíró-szövetség nemzetközi főosztályának szerepét tárgyaló fejezetben már részletesebben is bemutatott Éles Tibor foglalkozott az osztrák kapcsolatok ápolásával.

1966–1967 fordulóján az osztrák újságírók felé való nyitás biztató képet mutatott, ráadásul az együttműködési puhatoló-

144 MÜOSZ Levéltár. Günther Nanning levele Siklósi Norbertnek, 1968. január 25.

145 ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2. Szolgálati jelentés, 1950. március 1. 11.

146 A Magyar Központi Híradó Rt. 1945. június 1-jén alakult meg, feladata rádióállomások létesítése és üzemeltetése, valamint a televízió meghonosítása volt. A részvénytársaság keretein belül működött 1950-ig a Magyar Távirati Iroda is.

147 Ügynöki anyagait, jelentéseit az ÁBTL ma öt dossziében őrzi. ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2.; ÁBTL 3.2.3. Mt-536/2–5. „Ügy érzem, hogy politikai meggyőződésemnek, világnézetemnek és a párt iránti kötelességemnek teszek eleget azzal, hogy felveszem a kapcsolatot az ÁVH-val, s minden olyan dologról, amely akár a legcsekélyebb mértékben is gyanút keltő, minden olyan dologról, cselekményről, amely akármilyen kis mértékben is, akár látszólag is népköztársaságunk rendje ellen irányul, jelentést teszek.” ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2. Kötelezvény, 1950. június 22. 15.

143 MÜOSZ Levéltár. Feljegyzés az MSZMP KB APO részére a bécsi nagykövetségünk javaslatáról, 1966. december 29.

zásokkal párhuzamosan létrehoztak egy új szervezetet, az Újságírók Duna Klubját, amely csehszlovák és magyar kezdeményezésre született, és amelynek fővédnöki tisztét természetesen a NÚSZ látta el. A Nemzetközi Újságíró Szervezet 1966-ban kezdeményezte a Duna-menti országok újságíróinak találkozóit,¹⁴⁸ kihasználva azt a történelmi előnyt, hogy Magyarország hagyományosan jó viszonyt ápolt a szomszédos Ausztriával. Éppen a hatvanas évek közepén kezdődött a mesterséges elszigetelődés oldódása a két ország között: 1964-ben a nyugati külügyminiszterek közül elsőként Bruno Kreisky¹⁴⁹ tett hivatalos látogatást Budapesten.¹⁵⁰ A kölcsönös közeledést a NÚSZ vezetősége nagyszerű lehetőségnek tartotta, amelyet igyekezett saját érdekei szolgálatába állítani. A három szomszédos és Duna-menti ország, Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia képviselői találkoztak először Pozsonyban, majd Győrben és Bécsben, de ezek az összejövetelek még kötetlen formájú baráti beszélgetések voltak. A magyar és cseh újságírók által képviselt NÚSZ a baloldali osztrák újságíró-szakszervezettel tudott közös platformot alakítani, és 1967 szeptemberében Siófokon, az idegenforgalmi újságíróknak szervezett nemzetközi konferencián – ahol Ausztria tagja a lett a később tárgyalásra kerülő FIJET szervezetének – felmerült osztrák részről az a kívánság, hogy az együttműködésnek szervezeti keretet adjanak, működési szabályzatot fogalmazzanak. Ekkor vették fel a Duna Klub nevet, amelyhez a Siófokon jelenlévő bajor, bolgár és jugoszláv küldöttség is csatlakozott. Az immár névvel rendelkező kibővült társaság 1967 decemberében találkozott Bécsben, Robert

148 MNL OL 288. f. 22. cs. 1967/12. ő. e. 30. Feljegyzés az MSZMP Agit. Prop. Osztályának, 1967. november 16.

149 Bruno Kreisky (1911–1990) osztrák szociáldemokrata politikus. 1959–1966 között Ausztria külügyminisztere, 1967-től Ausztria Szocialista Pártjának elnöke és 1970–1983 között Ausztria szövetségi kancellárja volt.

150 Wolfgang Petritsch: *Bruno Kreisky 1911–1990. Egy osztrák államférfi életrajza*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010. 119.

Weber von Webenau, a Duna Klub osztrák elnökének meghívására.

Az intézmény Bécsben működött, vagyis az Ausztriába való behatolás egyik lehetséges szervezete volt. Vezetőségében több magyar újságíró is részt vett, például a Press rezidentúrának „Urbán” fedőnéven jelentő Lóránt László Endre, aki MTI-s kihelyezése idején a klub alelnöke, majd később titkára is volt.¹⁵¹ A szervezet a Duna menti országok újságíróinak együttműködését volt hivatott szolgálni, így csatlakozott Románia, Jugoszlávia és Bulgária is. A Duna Klub szerepe nem pusztán a szakmai együttműködésre koncentrált, a magyar újságíró-szövetség különböző gyakorlati problémái megoldására is igénybe vette az osztrák kollégákat, például megkérte őket, hogy Magyarországon beszerezhetetlen autóalkatrészeket vásároljanak meg Nyugaton, és juttassanak el Budapestre.¹⁵² Hogy az autóalkatrészek pontosan milyen célból érkeztek hazánkba, arról nem szólnak a jelentések, de feltételezhetően a MÚOSZ és a NÚSZ hazai vállalatainak tulajdonában lévő gépkocsipark karbantartásához kellettek, amelyekhez a szocialista ipar termékei nem voltak kompatibilisek. A Duna Klub egyéb szíveségei már egyértelműen köthetők az általunk vizsgált Nemzetközi Újságíró Szervezet működéséhez. Többek között az volt a feladatuk, hogy a NÚSZ által kiadott *Interpressgrafik*, és a NÚSZ-hoz közel álló – és később még részletesen ismertetésre kerülő – FIJET lapja, a *Vue Touristique* számára hirdetőket szerezzen Nyugaton.¹⁵³

Az osztrák publicisták felé való kapcsolatépítés 1968-ban megbicsaklott. Mint láthattuk, a prágai tavasz eltiprása után a Nemzetközi Újságíró Szervezetnek fontos szerep jutott ab-

151 Lóránt László Endre beszerzési anyagai és ügynökjelentései hat kötetben találhatóak az ÁBTL-ben. ÁBTL 3.2.1. Bt-1082; ÁBTL 3.2.3. Mt-772/1–5.

152 ÁBTL 3.1.2. M-35905. 4. Feljegyzés nyugati utazásról, 1969. szeptember 22.

153 Uo. 5.

ban, hogy a csehszlovák sajtót megregulázzák. A nyugati sajtó szolidaritást vállalt az elhallgattatott cseh és szlovák kollégákkal, így Nenning is éles hangú levélben tiltakozott Siklósinál a keleti blokk országai által indított támadás ellen, amellyel a válaszképtelen csehszlovák sajtót pocskondiázták.¹⁵⁴ Nenning levelében tanúságot tett arról, hogy tájékozott a kommunista ideológia tanításait illetően, és hivatkozott az újságírói etika követelményeire, amelyeknek kodifikálásért a szervezet alapításakor még a NÚSZ képviselői is kiálltak. Siklósi demagóg érveléssel és egyszerű hazugságokkal válaszolt a levélre, amelynek a központi gondolata az volt, hogy Nenning nem olvas az adott nyelveken, így nem lehet közvetlen tapasztalata a kritizált sajtók írásait illetően.¹⁵⁵ A levélváltás után megszakadt az osztrák szakszervezettel folytatott párbeszéd.

Nem élte túl a csehszlovákiai intervenciót a Duna Klub működése sem. 1968 novemberében Prágában még összejövetelt tartottak, amelyen nemcsak a klub tagsága, hanem a NÚSZ legfelsőbb vezetése is jelen volt, így Jiří Kubka főtítkárra és Pavel Jerofejev titkárra is.¹⁵⁶ Parázs vita alakult ki a csehszlovák kérdést illetően, ugyanis a Csehszlovák Újságíró Szövetség képviselőiben megjelent újságírók jogtalannak és indokolatlannak nevezték a megszállást, szemben a szovjet, magyar és bolgár küldöttekkel. Jugoszlávia és Románia képviselői nem foglaltak állást a kérdésben, az osztrákok azonban határozottan elítélték az agressziót. A nézeteltérések a klub működésének megszűnéséhez vezettek, amelyet feltehetően csak elősegítettek a csehszlovák

154 MÚOSZ Levéltár. Günther Nenning levele Siklósi Norberthez, 1968. október 14.

155 MÚOSZ Levéltár. Siklósi Norbert levele Günther Nenninghez, d. n. „Ennek kapcsán nem is az általánosítást nehezíteném – bár van egy magyar közmondás: aki általánosít, nem mondhat elfogadhatót mindenkinek.” – hivatkozott Siklósi egy saját maga által kreált „közmondásra”.

156 MÚOSZ Levéltár. Lóránt László Endre jelentése a Duna Klub 1968. novemberi prágai összejöveteléről, 1968. december 9.

újságírók ellen nem sokkal később megindított retorziók. Az együttműködés kialakításának elsődleges célja, hogy osztrák újságírókat hozzanak a NÚSZ közelébe, a prágai tavasz leverésének következtében kudarcba fulladt.

Néhány éves pihentetés után újra napirendre került a kérdés. A helsinki alapokmány aláírása után a két világrend között megkezdődött enyhülés kedvező politikai környezetet teremtett az újbóli tárgyalásokra. A MÚOSZ is igyekezett nemzetközi kapcsolatait kiszélesíteni, az osztrák és német társszervekkel való együttműködés kiemelt jelentőséget kapott. Alig néhány héttel a záróokmány aláírása után, 1975. augusztus 28-án Oláh János, a NÚSZ budapesti iskolájának igazgatója arról tájékoztatta a Külügyminisztériumot, hogy a MÚOSZ számára az „NSZK és Ausztria újságíró-szövetségeivel kapcsolatos munka kiemelt feladatok között szerepel”.¹⁵⁷

1976-tól a bécsi magyar sajtóattasé Baló Péter, a BM „Bajko” fedőnevű titkos munkatársa volt, aki kiváló kapcsolatokkal rendelkezett az osztrák újságíró-szövetségek felé, így jelentős segítséget tudott nyújtani a tárgyalások során.¹⁵⁸ A külüggyel folytatott előzetes egyeztetés után 1976 márciusában indult a MÚOSZ küldöttsége Ausztriába, hogy újból felvegye a kapcsolatot a Günther Nenning vezette szakszervezettel és a Concordia Klubbal, amelynek főtíkárra, Alfred Schneider fogadta a küldötteket. Az ellentétek elsimulása rendkívül látványos volt. A MÚOSZ küldöttei által szélsőbaloldali gondolkodásúnak nevezett Nenning nyitott volt a tárgyalásokra, sőt maga vetette fel, hogy szerepet vállalna egy Duna menti szövetség létrehozásában is. A gondolat már a helsinki záróokmány aláírása előtt megszületett Nenning fejében, egy pozsonyi meg-

157 MÚOSZ Levéltár. Oláh János levele Nagy László főosztályvezetőnek, 1975. augusztus 28.

158 ÁBTL 3.2.1. Bt-2404/1. 73. Javaslat, 1983. június 23.

beszélés során vetette fel először ennek lehetőségét.¹⁵⁹ Ekkor már Bruno Kreisky kancellár vezette a semleges Ausztriát, aki Ausztria Szocialista Pártja (SPÖ) színeiben a békés egymás mellett élés elvét hirdetve fordult a keleti blokk országai felé. Ennek köszönhetően felélénkültek Magyarország történelmi gyökerekkel rendelkező külkereskedelmi kapcsolatai is a szomszédos országgal.

A NÜSZ számára mindenképpen kedvező volt Kreisky hatalomra jutása, olyan társutas körök felé nyitott így az osztrák nagypolitika, amelyeknek érvényesülése segítette a NÜSZ gazdasági háttérét is. Példaként lehet említeni Josef von Ferenczyt, aki pénzügyi kapcsolatban állt a NÜSZ vállalataival is. A Duna Klubbal kapcsolatban is fellelhető olyan dokumentum, amelyből arra lehet következtetni, hogy Kreisky, ha áttételesen is, de segítette a NÜSZ terjeszkedését Ausztriában. Sebestyén György¹⁶⁰ emigráns magyar író – Oláh János, a NÜSZ-iskola igazgatója szerint – Kreisky személyes barátja volt; a kancellár a Sebestyén által szerkesztett folyóiratban is publikált. A bécsi újságíró még 1974 októberében felkereste Bokor Lászlót, a bécsi Magyar Sajtóiroda akkori vezetőjét, a hírszerzés „Zsolt” fedőnevű titkos kapcsolatát,¹⁶¹ hogy felajánlja lapját, az 1973-ban alapított *Pannóniát* – a Duna Klub újjászervezése esetén – a klub lapjának.¹⁶² Nem pusztán az anyaországgal való kapcsolat elmélyítése volt Sebestyén szándéka, ugyanis azt is hozzátette, könnyen el lehet érni, hogy a megalakuló klub a NÜSZ-hoz

159 MÜOSZ Levéltár. Beszámoló az Osztrák Újságírók Szakszervezetével folytatott tárgyalásról, 1975. július 10.

160 Sebestyén György (1930–1990) író, szerkesztő, műfordító. A kommunista elkötelezettségű újságíró 1952-től a *Magyar Nemzet* kulturális rovatának vezetője volt. A forradalom után emigrált, Bécsben telepedett le, és egyre inkább német nyelven írt. 1973-tól szerkesztette a *Pannónia* című lapot. Az osztrák PEN Club vezető tisztségviselője, 1988-tól elnöke volt.

161 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. 73. Összefoglaló jelentés, 1975. június 2.

162 MÜOSZ Levéltár. Oláh János feljegyzése Király András főtítkárra részére, 1974. október 12.

tartozzon, azzal együttműködő és annak irányvonalát követő szervezet legyen.¹⁶³

Sebestyén György kapcsolata a magyarországi hivatalos szervekkel korábban kezdődött, ugyanis 1959-től a bécsi *Magyar Híradó* című hetilapot szerkesztette, és a magyar állambiztonság igyekezett személyén keresztül befolyást gyakorolni a lapra. Sebestyén maga ajánlkozott arra, hogy – ellenszolgáltatás fejében – az újságban a Magyar Népköztársaság érdekeinek megfelelő írásokat fog megjelentetni.¹⁶⁴ A pénzt azon a módon juttatta el a hírszerzés a hetilapnak, ahogy nem sokkal korábban a *Látóhatár* szerkesztőit is segítették.¹⁶⁵ a világ különböző pontjairól magyar emigránsok nevében küldtek kisebb összegeket a szerkesztőség számára egyszerű postai borítékokban.¹⁶⁶ Az együttműködés mégsem volt felhőtlen, hiszen a *Magyar Híradó*ban megjelent cikkek nem találtak minden esetben a magyar kormány elvárásaival, így 1962 után a kapcsolat megszakadt. 1974-ben jelentkezett újra Sebestyén az állambiztonságnál, ezúttal azonban már sokkal céltudatosabban: a Nemzetközi Újságíró Szervezet érdekeinek képviselőjeként. Ügyével a BM III/I-7. Osztálya foglalkozott, amely az NSZK és Ausztria területén élő emigráns magyar csoportok bomlasztását végezte. A hírszerzés nevében egy fiatal operatív tiszt, Dalmady György¹⁶⁷ tartotta a kapcsolatot. Sebestyén ajánlatát a belügyi

163 Uo.

164 Szőnyi Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990*. 2. Budapest, Noran Könyvesház, 2012. 320–321.

165 Borvendég Zsuzsanna: *Célszemély a Látóhatáron. Vámos Imre beszervezésének története. Betekintő* 2013/3. http://betekinto.hu/2013_3_borvendeg (Utolsó letöltés: 2014. november 10.)

166 ÁBTL 3.2.4. K-173/2. Fényképmelléletek.

167 Dalmady György (1948–2016) 1969-ben technikumi érettségit szerzett, majd katonai szolgálata után felvételt kért a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségére. Kétéves képzés után 1974-ben a III/I-7. Osztály operatív munkatársa lett. Működési területe az NSZK-ban élő jobboldali emigráns közösség megfigyelése volt. Az általa tartott ügynökeivel kö-

hírszerzés fontolóra vette, hiszen elsődleges feladatuk a nyugati magyar emigrációba való beépülés, befolyásolás és bomlasztás volt, ennek pedig legegyszerűbb módja, ha emigráns lapok kiadóit és szerkesztőit vásárolják meg. A *Pannóniával* foglalkozó dokumentumok arra utalnak, hogy Sebestyén számára nem a magyar állambiztonság szerepelt első helyen a lehetséges partnerek keresésekor. Bokor László sajtóattasé szerint befolyásosabb támogatókkal próbálkozott korábban, amelyben maga Bokor is segítségére volt, valamint támogatta elképzelését a MÚOSZ Nemzetközi Osztálya nevében Oláh János, a NÚSZ-iskola igazgatója.¹⁶⁸ Bokor szerint magas rangú osztrák politikusok – maga a külügyminiszter és az oktatásügyi miniszter – is közbenjártak Sebestyén érdekében a bécsi csehszlovák nagykövetnél. A próbálkozás azonban eredménytelen maradt, a NÚSZ vezetése nem volt hajlandó Prágában tárgyalásokba bocsátkozni Sebestyénnel. Ez annál is érdekesebb, mert a magyarországi NÚSZ-vállalatokkal Sebestyén már kapcsolatban volt, közös filmet is készítettek – erről még később lesz szó. A NÚSZ elutasító viselkedésére nem találtam megnyugtató magyarázatot, lehet, hogy pusztán azért nem bíztak meg Sebestyénben, mert – az MNVK–2. szóhasználatával élve – kétkulacsosnak tartották.¹⁶⁹ Az elutasítást követően a *Pannónia* szerkesztője az

zösen gazdasági visszaéléseket követett el, amelynek következtében 1989 tavaszán felfüggesztették, és eljárást indítottak ellene. 1990-ben öt és fél év fogházbüntetést szabtak ki rá: többrendbeli vesztegetés; folytatólagosan elkövetett, súlyos hátrányt okozó államtitoksértés; folytatólagosan, különösen nagy értékre, üzletszerűen és bünszövetségben elkövetett devizagazdálkodás megsértése; huszonhat rendbeli hivatali visszaélés; orgazdaság és sikkasztás bűncselekmények miatt. ÁBTL 2.8.2.1 731. Dalmady György személyi gyűjtője. A visszaélésekről részletesen lásd: Borvendég: Hírszerzés'89, avagy félbemaradt (?) akciók a rendszerváltoztatás küszöbén; Ebben a kötetben a Csempészügynökség című publicisztika szól a Dalmady köré szerveződött hálózatról.

168 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. 75. „Zsolt” fedőnevű ügynök összefoglaló jelentése, 1975. június 2.

169 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. 56. Jelentés, 1975. április 26.

állambiztonság felé fordult, azonban felhasználását a szovjet tanácsadók nem javasolták, így a lap megvásárlása elmaradt.¹⁷⁰

A Duna Klub felélesztése más vonalon azonban napirenden volt. 1975-ben Nenning szorgalmazta, hogy bajor tagokkal szélesítsék a résztvevők palettáját. A NÚSZ számára örömdetes volt a kezdeményezés, messzemenően támogatta a szervezést: „Érdekelve vagyunk az úgynevezett Dunamenti Klub tevékenységének felújításában, természetesen új jelleggel, »megtöltéssel«, amely tartalmazna konkrét szakmai, politikai akciókat, amelyeket a klub értekezletei részére a tematikai tervekben kéne rögzíteni.”¹⁷¹

Végül 1976 folyamán szervezték meg az Újságírók I. Nemzetközi Duna-konferenciáját, amelyen határoztak a szervezet munkabizottságának felállításáról. A munkabizottság üléseinek a MÚOSZ lett a házigazdája. 1977. április 21–23. között ülésezett először a bizottság Budapesten, amelynek tagjai között a Szovjetunió is képviseltette magát, bár az ország földrajzi elhelyezkedése mindezt nem indokolta. A szovjet küldött programjában szerepelt a budapesti Interpress Vállalat meglátogatása is, azé az Interpressé, amely a NÚSZ gazdasági vállalkozása volt.¹⁷²

FIJET

A FIJET (Idegenforgalmi Írók és Újságírók Nemzetközi Szövetsége) 1954-ben jött létre Párizsban, elsősorban francia és belga alapító tagokkal, de Olaszország és Görögország is kép-

170 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. 212. K. Orlov feljegyzése, 1975. július 25.

171 MÚOSZ Levéltár. Jiří Kubka levele Király András, a MÚOSZ főtítkára részére, 1977. április 20.

172 MÚOSZ Levéltár. Duna-konferencia Összekötő Bizottság programja, 1977. április 21–23.

viseltette magát a megszülető szervezetben.¹⁷³ Egyik alapítója és első elnöke Georges Dopagne belga újságíró volt. A FIJET első pillanattól kezdve szoros kapcsolatokat ápolt a NÚSZ-szal. A szocialista országok közül elsőnek Csehszlovákia lett tagja a szervezetnek, és minden bizonnyal a NÚSZ támogatta az idegenforgalmi újságírók szövetségének létrehozását. Mindenestre elgondolkodtató, hogy 1957-ben, alig néhány hónappal a MÚOSZ megalkotása után, Siklósi Norbert kormánybiztossága idején a Magyar Újságírók Országos Szövetségén belül a FIJET kezdeményezésére létrehozták az Idegenforgalmi Szakosztályt.¹⁷⁴ Ki utazhatott akkoriban Magyarországról külföldre? Még a belföldi turizmus is gyerekcipőben járt, nyugati országokba pedig reménytelen volt eljutnia egy átlag állampolgárnak, de még a vasfüggönyön innen sem volt egyszerű a mozgás. A sajtó elnémitása és az újságírók felülvizsgálata idején vajon miért az Idegenforgalmi Szakosztály létrehozásával foglalkozott a MÚOSZ? László Gyula cikkéből kiderül, hogy a hazai újságírók delegációja többször is részt vett Prágában turisztikai konferenciákon, amelyeket a FIJET szervezett, és az Idegenforgalmi Szakosztály létrehozása után már Magyarország is jogot formálhatott arra, hogy a nemzetközi szövetség teljes jogú tagja lehessen, másodikként a keleti blokkból. A szakosztály vezetőjének Vécsey Györgyöt választották, és az eleinte néhány fős csoport a hatvanas évek közepére a MÚOSZ legaktívabb szakosztályainak egyikévé vált, 200 fős taglétszámmal.¹⁷⁵ Ilyen előzmények után tartották meg a FIJET első magyarországi kongresszusát 1967-ben Balatonszéplakon, a frissen elkészült NÚSZ-üdülőben, ahol Vécseyt megválasztották a szervezet elnökének.

173 A FIJET hatvanadik születésnapját 2014 szeptemberében éppen Budapesten ünnepelte egy többnapos kongresszus keretében.

174 László Gyula: *50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály*. 2007. április 12. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53> (Utolsó letöltés: 2014. szeptember 12.)

175 Uo.

1969. április 19–20. között a MÚOSZ épületében tartották a FIJET vezetőségi ülését, ahol jelentős döntések születtek a két szervezet közötti együttműködést érintően.¹⁷⁶ Siklósi és Dopagne megállapodott abban, hogy létrehozzák a nemzetközi szervezet könyvtárát Nemzetközi Dokumentációs Központ néven Brüsszelben, amelynek rendezésével Miklódy Zoltánt bízták meg, aki később a szervezet főtitkári posztját is ellátta egy darabig, valamint megállapodtak a szervezet magazinjának, a *Vue Touristique* című lapnak a kiadásáról, amely mind a mai napig a FIJET kiadványaként kerül az utazók kezébe. Az újság jelentős szerepet kap még történetünkben, ugyanis 1971-ben Magyarországon jegyezték be a belga tulajdonú lap kiadóját, *Vue Touristique* Idegenforgalmi és Propaganda Kiadvállalat néven, igazgatójává pedig Siklósi Norbertet nevezték ki.¹⁷⁷ A közkeletű névén csak IPV-ként ismert vállalat Práczki István, egykori katonai hírszerző tiszt visszaemlékezése szerint óriási fizetéseket osztott már a hetvenes években is az ott dolgozó, magas beosztású káderek rokonainak,¹⁷⁸ miközben szorosan együttműködött a budapesti NÚSZ-vállalattal, az Interpress-szel. Mindkét cég külföldi tulajdonban volt, területen kívüliséget élvezett, amelynek következtében jelentős adó- és vámkedvezményeket kapott a magyar államtól. Az IPV rengeteg közkedvelt újságot adott ki a nyolcvanas években,¹⁷⁹ valamint fontos szerepet ját-

176 ÁBTLL 3.1.2. M-30079. 49. FIJET Bureau, 1969. április 29.

177 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Képviselési lap, a Cégbírószág 707/1971 sz. bejegyzése, 1971. november 30.

178 Práczki István: *Kémjátszmák. Egy magyar hírszerző emlékiratai*. Budapest, Kárpátia Stúdió, 2014. 296.

179 A *Vue Touristique* mellett az IPV több nemzetközi szervezet lapját is megjelentette. Ilyen például a Nemzetközi Sportújságírók lapja, az *International Sport*, ezen kívül különböző Nyugat-Európában terjesztett sportmagazinok, mint az *International Basketball*, a *World Gymnastics* vagy a *Swimming and Water Polo*. Magyarországon ők jelentették meg többek között az *Orvosi Magazint*, a *Turizmust*, a *Szabó Családot*, a *Piacszolgálatot*, a *Sünit*, az *Autóséletet*, a vadászok számára kiadott *Nimród*ot, a *Magyar Konyhát*, az *OIH* és az *OIT* különböző kiadványait: az *Utazási Magazint* és

szott a magyarországi turizmus fejlesztésében, az első magyar borlovagrend és a Hungaroring megszületésében is.

A Nemzetközi Dokumentációs Központ 1971. május 7-én tartotta meg alakuló ülését. Feladata az volt, hogy tudományos és kutató tevékenységet végezzen a nemzetközi idegenforgalom területén, gyűjtenie és őriznie kellett minden olyan dokumentumot, kiadványt, statisztikát stb., amely az idegenforgalommal kapcsolatban különböző országokban megjelent. Az alakuló ülésen megválasztották a központ ügyvezető tanácsát is, amelynek elnöke Siklósi Norbert lett.¹⁸⁰

A FIJET működésének első két évtizedében kevésbé felelt meg a NÚSZ által támasztott politikai elvárásoknak, vagyis annak, hogy tagjain keresztül befolyást gyakorolhassanak a nyugati országok közvéleményére a tömegtájékoztatáson keresztül. A hetvenes évek közepén nagyjából harminc, főleg európai ország turisztikai újságíróinak szervezetét tömörítette magába a szövetség, amelyek – a kelet-európai tagok nagy bánatára – tartották magukat az alapszabályban kikötött politikamentességhez.¹⁸¹ Az alapításkor megfogalmazott fő célkitűzés ugyanis az volt, hogy „a turisztikai újságírók járuljanak hozzá a béke, a népek közötti általános együttműködés, a kölcsönös megbeszülés és megértés szellemének létrehozásához”. Annak ellenére, hogy a NÚSZ segítette elő a szervezet létrehozását, amíg a nyugati országok bírtak túlsúllyal a tagság körében, nehéz volt a szövetséget politikai állásfoglalásra bírni. 1974-ben azonban Lisszabonban tartották meg a FIJET soros kongresszusát, ahol már a szocialista országok súlyának következtében nyíltan dek-

az *Idegenforgalom* című lapokat. Később látni fogjuk, hogy a Magyarok Világszövetségének lapja, a *Magyar Hírek* is fontos szerepet játszott a vállalat életében.

180 MÚOSZ Levéltár. Kapalyag Imre összeállítása a Georges Dopagne Nemzetközi Dokumentációs Központ első tudományos szimpóziumáról, 1975. június 18.

181 MÚOSZ Levéltár. A FIJET jelenlegi helyzete, d. n.

laráltak politikai véleményt, méghozzá – a bolsevik fogalomhasználat értelmében – haladó szellemben. A helsinki ajánlások csak fokozták a turisztikai újságírók munkájának politika felé mozdulását, hiszen az idegenforgalom fellendülése a „világbéke” zálogává vált, legalábbis a magyar szakosztály véleménye szerint. A FIJET magyar tagozata a legaktívabb szekció volt a nemzetközi szövetségben belül, és az IPV gyakorlatilag a FIJET legtöbb rendezvényének szervezője és lebonyolítója volt. Vécsey György 1973-ig látta el a szövetség vezetését, elnökségének hat éve a FIJET felfutásának és politika felé fordulásának időszaka volt. Távozása után Vécsey a *Vue Touristique* főszerkesztője lett,¹⁸² s így a FIJET arculatának meghatározásában továbbra is fontos szerepet játszhatott. 1977-ben Varsóban gyűltek össze a FIJET szocialista tagországainak képviselői abból a célból, hogy stratégiát dolgozzanak ki a NÚSZ érdekeinek erősebb érvényesítésére a FIJET-n belül. Vécsey leszögezte: „Lehetetlen a nagy polgári többséget lecsatlakoztatni a baloldalra, amellet nem is hasznos, mert ha sikerülne, sokan elhagynák a FIJET-t, megszűnne azon belül ismert munkánk, illetve annak lehetősége, nem lenne tere a szocialista propagandának.”¹⁸³ Ebben a kérdésben feltehetően végül a magyar szekciónak a véleménye lett a meghatározó, szemben a szovjetekével, akik a FIJET végrehajtó bizottságának moszkvai látogatása során így fogalmaztak: „Az élet előbb-utóbb önöket is rákényszeríti arra, hogy belépjenek a NÚSZ-ba, mi türelmesek vagyunk, megvárjuk.”¹⁸⁴ A belépés nem történt meg, így a turisztikai újságírás felhasználásával és a magyar újságírók aktív közreműködésével tovább folytatódhatta a szocialista propaganda terjesztése a nyugati országokban.

A MÚOSZ Idegenforgalmi Szakosztálya a hetvenes évek

182 Uo.

183 MÚOSZ Levéltár. Vécsey György összefoglalója a varsói ülésről, 1977. április 2.

184 MÚOSZ Levéltár. Feljegyzés a FIJET VB moszkvai üléséről, 1977. február 4.

elején még egy fontos nemzetközi szervezethez csatlakozott, amelyről az állambiztonság tudni vélte, hogy a NÚSZ keretén belül működik.¹⁸⁵ Ez volt a Gasztronómiai, Borászati és Turisztikai Újságírók Nemzetközi Szövetsége, a FIPREGA (Fédération Internationale de la Presse Gastronomique). A FIPREGA 1972 augusztusában ülésezett Budapesten, ahol a MÚOSZ turisztikai szakosztálya teljes jogú tagja lett a nemzetközi szervezetnek, ezzel a szakosztály gyakorlatilag megduplázta létszámát; a gasztronómiai részleg élére Gyapay Dénes került.¹⁸⁶ Az esemény fő szervezői a vendéglátó MÚOSZ mellett, a Vue Touristique és az Országos Idegenforgalmi Tanács volt.¹⁸⁷ Ugyancsak hasonló befolyásoló szerepet szántak a Filmkritikusok Nemzetközi Szövetségével (FIPRESCI), a Nemzetközi Sportújságíró Szövetséggel (AIPS) és az autós újságírókkal kialakított kapcsolatoknak is. Az IPV e két utóbbi szövetséghez fűződő együttműködést igyekezett elmélyíteni filmek, kiállítások, versenyek rendezésével, különböző kiadványok megjelentetésével.

Capri szelleme

1950 után az újságírás nemzetközi színterén is kialakult a kétpólusú világ. A demokratikus nyugati államok kilépése a Nemzetközi Újságíró Szervezetből hosszú időre ellehetetlenítette a Kelet–Nyugat közötti együttműködést, és mint láthatuk, ennek az elzárkózásnak a fellazítására jött létre – szovjet támogatással – több újságíró-internacionálé is. A NÚSZ és az 1952-ben újjáalakult IFJ közötti együttműködés azonban sokáig lehetetlennek látszott. A hetvenes évekig a brüsszeli székhelyű IFJ minden egyes kongresszusán üdvözlő levelet kapott a

NÚSZ-tól, amelyben a népek közötti béke és barátság jegyében felkérték őket az együttműködésre.¹⁸⁸ Az IFJ nem válaszolt a levelekre, sőt hozott egy határozatot, amelynek értelmében keleti szervezetekkel a tagok csak az IFJ engedélyével létesíthettek kapcsolatot, azonban az ilyen engedélyeket jellemzően nem adták meg, ezért volt nehézkes például Günther Nenninggel együttműködésre lépnie a MÚOSZ-nak. Önállóan nem sikerült a NÚSZ-nak párbeszédet kezdeményeznie a nyugati riválissal, tehát közvetítőt kerestek. Az Olasz Újságírók Szövetsége¹⁸⁹ lett a híd Kelet és Nyugat között. Az olasz szövetség tökéletes összekötőnek bizonyult, mivel nem volt tagja egyik szervezetnek sem, ráadásul politikai hovatartozástól függetlenül magába tömörítette az ország összes publicistáját, vagyis a keresztény-konzervatív jobboldaltól a baloldal kommunista ágáig minden irányzat képviseltette magát – a szélsőjobb kivételével. A MÚOSZ-ra hárult a feladat, hogy szoros kapcsolatot alakítson ki az olaszokkal, ezáltal munkálkodjon a két nemzetközi szövetség közelítésén.¹⁹⁰ Az első puhatolozások után 1966-ban Balatonszéplakon rendezték meg az első európai találkozót, amellyel a MÚOSZ elindította azt a folyamatot, amelynek elsődleges célja az volt, hogy összehozzák Európa két nagy újságíró-szövetségét. Ezzel a MÚOSZ átadta az olasz kollégáknak a szervezés további feladatát, ám a háttérből végig kulcsfeladatot láttak el a találkozók lebonyolításában. 1967-ben Lignanóban, az első nemzetközi kongresszuson a szocialista országok nagyobb számban képviseltették magukat, ráadásul az IFJ – szemben a NÚSZ-szal – nem jelent meg.¹⁹¹ Összességében a kongresszus mégis sikeresnek volt mondható, hiszen

188 MÚOSZ Levéltár. Günther Nenning: *Két internacionáléból egy?* Kézirat.

189 Federazione Nazionale Stampa Italiana (FNSI).

190 MÚOSZ Levéltár. Jelentés a Capri szigetén tartott második Európai Újságíró Találkozóról. d. n.

191 Uo.

185 ÁBTL 3.1.2. M-35905. 73. Jelentés, 1972. augusztus 1.

186 László Gyula: i.m.

187 ÁBTL 3.1.2. M-35905. 74. Feljegyzés, 1972. július 19.

elindított egy olyan folyamatot, amely, megelőzve a helsinki záróokmányt, kimondta az újságírók elkötelezettségét a béke, a biztonság és az együttműködés mellett. Bár a csehszlovák intervenció és az azt követő – újságírókat ért – retorziók megakasztották a közeledést, a folyamat nem állt le. A MÚOSZ tökéletesen látta el feladatát, aktív szerepvállalásának köszönhetően a szocialista blokk egyre nagyobb befolyást gyakorolt az olasz szövetségre, és az általuk támogatott nemzetközi együttműködésre. 1972 júliusában tartották meg a második lignanói találkozót, ahol Siklósi Norbert sikeresen képviselte a NÚSZ érdekeit. Annak ellenére, hogy az olaszok kifogásolták a csehszlovák újságírók ellen zajló pereket, Siklósi ügyesen hárította el a vádakát, diplomatikusan felvezetve, hogy ez csehszlovák belügy, és a Csehszlovák Újságíró Szövetség kompetenciájába tartozik a probléma kezelése,¹⁹² pedig mint tudjuk, neki tanácsadóként személyesen is nagy szerepe volt a prágai kollégák ellen indított retorziók végrehajtásában. A hárítás oly jól sikerült, hogy az olasz szövetség elfogadta a NÚSZ meghívását, és 1972 szeptemberében hivatalos látogatást tettek Prágában. Az együttműködés a célegyenesbe ért. 1973-ban Capri szigetén – olasz szervezéssel, de jelentős magyar segítséggel – megrendezték az európai újságírók találkozóját, amelynek egyértelmű célja az volt, hogy a NÚSZ végre felvegye a kapcsolatot az IFJ-vel. Az Olasz Újságíró Szövetséggel ápolt több évtizedes kitüntetett barátság eredményeként megszületett – Helsinki szellemének mintájára – „Capri szelleme”.

A kétévente összehívott rendezvényen egyre kiegyensúlyozottabb arányú volt a két világrend országainak részvétele, mígnem 1977-ben, a harmadik capri találkozón megjelent mindkét nagy nemzetközi szervezet elnöke és főtitkára is, ezzel hivatalosan is a legmagasabb szintre lépett a NÚSZ és

192 MÚOSZ Levéltár. Siklósi Norbert jelentése az európai újságírók II. lignanói találkozójáról. d. n.

az IFJ közötti kapcsolat. Ráadásul minden évben informális találkozást szervezett a NÚSZ Franciaországban, ahol elsősorban a capri találkozók nyugati képviselői jelentek meg azzal a céllal, hogy egyeztessenek a következő konferencia témáiról. A NÚSZ tehát a hetvenes évek második felére magyar segítséggel elérte, hogy bekapcsolódjon a nyugati demokráciák szervezeteinek munkájába.

CÉL: A HARMADIK VILÁG

Magyar hírszerzők a fekete kontinensen

A szovjet blokk tagországainak titkosszolgálati együttműködésére nyilvánvaló példa Magyarországnak a harmadik világban, elsősorban az afrikai kontinensen megnyilvánuló hírszerző tevékenysége, hiszen közvetlen gazdasági és politikai érdekek nem motiválhatták hazánkat, hogy megjelenjen a térségben. Főleg ideológiai támogatást nyújtottunk az ottani baloldal felé hajló értelmiségnek, de pénzzel is hozzájárultunk a különböző felszabadítási harcokhoz. Az Afrikában végrehajtott titkosszolgálati és más kormányzati akciók történetének feltárása nem ennek a tanulmánynak a témája, azonban egy rövid áttekintés erejéig mégis érdemes felvillantani azon összefüggéseit, amelyek a NÚSZ magyarországi tevékenységének kutatása közben felszínre kerültek. Látszólag a NÚSZ-szal kapcsolatban nem álló kormányzati szervek tevékenységéről lesz szó a következő néhány oldalon, de az iratok többségét a Press rezidentúra keletkeztette, ráadásul a személyes kapcsolatrendszerek is arra engednek következtetni, hogy a különböző szervek feladatainak koordinálásában a NÚSZ is részt vett.

1966-ban a Pénzügyminisztérium készített egy jelentést arról, milyen formában vesszük ki a részünket a fejlődő világnak nyújtott segítségból.¹⁹³ A Magyar Nemzeti Bank által nyújtott hitelek kamata – szemben a kereskedelmi hiteleknél szokásos 6% helyett – mindössze 2,5%-ot tett ki. Az alacsony kamatláb alkalmazása már önmagában is jelentős könnyítés, de ezen kívül a törlesztés tekintetében is kaptak az érintett államok kedvezményeket. Jelesül például azt, hogy nem is kellett devizában visszafizetniük a részükre átengedett pénzt, hanem lehetőséget biztosítottunk arra, hogy saját árucikkeik szállításával rendezék tartozásaikat. Ha véletlenül mégis konvertibilis valutában érkezett egy törlesztőrészlet, a magyar állam ezt arra fordította, hogy az adós országból érkező áruk importját finanszírozza vele. És mindennek tetejébe a fejlődő országokba szállított különböző berendezések alkatrészeinek többségét nyugati országokból szereztük be tetemes összegekért.

A pénzügyi segítségnyújtás azonban Magyarország vonatkozásában elenyésző lehetett ahhoz képest, amit a brezsnyevi politika juttatott a harmadik világba. Mi sokkal inkább a politikai befolyásolás más módozataival működtünk közre a szovjetek által meghatározott közös külpolitikai irányvonal megvalósításában. A Belügyminisztérium III/I-11. Osztálya a harmadik országos és hazai bázison folyó hírszerzés koordinálásának feladatát látta el, a Press rezidentúra is ehhez az osztályhoz tartozott egy ideig. Az osztály alapvetően kis létszámmal működhetett, ráadásul lehetetlenség lett volna minden egyes országba belügyi rezidentúrát telepíteni, így a hírszerzés kénytelen volt más minisztériumokat, illetve szervezeteket felhasználni munkája során. Az egyik legfontosabb szerv a Külügyminisztérium volt, amelynek 1974-ben hat afrikai országban működött képviselete, ezek még tizenkét más országba is akkreditálva vol-

¹⁹³ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Felkészülés a Világkereskedelmi konferencia 2. ülészakára, 1966. június 24.

tak.¹⁹⁴ Ez a szám a diplomáciai kapcsolatok ápolásához is kevés volt, lehetetlen lett volna hírszerző feladatokban számítani a külképviseletekre. A KüM illetékes hazai bázisát azonban potenciális titkos munkatársaknak tekintették. A VIII. területi osztály foglalkozott az afrikai országokkal, amelynek munkatársai segítették a különböző hazai szervezeteket, vállalatokat, illetve az állami szerveket afrikai munkájukban.

A Külkereskedelmi Minisztériumon (KKM) belül nem volt önálló afrikai részleg, sőt Budapesten egyetlen fekete-afrikai országnak sem volt kereskedelmi kirendeltsége, így a térségben a KKM nem tudott közvetlen hírszerzési csatornát biztosítani.¹⁹⁵

Hírszerzés szempontjából a legjelentősebb behatolási lehetőséget az afrikai országokba a Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda (TESCO) jelentette. Közvetlen felügyeletét a Külkereskedelmi Minisztérium látta el, 1967-ben Szalai Béla miniszterhelyettest bízták meg ezzel a feladattal.¹⁹⁶ A TESCO története önálló kutatás témája kell, hogy legyen, hiszen nemcsak a fejlődő országokkal, de a tőkés Nyugattal is kiterjedt kapcsolatokat ápol, és mivel ez a vállalat intézte a nemzetközi munkaközvetítést, a belügy és a katonai hírszerzés biztos fedéssel tudott a TESCO-n keresztül ügynököket telepíteni külföldre. Pontos adatok a kiküldetések számának nagyságáról nem állnak rendelkezésemre, de azt tudom, hogy 1967-ben csak a harmadik világba küldött szakemberek által ott eltöltött napok száma 68 800 volt.¹⁹⁷ 1973 szeptemberében Fekete-Afrikában 92 magyar szakember dolgozott, a legtöbb közülük Nigériában,

¹⁹⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 153. Jelentés a fekete-afrikai országok irányába folytatott hírszerző munka hazai bázisáról, 1974. április 19.

¹⁹⁵ Uo. 157.

¹⁹⁶ MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A Tárcaközi Műszaki Segítségnyújtási Bizottság 1967. december 11-én megtartott 11. ülésének jegyzőkönyve.

¹⁹⁷ MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A TESCO Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda jelentése a fejlődő országokba kiküldött szakértőkről és a hazánkban fogadott ösztöndíjasokról, 1967. november 30.

de Tanzánia, Ghána, Etiópia, Uganda, Zambia, Niger, Szenegál és Guinea is fogadott magyar munkásokat.¹⁹⁸ Ez a szám csak a polgári alkalmazottakat takarja, a különböző titkosszolgálatok által telepített ügynökökről nem rendelkezem adatokkal, az eddig elemzett statisztikák ugyanis csak a kiküldetések költségeit foglalják magukba, amelyben a fedett állomány ellátása nem szerepel. Pontos adatokkal tehát nem rendelkezem a hírszerzés által a térségbe telepített ügynökökről, de a TESCO-nál dolgozó hivatalos állományú állambiztonsági tisztek közül két embert kiemelek név szerint, akik a NÜSZ magyarországi tevékenysége szempontjából is fontos szerepet játszottak.

Derzsi Sándor a III/I-11. Osztály egyik alosztályvezetője volt, szigorúan titkos állományban.¹⁹⁹ Fedőmunkahelyül 1971-től a TESCO szolgált, ahol a Fogadási és Kiküldetési Főosztály vezetőjeként és kereskedelmi igazgatóként dolgozott. Elsődleges feladata az volt, hogy megszervezze az állambiztonság ügynökeinek és ügynökjelöltjeinek hazai bázison való tanulmányozását, vagyis biztosítsa azt, hogy a harmadik világban kiszemelt tényleges vagy potenciális ügynököket megfelelő legendával Magyarországra utaztassa.²⁰⁰ A tippszemélyek és a már beszervezett ügynökök idelátogatásának megszervezése a fejlődő országokból azonban nem elsősorban a TESCO profiljába tartozott, hiszen rajtuk keresztül inkább a magyarok kerültek ki az érintett országba és nem fordítva. A hazánkba érkező színes bőrű fiatalok leginkább tanulási szándékkal érkeztek, vagyis a különböző felsőoktatási intézmények és különösen a NÜSZ által fenntartott újságíró-iskola fogadta őket. Ez utóbbi intézmény állambiztonsági szempontból a Press rezidentú-

rához tartozott, azonban az iskolával kapcsolatos tippkutató dokumentumokon szinte kivétel nélkül megtalálható a kézzel írott széljegyzet, hogy „lássá Derzsi elvtárs!”. Vagyis az iskolával tényleges kapcsolatban nem álló operatív tiszttel, aki beosztásánál fogva a fejlődő országokkal foglalkozott, bevonták az iskola fedésével lebonyolított tippkutatásba. Ugyanez a tiszt a hetvenes évek elejétől egészen nyugdíjazásáig, 1983 őszéig a TESCO vezető tisztségviselője, 1981. szeptember 3-tól a libériai vállalati képviselő vezetője volt.²⁰¹

Szintén fontos összekötő szerepet töltött be Mátraházi Elemér, aki 1950-ben került az ÁVH-hoz.²⁰² Különböző nyílt állományú beosztások után, 1965-től dolgozott fedésben a TESCO-nál.²⁰³ Itt osztályvezető-helyettesként kezdett a Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályán, majd osztályvezető, míg végül 1969-ben főosztályvezető lett.²⁰⁴ A TESCO-nál betöltött főosztályvezetői beosztását kihasználva – mint ezt majd később látni fogjuk – nagy segítséget nyújtott az Interpress Vállalat gazdasági ügyeiben.

A felsorolt lehetőségeken kívül volt néhány állami, többnyire kulturális és közgazdasági intézet, amelyeknek szintén akadtak fekete-afrikai kapcsolatai. Ilyen volt a Kulturális Kapcsolatok Intézete, a Világgazdasági Intézet, a Konjunktúra- és Piackutató Intézet, valamint a Hazafias Népfront Szolidaritási Bizottsága. Mindegyik alkalmas volt arra, hogy hírszerzési csatornáként használja a belügy, de a témánk szempontjából a kulturális kapcsolatokat tekinthetjük kiemelten fontosnak. Legfőképpen azért, mert – mint láthattuk – az alkalmas ügynökjelöltek kiválasztása a helyi kapcsolatok hiányában meglehetősen nehézkes

198 Uo. 159. Elsősorban műszaki, mezőgazdasági és egészségügyi szakemberekről volt szó.

199 ÁBTL 2.8.2.1. 430. 50. Derzsi Sándor személyi anyaga. Javaslat, 1982. február nap nélkül.

200 ÁBTL 2.8.2.1. 430. 48. Derzsi Sándor minősítéséhez kiegészítő összefoglaló, 1979. október 31.

201 ÁBTL 2.8.2.1. 430. 50. Javaslat, 1982. február, nap nélkül.

202 ÁBTL 2.8.1. 7615. 9. Mátraházi Elemér személyi anyaga. Önéletrajz, 1960. május 2.

203 ÁBTL 2.8.1. 7615. 28. Minősítés, 1974. augusztus 17.

204 ÁBTL 2.8.1. 7615. 25. Minősítés, 1969. október 20.

volt. Más megközelítést kellett hát keresni: ha a hírszerzők nem mehettek oda, az ügynökjelölteket kellett idehozni. Erre pedig a legegyszerűbb megoldásnak a fejlődő világbeli egyetemisták magyarországi képzése látszott.²⁰⁵ A Művelődésügyi Minisztérium ösztöndíjakkal csábította ide a célországok fiataljait, akik a Nemzetközi Előkészítő Intézetben²⁰⁶ kezdték meg tanulmányaikat. Itt elsősorban a magyar nyelvvel, a marxista ideológiával és a szocialista Magyarország hírszerzésének operatív tisztjeivel ismerkedhettek meg a hallgatók. Ujvári Gábor kutatásai alapján tudjuk, hogy a hetvenes évektől kezdve rohamosan emelkedett a külföldi államokkal kötött kétoldalú oktatási, kulturális és tudományos megállapodások száma. A nyolcvanas évek elejére 75 országgal volt ilyen szerződésünk, amelyből 43 ország a fejlődő világot képviselte.²⁰⁷ 1968-ban csak az ösztöndíjasok fogadására 16,7 millió forintot irányoztak elő Magyarországon.²⁰⁸

205 A hazai képzés fontosságát etnológiai megfigyelésekkel is alátámasztották: „Ugyanis a négerek évszázados elnyomásuk, elmaradottságuk és egyéb tényezők hatására olyan alaptulajdonságokkal vannak felruházva (korruptióra való hajlam, lustaság, pontatlanság, törzsi ellentétek mély gyökerei, alapvető szemléleti kérdésekben való eltérés a fehér embertől stb.), amelyek nem teszik alkalmassá az ügynökökkel szemben támasztott követelmények ellátására. Ezeket a magatartásbeli tényezőket ellensúlyozná 5-6 éves szocialista országban való tartózkodás, az ügynök rendszeres nevelése, vezetése.” A korruptióra való hajlam azonban időnként kedvező tulajdonságként is meghatározható volt: „Azok a vezető pozícióban lévő négerek (KüM, KKM, HM), akik bennünket érdeklő kérdések birtokában vannak, nagyjából hajlandók arra, hogy pénz ellenszolgáltatásául a titkokat rendelkezésünkre bocsájtásuk.” ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 105. Jelentés, 1971. június 9.

206 A Nemzetközi Előkészítő Intézet a Magyarországon tanulni kívánó külföldi diákok magyar nyelvi tanítását szolgálta, illetve az Európán kívülről érkező tanulók esetében egyfajta szocializációs, kulturális továbbképzést is nyújtott. 1967-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem keretén belül működött, majd ezt követően önálló, kétéves képzést nyújtó, diplomát nem adó felsőoktatási intézményként végezte oktatói tevékenységét.

207 Ujvári Gábor: A magyar kulturális külpolitika a 20. században. *Debreceni Disputa* 2006/7–8. 4–10.

208 MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A fejlődő országoknak nyújtandó műsarkit-tudományos együttműködés 1968. évi előirányzata, 1967. november 30.

Az oktatás ürügye alatt folyó tippkutatás legfontosabb helyszíne – a Nemzetközi Előkészítő Intézet mellett – természetesen a NÚSZ felügyelete alatt működő Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ volt. Közvetlen irányítását a MÚOSZ és az ott működő kihelyezett hírszerzési rezidentúra, a Press végezte.

Kémek iskolája

A *Nemzetőr* egyik száma a hetvenes évek közepén arról írt cikket, hogy Budapesten egy olyan iskola működik, ahol kémeket képeznek a szovjet titkosszolgálat számára.²⁰⁹ A cikk írója nem járt messze a valóságtól. A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ alapításának egyértelmű célja az volt, hogy a NÚSZ szervezésében tippszemélyeket kutassanak fel a magyar és – minden bizonnyal – a szovjet hírszerzés számára.

Az iskola 1963 szeptemberében indult. Irányítását egy háromfős bizottság látta el, elnöke a MÚOSZ főtitkára, egyik tagja az intézmény igazgatója volt, a másik tagot pedig a NÚSZ delegálta. Az intézet igazgatóját a NÚSZ főtitkára nevezte ki.²¹⁰ A működés és az oktatás pénzügyi hátterét a NÚSZ biztosította, épülete a MÚOSZ tulajdonában volt, a munkatársakat a NÚSZ alkalmazta. Első igazgatója Oláh János – akinek neve már a Duna Klub tárgyalásakor előkerült –, a NÚSZ által delegált bizottsági tag pedig Pavel Jerofejev, a NÚSZ titkára volt. Jerofejev személyéről egyelőre kevés információt sikerült összegyűjteni, de az iskolával kapcsolatban meglevő jelentések és levelezések elejtett mondataiból kiderül, hogy Jerofejev gyakori utakat tett Moszkvába, és nemcsak az iskola, de a MÚOSZ székházában működő Press rezidentúra ügyeire is rálátása volt.

209 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 160. Jelentés, 1974. április 19.

210 MÚOSZ Levéltár. A Nemzetközi Újságíró Szervezet Budapesti Nemzetközi Újságíróképző Intézetének alapszabályzata, 1987. január 7.

Az első nemzetközi tanfolyam 1964 januárjától májusáig tartott. 1971 januárjáig összesen tíz, három és hat hónap közötti időtartamot felölelő képzést szervezett Budapesten a NÜSZ. A végzett hallgatókkal rendszeresen igyekeztek ápolni a kapcsolatot, például úgy, hogy körlevél formájában felkérték az egykori diákokat, a Magyar Sajtótudományi Társaság számára írjanak egy tájékoztatást jelenlegi munkahelyükről, beosztásukról, és küldjenek egy-két cikket az iskola évkönyvébe.²¹¹ Az adatok nyilván annak a felmérésére kellettek, ki helyezkedett el olyan beosztásban, ahol az állambiztonság fel tudja használni ügynöki feladatok elvégzésére. A tájékozódás után kiértékeltek a válaszokat, és elkészítették azon személyeknek a listáját, akiknek együttműködésére potenciálisan számíhattak, és érdemes is volt időt és pénzt áldozni a megközelítésükre.

Borbély Endre újságíró 1970. április elején egy ilyen kimutatásnak a birtokában indult egy hónapos afrikai körútjára, azzal a megbízatással, hogy felújítsa a NÜSZ régi kapcsolatait.²¹² Borbély „Perjési” fedőnéven jelentett a hírszerzésnek, de feladatait közvetlenül Prágából kapta, ahol a Nemzetközi Újságíró Szervezet központjában is betöltött valamilyen tisztséget.²¹³ Az út legfontosabb feladata az volt, hogy Nigériában előkészítse egy kihelyezett tanfolyam megrendezésének feltételeit, amelyet a Nigériai Újságírók Szövetsége kért a NÜSZ-től.²¹⁴ A Press rezidentúra – kihasználva a NÜSZ által finanszírozott utat – maga is megfogalmazta operatív érdekeit. Nigérián és Guineán kívül – amely célországokat a nem-

zetközi szervezet határozta meg – Tanzániát is úti célként jelölte meg a rezidentúra, ahol Borbélynak két vezető beosztásba került egykori diákkal kellett kapcsolatba lépnie, valamint feladatul kapta, hogy Tanzánia legnagyobb városában, Dar es-Salaamban tárgyaljon különböző afrikai felszabadítási szervezetek képviselőivel. Felvetették egy tanzániai kihelyezett tanfolyam megszervezésének a lehetőségét is. Az út költségeinek ezt a részét Siklósi ajánlata alapján a MÜOSZ fizette.²¹⁵ Tanzániával a hatvanas évek végére sikeres gazdasági kapcsolatokat épített ki a magyar állam, miután 1966-ban a TESCO-val aláírtak egy műszaki-tudományos együttműködési megállapodást, és már a következő évben magyar szakemberek segítségével létrehoztak egy szójababültetvényt az országban,²¹⁶ így érthető, hogy az ígéretesnek mutakozó együttműködést a hírszerzés tovább szeretne volna mélyíteni.

Az út eredményes volt. 1970 októberére egy négyhetes szeminárium megtartásában egyeztek meg Lagosban.²¹⁷ A helyi szervezést a Nigériai Újságíró Szövetség vállalta, a NÜSZ 1000 dollárt biztosított a különböző költségekre, a program összeállítása és minden egyéb teendő a budapesti iskolát terhelte. A NÜSZ hozzájárulása nem volt elegendő a szemináriummal kapcsolatos összes kiadásra, így a tanárok költségeit a küldő ország fizette. Négy tanár utazását tervezték, egy a Szovjetunióból, egy az NDK-ból és kettő Magyarországról érkezett. A két magyar résztvevő kiválasztásánál elsődleges szempont volt az is, hogy ne csak a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ tanárai közül kerüljenek ki, de alkalmasak legyenek arra is, hogy a Press rezidentúra, vagyis a hírszerzés operatív feladatait is el tudják látni. Ezen megfontolás alapján a Press Kalmár Györ-

211 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 37. A Nemzetközi Újságíró Oktatási Központ volt hallgatói, 1970. március 13.

212 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 61. Jelentés Borbély Endre afrikai körutazásáról, 1970. május 17.

213 Funkcióját nem ismerjük pontosan, csak annyit tudunk, hogy az említett körutazás után hazatért Prágából, és munkáját más vette át. ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 77. A KÜM Sajtófélosztályának átirata a nigériai újságíró-szemináriumról, 1971. április 22.

214 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 38. „Perjési” titkos megbízott afrikai utazása, 1970. március 16.

215 Uo. 48.

216 MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A Tárcaközi Műszaki Segítségnyújtási Bizottság 1967. december 11-én megtartott 11. ülésének jegyzőkönyve.

217 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 80. Újságíró szeminárium Nigériában, 1970. június 4.

gyöt,²¹⁸ a *Népszabadság* főmunkatársát és Bochkor Jenőt,²¹⁹ az MTI újságíróját javasolta a feladatra, mint „régí operatív kapcsolatok”.²²⁰ A két újságíró utazásának és kinttartózkodásának teljes költségét a MÜOSZ vállalta magára. A hírszerzés két profi munkatársat is biztosított a kiszemelt újságírók mellé: Orosz és Bakos – ez utóbbi fedőnév Szolnok Pétert takarta – elvtársak, a Press tisztje kísérték a delegátust.

Nigérián kívül Borbély más afrikai országokat is felkeresett. Járt Sierra Leonében, ahol korábban semmiféle kapcsolattal nem rendelkezett a NÜSZ. Borbély néhány napos ott-tartózkodása alatt több napilap szerkesztőségébe is ellátogatott, hosszas beszélgetést folytatott a helyi kormánylap főszerkesztőjével, valamint az ország tájékoztatásiügyi minisztere is fogadta. Ehhez persze volt egy kis segítsége Kuznyecov elvtárs személyében, aki a TASZSZ hírügynökség kihelyezett tudósítója volt.²²¹ A tájékoztatási miniszter biztosította a NÜSZ küldöttjét, hogy országa szívesen együttműködik a Nemzetközi Újságíró Szervezettel, nem tűrnek meg saját újságíróik között nyugatbarát gondolkodású zurnalisztát, és országuk is küldene résztvevőt a nigériai szemináriumra.

A következő állomás Mali volt, ahol a küldött közvetlenül az államfő személyi titkárának tudta átadni a NÜSZ levelét,²²²

218 Kalmár György (1926–2002) 1948-tól a Magyar Rádió munkatársa, majd 1957–1976 között a *Népszabadság* újságírója volt. 1976-tól az *Új Tükör* főszerkesztő-helyetteseként és a Magyar Televízió főmunkatársaként dolgozott. Több könyvet is írt a harmadik világbeli tapasztalatairól.

219 Bochkor Jenő (1932–1988) újságíró, az MTI munkatársa volt, bonni, majd berlini tudósítoként is dolgozott. Hosszú ideig tanított a NÜSZ továbbképző iskolájában. Bochkor Jenő a III/II. Csoportfőnökség információi szerint 1971-ben a Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökségével, vagyis a katonai hírszerzéssel volt kapcsolatban. ÁBTL 3.1.5. O-16195/2. 33. Jelentés „Soltész” fn. személyről, 1971. december 24.

220 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 81. Újságíró szeminárium Nigériában, 1970. június 4.

221 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 66. Jelentés Borbély Endre afrikai körutazásáról, 1970. május 17.

222 Uo. 68.

majd Guinea következett. Guineával szoros kapcsolata volt a szervezetnek, Jean Baptiste Dee guineai újságíró a NÜSZ egyik alelnöki pozícióját is betöltötte egy ideig, és állandó kapcsolatot tartott a NÜSZ iskolájával, rendszeresen tippeket adva olyan személyekről, akiket érdemes meghívni a tanfolyamokra.²²³ Borbély felkereste Fodé Beretét is, aki a guineai állampárt hivatalos lapjának volt a főszerkesztője, Magyarországon is járt, és folyamatos kapcsolatot tartott az iskolával.²²⁴

A magyarok által támogatott tanzániai látogatás zárta az afrikai hivatalos utat, amely szintén hosszabb távra megalapozta a NÜSZ, illetve annak budapesti iskolája és a tanzániai újságírók közötti folyamatos párbeszédet. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy 1972-ben, amikor a tanzániai kormány kilátásba helyezte, hogy megvonja az egyik helyi újságíróképző intézetnek a fenntartási jogát egy nyugatnémet egyházi szervezettől, Siklósi ígéretet tett arra, hogy átveszik az intézmény támogatását.²²⁵ A tanzániai kormánnyal kialakított kapcsolatok hamarosan diplomáciai szintre emelkedtek. A NÜSZ kérésére 1979-ben a MÜOSZ vendégül látta az afrikai ország tájékoztatási miniszterét, aki látogatást tett a balatonszéplaki üdülőben, a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központban és az Interpress Vállalatnál is, ahol Stark György igazgató fogadta a vendéget. A KüM részéről Bányász Rezső, a Sajtófőosztály akkori vezetője szervezte a miniszter fogadását.²²⁶

Bár ez a fejezet csak egy pillanatkép az iskola működéséről a hatvanas, hetvenes évekből, de működési mechanizmusa és céljai jól nyomon követhetők ennyiből is. A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ egészen a rendszerváltoztatásig

223 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 53. Jean B. Dee ügye, 1969. március 11.

224 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 55–58. Fodé Berete, a *Horoya* című guineai lap főszerkesztőjével folytatott beszélgetés, 1969. szeptember 19.

225 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. 147. Ludovik Ngatara tanzán [sic!] újságíró ügyében, 1972. január 20.

226 MÜOSZ Levéltár. Levél Dr. Bányász Rezső elvtársnak, 1979. május 29.

működött Budapesten, utolsó igazgatója, Rybka Géza az állam-biztonság hírszerzésének rezidense volt.²²⁷ Az intézmény ekkor 120 fővel dolgozott, a tanári kar mindössze 24 főt számlált, a többiek a „technikai” személyzet tagjai voltak.²²⁸

A szovjetek által irányított harmadik világbeli befolyásolási politika eredményei és következményei nem e dolgozat témája, mindössze arra igyekeztem rávilágítani, hogy Magyarország aktív szerepet vállalt ebben, és az iskola működésével kapcsolatos költségeken keresztül, valamint egyéb pénzügyi segélyekkel nemcsak gyakorlati, de anyagi ráfordításokkal is közreműködünk a szovjet nagyhatalmi törekvésekben. A későbbi időszakban több más fejlődő ország újságíróit is kiképeztük a szakma rejtelseire, sorra került India, Pakisztán, Irán, egyes arab és afrikai államok, így például Irak, Libanon, Szíria és Kenya is.

A NÚSZ GAZDASÁGI ÉRDEKELTSÉGEI MAGYARORSZÁGON

A szervezet pénzügyi forrásai

Prágában a bársonyos forradalom után politikai bombaként robbant a hír, hogy a cseh főváros több jelentős szovjet titkosszolgálati fedőszervnek is otthont adott a második világháború utáni évtizedekben. A többnyire civil szervezetként mű-

ködő intézmények közül az egyik legfontosabb a Nemzetközi Újságíró Szervezet volt, amelynek tevékenységét igyekezett az új politikai hatalom felderíteni, és megdöbrentő eredményre jutottak. A csehszlovák kormánynyilatkozatok és sajtóértesülések határozottan állították, hogy a NÚSZ terroristakiképző központot működtetett az országban, tagjai között nyüzsögtek a KGB-nek dolgozó hírszerzők, és ezzel egy időben óriási gazdasági visszaélésekre is fény derült.²²⁹ A különböző fedőcégek létrehozásával termelt vagyon egy részét embargós technológiák beszerzésére fordították, de jutott belőle a nyugati kommunista pártok támogatására is. A kérdéses összeg pedig minden képletet felülmúlt. Jiří Pehe cseh politológus korabeli adatai szerint a szállodaláncok üzemeltetésétől a szoftverkereskedelemig széles körű tevékenységet folytattak, amelynek profitja 1989-ben meghaladta a 200 millió koronát.²³⁰ Ezenkívül a hetvenes évektől a csehszlovák állam évi több millió koronával támogatta a szervezet működését, valamint jelentős külkereskedelmi tevékenységet folytattak, természetesen vám- és adóterhek megfizetése nélkül.²³¹ A gazdasági visszaélések miatt 1990-ben nyomozást indítottak a szervezet ellen, amely során sikkasztás és hűtlen kezelés miatt letartóztatták a NÚSZ igazgatóját, ifjabb Miloš Jakeš is, Csehszlovákia Kommunista Pártja egykori vezetőjének a fiát. Jakeš fizetése a NÚSZ igazgatójaként havi 23 ezer korona, vagyis az akkori átlagkereset hatszorosa volt.²³²

A NÚSZ Irodájának 1987. márciusi moszkvai ülésének jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a tagdíjak rendkívül csekély bevételi forrást jelentettek a szervezet számára, mert a több mint száz-husz tagország szervezetei közül összesen hat fizetett hozzá-

227 Rybka Géza a BM III/I. (Hírszerzés) rezidenseként 1973-ban a Saigonba küldött Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság tagja volt, hírszerző munkáját sajtós diplomatafedéssel végezte. ÁBTL 3.2.6. 8-065/1. 20. Vietnami rezidentúra szervezési dosszié. Tervezett saigoni diplomáciai misszió, d. n.

228 Pelle: i.m.

229 Pelle: i.m.

230 Pehe: i.m. 1989-es árfolyamon ez az összeg megközelítőleg 630 700 000 forintot ért.

231 Pelle: i.m.

232 Magyar Távirati Iroda (MTI) hírarchívum. Letartóztatták Jakeš fiát. 1990. október 18.

járulást, a többitől elvárni sem lehetett ezt, hiszen a harmadik világ országaiban élő újságírók szűkös anyagi lehetőségekkel bírtak.²³³ Vajon honnan származott akkor a hálózat működtetéséhez szükséges pénz? Hivatalosan a NÜSZ tagdíjfizetésekből, az 1953-ban alapított Nemzetközi Szolidaritási Alap és az 1966-tól létező Nemzetközi Szolidaritáslottó támogatásából működött, de mint már említettem, jelentős összegeket kapott a csehszlovák államtól, a Szovjetuniótól és a különböző, területen kívüliséget, vagyis jelentős gazdasági előnyöket élvező vállalatoknak nyereségéből is. A már említett, StB által írt jelentés szerint a nyolcvanas évek végén a NÜSZ harmincnégy nyugat-európai – elsősorban nyugatnémet, angliai és osztrák – vállalattal állt szoros kapcsolatban, feltehetően tulajdonosként, és frankfurti, valamint kölni pénzügyintézeteknél vezették számláikat. A csehszlovák állambiztonság által ismert bankszámlákon hárommillió USA-dollárt tartottak nyilván 1989-ben. A valódi pénzforrást tehát a vállalatok jelentették, amelynek központja a prágai Videopress volt, amely 1987-ben 250 ezer dollár nyereséget termelt. A Nemzetközi Újságíró Szervezetnek Magyarországon is volt gazdasági érdekeltsége, az Interpress Budapest, amely 1986-ban 2,5 millió koronát és 60 ezer dollárt fizetett be a KGB fedőszervezetének.²³⁴ Mindezzel együtt a szervezet büdzsáját kevesen látták át. A NÜSZ szovjet titkára, V. L. Artyemov 1987. június 3-án Budapestre látogatott, ahol megbeszélést folytatott Vajda Péter nemzetközi ügyekért felelős főtitkárhelyetessel, Pálffy Józseffel, a MÜOSZ elnökével, Áldott Zoltánnal, a MÜOSZ Nemzetközi Osztályának vezetőjével, Veres Jánossal, a Nemzetközi Osztály helyettes vezetőjével, Megyeri Károllyal, a MÜOSZ főtitkárával és Stark Györggyel, az Interpress korábbi

igazgatójával.²³⁵ A beszélgetés jegyzőkönyve rögzíti, hogy a szervezet könyvelésével komoly problémák voltak, egyszerűen nem jelentek meg benne jelentős összegek, és nem tudták megoldani a valutaátutalásokat sem, ezért kézben vitték ki az országból a különböző célokra fordítandó pénzeket. Az informális beszélgetés során olyan elképesztő számok hangzottak el, hogy a prágai kiadó éves forgalma 300 millió korona²³⁶ és a foglalkoztatottak száma mintegy 17 ezer fő. Ez utóbbi számot „bizalmas sűgásnak” nevezték, feltehetően a prágai központtal kapcsolatban álló és nekik dolgozó személyekről, alkalmazottakról lehetett szó, akik a világ számos pontján a NÜSZ érdekeit képviselték. A bevételek valós nagyságát nem lehetett nyilvánosságra hozni, egyrészt azért, mert akkor fel kellett volna tüntetni a forrásokat is, amelyek jórészt törvényen kívüli üzletekből származtak, másrészt el kellett volna nyilvánosan számolni a tagság felé, hogy mire fordították azokat. A befolyó összegek tehát illegálisak voltak, a legális bevételek viszont nem fedezték a szervezet működési költségeit sem. Ez újabb problémát okozott, legalábbis Kurt Vogel, az NDK Újságíró Szövetségének titkára szerint, aki megosztotta aggályait Megyeri Károllyal: „A NÜSZ-nak nincs lehetősége arra, hogy – ilyen rákérdezés esetén – őszinte választ adjon pénzügyeiről. Ha ugyanis ezt teszi, nyilvánvalóvá válik, hogy a nemzetközi szervezetet a szocialista országok, vagy ha úgy tetszik, Moszkva tartja fenn és pénzeli.”²³⁷

A NÜSZ pénzügyi forrásainak jelentős része tehát úgy tűnik, illegális gazdasági ügyletekből származott, amelynek rész-

235 MÜOSZ Levéltár. V. L. Artyemov NÜSZ-titkár látogatása a MÜOSZ-ban, 1987. június 5.

236 1989-es árfolyamon ez közel 1 milliárd forintot tett ki, természetesen korabeli értéken. A 2019-ben kiadott nyugdíjvalorizációs szorzóval számítva (az 1987-es évet véve alapul) ennek mai értéke több mint 30 milliárd forint.

237 MÜOSZ Levéltár. Emlékeztető Kurt Vogel budapesti látogatásáról, 1987. május 26.

233 MÜOSZ Levéltár. A NÜSZ Irodájának moszkvai ülése, 1987. március 20.

234 Uo. 1989-es árfolyamon a Magyarországról érkező összeg nagyjából 11,5 millió forintnak felelt meg.

letekbe menő felkutatása ma már reménytelen vállalkozásnak tetszik. A fennmaradt források azonban egyértelműen arról tanúskodnak, hogy a magyar tagszervezet nemcsak az ideológia terjesztésében, de a szervezet gazdasági stabilitásának biztosításában is komoly szerepet játszott. A Budapestről származó jövedelmek meghatározó része a NÚSZ tulajdonában lévő leányvállalattól, az Interpresstől folyt be a prágai kasszába; az Interpress kétes gazdasági tevékenységeiről a következő fejezetekben lesz szó.

Az Interpress ugyan csak a hetvenes évek elejétől szolgált az internacionalista törekvéseket, azonban már a hatvanas évekből is rendelkezünk néhány adattal arról, hogy Siklósi Norbert miképpen igyekezett minél nagyobb hozzájárulást kieszközölni a párttól a NÚSZ támogatására. A balatonszéplaki üdülő felépítésének költségeire hivatkozva a főtitkár évről évre plusz költségvetési keret elfogadását kérte a párttól, amelyet rendre meg is kapott. A költségvetés emelése azonban nem elégitette ki a NÚSZ kincstárnokát, egyéb források bővítésében is reménykedett. A Nemzetközi Újságíró Szervezet saját költségvetésének kiegészítésére évről évre sorsjegyeket bocsátott ki, a már említett Nemzetközi Szolidaritáslottó komoly erőforrást jelentett számukra. Magyarország is vásárolta a szelvényeket, 1969 januárjában azonban Siklósi azzal szembesítette az APO vezetőségét, hogy az ország jóval kevesebb szerencsesorsjegyet vásárolt a NÚSZ-tól, mint amennyi a szövetség létszáma miatt elvárható lenne.²³⁸ Állítása szerint az elmúlt években a magyar szövetség mindössze 150 ezer darab sorsjegyet vett át, miközben a csehszlovákok 3 milliót, a szovjetek pedig 1,3 milliót, ezért a mennyiség megemelését kérte az APO-n keresztül. Először 300 ezer darab sorsjegy terjesztéséről írt, majd egy később-

bi levélben már másfél milliós tétel szerepel a kérelemben.²³⁹ Sajnos a levelekből nem derül ki, hogy a sorsjegyek átvétele és terjesztése milyen anyagi következményekkel járt, azonban több hónapig tartó levelezés kezdődött a különböző pártszervek között, míg végül a Gazdaságpolitikai Osztály elutasította a túlzó követeléseket arra hivatkozva, hogy az elmúlt időszakban 1,5–3 millió darab sorsjegyet bocsátottak ki évente, amelyből a NÚSZ tiszta bevétele 16 millió forint volt, vagyis messzemenően ellentmondott Siklósi eredeti állításainak.²⁴⁰ Mindebből természetesen megbecsülni sem tudjuk, hogy mekkora összeggel járult hozzá Magyarország a NÚSZ tevékenységéhez, azt azonban láthattuk a korábbi fejezetekből, hogy Siklósi Norbert a lehetőségeihez mérten maximálisan igyekezett a NÚSZ érdekeit kiszolgálni, mind a kiosztott feladatok elvégzésében, mind az anyagi támogatás megszerzésében. A következő fejezetekben a fellelhető dokumentumok segítségével nyomon követhetjük, hogy a NÚSZ gazdasági vállalkozásai miképpen játszották ki a magyar hatóságokat és törvényeket, miközben jelentős károkat okoztak a hazai gazdaságnak.

„Kereskedő” és „Karrierista”

1976. október 21-én a Belügyminisztérium III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség 10-c Alosztálya²⁴¹ megnyitotta az „Üzlettársak” fedőnevű csoportdossziét, amelybe Halász Ferenc,

239 MNL OL 288. f. 22. cs. 1969/15. ő. e. 15. Feljegyzés az APO részére, 1969. szeptember 29.

240 MNL OL 288. f. 22. cs. 1969/15. ő. e. 17. Feljegyzés a MÜOSZ sorsjegy-ki-bocsátási kérelméről, 1969. október 18.

241 A BM III/II-10. Osztály az idegenforgalom felhasználásával elkövetett ellenséges tevékenység felderítésével foglalkozott. Okváth Imre: Adalékok a III/II. (kémelhárítás) Csoportfőnökség működéséhez. In M. Kiss Sándor (szerk.): *Rendszerváltás 1989. Lakitelek, Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum–Antológia Kiadó, 2014. 293.*

238 MNL OL 288. f. 22. cs. 1969/15. ő. e. 9. Siklósi Norbert feljegyzése Zele Ferenc részére, 1969. január 22.

célszemélyi fedőneven „Kereskedő”, és a BM által „Karrierista” néven emlegetett Beke József ellen folytatott nyomozás anyaga-
it fűzték egybe.²⁴² Mindkettejük ellen éppen két éve folyt már
ekkor a nyomozás, és a gazdasági bűncselekmények felderíté-
se során egyre több, a belügy számára is megmagyarázhatatlan
eseménnyel találkoztak a kémelhárítók, amely indokolta, hogy
a bonyolult kapcsolati rendszereken és ismeretlen támogatói
körökön keresztül szoros együttműködésben dolgozó két férfit
közös megfigyelés alá vonják. Beke József az Interpress Nyom-
da és Lapkiadó Vállalat Nemzetközi Osztályának vezetője volt
ekkor, Halász Ferenc pedig egy bécsi üzletember, aki több álla-
mi vállalattal is kapcsolatban állt, de üzletkötéseit mindig nagy
befolyású személyek egyengették, a legszorosabb szálakkal pe-
dig az Interpress Vállalathoz kötődött.

A nyomozati iratok rendkívüli bizonytalanságot mutatnak
az Interpress mibenlétével kapcsolatban. A kémelhárítás előtt
egyértelműnek tűnt, hogy valamelyik titkosszolgálat áll a vál-
lalat mögött, de egyértelmű bizonyítékuk nem volt. Feltéte-
lezésük szerint Bekééket az MNVK-2. támogatta,²⁴³ de hiába
kértek felvilágosítást a társszervtől, a katonai hírszerzés csupán
egy Halász Ferencről szóló környezettanulmányt küldött a bel-
ügynek azzal a megjegyzéssel, hogy mindössze ennyi anyaguk
van a kérdéses személyekről.²⁴⁴ A környezettanulmány 1960-
ból származott, amely azt bizonyította, hogy katonai vonalon
már közel másfél évtizede foglalkozott az MNVK-2. Halász
Ferencel. Valójában a BM is tisztában volt azzal, hogy a kato-
nai hírszerzés mélyebben érintett lehet a témában, hiszen még
a két férfi ellen indított nyomozás előtt született egy jelentés,
amelyet utólag csatoltak az ügghöz. 1973. április 24-én a III/II.

Csoportfőnökség 4-a Alosztályán dolgozó százados, Varga Má-
tyás azt hozta felettesei tudtára, hogy betekintett Halász Ferenc
anyagaiba az MNVK-2. Csoportfőnökség nyilvántartásában,
amikor több, hazánkba beutazó külföldi állampolgárral együtt
priorálta, vagyis ellenőrizte őt.²⁴⁵ Az ott látott dokumentumok
egészen a hetvenes évekig követték Halász tevékenységét, vagy-
is nyilvánvaló, hogy nem pusztán egy 1960-ból származó kör-
nyezettanulmánnyal rendelkeztek.

Halász egy kárpátaljai magyar családban született 1912-ben.
1945 után rövid ideig élt Budapesten, de feltehetően magyar
állampolgársággal nem rendelkezett, bár a fennmaradt doku-
mentumok ezen a ponton ellentmondanak egymásnak. 1947-
ben Ausztriába emigrált, az ötvenes években több kereskedel-
mi cég alapításában is részt vett, amelyek néhány éves működés
után csődbe mentek, sőt eljárást is indítottak ellenük gazdasági
visszaélések miatt, amelynek során társainak egy részét jogerő-
sen szabadságvesztésre ítélték.²⁴⁶ A belügy tudomása szerint
Halász mindig idejében kilépett a cégekből, így sikerült priusz
nélkül maradnia, és 1968-ban létrehozta saját export-import
vállalkozását, a Kazimex Kereskedelmi Vállalatot bécsi szék-
hellyel és 3,5 millió schilling alaptőkével.²⁴⁷ A katonai hírszerzés
információi szerint Halász széles körű észak-olaszországi kap-
csolatokkal rendelkezett, és 1960-ban kezdett magyarországi
üzletekbe. Azóta sikerült kialakítania idehaza is kapcsolatrend-
szerét, amely elsősorban a MÚOSZ-hoz és az Interpresshez
köthető, legfőbb támogatója pedig Siklósi Norbert volt. Halász-
nak a nyomozás idején, vagyis a hetvenes évek közepén már
két felnőtt gyermeke volt, és a tanulmány témája szempontjá-
ból valószínűleg nem elhanyagolható az a körülmény, hogy fia

242 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 9. Határozat, 1976. október 21.

243 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 301. Jelentés, 1975. január 15.

244 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 41. A Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfő-
nökségének átirata Havasi László r. ezredes elvtárs, a BM III. Főcsoportfő-
nökségének helyettes vezetője részére, 1974. október 8.

245 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 50–53. Jelentés, 1973. április 24.

246 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 136. Dr. Szombath Jenő r. őrnagy elvtársnak, a BM
III/II-10. Osztály vezetőjének „Kereskedő” fedőnevű ügyben, 1975. április
25.

247 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 51. Jelentés, 1973. április 24.

frissen végzett közgazdászként a bankszakmában helyezkedett el, és fiatal kora ellenére a nyugati pénzügyi világban jelentős elismertséggel rendelkezett.²⁴⁸ Mindemellett az osztrák hadsereg vezérkari főnökségén teljesített szolgálatot tartalékos állományban, vagyis nemcsak a bankszakmában érvényesíthette apja érdekeit, hanem akár katonai körökben is rendelkezhetett ismerettséggel. Mindez akkor válik igazán lényegessé, ha hozzátesszük, hogy korábban hosszabb időt töltött Moszkvában ösztöndíjasként, és a nyomozás idején éppen egy nagy párizsi bank alkalmazottjaként arra várt, hogy megkezdhesse kiküldetését egy fekete-afrikai államban.²⁴⁹

A katonai hírszerzés nem tudott felvilágosítást adni arról, mikor és milyen körülmények között alakult ki Halász magyarországi kapcsolatrendszere, de azt megerősítették, hogy valóban foglalkoznak Halász személyével, és nem is akarnak lemondani róla, bár, ha a belügy is érdeklődik a kereskedő iránt, hajlandóak együttműködni.²⁵⁰ Ehhez képest másfél évvel később, amikor a BM már gazdasági bűncselekmények miatt folytatott nyomozást Halász ellen, az MNVK-2. kevésbé tűnt nyitottnak az együttműködésre.

Halász legfontosabb magyarországi kapcsolata Beke József volt, akinek előélete sokkal kevésbé volt talányos a BM számára, hiszen egykori kollégájukat tisztelhatték a gyanúsítottban. Beke eredeti szakmáját tekintve gépkocsivezető volt, aki 1956. november 9-én, vagyis akkor, amikor még fegyveres harcok zajlottak Budapesten, önként jelentkezett a karhatalomba, és felajánlotta a szerv számára a saját tulajdonában lévő Pobjedát is.²⁵¹ Senki nem kérdezte ekkor tőle, hogyan került a tulajdoná-

ba a gépkocsi – a teljességgel demoralizált politikai rendőrség újjászervezése hatalmas feladat volt, minden önként jelentkezőt tárt kapuk fogadtak. Csak évekkel később, amikor sorozatos bűncselekményei felszínre kerültek, gondolkodott el a belügyi szerv, honnan szerezhetette egyáltalán az autót.²⁵² A későbbi nyomozás során kiderült, hogy már tényleges katonai szolgálata alatt lopást követett el bajtársai ellen, ezért a kötelező idejéből fél évet büntetőszázadban töltött.²⁵³ Belügyi szolgálata alatt is – kihasználva gépkocsivezetői munkájából adódó előnyöket – folytatta illegális cselekményeit: csempészett, üzérkedett és közben dekonspirálta magát azért, hogy tekintélyt szerezzen bűnözői körökben. Nyilván annak a hamis látszatát kívánta kelteni, hogy a vele való üzleti kapcsolat tökéletesen biztonságos, hiszen jó összeköttetései vannak a rendőrségen. Tévedett. 1963. március 23-ig teljesített szolgálatot a BM-ben, ekkor fegyelmi vétségek miatt elbocsátották.²⁵⁴ A Budapesti Katonai Bíróság 1963. június 25-én államtitoksértés, devizagazdálkodás elleni bűncselekmény, csalás és lőszerral való visszaélés miatt két és fél év szabadságvesztésre ítélte.²⁵⁵ Egy ügynökjelentés szerint 1964 tavaszán szabadult,²⁵⁶ ezután a Ganz-MÁVAG Mozdony-, Vagon- és Gépgyár alkalmazottja lett, majd 1965-ben áthelyezéssel került a MŰOSZ-hoz.²⁵⁷ A MŰOSZ-nál a büntetett előéletű gépkocsivezető karrierje meredeken ívelt felfelé, támogatója Siklósi Norbert volt. Már belügyes dolgozóként is sokat utazott külföldre – ezt kihasználva tudott üzérkedni –, de az

252 ÁBTL 3.1.9. V-147563/4. 396. Értékelő jelentés Beke József és társai ügyében, 1963. április 1.

253 Uo.

254 ÁBTL 2.8.1. 408. 23. Beke József személyi anyaga. Feljegyzés, 1966. december 5.

255 ÁBTL 3.1.9. V-147563/3. 406–424. A Budapesti Katonai Bíróság 027/1963. számú ítélete.

256 ÁBTL 3.1.2. M-23738/1. 306. Jelentés, 1964. október 30.

257 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 251. Jelentés, 1974. szeptember 4.

248 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 104. „Kereskedő” fedőnevű ügyben értékelő jelentés, 1975. január 14.

249 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 136. Dr. Szombath Jenő r. őrnagy elvtársnak, a BM III/II-10. Osztály vezetőjének, 1975. április 25.

250 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 53. Jelentés, 1973. április 24.

251 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 250. Jelentés, 1974. szeptember 4.

újságíró-szövetség sofőrjeként utazásai egyre rendszeresebbé váltak, emelkedő beosztásával párhuzamosan útlevele is mind több országra lett érvényes. A hatvanas évek végéig elsősorban a keleti blokk országaiban és Ausztriában tett látogatásokat, de 1971-ben útlevelét Európára, majd 1974-ben az öt világrészre kiterjesztették.²⁵⁸ Pontosán nem volt ismert a nyomozók előtt, hogy Beke a MÚOSZ-nál milyen tisztségig vitte, de míg 1965-ben a Hotel Interpress alkalmazta, feltehetően sofőrként, addig 1972-ben már az Interpress Vállalat nemzetközi ügyekért felelős főosztályvezetője volt, és ez a beosztás olyan mértékű sérthetlenséget adott számára, ami a kémelhárítás tisztjeinek is áthatolhatatlan akadályt jelentett az ellene indított nyomozás során.

„És dalolja a jövőnek himnuszát”

A bevezetőből már kiderült, hogy az Interpress Nyomda és Lapkiadó Vállalat a NÚSZ prágai cégének, a Videopressnek egy leányvállalata volt. Az alapítólevél szerint 1970. december 21-én jött létre a vállalat. Tevékenységi körét elég tág keretek között határozták meg, így a nyomdai és kiadói tevékenység mellett szinte bármi belefért, amivel a NÚSZ csak foglalkozni kívánt Magyarországon vagy máshol.²⁵⁹ Szociális intézmények fenntartása, filmek gyártása és forgalmazása, a NÚSZ által fenntartott „haladó újságírói mozgalmak” támogatása és önálló külkereskedelmi jog gyakorlása konkrétan meg nem határozott termékekre ugyanúgy szerepelt a cég feladatai között, mint a NÚSZ kultúrpolitikai feladataival kapcsolatos ügynöki tevékenység és az alapító döntései szerinti alkalmi tevékeny-

ség.²⁶⁰ Az üzleti tevékenységet természetesen nem korlátozták a szocialista piacra, a fizetőképesebb kapitalista államok között kerestek partnereket. Stark György, az Interpress igazgatója és Beke felajánlották például az együttműködésüket az angol nagykövetségen, ahol kérték a támogatást szolgáltatásaik és lapjaik reklámozásához a szigetországban.²⁶¹ Az előzményekből már tudhatjuk, hogy a vállalat feladata elsősorban az volt, hogy pénzt szerezzen a szovjet befolyásolási politika megvalósításához – konkrétan az afrikai baloldali mozgalmak támogatásához, a NÚSZ újságíró-iskolájának és párizsi irodájának fenntartásához²⁶² – ehhez pedig kevés lett volna, ha pusztán csak újságokat jelentetnek meg, amint az kézenfekvően illeszkedett volna egy újságíró-szervezet profiljába. A cég bevételeinek jelentős része nem is lapkiadásból, hanem más gazdasági tevékenységekből származott, bár a budapesti vállalat adta ki a NÚSZ egyetlen olyan lapját, a magyar *Interpress Magazin*t, amely nem volt ráfizetéses.

A NÚSZ hivatalos folyóirata a *Demokratikus Újságíró* volt, amelyet ugyan nagy példányszámban jelentettek meg, olvasója azonban nem igazán akadt. Magyarországon a hetvenes években összesen 120 előfizetője volt, az eladatlan példányok pedig tonnaszámba álltak egy raktárban.²⁶³ Az olvasótábor hiánya a lap teljes történetét végigkísérte, így nemcsak az üzleti elvárásoknak nem tudott eleget tenni, de propagandisztikus feladatokat sem látott el annak ellenére, hogy több világnyelven is megjelentették, és igyekeztek az adott nyelvterületen a „prog-

260 Uo. 301–302.

261 ÁBTL 3.1.2. M-21284/12. 195. Feljegyzés, 1974. február 19.

262 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 337. Jelentés Dénes Sándorral folytatott beszélgetésről, 1975. július 1. Jelenleg még nem tudok választ adni arra, a BM milyen párizsi irodára gondolt a felsorolásban. Lehet, hogy a FIJET-iroda pénzügyi támogatásáról, de elképzelhető, hogy egy másik, eddig még nem azonosított párizsi szervezetről van szó.

263 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 219. Falus György vallomása az Interpressről, d. n.

258 Uo. 253.

259 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 301. Jelentés, 1975. január 15.

resszív” újságírás tanait elkötelezetten, magas példányszámban hirdetni. Prágában nyomták az angol, spanyol és francia változatot, Moszkvában pedig megjelent az újság orosz nyelven is, de még a szovjet birodalom szívében sem volt több mint kilencven előfizetője a lapnak.²⁶⁴ A havilapot a haladó, „demokratikus” újságírás szócsövének szánták, de a nyolcvanas évek közepére nyilvánvalóvá vált a NÚSZ vezetősége számára is, hogy kicsit lassabban haladtak a korral, mint kellett volna, és nem tudták felvenni a versenyt a piacon, így 1987 májusában V. L. Artyemov, a NÚSZ szovjet titkára javasolta a lap üzleti alapokra helyezését és egy szerkesztőbizottság felállítását, amelyben a legfejlettebb médiavilággal rendelkező tagországok neves újságírói képviseltették volna magukat.²⁶⁵ A próbálkozás azonban nem teljesítette a hozzá fűzött reményeket, a *Demokratikus Újságíró* nem hagyott mély nyomot a szakma emlékezetében.

Hasonlóan kicsi népszerűsége volt a *Newsletter* című információs kiadványnak, amely kéthetente jelent meg angol, spanyol, francia és német nyelveken, valamint az *Interpress-grafik*nak is, amely vizuális kultúrával, újságok, könyvek, reklámanyagok grafikai megjelenítésével foglalkozott.²⁶⁶ Az igényes kivitel miatt a lap egyes példányai darabonként tíz dollárba kerültek, és összesen nyolc előfizetője volt, vagyis ennek az újságnak is az lett a sorsa, hogy eladatlanul porosodott valahol.²⁶⁷ A nyomdai munkálatokat sem az időközben létrehozott tannomdában végezték – amely a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ tulajdonában volt, és nyilván költségkímélőbb lehetett volna, ha itt készülnek a kiadványok –, hanem

különböző magyar állami nyomdákkal, elsősorban az Athenaeummal dolgoztattak.²⁶⁸

Mindhárom eddig felsorolt kiadvány a szovjet propaganda terjesztésének eszköze volt, csekély érdeklődésre tartva számot. Azonban Prágában megjelent egy folyóirat *Interpress Magazin* címmel, amelynek a magyar változata médiatörténeti jelentőséget nyert, legalábbis ami az olvasottságát illeti. 1975 januárjában indult útjára a legendás magazin, eleinte kéthavi megjelenéssel. Főszerkesztője Ivanics István volt, aki nyilván nem a véletlen szerencse folytán került ebbe a pozícióba. Saját elmondása szerint²⁶⁹ korábban a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) lapjának, a *Világ Ifjúságának* főszerkesztője volt, amely szervezet maga is a bolsevik befolyásolás és propaganda egyik tömegszervezeteként jött létre a második világháború után.²⁷⁰ A NÚSZ és a DIVSZ egymás testvérszervei voltak a végcélok tekintetében, és minden bizonnyal nemcsak a célok, hanem a módszerek is nagyon hasonlóságot mutattak egymáshoz. 1975-től tehát Ivanics nem a világ ifjúságának, hanem a világ újságíróinak egyesüléséért dolgozott, és ehhez az általa szerkesztett folyóirat hatalmas vagyont termelt a NÚSZ számlájára. Visszaemlékezésében a hatóság fikfiks kijátszásaként eleveníti fel a lapalapítást – amely történet kevésbé tűnik valószínűnek, ismerve a NÚSZ hatalmát és az Interpress feladatát –, az engedélyezők és támogatók nevének megjelölése azonban azt bizonyítja, hogy legfelsőbb kormány-szinten is segítették a Nemzetközi Újságíró Szervezet működését. Várkonyi Péter,²⁷¹ aki ekkor a Minisztertanács Tájékoztatási

264 MÚOSZ Levéltár. A MÚOSZ moszkvai delegációjának úti jelentése, 1986. december 12. 5.

265 MÚOSZ Levéltár. V. L. Artyemov NÚSZ-titkár látogatása a MÚOSZ-ban, 1987. június 3. 7.

266 MÚOSZ Levéltár. Report on the Activities After the 10th Congress in Sofia. Meeting of the IOJ Presidium, Baghdad, 1987. október 20–22.

267 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 227. Jelentés, 1974. szeptember 4.

268 Uo. 228.

269 Pelle János: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben. *IPM* 2010/6. 56–58.

270 A DIVSZ megalakulásának és szerepének történetéről: Joël Kotek: *Az ifjú gárda. A világ ifjúsága a KGB és a CIA között, 1917–1989*. Budapest, Nagyvilág Kiadó, 2005.

271 Várkonyi Péter (1931–2008) politikus, diplomata. 1950-től dolgozott a Külügyminisztériumban, Washington, London és Kairó magyar konzulátusain teljesített titkári feladatot. 1958–1961 között a KüM Sajtófőosz-

Hivatalának az elnöke volt, Simon Ferenc, a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese és Lakatos Ernő,²⁷² az APO vezetője támogatta Ivanicsot az *IPM* beindításában.

A lap szédületes karriert futott be. Az első évben az impresszumban még nem volt feltüntetve más, csak Ivanics István neve, azonban a népszerűség emelkedésével párhuzamosan megjelent a tényleges szerkesztőbizottság is, akik a prágai és a budapesti lapokhoz közösen adták a nevüket: dr. Milan Codr, Greguss Ferenc, Ivanics István, dr. Lőrincz Irén és Jaroslav Pikous. A bizottság két csehszlovák tagja nem civilként, hanem – Ivanics István emlékei szerint – a csehszlovák néphadsereg tisztjeiként vettek részt a munkában, Pelle János értesülései szerint azonban a csehszlovák állambiztonság emberei voltak.²⁷³ Felelős kiadóként Stark György, az Interpress igazgatója szerepelt. A folyóirat annak köszönhetné népszerűségét, hogy – legalábbis látszólag – politikamentes, színes, igényes kivitelű magazinként jelent meg, amely tökéletesen hiányzott a magyar standokról, ráadásul az első pillanattól kezdve kapitalista típusú üzletpolitikával indult, hiszen pénzt kellett termelnie, így betöltötte a magyar reklámpiacon tátongó űrt is. A példányszám a nyolcvanas évek közepén érte el csúcspontját, ekkor 170 ezren olvashatták egyszerre a magazint, de hamarosan megjelent a gyermekeknek szánt *Alfa* című újság is, amelyet szintén

tályának vezetője volt. Ezt követően az MSZMP központi apparátusában töltött be különböző pozíciókat, majd 1969–1980-ig a Tájékoztatási Hivatal elnöki székében ülve felügyelte a médiát. 1980-tól két éven keresztül a *Népszabadság* főszerkesztőjeként dolgozott, majd 1983–1989 között külügyminiszterként tevékenykedett. A rendszerváltoztatás idején, 1989 augusztusától 1990 júniusáig Magyarország washingtoni nagykövete volt.

272 Lakatos Ernő (1930–2018) sorkatonai szolgálata után hivatásos tiszt volt 1960-ig. Ekkor a Magyar Rádióhoz került, ahol belpolitikai rovatvezető lett, majd 1962-ben a *Magyar Ifjúság* főszerkesztő-helyettesévé nevezték ki. 1969-től a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese, majd 1977-től az MTI vezérigazgató-helyettese, 1980-tól vezérigazgatója volt. 1982–1988 között az APO vezetője, utána Magyarország NDK-beli nagykövete volt.

273 Pelle: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben, 58.

közel 100 ezres nagyságrendben adtak ki. A nagy népszerűség nagy nyereséget is hozott, Ivanics szerint 1988-ra már ötvenmillió forintos hasznot termelt az *IPM*, amelynek teljes összege egészen 1987–1988-ig a NÚSZ számlájára folyt be. Ebben az időben kezdett az Interpress könyvkiadással is foglalkozni, elsősorban a szintén jól jövedelmező, hiánycikknek számító ponyvairódalom terjesztésével próbálkoztak. A szórakoztatóiparon belül a lap- és könyvkiadás meglehetősen jövedelmező üzletág volt a nyolcvanas években, hiszen az állam jelentős támogatásban részesítette, és az elektronikus média sem számított még ekkor komoly konkurenciának.

A fedővállalat ügynökei

Az Interpress Vállalat személyi állományát tekintve látványosan túltreprezentáltak a különböző titkosszolgálatok. A vállalat igazgatója Stark György volt, aki nyomdai könyvkötőnek tanult, és 1959-től dolgozott a MÚOSZ-nál.²⁷⁴ Az Interpress megalapításakor Siklósi tette Starkot az igazgatói székbe, de ekkor már nem a MÚOSZ alkalmazottjaként lépett be a vállalatához, hanem a Vue Touristique-től vették át.²⁷⁵ A kémelhárítás a gazdasági visszaélések közbeni nyomozás során megállapította, hogy Stark az MNVK-2. embere,²⁷⁶ és Beke József gyermekkori barátja.²⁷⁷ Nem tudom biztosan, hogy Stark meddig őrizte meg igazgatói beosztását, de a MÚOSZ dokumentációiból kiderül, hogy egészen a rendszerváltoztatásig a NÚSZ számára dolgozott, szoros együttműködésben a magyar újságíró-szövetséggel.

274 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 239. Jelentés, 1974. szeptember 12.

275 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 277. Jelentés, 1974. december 23.

276 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 239. Jelentés, 1974. szeptember 12.

277 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 277. Jelentés, 1974. december 23.

Igazgatóhelyettesként Bárdos György szerepelt az Interpress-nél az induláskor, de Starkkal történt összeütközése miatt már 1974-ben távoznia kellett a cégtől. Bárdost 1970 decemberében kérte fel Siklósi, hogy vállalja el másodállásban az Interpress szaktanácsadói teendőit.²⁷⁸ Bárdos ekkor a Pénzügyminisztériumban dolgozott főosztályvezetőként, majd 1971-es nyugdíjazása után főállásban töltötte be az Interpress igazgatóhelyettesi posztját. Közvetlen kapcsolatban nem állt a III. Főcsoportfőnökséggel, de a szerv tudomása szerint bátyja a III/I. Csoportfőnökség tisztje volt, így személyes kapcsolatot könnyen tudott kialakítani vele az állambiztonság.²⁷⁹ Ő volt az, aki az Interpress működéséhez szükséges hivatalos ügyeket elintézte: alapítólevél, cégbejegyzés, adó- és vámmentesség. Vallomásaiban találkozhatunk azzal a félmondattal, hogy szétválasztotta egymástól a Vue Touristique és az Interpress működését, vagyis kezdetben a két vállalat közös irányítás alatt, a NÚSZ kincstárnokának, Siklósinak a felügyelete mellett szerveződött.²⁸⁰ Bárdos György nem tartozott a belső körbe, vagy valamilyen személyes ellentét miatt kikerült onnan, mindenesetre hároméves ténykedése után távoznia kellett a vállalattól. Ekkor feljelentést tett volt munkahelyén, a Pénzügyminisztériumban az Interpress kétes pénzügyi manőverei miatt, amelynek alapján felülvizsgálatot rendeltek el. A vizsgálat nem járt következményekkel, legfeljebb csak némi fejtörést okozott az érintett hivatalok vezetőségének, hogyan simítsák el az ügyet anélkül, hogy megromlana a viszony a MÚOSZ és a NÚSZ között. Erre utal Simon Ferencnek, a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettesének azon megjegyzése, hogy a vállalattal kapcsolatos ügyeket neki szűk körben kell tartania,

és kétfelé is egyeztetnie kell.²⁸¹ Hogy pontosan kikkel egyeztetett, azt nem árulta el Bárdosnak, de Éles Tibor, aki korábban MÚOSZ nemzetközi ügyekért felelős osztályvezetője és nem mellékesen a Belügyminisztérium szigorúan titkos állományban lévő tisztje volt, annyit elárult, hogy a minisztériumi vizsgálatot a katonai és egyéb titkos témák főosztályának vezetője irányította. A MÚOSZ Nemzetközi Osztályának vezetője hivatalánál fogva szoros kapcsolatot tartott a NÚSZ szervezetével, nem lepődhetünk hát meg azon, hogy amint tudomást szerzett a feljelentésről, azonnal magához hívatta Starkot és megmutatta neki a beadványt.²⁸² Ezután közösen dolgozhatták ki a stratégiát, miképpen simítsák el az ügyet.

A Budapestre kihelyezett NÚSZ-ellenőr szerepét dr. Aczél Béla²⁸³ töltötte be.²⁸⁴ Róla egyelőre kevés adattal rendelkezünk, de annyit tudunk, hogy minden erejével azon dolgozott, hogy az Interpress körüli botrányokat elsimítsa. 1974-ben, amikor Bárdos György feljelentést tett a Pénzügyminisztériumban az Interpress körüli pénzügyi visszaélések kivizsgálását kérve, a miniszteri revizorok és a Prágából érkező ellenőrök a könyvvizsgálatokat többnyire a Maxim nevű mulatóhelyen végezték, ahol Aczél Béla látta őket vendégül.²⁸⁵

A kortársak által leginkább misztifikált és legkevésbé ismert részlege az Interpressnek a Sajtódokumentációs Kutató Központ volt, Dersi Gyula vezetésével.²⁸⁶ „A vállaltnál senki nem tudja,

278 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 260. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3.

279 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 217. Interpress ügyek, d. n.

280 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 261. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3.

281 Uo. 262.

282 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 169. Jelentés, 1974. szeptember 4.

283 Aczél Béla korábban a Földmérő és Talajvizsgáló Irodában dolgozott, Budapest VIII. kerületében, ahol 1956 novemberében részt vett a helyi munkástanács megszervezésében. ÁBTL 3.1.9. V-150361. 53. Összefoglaló jelentés, 1959. augusztus 12.

284 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 266. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3.

285 Uo.

286 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 219. Falus György vallomása az Interpressről, d. n.

hogy ezek mivel foglalkoztak. Ez az intézet kimúlt anélkül, hogy bármit is csinált volna. Ennél az intézetnél dolgozott Szemes Piroška²⁸⁷ lánya, akinek édesanyja bement a lánya munkahelyére, hogy magyarázzák meg, mi jogon kap az ő fiatal lánya ilyen magas fizetést, attól tartva, hogy e mögött valamilyen bűnös tevékenység húzódhat meg.²⁸⁸ Az osztály munkája, majd korai megszűnése valóban rejtélyes nemcsak a korabeli munkatársak, de a jelen kutatója előtt is, legfőképpen azért, mert maga Dersi is hallgatott róla. A III. Főcsoportfőnökség ugyanis szoros kapcsolatot ápolt vele, és Dersi bőbeszédű jelentésekben számolt be a szervet érdeklő eseményekről és személyekről, az Interpress azonban tabutéma volt, mindössze azt fájlalta, hogy a tízezer forintos havi fizetését elveszítette, és követelte az elvtársaktól, hogy helyezték hasonlóan jövedelmező munkahelyre.²⁸⁹ Dersi beszerzésével 1967-ben kezdett foglalkozni a belsőreakció-elhárítás, mivel bíztak benne, hogy használható információkat szereznek rajta keresztül a jobboldalinak nevezett szociáldemokrata körökről.²⁹⁰ Dersi a szerv információi szerint a forradalom idején részt vett a Szociáldemokrata Párt újjászervezésében, de már 1946–1947-ben mint ifjúsági vezető aktív szerepet vállalt a közéletben, ráadásul kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező nyugat-európai szociáldemokrata körökben is.²⁹¹ 1971-ben nyugati ismeretségi köre miatt a hírszerzés vette át foglalkoztatására,²⁹² és a BM III/I. Csoportfőnökség hozzájárulásával került a MÚOSZ-hoz dolgozni,²⁹³

287 Szemes Piroška (1926–1978) újságíró, a MÚOSZ elnökségi tagja. 1950-től haláláig a *Nők Lapja* újságírója, rovatvezetője, a női egyenjogúság harcos képviselője volt.

288 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 227. Jelentés, 1974. szeptember 4.

289 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 321. Jelentés, 1975. május 8.

290 ÁBTL 3.2.1. Bt-1963/1. 30. Javaslat „Jogász” fedőnevű ügynökjelölt beszerzésére, 1967. július 21.

291 Uo. 30.

292 ÁBTL 3.2.1. Bt-1963/2. 39. Jelentés „Jogász” fedőnevű ügynök átvételéről, 1971. május 8.

293 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 321. Jelentés, 1975. május 8.

feltehetőleg azért, hogy külföldi utaztatásához megfelelő legendát tudjanak biztosítani. Jelen tanulmány szempontjából Dersi története éppen innentől lenne érdekes, azonban az elkövetkező években lazult a viszonya a belüggyel, csak az Interpresstől való elbocsátása után, 1975-ben keresték meg újra, így nehéz rekonstruálni a köztes időszakot. Annyit azonban megtudhatunk, hogy ez a bizonyos Sajtódokumentációs Kutató Központ eredetileg a MÚOSZ-hoz tartozott, ahol a NÜSZ Kommunikációs és Propaganda Irodája néven működött, majd 1973-ban szervezték be az Interpress alá.²⁹⁴ Tevékenységükről és megszűnésükről Dersi nem adott felvilágosítást a BM embereinek, csak az derül ki beszámolójából, hogy őt is Siklósi támogatta, és miután az távozott a főtítkári székéből, hamarosan kirúgták Dersit az Interpresstől.²⁹⁵

A Kiadó és Nyomdai Főosztályt Várkonyi István vezette. Ez a részleg foglalkozott az Interpress által megjelentetett lapok kiadásával.²⁹⁶ Várkonyi István korábban a *Népszava* főszerkesztője volt,²⁹⁷ majd a Vue Touristique alkalmazta és innen került át a NÜSZ vállalatához.²⁹⁸

Az Audiovizuális Főosztály élén Kató Árpád, a balatonszéplaki üdülő korábbi konyhafőnöke állt.²⁹⁹ Valószínűleg az egyik legtöbb pénzt termelő részleg ez volt, hiszen ők terjesztették a begyűjtött hirdetéseket, például úgy, hogy kisbuszokkal járták az országot, és néhány perces diafilmvetítéseket szerveztek az ország különböző pontjain, természetesen forgalmas helyeken,

294 ÁBTL 3.2.1. Bt-1963/2. 124. Kapcsolat újrafelvétel „Zilah” fedőnevű titkos munkatárssal, 1975. február 1.

295 Uo. 125.

296 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 227. Jelentés, 1974. szeptember 4.

297 Takács Róbert: A *Népszava* hiányzó negyven éve. *Médiakutató*. 2013/4. http://www.mediakutato.hu/cikk/2013_04_tel/04_nepszava_40_ev.pdf (Utolsó letöltés: 2014. október 12.)

298 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 279. Jelentés Falus György meghallgatásáról, 1974. december 23.

299 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 229. Jelentés, 1974. szeptember 4.

Budapesten elsősorban aluljárókban. Ezeknek a reklámfilmeknek a forgalmazásából már a hetvenes évek elején 5-6 millió forintot hasznosítottak évente.³⁰⁰

A hirdetések gyűjtésével a Kereskedelmi és Szervezési Osztály foglalkozott, amelynek vidéki egységei is voltak, hiszen területi képviselők által tartották a kapcsolatot a különböző vállalatokkal, akiktől a reklámmegrendeléseket várták. Vezetője Dénes Sándor volt, aki a BM korabeli nyilvántartása szerint 1945-ben a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága nyomozójaként szolgált, később a politikai rendőrség ügynöke volt, de anyaga megsemmisült.³⁰¹ A Budapest VII. Kerületi Vendéglátó Vállalat főosztályvezetői székét hagyta ott Bárdos György hívására az Interpress miatt 1972 novemberében. Dénessel dolgozott együtt Rényi István nyomdász, aki a vállalat párttitkára is volt egyben, korábban pedig az ÁVH Katonai Elhárító Főosztályán teljesített szolgálatot.³⁰² 1953-ban fegyelmi úton távolították el a testülettől,³⁰³ az Egyetemi Nyomdához került, amely 1957-ig alkalmazta.³⁰⁴ 1957 augusztusától a Kossuth Könyvkiadó sokszorosító üzemében volt vezető beosztásban,³⁰⁵ majd az Interpresshez került.

Az Organizációs és Propaganda Osztály vezetését személyesen Beke József látta el, akinek kalandos előéletéről már volt szó korábban. A vállalatnál a legbelső körbe tartozott, gyakorlatilag Starkkal együtt rendszeresen járt külföldi utakra, ő intézte a cég gépkocsi-vásárlásait – amellyel természetesen nem a szocialista autóipart támogatta –, és hozzá tartozott az Interpress által fenntartott luxusingatlanok kezelése is.³⁰⁶ A cég autóinak

megvásárlásában elsődleges segítője Laczkó György volt, aki a Diplomáciai Testületet Ellátó Igazgatóság (DTEI) alkalmazottjaként könnyen hozzáférhetett nyugati típusú járművekhez.³⁰⁷ Mozgásterét persze jelentősen bővítette az a körülmény is, hogy Laczkó valójában a III/II. Csoportfőnökség szigorúan titkos állományban lévő alezredese volt.³⁰⁸

A Fotó Osztályról lényegesen kevesebb információ van, csak annyit tudhatunk biztosan, hogy ott „dolgozik Komlós János fia”.³⁰⁹ A fiúról vajmi kevés adattal rendelkezünk, még a nevét sem említik az iratok, az apa viszont jól ismert szereplője a Kádár-kori sajtó- és tévévilágnak. A Mikroszkóp Színpad alapítója és igazgatója 1967 előtt a *Magyar Nemzet* és a *Népszabadság* kulturális rovatát vezette, de ezt megelőzően 1945-től a politikai rendőrség tisztje volt.³¹⁰ 1953-ban szerelt le az ÁVH-tól, 1956-ban titkos állományba visszavette a Belügyminisztérium kémelhárítása, és a Külkereskedelmi Minisztérium Protokoll Osztályának vezetőjévé neveztették ki.³¹¹ Későbbi kulturális pályafutása alatt is a BM tartalékos tisztje maradt,³¹² és összeköttetései révén sikerült fia karrierjét is biztosítania, aki a NÜSZ vállalatától indulva egészen Bajnai György, a későbbi miniszterelnök édesapja és családja által 1988-ban alapított Creditum nevű pénzügyi cég társtulajdonosságáig vitte.³¹³

Pénzügyi szempontból fontos szerepet töltött be az Interpress Filmstúdiója, amelynek első vezetője Falus György

307 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 209. Intézkedési terv a bűncselekmények elkövetésével gyanúsított Beke József magyar állampolgár tevékenységének dokumentálását szolgáló bizonyítékok megszerzésére, 1974. október 23.

308 ÁBTL 2.8.2.2. 142. Laczkó György személyi anyaga.

309 Uo.

310 ÁBTL 2.8.1. 2916. Komlós János személyi anyaga. Feljegyzés, 1956. január 20.

311 ÁBTL 2.8.1. 2916. Javaslat Komlós János titkos állományba történő kinevezéséről, 1956. február 21.

312 ÁBTL 2.8.1. 2916. Tartalékos tiszt adatlap, 1966. január 12.

313 Bódis András: Apjafia. *Heti Válasz*, 2013. június 26. <http://valasz.hu/itthon/apjafia-65503/> (Utolsó letöltés: 2014. október 14.)

300 Uo.

301 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 231. Jelentés, 1974. szeptember 4.

302 ÁBTL 2.8.1. 4680. Jelentés, 1957. június 18.

303 ÁBTL 2.8.1. 4680. Jelentés, 1953. január 26.

304 ÁBTL 2.8.1. 4680. Rényi István jellemzése, 1958. november 17.

305 ÁBTL 2.8.1. 4680. Vélemény Rényi István elvtársról, 1964. február 24.

306 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 169. Jelentés, 1974. szeptember 4.

volt, őt Jutasi Dezső követte a poszton. Feladatuk elsősorban az volt, hogy reklámfilmek készítésével gazdagítsák a NÜSZ számláját, de nemcsak néhány perces kisfilmek forgatásával foglalkoztak, hanem játékfilmek készítését is támogatták, itthon és Nyugaton egyaránt. A filmes osztály mindkét vezetője – a kémelhárítás adatai szerint – titkosszolgálati múlttal rendelkezett, akárcsak az eddig megismert alkalmazottak többsége. Falus Györgyre a nyomozati anyag tartalékos BM-alezredesként és kizárt hálózati személyként hivatkozik,³¹⁴ Jutasi Dezsőről pedig megállapította a szerv egyik jelentése, hogy szintén „BM állományban teljesített szolgálatot”.³¹⁵ Művészeti tanácsadóként Rényi Tamás,³¹⁶ a Mafilm rendezője dolgozott együtt a vállalattal.³¹⁷ Falusról nem derül ki egyértelműen, hogy önként vagy kényszerűségből távozott-e a filmesztály éléről és adta át helyét a Mafilm gyártásvezetőjének, Jutasinak, mindenesetre a kirajzolódó történet arra utal, hogy nem igazán látta át a vállalat végső célját, ezzel nyilván nehézséget okozva a cégnek. Az egyik tervezett dokumentumfilm forgatását Falus például megtagadta, arra hivatkozva, hogy ellenséges propagandára is felhasználható, és feljelentést tett a BM-ben.³¹⁸

314 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 243. Jelentés az Interpress ügyében folytatott előzetes ellenőrzésről, 1974. szeptember 12.

315 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 339. Jelentés, 1975. július 1.

316 Rényi Tamás (1929–1980) filmrendező, forgatókönyvíró. Leghíresebb filmjei: *Legenda a vonaton*, *A völgy*, *Sikátor*.

317 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 59/a. Interpress ügyek, d. n.

318 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 244. Jelentés az Interpress ügyében folytatott előzetes ellenőrzésről, 1974. szeptember 12.

Torpedók a filmiparban?

Több filmcím is előkerül a nyomozati anyagokban, és első hallásra mindegyik meglepetést okoz, hiszen valóban nem tipikusan a szocialista országok által megfilmesített témák közé tartoztak. A *30 év múlva* – amelynek elkészülését végül Falus akadályozta meg – a magyarországi zsidók 1944/45-ös helyzetével és az azóta eltelt harminc esztendővel foglalkozott volna.³¹⁹ 1974-ben, amikor ennek a filmnek a forgatását tervezték, a szocialista országok még ellenséges államalakulatként néztek Izraelre, nem volt „divat” a zsidóság problémáiról filmet forgatni.³²⁰ Ennek ellenére a NÜSZ-vállalat igazgatója, Stark György támogatásán kívül más befolyásos személy pártfogását is megnyerték a készítők. Batha Jenő, a Külügyminisztérium Sajtófőosztályának már korábban említett vezetője tihanyi villájában fogadta Lázár Imre emigráns magyar filmrendezőt, és szóbeli ígéretet tett a minisztériumi engedély kiadására.³²¹ A kémelhárítás információi szerint már korábban is forgatott Lázár Magyarországon Batha engedélyével, ráadásul Batha fiával közösen, aki ekkor a televíziónál dolgozott mint hangmérnök.³²² Sőt, Lázár volt a rendezője annak a filmnek is, amelyet a Duna Klub kapcsán említett *Pannónia* folyóirat szerkesztője, Sebestyén György forgatott *Emberek a határon* címmel. Sebestyén – annak ellenére, hogy a NÜSZ prágai központja és a magyar hírszerzés sem tartott igényt szolgálataira – kapcsolatban állt az Interpress Vállalattal, megbízásukból filmeket forgatott

319 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 233. Jelentés, 1974. szeptember 4.

320 A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnöksége is értetlenkedve állt a rendezők szándéka előtt, nem meglepő, hogy ellenséges propagandát láttak benne: „Egyáltalán, minek ilyen filmet csinálni, és ha már ismeretlen okokból lehetséges lenne, akkor hogyan lehet ellenőrzés nélkül kiengedni az anyagot?” ÁBTL 3.1.5. O-17423. 59/b. Interpress ügyek, d. n.

321 Uo. 59/a.

322 Uo.

a NÜSZ számára, bécsi kapcsolattartója pedig Halász Ferenc volt.³²³ Sebestyén és az Interpress közös vállalkozását Bokor László bécsi sajtóattasé tárta a hírszerzés elé, aki jelentései alapján jól értesültnek látszott a NÜSZ ügyeit illetően: „A film magyar koprodukciós partnere az Interpress filmstúdió, amely a MÚOSZ felügyeleti hatósága alá tartozó intézmény, véleményem szerint kellő MNVK-2. háttérrel.”³²⁴ Az Interpress filmügyei terén (is) a katonai hírszerzés sokkal tájékozottabb volt, mint a belügyi. Ez nem lehet véletlen. Amíg a BM értetlenül állt a történések előtt, addig Batha Jenő nyilván tudta, mit és miért csinál, hiszen a katonai titkosszolgálat alezredese volt.³²⁵ A forgatási engedély kiadása mögött meghúzódó szándékokat azonban az iratok alapján nem lehet rekonstruálni, ez a belügyi tisztek előtt is megoldatlan rejtély maradt. „A filmügyek terén sok probléma jelentkezik. [...] A Magyarországon felvett filmanyagot zárt dobozban szállítják ki, amelyet semmilyen szerv képanyag vonatkozásában nem ellenőriz.”³²⁶ Vajon hogyan engedhetett meg magának az Interpress ilyesmit? A NÜSZ magyarországi leányvállalatként nyilván rengeteg kiváltsággal rendelkezett, és területen kívüliséget nem csak gazdasági vonatkozásban élvezett. Felmerül a kérdés: milyen cél vezette a Nemzetközi Újságíró Szervezetet, hogy olyan filmek forgatásához nyújtson segítséget, amely ellenkezett a szocializmus érdekeivel? A történet kísértetiesen emlékeztet a Joël Kotek által felvázolt bolsevik befolyásolási politika módszereire. Kotek *Az ifjú gárda* című könyvének bevezetőjében arról a paradox jelen-ségről ír, hogy a kommunisták már a húszas években rájöttek arra, hatékonyabban szolgálja a Szovjetunió érdekeit, ha nem kommunista eszményeket hirdető szervezeteket támogatnak

323 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. 92. Jelentés, 1975. június 25.

324 Uo.

325 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 233. Jelentés, 1974. szeptember 4.

326 Uo. 234.

anyagilag, ugyanis ezeken keresztül könnyebben tudnak a nyugati civil társadalom közelébe kerülni, rájuk hatást és felettük ellenőrzést gyakorolni.³²⁷ Az általa példaként felhozott befolyásolásra törekvő tömegszervezetek között megemlíti a NÜSZ-t is. A könyv két alapvető beépülési stratégiát ismertet. Amíg a téglá az államapparátusba épült be és minden körülmények között fedésben kellett maradnia, hiszen elsődleges feladata a kémkedés volt, addig a torpedó az antikommunista civil szervezetek tagjaként békeidőben akár antikommunista nézeteket is hirdethetett, nyílt konfliktus esetén azonban a felszínre tört és vállalta politikai hovatartozását, mivel feladata az volt, hogy a szovjet érdekek irányába befolyásolja a szervezetet, ahová beépült. Vajon az Interpress által forgatott filmek ilyen torpedók voltak a nyugati társadalmak felé? Pusztán fedőtörténetek voltak ezek, amelyeken keresztül a kapitalista filmipar prominensei közé lehetett férkőzni, tárgyalóképes partnerré lehetett válni számukra? Logikus magyarázatnak tűnik, de ez csak egy a lehetséges válaszok közül. Ez a fajta stratégia mindenesetre egyáltalán nem volt ismeretlen a Szovjetunió nyugati befolyásolási politikájában, hiszen már a harmincas években társutas köröket szerveztek a filmgyártás fellegvárában, Hollywoodban is. A „Hollywoodi Tízek” feladata sem a kommunizmus nyílt támogatása volt, hanem sokkal inkább pénzügyi háttországot biztosítottak a szovjet titkosszolgálat láthatatlan apparátusának.³²⁸

327 Kotek: i.m. 8–9.

328 Babette Gross, az egykori sztálinista kém, Willi Münzenberg élettársa – aki maga is fontos szereplője volt a nyugati társutas értelmiség köreiből – így foglalta össze a hollywoodi hálózat számára is megfogalmazott „tízparancsolatot”: „*Nem* helyesled Sztálin politikáját; *nem* mondd magad kommunistának; *nem* mondd, hogy szereted a rendszert; *nem* szólítasz fel embereket, hogy támogassák a szovjeteket. Soha. Semmilyen körülmények között. Azt mondd, független idealista vagy. Nem igazán értesz a politikához, de azt gondold, a kisembernek is kapnia kellene egy mocskos kis lehetőséget. Hisszel a nyitottságban. Megdöbben, megrémít, ami az országunkban végbe megy. Megrémít a fajüldözés, a dolgozó emberek elnyomása. Azt gondold, az oroszok nagy kísérletbe fogtak, s

A NÜSZ beépülési szándéka a nyugat-európai filmvilágba jól tetten érhető abban, hogy kikkel tartott kapcsolatot, illetve dolgozott együtt az Interpress. Lázár Imre 1956-os emigráns nevét már említettem korábban, rajta kívül a Belügyminisztérium két másik filmes szakembert derített fel, akik aktív szerepet játszottak a NÜSZ által finanszírozott üzletekben, Josef von Ferenczyt és André Libiket.

Josef von Ferenczy tevékenysége a második világháborút követően külön kutatást érdemelne, hiszen az 1948-ban emigrált médiamágnás évtizedeken keresztül – és rendszereken átívelően – jó kapcsolatot ápolt vezető politikai körökkel mind Magyarországon, mind Európa nyugati felén. Bár megcáfolatlan bizonyítékokkal még senki nem támasztotta alá azt a feltevést, hogy Ferenczy a szovjet titkosszolgálat embere volt, homályos életrajzi adatai, egymásnak sokszor ellentmondó önéletrajzi visszaemlékezései számos találgatásra adtak okot. Gazdasági és politikai befolyása már a nyolcvanas évek Magyarországon is közismert volt. 1986-ban megkapta a Magyar Népköztársaság aranykoszorúval díszített Csillagrendjét, azonban a rendszerváltoztatás után a Magyar Köztársaság új, szabadon választott kormányai sem fukarkodtak az elismerésekkel. 1992-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével, 1994-ben a Demokratikus és Független Magyarországért Emlékéremmel jutalmazták Ferenczyt. Hatalmának és befolyásának eredete ugyan bizonytalan, de hála az egykori magyar kémelhárítás nyomozóinak, annyit már tudhatunk, hogy szorosan együttműködött a szovjet titkosszolgálat által irányított Nemzetközi Újságíró Szervezettel. A *30 év után* című film Feren-

reméled, sikerülni fog nekik. Hiszel a békében. Áhítod a nemzetek közötti megértést. Gyűlölöd a faszizmust. Úgy véled a kapitalista rendszer romlott. Ezt hangoztatod újból és újból és újból. De ennél *semmi többet*.” Stephen Koch: *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása*. Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2014. 268–269.

czy pénzügyi hozzájárulásával készült volna, csakúgy, mint a *Szomorú vasárnap*.³²⁹ Ez utóbbi alkotás sem készült el, annak ellenére, hogy Stark György felkarolta a világhírű magyar színpadon alapján írt regény megfilmesítését, miután a Népművelési Minisztérium Filmfőigazgatósága megtiltotta a Mafilm számára a forgatást.³³⁰

A Belügyminisztérium információi szerint André Libik, az 1956-os emigráns filmrendező és producer szintén kapcsolatban állt a NÜSZ-szal, sőt nem pusztán a magyarországi Interpress Vállalattal alakított ki üzleti kapcsolatot, de közvetlenül a prágai központnak dolgozott.³³¹ Nem kevesebbet állítanak a BM dokumentumai, minthogy André Libik a NÜSZ megbízásából műtárgyakat csempészett Nyugat-Németországba, ezzel gazdagítva a Nemzetközi Újságíró Szervezet számláit.³³² „Csehszlovákiából az NSZK-ba csempésznek [Ferenczyvel] antik holmit.”³³³ A nyomozás során azt is megállapította a belügy, hogy André Libik a budapesti vállalattal is rendszeres üzleteket bonyolított, amelyben állandó partnere Beke József volt. Például különböző nyomda- és filmtechnikai berendezéseket szállítottak Magyarországra, kijátszva a vámszabályokat, ezzel megkárosítva a magyar népgazdaságot, és ezekért a szolgáltatásokért Beke „Libik részére nagy összegű honoráriumokat fizet”.³³⁴ A Prágában székelő NÜSZ ugyanis vámmentességet élvezett a kapitalista országokkal folytatott kereskedelmi tevékenység során

329 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 258. Jelentés Beke József magyar állampolgárról, 1974. október 23.

330 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 223. Az Interpress Vállalat ügyeihez, d. n.

331 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 208. Intézkedési terv a bűncselekmények elkövetésével gyanúsított Beke József magyar állampolgár tevékenységének dokumentálását szolgáló bizonyítékok megszerzésére, 1974. október 23.

332 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 258. Intézkedési terv, 1974. október 23. 208.; Jelentés, 1974. október 23.

333 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 303. Jelentés „Karrierista” fedőnevű ügyben végrehajtott intézkedésekről, 1975. január 15.

334 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 258. Jelentés, 1974. október 23.

is, így a Magyarországra szánt árucikkeket először a csehszlovák fővárosba vitték, ahonnan aztán ajándékként, vámmentesen érkezett a budapesti leányvállalathoz.³³⁵

Erre csörög a dió, arra meg a... profit

Az Interpress eddig elemzett tevékenységének felszínre kerülése csak mellékterméke volt egy nyomozásnak, amely gazdasági visszaélések gyanúja miatt indult Halász Ferenc és a vele állandó kapcsolatban lévő Beke József ellen. A bűncselekmények a titkosszolgálat szerint olyan méreteket öltöttek 1975-re, amely „már önmagában is veszélyes és káros”³³⁶ volt, azonban képtelenek voltak tenni ellene. A legkülönbözőbb gazdasági visszaélések a NÜSZ feladataihoz szükséges pénz előteremtéséhez kellett, de nyilván hasznot húztak belőle az érintett személyek is.

Halász a hatvanas évek közepétől kezdett rendszeresen Magyarországra járni, ahol különböző állami vállalatok számára ajánlott jövedelmező üzletet, általában olyan cikkekre, amelyek hiányoztak a magyar piacról, és ez „népgazdaságunk egyes ágait érzékenyen érintette”.³³⁷ Első jelentkezéseikor bolgár cementet adott el a Ferunion Magyar Műszaki Kereskedelmi Vállalatnak, ahol nővére jogtanácsosként dolgozott.³³⁸ Később azonban, elsősorban Siklósi és Stark támogatásával, több állami vállalattal is üzleteket bonyolított le, a cégek vezető tisztségvi-

selőivel pedig személyes jó viszonyt ápolt. Ezen vállalatok közé tartozott az Interag, a Monimpex és a Konzumex is,³³⁹ amelyeknek azonban kevésbé volt gyümölcsöző a „Kereskedővel” létesített kapcsolat.

Már a cementszállításra kötött szerződéseket sem tudta betartani, 1972-ben húszezer tonna cement behozatalára vállalt kötelezettséget Bulgáriából, ebből azonban csak 7400 tonna érkezett meg időre.³⁴⁰ Jellemző, hogy a cementimport terén Halász a hidegháborús nagypolitika céljait szolgálta, hiszen arra akarta rávenni a magyar importőröket, hogy Észak-Koreából szállíttassák ide vasúton – a Szovjetunió keresztül – a beton alapanyagát, ezzel is támogatva az ázsiai félsziget szocialista felét.³⁴¹ Az iratokból nem derül ki, hogy Halásznak végül sikerült-e koreai kötőanyagot építtetnie a magyar lakásokba, más, a magyar népgazdaság számára káros következményekkel járó üzletkötései azonban ismertek.

A BM tudomására jutott, hogy 1972-ben Halász a jugoszláv Centrocoop nevű külkereskedelmi vállalat nevében jött Magyarországra, és dióbelet vásárolt a Konzumextől.³⁴² A diót közszükségleti cikként felvásároltatta Feith Andorral, a Zöldért kereskedelmi igazgatójával, aki a szerv tudomása szerint kizárt hálózati személy volt.³⁴³ Feith az értékes gyümölcsöt átadta Konzumexnek,³⁴⁴ tőlük pedig Halász megvásárolta papíron 120 ezer dollárért, azzal a feltétellel, hogy csak és kizárólag

335 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 275. Jelentés Falus György meghallgatásáról, 1974. december 23.

336 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 144. Szombath Jenő r. őrnagy elvtársnak, a III/II-10. Osztály vezetőjének Halász Ferenc osztrák állampolgárról, 1975. május 10.

337 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 16. Javaslat H. F. osztrák állampolgár bizalmas nyomozás alá vonására, 1974. október 24.

338 Uo.

339 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 67. Petresevics András r. őrnagy elvtársnak, a BM III/II-7. Osztály vezetőjének! 1974. november 20.

340 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 33. Ferunion Műszaki Külkereskedelmi Vállalat tárgyalási jelentése, 1972. október 9.

341 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 35. Ferunion Műszaki Külkereskedelmi Vállalat tárgyalási jelentése, 1972. november 18.

342 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 74. Jelentés Halász Ferenc osztrák állampolgárról, 1974. december 12.

343 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 121. Jelentés, 1975. április 12.

344 Uo. 75.

Jugoszláviában értékesítheti azt. Erre azért volt szükség, mert a magyar dió Nyugat-Európában való forgalmazására a Monimpexnek kizárólagos szerződése volt az osztrák érdekeltségű Kollmann céggel, így Halász és az általa képviselt jugoszláv cég nem bocsáthatta eladásra a diót nyugati országokban. Halász kezét nem kötötte meg sem az aláírt szerződés, sem bármiféle erkölcsi aggály, a Hungarocamion által szállított terméket Ausztrián keresztül indította útnak Jugoszlávia felé, azonban a határ átlépése után azonnal hamis származtatási okmányokra cserélte a terményt kísérő dokumentációt, és Maribor helyett az úti cél Bécs, Nyugat-Németország, London és Párizs lett.³⁴⁵ Azon túl, hogy az osztrák cég és a magyar vállalat között megromlott a viszony, komolyabb kára is keletkezett a magyar gazdaságnak, ugyanis a 120 ezer dolláros vételár soha nem érkezett meg. Pénz helyett a Centrocoop egy Olympos nevű gyümölcsle-koncentrátumot küldött, amely az Artemitis nevű görög cég terméke volt, és amely céget szintén Halász képviselte.³⁴⁶ Az Olympos termékek magyar karrierje ekkor kezdődött. A barterüzlet azonban súlyos hátrányt jelentett Magyarországnak számára, hiszen a gyümölcsle közvetlenül is meg tudtuk volna venni a görög forgalmazótól jóval olcsóbban, mindennek tetejében az ország így elesett a szabad devizaszerzési lehetőségtől is. Nem úgy Halász Ferenc és az őt irányító NÚSZ, akik busás haszonnal adtak túl a jó minőségű magyar dión. Ez a történet csak egy lehetett a sok közül, amelyekre feltehetőleg nem is derült fény soha, mindenesetre a jelentésben van egy fél mondat arról, hogy hasonló módon vásárolt fel és értékesített Halász magyar zsírt is a nyugati piacokon. Kereskedelmi tevékenysége azonban nem korlátozódott a magyar élelmiszerek nyugati értékesítésére. Tőkés országokból is hozott be különböző termékeket, köztük olyanokat is, amelyek ma már jól ismertek a

345 Uo. 74.

346 Uo. 75.

hazai forgalomban, de a hetvenes években egy átlag magyar állampolgár nem is hallott róluk, például az amerikai Avon szépségi cikkeit.³⁴⁷ Ezek a termékek a Városház utcai Diplomata Bolt polcain találtak helyet maguknak, vagyis csak a politikai elit és családjaik juthattak hozzá, ennek ellenére 1974-ben – a Konzumextől kapott adatok szerint – kb. 34 ezer nyugatnémet márka és 81 ezer svájci frank értékben szállította be Halász az országba ezeket a kozmetikai cikkeket, ki tudja mekkora árrés-sel.³⁴⁸ A BM készített egy korabeli kalkulációt, amely arra az eredményre vezetett, hogy csak az Avon és az Olympos termékeken 1974-ben 60–70 ezer USD-hasznot termelt Halász, de az anyagból nem derül ki, milyen adatok alapján számoltak, így az összeget is csak hozzávetőleges értéknek kezelhetjük.³⁴⁹ Üzletkötései közben mindig magasabb érdekekre hivatkozott, jellemző, hogy a Monimpex Vállalat a következő felvilágosítást adhatta a céget megkárosító kereskedőről: „a demokratikus országok egyesített propaganda ügynökségének dolgozik, amelynek a Vue Touristique a tagja, s melynek a központja Prága”.³⁵⁰

Az ehhez hasonló üzelmek vezettek oda, hogy a BM III/II. Csoportfőnöksége nyomozást indított Halász ellen, és kihallgatták Koleszár Miklóst, a Konzumex főkönyvelőjét, akinek beszámolója alapján kiderült, sokkal messzebbre vezetnek a szálak, mint azt sejtették volna. Koleszár korábban a BM III/II-7-a. Alosztály „Kárpáti” fedőnévre hallgató titkos megbízottja volt a szerv szerint,³⁵¹ így régi ismerősként kérhették segítségét. Koleszár megkeresése után egyből arra hivatkozott,

347 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 84. Feljegyzés, 1974. október 21.

348 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 89. Konzumextől kapott információk, d. n.

349 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Értékelő jelentés „Kereskedő” fedőnevű ügyben, 1975. január 14. 105.

350 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Halász Ferenc bécsi állampolgár és a Borfőosztály kapcsolata, 1974. december 3. 90.

351 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés „Kereskedő” fedőnevű ügyben felderített operatív bázisról, 1974. december 13. 77.

hogy már éppen jelentést szándékozott tenni a BM-nél Halász visszaélésügyének tevékenysége miatt.³⁵² Tudomása szerint „Kereskedő” a Konzumexszel való üzleti kapcsolatát Siklósi Norbert személyes közbenjárása után alakította ki, de nemcsak a MÚOSZ főtitkára egyengette Halász útját, hanem a Belkereskedelmi Minisztérium Nemzetközi Árucseretorgalmi Főosztályának helyettes vezetője, Harsányi Zoltán is.³⁵³ Harsányi szintén régi belügyes múlttal rendelkezett, 1953 nyarán kérte felvételét a politikai rendőrséghez,³⁵⁴ ahol 1956-ig teljesített szolgálatot. Leszerelése után elvégezte a Külkereskedelmi Akadémiát, majd 1960-ban a Magyar Kereskedelmi Kamarához került főosztályvezető-helyettesi beosztásba, 1967-ben pedig Jakartába helyezték kereskedelmi titkári minőségben, a belügyi hírszerzés titkos munkatársaként.³⁵⁵ A hetvenes évek elején tért haza, átmenetileg a Belkereskedelmi Minisztériumban dolgozott, majd 1976-ban Ankarába helyezték, ahol szintén a hírszerzés embereként tevékenykedett.³⁵⁶ Nagy tekintélynek örvendett tehát nemcsak belügyes, de kereskedelmi vonalon is, így az állami vállalatok döntéshozó alkalmazottai számára ajánlása garanciát jelentett. Harsányi meghallgatásakor kiderült, hogy Budai Ferenc, az Idegenforgalmi Hivatal szigorúan titkos állományban dolgozó beosztottja ajánlotta Halászt Harsányinak, azzal a kéréssel, hogy lehetőségeihez mérten támogassa Halászt kereskedelmi üzletkötéseiben, és érje el, hogy a megkeresett állami vállalatok – amennyiben jelentősen nem sérülnek érdekeik – Halászt részesítsék előnyben.³⁵⁷ Budai Ferenc egy osztályba járt Harsányival, innen eredt az ismeretség, egyébként meg a rivális

társszerv, az MNVK-2. tisztje volt.³⁵⁸ Budai Ferenc pályafutása során több fedőmunkahelyen is teljesített szolgálatot. 1966-tól a milánói kereskedelmi kirendeltség vezetésével bízták meg, de az olasz elhárítás egy idő után lefűlelte, hónapok múlva cserélte csak ki a magyar állam egy olasz kultúrattaséval. Történetünk idején az OIH-nál találjuk, de a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján már Szíriában állomásozott, ahol Práczki István egykori katonai hírszerző visszaemlékezése szerint komoly pénzügyi visszaéléseket követett el.³⁵⁹ A rendszerváltás időszakában a Delta Szaklapkiadó és Műszaki Szolgáltató Leányvállalat vezetőjeként dolgozott, ahová az anyavállalat, vagyis a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat vezetője, Siklósi Norbert helyezte.³⁶⁰

Újságírólobbi

Az állambiztonság által összegyűjtött információkból az derül ki, hogy Siklósi Norbert – a MÚOSZ főtitkára, majd 1973 után a Lapkiadó Vállalat feje – az MNVK-2. embere volt. 1975 augusztusában Koleszár Miklós főkönyvelő találkozott BM-es kapcsolatával, és beszélgetésükből meglepő fordulat rajzolódott ki a korabeli belügyi kémelhárítók számára. Koleszár ekkor éppen az MNVK-2. kiképzése alatt állt, mivel szeptembertől egy Milánóban alapított cég pénzügyi vezetésével bízták meg, vagyis külföldi kiküldetésre készült.³⁶¹ Nyilván a BM számára is új információnak számított, hogy az általuk foglalkoztatott kap-

352 Uo.

353 Uo. 79.

354 ÁBTL 2.8.1. 1948. Harsányi Zoltán személyi anyaga. Minősítési lap, 1955. december 14.

355 ÁBTL 3.2.1. Bt-2038/1. „Renkey”. Javaslat, 1967. június 13. 37.

356 ÁBTL 3.2.1. Bt-2038/1. Jelentés, 1976. március 17. 72.

357 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 93. Jelentés, 1975. január 9.

358 Budai Ferenc tevékenységéről: Borvendég Zsuzsanna: *A Cég megnyertjei – a megnyertek cégei. Titkosszolgálati vállalatalapítások és valutakitermelés a Kádár-rendszer idején*. Budapest, ÁBTL-NEB, 2018.

359 Práczki: i.m. 313–349.

360 MNL OL XXIX-I-50 10. d. 9/1990. számú vezérigazgatói utasítás, 1990. március 27.

361 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 147. Jelentés „Kereskedő” fedőnevű ügyben, 1975. augusztus 22.

csolat időközben a konkurens cég embere lett. A beszélgetés során egy, a meglévő információk alapján nehezen értelmezhető eseményre derült fény. Koleszár éppen MNVK-2.-es kapcsolatával találkozott nyilvános helyen, amikor az asztalukhoz lépett Halász Ferenc. Koleszár számára feltűnt, hogy sem Markotán Benedek, az MNVK-2. alezredese, sem Halász nem lepődött meg a találkozáson, sőt egyértelmű volt számára, hogy a két ember ismerte egymást. Halász megjelenésére különösebb indok nem volt, valami jelentéktelen közölnivalója volt Koleszárral, arra azonban ez az intermezzo remek alkalom volt, hogy a főkönyvelő kérdéseket tegyen fel Markotánnak „Kereskedővel” kapcsolatban. Kiderült, hogy Markotán, a katonai titkosszolgálat alezredese korábban az Interpress egyik osztályának vezetője volt, innen ismerte Halászt, sőt „ez időszakra vonatkoztatottan megjegyezte Markotán alezredes, hogy míg szakmai vonatkozásban Siklósi Norbert volt közvetlen vezetője, operatív vonatkozásban viszont Siklósi Norbert tartozott közvetlen irányítása alá”.³⁶² Siklósit tehát Markotán szerint az MNVK-2. irányította.

Siklósi kapcsolatát a katonai titkosszolgálat alátámasztja a már emlegetett milánói üzlet is. Az iratokból nem derül ki, hogy pontosan milyen céghez utazott ki Koleszár, azonban Práczi István visszaemlékezésében találunk erre vonatkozó adatokat.³⁶³ A hetvenes évek közepén Práczi számára a katonai hírszerzés új feladatot talált ki. Mivel már korábban közreműködött két nyugat-európai cég létrehozásában, amely a szerv működésének üzleti alapokra való helyezését szolgálta, tapasztalatát fel kívánták használni egy újabb vállalkozás beindításához, ezúttal milánói központtal. A megfelelő legenda, vagyis fedőtörténet kialakításához Práczinak státuszt biztosítottak egy fedőmunkahelyen, amely a létrehozni kívánt olasz vállalat tulajdonosaként szerepelt a történetben. A vállalat nem

volt más, mint a Vue Touristique Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat. A közkeletű nevén csak IPV-nek emlegetett cég 1971-ben jött létre Siklósi Norbert irányítása alatt.³⁶⁴ A vállalat alapítója a párizsi székhelyű FIJET, de mint a cég ügyrendjéből kiderül, az alapításhoz szükséges 1 millió forintot alaptőkéket a MÚOSZ biztosította, így a FIJET az IPV pénzügyi és tartalmi tevékenysége felett még formális ellenőrzésre sem volt jogosult, az a MÚOSZ kizárólagos feladata lett.³⁶⁵ A névleges külföldi tulajdonosra azért volt csak szükség, hogy a cég jelentős kedvezményekben részesülhessen, nevezetesen, hogy mentesüljön a magyar adó- és vámszabályok alól. A tényleges tulajdonosként működő MÚOSZ mögött pedig, mint jól tudjuk, ott állt egy magasabb érdekeket szem előtt tartó szervezet, a NÚSZ, amely ráadásul a FIJET alapítója és irányítója is volt. Az IPV egy tipikus titkosszolgálati fedőcég volt, ugyanis a névleges és a tényleges tulajdonos mögött ott állt a katonai felderítés is: az MNVK-2. egyik saját alapítású fedővállalatával állunk szemben.³⁶⁶ „Csodálatos vállalat volt, foglalkoztak itt mindennel: újságírással, könyvkiadással, filmgyártással, turizmussal, kiállításszervezéssel, konferencia- és rendezvény-szolgáltatással és mindennel, amit a vezetőség jóváhagyott. A vezetés pedig a rendszer kegyeltjeinek rokonságából állt: a kormányfő fia, a politikai bizottsági tagok vejei, menyei szépen megfértek az ipari arisztokrácia és a külkereskedelmi cézárók pereputtyával. Ennél a vállalatnál már a hetvenes évek második felében százezreket lehetett keresni legálisan, szerződésben rögzítve. Mellette pedig annyit, amennyit az összeköttetések csak lehetővé tettek.”³⁶⁷ – elevenítette fel a régmúltat Práczi

364 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Cégbejegyzés, képviselői lap, 1971. november 30.

365 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat ügyrendje, 1974. június 22. 1.

366 A szerző interjúja Kis-Benedek Józseffel, 2016. augusztus 18.

367 Práczi: i.m. 296.

362 Uo. 148.

363 Práczi: i.m. 293–312.

István. A némi élccel megfogalmazott visszaemlékezés igazságtartalmát alátámasztják a vállalat fennmaradt iratanyagai. Fő feladatai közé tartozott idegenforgalmi folyóiratok kiadása és terjesztése, idegenforgalmi célokat szolgáló reklám- és propagandatevékenység, idegenforgalmi tárgyú filmek gyártása, rendezvények és kiállítások szervezése.³⁶⁸ Mindezen feladatok pedig egy közös célt szolgáltak: a befolyásgyakorlást: „Mivel a vállalat olyan nemzetközi szervezetekhez is kötődik – mint elsősorban a FIJET, valamint az AIPS, FIPREGA stb. –, amelyek alapszabályzata kimondja ugyan a béke, a békés egymás mellett élés, a népek közötti barátság elveinek elfogadását, és magukat politikamentes szervezeteknek tekintik, ezért a vállalati üzletpolitikában e szervezetekhez kapcsolódó tevékenységünkben a szocializmus eszméjének és eredményeinek indirekt módszerekkel történő propagandáját kell magas színvonalon megvalósítani.”³⁶⁹ A vállalat tehát az alapelvei között írásba foglalta, hogy a politikamentesség és a béke hirdetése a külvilág számára felmutatott álarc és kirakatba állított szlogen csupán, a valóságban az elsődleges célkitűzés a szocializmus terjesztésének érdekében kifejtett propaganda. E cél jegyében pedig növelni akarták a magyar befolyást a különböző nemzetközi szervezetekben, hogy hatékonyabban tudják segíteni a nemzetközi újságíró-szervezetek tekintélyének növelését és terjeszkedésüket új tagországok irányába.³⁷⁰

1977-ig a vállalat igazgatója Siklósi Norbert volt, ekkor az addig ügyvezető igazgatóként szereplő Teszár József vette át Siklósi helyét, aki 1989-ig volt az IPV első embere.³⁷¹ A különböző szervezeti egységek vezetőiről pontos adattal nem rendel-

kezem – bár annyit kiderítettek az Interpress elleni nyomozás során, hogy a NÜSZ főtitkárának, Kubkának a felesége szintén az IPV alkalmazottja volt, a prágai képviselőt vezette³⁷² –, csakúgy ismeretlen a kiosztott fizetések nagysága, azonban egy kiindulási pont mégis rendelkezésünkre áll, amely megerősíti Práczki állítását. 1989. május 10-én Fazekas István került az igazgatói székbe, havi 2300 USD fizetéssel.³⁷³ Ez az összeg nagyjából 145 ezer forintnak felelt meg akkor, amely egyáltalán nem volt átlagosnak tekinthető fizetés a rendszerváltoztatás idején. A pénzüsszegek átláthatatlan vándorlására jó példa a BM által felderített visszaélés a hetvenes évek közepéről. Siklósi a vallo-mások szerint rendszeresen vett fel nagyobb tiszteletdíjakat az Interpresstől, pedig a két cég, vagyis az Interpress és az IPV már külön működött.³⁷⁴ Több százezer forintokról volt szó, azonban olyan is előfordult, hogy Aczél Béla egy és negyed millió forintot emelt le a NÜSZ OTP takarékbetétjéről, és adta tovább nyugta nélkül Siklósinak.³⁷⁵ Ez valahogy kiderült, és kénytelenek voltak antedatált nyugtákkal rendezni a pénzmozgást, azt a látszatot keltve, mintha az IPV szolgáltatásaiért fizetett volna az Interpress.

„Az IPV sajtóvonalának elég kiterjedt kapcsolatai voltak néhány nemzetközi újságíró-szervezettel, amelyeknek központja Milánóban székelt. Itt kellett tehát megkapaszkodni, aztán továbblépni Közép-Olaszország felé”³⁷⁶ – írta Práczki. A megkapaszkodás egy Promotur Kft.³⁷⁷ nevű utazási iroda meg-

372 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 217. Interpress ügyek, d. n.

373 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Kivonat a FIJET Igazgató Tanácsa ülésének jegyzőkönyvéből, 1989. május 10.

374 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 216. Interpress ügyek, d. n.

375 Uo. 217.

376 Práczki: i.m. 297.

377 Elképzelhető, hogy Práczki István rosszul emlékszik a cég valódi nevére, és az nem Promotur, hanem Promextur volt, ugyanis – bár a vállalat alapító okiratait egyelőre még nem találtam meg a levéltári anyagok között

368 MNL OL XXIX-I-40 1. d. 5–6. Az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat ügyrendje, 1974. június 22.

369 MNL OL XXIX-I-40 1. d. 1. Alapelvek, 1974. június 22.

370 Uo. 2.

371 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Cégbejegyzés, képviselői lap.

alapításával kezdődött, amelyet az IPV és az MNVK-2. közösen hozott létre a hetvenes évek közepén. Feltehetőleg ennek a cégnek a pénzügyi kezelésére utazott Koleszár Olaszországba 1975-ben, hacsak nem indított a katonai felderítés párhuzamosan több észak-olaszországi vállalkozást is. Az IPV a külföldi cégalapításainak sorát nem zárta le az olaszországi üzlettel. 1980-ban egy frankfurti üzletasszonnyal, Renate Dequelle-lel közösen alapítottak egy vállalatot, IPV Nemzetközi Propaganda Kiadó és Kereskedelmi Kft. néven.³⁷⁸ A cég az IPV NSZK-val folytatott üzleti tevékenységének képviselője volt elsősorban hivatott.

Az IPV egészen a rendszerváltoztatásig a magyarországi turizmus egyik meghatározó szervezője volt, számos nemzetközi rendezvénysorozat köthető a nevükhöz. Ők hozták létre és tartották meg évről évre a Budapesti Tavaszi Fesztivált, de neves sportesemények megrendezéséből sem maradtak ki. Az autó-motor sport hazai felvirágoztatásában is tevőleges szerepük volt, már a vállalat alapítása után nem sokkal raliversenyeket rendeztek,³⁷⁹ 1989–90-ben pedig részt vettek a Hungaroring Rt. megalapításában 40 millió 700 ezer forintos részesedés befizetésével.³⁸⁰ Saját filmstúdióval rendelkeztek, amelyről az a hőskölteménybe illő legenda terjedt el, hogy állami finanszírozás nélkül, önerőből tartották fenn magukat a kezdetektől.³⁸¹ Ebből természetesen annyi volt igaz, hogy már akkor kapitalista üzletpolitikával működtek, amikor még Magyarországon híre

– gyakran hivatkoznak az IPV dokumentációjában egy Promextur nevű Olaszországban, csendestárssal működő üzletre. Legvalószínűbb lehetőségnek azt tartom, hogy a két vállalkozás egy és ugyanaz.

378 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Tárgyalás közjegyző előtt a társasági szerződés megfogalmazásáról, 1980. november 12.

379 Balaton–Opatia Rally, Tokaj Rally. MNL OL XXIX-I-40 1. d. 11. Alapelvek, 1974. június 22.

380 MNL OL XXIX-I-40 1. d. A Hungaroring Rt. alapító okirata, 1990. december 18.

381 MTI Hírchívum, Egy asszony a film igézetében, 2005. június 15.

sem volt a szabad versenynek vagy a szabadpiacnak, azonban politikai akarat és a különböző titkosszolgálati érdekek nélkül az IPV sem jöhetett volna létre és maradhatott volna fenn közel két évtizedig. Önállóságuk mítoszt pedig erőteljesen megingatja az a tény, hogy az 1990-es váltás után rövidesen csődbe jutottak.

Lezáratlan akták

Az Interpress elleni vizsgálat anyagai 1975 végén befejeződtek. A dosszié nem tartalmaz összefoglaló jelentéseket, amelyeket egy nyomozás végén általában csatolni szoktak a dokumentumokhoz, és végképp nincs nyoma annak, hogy átadták volna a dokumentációt a vizsgálati osztálynak a bizalmas nyomozás lezárásaként. Nyilván azért, mert nem is adták át. Ennek általában két oka szokott lenni. Az egyik, hogy felhasználták a bizonyítékokat a gyanúsított személyek zsarolására, és így vették rá őket, hogy valamely operatív érdekből működjenek együtt az állambiztonsággal. Ebben az esetben erre utaló jelek nincsenek, nem beszélve arról, hogy a szereplők többsége már amúgy is valamelyik titkosszolgálat embere volt. A másik lehetőség pedig az elhallgatás, amennyiben vezető politikai körök érintettségére derült fény, vagy esetleg egyéb titkosszolgálati érdekek kívánták meg az eltussolást. Minden bizonnyal ez történt az „Üzlettársak” fedőnevű nyomozás esetében is. A túlbuzgó kémelhárítók munkájuk végzése közben akarva-akaratlan olyan mélységben kezdtek vájkálni az Interpress – és ezáltal a NÜSZ – ügyeiben, amely már veszélyeztette a szervezet gazdasági tevékenységét, ezért le kellett állítani őket. Mindez természetesen informális úton történhetett, írásos feljegyzés erről aligha készült, így csak feltételezésekre alapozhatunk.

A magyar állambiztonság mindenesetre kért segítséget a társszervektől is munkájuk során. Az MNVK-2. rendkívül szűkszavú és egyértelműen elutasító válaszáról már korábban

volt szó. A nyomozás közben előkerülő szovjet szálak miatt a KGB illetékeseit is megkereste a III/II. Csoportfőnökség, hiszen homályos utalásokat találtak arra nézve, hogy Halász 1945-ben a szovjet titkosszolgálat embereként érkezett Budapestre, ráadásul értesültek egy Klein Dávid nevezetű kárpátaljai magyar letartóztatásáról, aki tudomásuk szerint Halász régi barátja volt.³⁸² Annyit megtettek a szovjetek, hogy kihallgatták Kleint Halászra vonatkozóan, és eljuttatták a jegyzőkönyvet Budapestre, de más felvilágosítást nem adtak az ügyről.

A csehszlovák állambiztonsági szervek együttműködésére is számítottak, terveik szerint közösen akarták végrehajtani „Libik András NSZK állampolgár, 1956-os disszidens csehszlovákiai ellenőrzését, az általa folytatott csempésztevékenység és prágai kapcsolatainak feldolgozását, alkalmas időben operatív célból a megbuktatását”.³⁸³ Erre nem került sor, annál is inkább, mivel egy másik tervzetben 1976. július 30-át tűzték ki a csehszlovák társszervtől való tájékoztatás bekérésére,³⁸⁴ addigra pedig már leálltak a nyomozással.

A fent vázolt történetek alapján megállapíthatjuk, hogy az Interpress és rajtuk keresztül a NÚSZ tevékenységét minden bizonnyal jól ismerte és támogatta a katonai hírszerzés. Mindenképpen bennfentesebbek voltak, mint a belügy. A két rivális szerv között meglévő versengés nemcsak a hálózatépítésben mutatkozott meg. A nyolcvanas évek elejéig a katonai felderítés belső ellenőrzését a BM III/II. Csoportfőnökség, vagyis a kémelhárítás végezte, feladata volt, hogy bármilyen anomália észlelése esetén vizsgálatot indítson, ilyeneket pedig talált bőven. A hatvanas évek végére, a hetvenes évek elejére többnyire a katonai felderítéshez köthető emberek hálózatából megszüle-

382 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 153. V. T. Sumilov vezérőrnagy elvtársnak! 1975. november 17.

383 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Intézkedési terv, 1974. október 23.

384 ÁBTL 3.1.5. O-17423. 170. Operatív terv, 1976. január 31.

tett az a külkereskedelmi lobb, amely jelentősen befolyásolta az ország gazdaságpolitikai irányait. Sikertől elérniük, hogy 1972-től minden külkereskedelmi vállalatnak joga legyen különkedély nélkül cégeket alapítani a nyugati világban. Hatalmas lehetőség volt ez, amely egy olyan átláthatatlan cégbirodalom kiépüléséhez vezetett, amelynek tevékenysége befolyásolta az ország gazdasági teljesítőkéességét is.³⁸⁵ A kémelhárítás igyekezett a tudomására jutott gazdasági visszaélésekről adatokat gyűjteni, de ritkán sikerült az ügyet bírósági szakaszig elvinni, többnyire következmények nélkül maradtak az ilyen jellegű nyomozások, mint az Interpress esetében is. A belügyi és a katonai titkosszolgálat közötti rivalizációnak köszönhetően azonban fennmaradtak dokumentumok ezekről a nyomozásokról, így az Interpress ügyeiről is.

Az MNVK-2. és a BM közötti szakmai rivalizálás mögött feltehetően meghúzódtak bizonyos gazdasági érdeklentések is. Az Interpress elleni nyomozással nagyjából párhuzamosan folyt egy vizsgálat a Metalimpex vezetőinek tevékenységével kapcsolatban, ahol a két titkosszolgálat között folytatott levelezésből kiderül, hogy a belügy féltékenyen szemlélte a katonai felderítés külkereskedelmi fedéssel folytatott valutakitermelését, és igyekezett elzárni az illegális forrásait.³⁸⁶ Ez a motiváció magyarázatot adhat egyes kérdésekre az Interpress kapcsán is, azonban árnyalja a kérdést az, hogy a NÚSZ működésére a belügyi hírszerzésnek is rálátása volt. Hogyan lehetséges az, hogy a III/I. Csoportfőnökség keretében működő Press rezidentúra szoros kapcsolatot tartott a prágai NÚSZ vezetésével, szerepet vállalt a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ által végzett tippkutatásban, a III/II. Csoportfőnökség mégis értetlenkedve állt az Interpress törvénytelen ügyletei előtt? Vajon nemcsak a különböző titkosszolgálati szervek között, de a

385 Borvendég Zsuzsanna: Az „impexek” kora.

386 Borvendég: A Cég megnyertjei – a megnyertek cégei.

Belügyminisztériumon belül is folyt volna szakmai rivalizálás? A belügyi hírszerzés és a kémelhárítás között ennyire rossz lett volna a kommunikáció? A kérdés izgalmas, de jelenleg nehéz rá válaszolni. Feltehetőleg arról volt szó, hogy a legális munkafolyamatok mögött olyan háttérérdekek és kapcsolatrendszerrek rejtőztek, amelyeket még a titkosszolgálati csoportfőnökök segeken belül is kevesen ismerhettek. Nevezhetjük ezeket akár lobbinak, mint Práczi, de bárhogy is hívjuk, abban biztosak lehetünk, hogy elsősorban gazdasági, pénzügyi összefüggések rejlettek mögöttük és nem politikaiak.

(ÁT)VÁLTOZÓ VILÁG

Átmentett vállalatok

A NÜSZ érdekeltségi körébe tartozó két magyarországi vállalat, az IPV és az Interpress a nyolcvanas évek végén igyekezett megkapaszkodni a szabad világ felé mozduló, átalakuló gazdasági életben, és ténylegesen a kapitalizálódás útjára léptek. Üzletpolitikájukat kezdetektől a profitorientáltság jellemezte, de a Szovjetunió várható összeomlása és a kelet-európai államok függetlenedése arra készítette őket, hogy felkészüljenek a túlélésre: állami és titkosszolgálati segítség nélkül, legfeljebb a már kiépített, informális kapcsolati tőkéjükre hagyatkozva kell boldogulniuk. Különböző stratégiákat választottak.

Az IPV azon állami vállalatok útját követte, amelyek a nyolcvanas évek második felétől sorra alapították leányvállataikat, kiszervezve a nyereséges üzleteket a különböző mamutcégekből, jelentős anyagi hasznot termelve a leányvállalatokat irányító kiváltságosoknak. Így tett Siklósi Norbert is, aki

a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat berkein belül létrehozott több céget, így például az Interedition Idegennyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalatot. Az IPV jogi helyzete sajátos volt, hiszen nem állami vállalként szerepelt, hanem külföldi tulajdonban lévő egyéni cégként, vagyis az 1984-ben hozott minisztertanácsi rendelet, amely lehetővé tette az állami cégek számára a leányvállalatok alapítását, nem vonatkozott rá.³⁸⁷ Ennek ellenére 1987-ben a vállalat vezetése elhatározta, hogy leányvállalatot alapít. Az IPV jelentette meg 1979-től kezdődően a Magyarok Világszövetségének – amely maga is egy titkosszolgálati fedőszerv volt – lapját, a *Magyar Híreket*, és ennek szerkesztőségére alapozva hozta létre 1988-ban a Magyar Világ Kiadó nevezetű leányvállalatot. Ennek köszönhetően a továbbiakban nemcsak a kiadással, hanem a terjesztéssel kapcsolatos összes jog, illetve a lapnak járó évi 20,5 millió forint állami dotáció is az IPV-t illette.³⁸⁸ A vállalat a jogi korlátok ellenére is megszületett, pedig az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal Fővárosi Igazgatósága megtagadta a nyilvántartásukba való bejegyzést, jogszabályi akadályokra hivatkozva.³⁸⁹ Az illetékes minisztériumok, a Magyar Gazdasági Kamara és a Cégbíróság nem látta indokoltnak a hozzájárulás megtagadását, így a leányvállalat létrejöhetett – nyilván ehhez az állampárt támogatása önmagában elég volt, nem szükségeltetett a törvényesség betartása is. Mindössze a Külügyminisztérium aggódott a létesítésről szóló előtanulmányban foglalt pénzügyi ellentmondások miatt, egészen konkrétan azért, mert a vállalat saját erőforrásként tüntették fel a *Magyar Híreket* illető állami támogatást, így félő volt, hogy

387 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Dr. Péter Béla feljegyzése Teszár József vezérigazgató elvtárs részére, 1987. november 2.

388 MNL OL XXIX-I-40 1. d. A Magyar Világ Leányvállalat alapításának előzményei, indokai, célkitűzései, 1988. február 25.

389 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Törzskönyvi bejegyzés elutasítása, 1988. június 28.

a pénz nem oda kerül majd, ahová az állam szánta.³⁹⁰ A Magyar Világ Kiadó létrejött csak egy példa arra, hogyan menthették át a NÜSZ egyik gazdasági vállalkozásának vagyonát a cég alkalmazottai – kisebb jogi társaságokba kiszervezve –, mielőtt 1990 végére az anyavállalat csődbe jutott volna.

Az Interpress Vállalat sikerebben élte túl a rendszerváltoztatást, jellemzően más utat választva a gazdasági versenyben való talpon maradásért, mint az IPV. A kelet-európai szocialista tömb egyetlen, nemzetközi mércével is elismert reklámcége 1988 februárjában Moszkvában tartott szakmai napot a *Reklama-88* című szakkiallítás keretében.³⁹¹ Az esemény rendkívüli jelentőségét az adta, hogy a Szovjetunióban először került sor hasonló rendezvényre, a szocialista „mintaállam” tervgazdálkodásban hívó vezetői ugyanis a nyolcvanas évek végére kénytelenek voltak belátni, a kereslet és a kínálat, a termelés és a fogyasztás egy működőképes gazdaságban szorosan összetartoznak, az új körülmények között pedig felértékelődött a reklám szerepe. A szakmai nap előadói között nemcsak Pollák Miklóst, az Interpress vezérigazgatóját hallhatták az érdeklődők, de bemutatta cégét Barry Day, a McCann Erickson amerikai reklámvállalat alelnöke is.³⁹² Alig egy hónappal később az Interpress Kiadó-, Nyomda- és Reklám Vállalat közös, budapesti székhelyű, magyar–amerikai vegyesvállalatot alapított a McCann Ericksonnal, a világ egyik legnagyobb hirdetési cégével.³⁹³ Nem ez volt azonban az egyetlen vegyesvállalat, amelyet az év folyamán létrehoztak. Egy kiállításokat szervező vállalkozást indítottak Interart néven egy NSZK-beli céggel közösen,³⁹⁴

390 MNL OL XXIX-I-40 A Külügyminisztérium 2962/1988. számú irata
Teszár József vezérigazgatónak, 1988. április 19.

391 MTI hírchívum. Interpress szakmai nap. 1988. február 4.

392 Uo.

393 MTI hírchívum. Magyar–amerikai hirdetési vegyesvállalat. 1988. március 23.

394 MTI hírchívum. Vegyes vállalatok, kiállítások. 1988. június 1.

valamint a *Burda Moden* című divatlap magyar nyelvű kiadására alapítottak egy osztrák–magyar vegyesvállalatot az ausztriai Libro-Disco Kiadóvállalat közreműködésével.³⁹⁵ A korábbi fejezetekből tudjuk, hogy az Interpress kapitalista alapon működő, hatalmas nyereséget termelő üzleti vállalkozás volt a hetvenes évektől kezdődően, és úgy tűnt, sikerülhet alkalmazkodnia a megnyíló piacokon a versenyhelyezethez. 1989-ben a külföldön megrendezett magyar kiállítások negyedét a NÜSZ budapesti vállalata szervezte, éves forgalma 800 millió forint volt, amelyből – saját nyilatkozatuk szerint – 60 millió forint nyereséget könyvelhettek el.³⁹⁶ Ivanics István, az IPM főszerkesztőjének visszaemlékezése szerint ekkor már nem Prágába került a profit, hanem a MÜOSZ-hoz, amely javarészt ingatlanokat vásárolt az Interpress Vállalat részére az összegből.³⁹⁷ Azonban korábban olvashattuk, hogy ez nem volt teljesen igaz, a haszon egy része még ekkor is a NÜSZ prágai központjába került. A külföldi tőke bevonásával a cég túlélte a szocialista rendszer bukását, és 1995-ig – a NÜSZ megszűnéséig – aktív szereplője volt a magyar üzleti életnek. A NÜSZ bukásával azonban az Interpressnek is leáldozott. 1997-ben azonban, a két évvel korábban megszűnt *Interpress Magazin* „szellemi örököseként” megalakult az IPM Könyvkiadó, amely megvásárolta a magazin névhasználati jogát, és egytől egyig a korábban oly népszerű folyóirat munkatársait alkalmazta.³⁹⁸

395 MTI hírchívum. Magyar–osztrák vegyesvállalat. 1988. május 26.

396 MTI hírchívum. Interpress tájékoztató. 1989. február 16.

397 Pelle: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben.

398 MTI hírchívum. Megalakult az IPM Könyvkiadó. 1997. január 20.

Világ haladó újságírói, egyesüljetek!

A MÚOSZ egészen a keleti blokk összeomlásáig megőrizte összekötő szerepét a Kelet- és Nyugat-Európában működő újságíró-szervezetek között. A nemzetközi porondon a propagandaterjesztés és a befolyásgyakorlás, mint legfőbb célkitűzés, egészen 1990-ig biztosan működött, csakúgy, mint a titkosszolgálatok kiszolgálása. A két nagy újságíró-szövetség egymásra találásához azonban szükséges volt, hogy a szemben álló világrendek közeledjenek egymáshoz a nagypolitika színterén is. A kétpólusú világ felbomlásával párhuzamosan nyílt csak meg a lehetőség a két nagy rivális, a NÚSZ és az IFJ közös fellépésére. 1985-ben először találkoztak Helsinkiben a helsinki záróokmányt aláíró országok újságírói, majd két évvel később, 1987. október 30. és november 1. között Prágában tartották meg második összejövetelüket.³⁹⁹ Ezeket a találkozókat már közösen szervezte a NÚSZ és az IFJ, valamint közreműködött az osztrák sajtó szakszervezete is. Ezen a prágai találkozón adott ki először közös politikai nyilatkozatot a két világszervezet, amelyben ajánlásokat fogalmaztak meg a helsinki országok kormányai számára az újságírók munkafeltételeiről, idegen országokba való beutazásaik megkönnyítéséről, az akkreditálási feltételek javításáról és a különböző újságíró-szövetségek közötti kapcsolatok bővítéséről.⁴⁰⁰ Óriási előrelépést jelentett a közös nyilatkozat megszületése, amely egyértelművé tette a NÚSZ és az IFJ közötti szakadék áthidalását. Az eredményből pedig legtöbbet – az idáig vezető többéves politikai manőverek irányítójaként és szervezőjeként – a MÚOSZ profitálhatott.

1988. április 22–25. között Brazíliában tartották meg a NÚSZ elnökségi ülését, amelyen a változó körülményekhez való igazo-

399 MÚOSZ Levéltár. Vajda Péter feljegyzése Megyeri Károly főtítkárról elvtársnak, 1987. november 9.

400 Uo.

dás kérdéseit boncolgatták.⁴⁰¹ Jiří Kubka főtítkárra leköszönésével Dušan Ulčákot választották meg utódjának. Ulčák korábban a szintén 1946-ban Prágában létrehozott és KGB-s irányítás alatt álló Nemzetközi Diákszövetség⁴⁰² prominens tisztségviselője volt, vagyis megválasztásáig nem újságíróként dolgozott, a NÚSZ-nak is csak főtítkárrá választása után lett tagja, és cseh sajtóértékesítések szerint szoros kapcsolata volt az StB-vel.⁴⁰³ A vezetőcsere lebonyolítása után létrehoztak egy háromtagú bizottságot az elnökség mellett, azzal a feladattal, hogy az elkövetkező hónapokban javaslatot dolgozzanak ki a NÚSZ felépítésének korszerűsítéséről és tevékenységének megújításáról.⁴⁰⁴ A bizottság tagjai Kaarle Nordenstreng elnök, Dušan Ulčák főtítkárra és Megyeri Károly alelnök-kincstárnok lettek. Az elnökségi ülés legfőbb üzenete az volt, hogy „hatékonyabb intézkedésre van szükség a világ haladó újságíróinak összefogására”.⁴⁰⁵

1990 elején, amikor már eldőlt, hogy Magyarország szabad választásokon fog dönteni jövőéről, és nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunió kelet-európai csatlósállamai elszakadnak a nagy testvértől, a MÚOSZ is új szövetségesek felé nézett. 1990. január 22-én Bencsik Gábor, a MÚOSZ nem sokkal korábban megválasztott főtítkárra levéllel fordult Aidan White-hoz, az IFJ főtítkárához, amelyben kérte a szövetség felvételét a brüsszeli székhelyű nemzetközi szervezetbe.⁴⁰⁶ A levél hivatkozik a magyar társadalmi rend változására, amelyben a MÚOSZ-nak meg kell találnia majd új szerepét, és ebben az útkeresésben segítséget várnak az IFJ-től is, amellyel a MÚOSZ – a NÚSZ alapító tagjaként – már

401 MTI hírchívum. Újságírók tanácskozása. 1988. április 22.

402 A Nemzetközi Diákszövetség megalakításáról és szovjet befolyás alá kerüléséről: Kotek: i.m. 135–158.

403 Pelle: Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt.

404 MTI hírchívum. NÚSZ korszerűsítés. 1988. április 25.

405 Uo.

406 MÚOSZ Levéltár. Bencsik Gábor levele Aidan White-hoz. 1990. január 22.

évek óta jó viszonyt ápolt. A fogadtatás kedvező volt, így a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, elsőként az egykori szocialista államok közül, 1990 tavaszán csatlakozott az IFJ-hez, megőrizve NÚSZ-tagságát is. A csatlakozás után az elsődleges feladat az volt, hogy megtalálják a megfelelő szervezeti formát, amelynek kialakításában Aidan White fejlesztési tervet kidolgozásával segítette a MÚOSZ-t.⁴⁰⁷ Érdekvédelmi intézménnyé, vagyis szakszervezetté kívánták alakítani a magyar szövetséget, amely politikailag független és gazdaságilag önálló: „Az IFJ támogatni szeretné az újságírókat függetlenségük kialakításában”⁴⁰⁸ – fogalmazta levelében Aidan White. A „függetlenné” váló civil szervezet tehát az egykori rivális szövetség támogatásával folytatta tovább működését, miközben nem szakította meg a kapcsolatot a szovjet érdekeltségű NÚSZ-szal sem. A világ haladó újságírói végre valóban az egyesülés útjára léptek.

1990. május 6–8. között Balatonfüreden tartotta újabb elnökségi ülését a NÚSZ, amelyen – Bencsik Gábor és Kaarle Nordenstreng köszöntője után – felszólalt a harmadik Magyar Köztársaság első – akkor még ideiglenes – köztársasági elnöke, Göncz Árpád is.⁴⁰⁹ A találkozó legfőbb mondanivalója az volt, hogy törekedni kell a „világ összes újságírójának akcióegységére”.⁴¹⁰ Ennek jegyében „behatóbb együttműködésre” serkentették az IFJ-t a „közös érdekek szolgálatában”.⁴¹¹ Az együttműködés megvalósult, hiszen alig több mint két hónappal később Aidan White a MÚOSZ felkérésére Budapestre érkezett, és aggodalmát fejezte ki, mert szerinte a magyar sajtószabadság-

ban komoly krízishelyzet állt elő.⁴¹² Ezzel megkezdődött a rendszerváltoztatás utáni politikai közélet legtöbb vitát kiváltó – és mind a mai napig tartó – harca, a médiaháború.

A Nemzetközi Újságíró Szervezetnek a Szovjetunió összeomlása után komoly ideológiai és gazdasági problémákkal kellett szembenéznie. 1990 novemberében a csehszlovák kormány döntött arról, hogy kiutasítja az országából a szovjet titkosszolgálatához köthető szervezeteket, azonban a döntésüket kénytelenek voltak alig fél évvel később visszavonni, ugyanis lehetetlen volt bíróság előtt bizonyítani: a száműzött intézmények valóban sértik, illetve sértették a csehszlovák állam érdekeit. A NÚSZ hivatalnokai pedig fogadalmat tettek arra, hogy demokratikus módon működnek a továbbiakban, és tiszteletben tartják az ország törvényeit.⁴¹³ Úgy gondolták – és ezzel nem voltak egyedül az egykori keleti blokk államaiban –, hogy egy kis imázsváltással tökéletesen asszimilálódnak az új viszonyok közé, és háborítatlanul folytathatják tevékenységüket. Végül ötévnyi pereskedés után sikerült a Cseh Köztársaságnak Prágából száműznie az intézmény székhelyét, és állítólag ezt követően beszüntették működésüket, tagságuk feloldódott az IFJ szervezetén belül. Nordenstreng értelmezése szerint a feltörekvő új politikai hatalom Csehszlovákiában támadás alá vette a NÚSZ széles körű gazdasági vállalkozásait, ezzel ellehetetlenítve további működését, és végül a jobboldali kormányzat kiutasította a vezetést Prágából. Az egykori elnök megjegyzi, ez a rendelet soha nem lépett hatályba, így jogilag a NÚSZ-nak mai napig Prága a székhelye, annak ellenére, hogy a szervezet gyakorlatilag nem működik.⁴¹⁴

407 MÚOSZ Levéltár. A szakszervezetté válás fejlesztési tervete. Aidan White levele Bencsik Gábornak. 1990. február 14.

408 Uo.

409 MTI hírchívum. Göncz Árpád megnyitója a Nemzetközi Újságíró Szervezet elnökségi ülésén. 1990. május 6.

410 MTI hírchívum. Befejeződött a Nemzetközi Újságíró Szervezet elnökségi ülése Balatonfüreden. 1990. május 8.

411 Uo.

412 MTI hírchívum. A Nemzetközi Újságíró Szövetség főtárgya a sajtószabadságról. 1990. július 26.

413 Pehe: i.m.

414 Kaarle Nordenstreng: *The international movement of journalists: 120 years of continuing struggle*. Özbilgen, Füsün. 161. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95228/the_international_movement_of_journalists_2014.pdf?sequence=1 (Utolsó letöltés: 2014. december 4.)

A prágai Állambiztonsági Levéltárban őrzött, és már említett dokumentum 1989 legvégéről, amely értékeli a NÚSZ pillanatnyi helyzetét, érdekes összefüggéseket említ hazánkkal kapcsolatban. A NÚSZ több országra is kiterjedő gazdasági érdekeltiségeinek megvásárlása iránt állítólag Magyarország érdeklődést mutatott, valakik szerették volna a NÚSZ üzleti ügyeinek központját Budapestre költöztetni. Sajnos a dokumentumból nem derül ki, hogy milyen magyarországi szerv, cég vagy személy állt a vételi szándék mögött, mindenesetre figyelemfelkeltő az a kitétel, amely egyetlen feltételt állított a megállapodás megkötése elé: a nemzetközi szervezet gazdasági vállalkozásai „szindikátusának” kilépését a NÚSZ-ból, és csatlakozását a „brüsszeli szervezethez”.⁴¹⁵ Nyilvánvalóan szalonképesse kellett tenni a KGB nemzetközi céghálózatát a nyugati partnerek szemében. A feltétel – mint láthattuk korábban – teljesült. A MÜOSZ több évtizedes munkája, amellyel igyekezett a NÚSZ-t a nyugati újságíró-szövetségekhez közelíteni, 1990-ben beérett. A magyar tagszervezetet rövidesen követték a keleti blokk többi országának újságírói, és a Nemzetközi Újságíró Szervezet egykori tagságát felszívta a brüsszeli szervezet. De vajon mi lett a NÚSZ üzleti központjával? Budapestre költözött? Az elérhető levéltári források erre a kérdésre nem adnak választ.

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy a magyarországi újságíró-társadalom egy része nemcsak a párt elvárásainak és utasításainak megfelelően manipulálta a közvéleményt, hanem (idegen) titkosszolgálati érdekeket is kiszolgált. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége a KGB közvetlen irányítása alatt álló szervezet tagjaként fontos szerepet játszott nemcsak a hazai, de a nyugati tömegmédiában is. Legfontosabb szerepe abban állt, hogy a

nyugati országok újságíróit a NÚSZ közelébe terelje, kihasználva azt a helyzeti előnyt, hogy 1956 után Magyarország, és az innen érkező értelmiség megkülönböztetett elbánásban részesült a demokratikus nyugati országok társutas szellemi elitjének körében.⁴¹⁶ A politikai szempontok alapján szelektált magyar újságírók foglalkozásuk segítségével könnyen, feltűnés nélkül mozogtak a világban; a MÜOSZ-on keresztül sikeresen építették ki és erősítették meg nemzetközi kapcsolatrendszerüket, számos, szakújságírókat tömörítő szövetségben foglalva el meghatározó tisztséget. A két legfontosabb szakterületnek, amelyben ezek az újságírók mozogtak, az idegenforgalom és a sport számított. Mindkettő látszólag politikamentes, országhatárokon átívelő, és nem utolsósorban komoly gazdasági lehetőségeket magában rejtő terület. Nem véletlen, hogy ezekben a szakmai szövetségekben fenntartás nélkül vettek részt mindkét

416 Mi sem beszédesebb bizonyíték erre, mint Haynal Kornél jelentése Otto Frei svájci laptudósítóval folytatott beszélgetéséről. A beszélgetés 1957. február 19-én történt, azokban a napokban, amikor Magyarországon éppen kibontakozóban volt a tízezreket érintő megtorlás. Otto Frei szavai akár megerősítést is adhattak Kádár Jánosnak a megtorlás levezénylésében, hiszen biztosíthatták arról: a Nyugat ezúttal is hallgatni fog. „Hangsúlyozta, hogy ő úgy látja, a helyzet most már rohamosan normalizálódni fog, és Kádár János kormánya meg fog szilárdulni. A mai helyzetet már a normálishoz közelállónak minősítette, s hozzáfűzte, hogy emberileg mély tisztelettel adózik Kádár Jánosnak, akit igen becsületes és egyenes embernek tart. Megkérdeztem, hogy erről mi a véleményük a többi újságíróknak Nyugaton. Frei – akinek kiterjedt ismeretsége van – közölte, hogy a nyugati országok sajtótudósítóinak jelentős része osztozik az ő véleményében. Tragikusnak találják Kádárnak azt a kényszerű helyzetét, hogy kénytelen volt a szovjet csapatok segítségével kormányra lépni, Kádár emberi mivoltát, jellemét makulátlanak tartják, s becsülik a börtönökben töltött időben tanúsított megingathatatlan magatartása miatt is. Aki megjárta a Rákosi-börtönöket – mondotta Frei – az véleményem szerint nem térhet vissza a régi módszerekhez. Frei egyébként aggodalmát fejezte ki afölött, hogy Kádár Jánosnak lesz-e elég ereje ahhoz, hogy a maga elgondolása-ait érvényesíteni tudja a régi funkcionárius apparátussal és a véleménye szerint a Szovjetunióban újjáéledő sztálinizmussal szemben.” ÁBTL 3.2.3. Mt-536/2. 20. Jelentés dr. Otto Frei svájci laptudósítóval folytatott beszélgetéséről. A beszélgetés helye és időpontja: Berlin, 1957. február 19.

415 Archiv Bezpečnostních Složek, Praha (Állambiztonsági Levéltár, Prága) OB II. Správa, MV r. e. 2501. Kiértékelés a Nemzetközi Újságíró Szervezetről, 1989. december 22.

világrend publicistái, közeledésükkel a békés egymás mellett élés és a világbéke jelszavait hangoztatva, közben lehetőséget teremtve arra, hogy a kommunista befolyás egyre jelentősebb legyen a nyugati tömegmédiában.

Az érintett magyar újságíróknak nagy szerepük volt és van abban is, hogy a baloldali értelmiség szerte a világon mind a mai napig elnézően tekint a Kádár János által megteremtett „gulyáskommunizmusra”, elfeledkezve a rendszer születésének véres körülményeiről, és arról, hogy Magyarországon soha nem került volna hatalomra kommunista párt – a Kádár János által alapított MSZMP-t is beleértve – demokratikus úton. A korabeli manipuláció mára történelemhamisítássá vált. Pálffy József például a MÜOSZ elnökeként 1974-ben a következő közismertté vált szavakkal foglalta össze az akkori magyarországi újságírás lényegi jellemzőjét: „A különbség a nyugati sajtó és miközöttünk az, hogy mi tudatosan vállaljuk a hatalom szolgálatát, a párt politikáját tudatosan vállalja minden magyar újságíró, akkor is, ha ő maga történetesen nem is a párt tagja.”⁴¹⁷ Szavai különös nyomatékot kapnak ma, négy évtizeddel később, amikor olvashatjuk Udo Ulfkotte leleplező sorait a német sajtómunkások többségét érintő titkosszolgálati befolyásról, amely különböző gazdasági, politikai, pénzügyi háttérhatalmak kívánságainak megfelelően irányítja és befolyásolja a „független” médiát.

417 Kovács 1996.

„MEG KELL ÚJÍTANI A TÖRTÉNETÍRÁST!”

Kemény és velős mondat volt ez, amely nem hirtelen felvillanó reflektorként világosította meg elmémet, inkább homályos sejtelemként kezdett dolgozni szürkeállományom kanyargós idegpályáin, nyugtalanítóan, hogy van egy feladat, amit el kell végeznünk, de mivégre, és legfőképpen hogyan? A Teleki téren ültünk, M. Kiss Sándor füstös nappalijában, doktoranduszhallgatóként, várva, hogy hamarosan bebocsátást nyerjünk a Tudomány Elefántcsonttornyába, megnyíljon előttünk az Akadémia világa. Idegen, furcsa világ, tele egyértelmű szabályokkal és elvárásokkal, amelyeknek meg kell felelni, ha azt akarjuk, hogy tudósként tekintsenek ránk, mégis ellentmondásosnak és kényszeredettnek tűnt kívülről ez követelményrendszer. A tudományos világ „etikettje” anakronisztikusnak hat számomra ma is, úgy, ahogy a francia udvari etikett tűnhetett a 18. század végén, de a tradíciókkal leszámolni akaró forradalom csak káoszt és értékvesztést hozott, aminél a nevetséges udvari rendtartások is követendőbbnek bizonyultak utóbb. Miképpen lehet tehát áttörni idejétmúlt szabályrendszereket anélkül, hogy zűrzavart keltsünk, hogy az értékeket megőrizzük, sőt akár újakat is teremtsünk? Nem tudtam – és ma sem tudom pontosan – a választ, de azt azonnal éreztem, hogy olyan útmutatást kaptam azon a délutánon, amely meg fogja határozni szakmai pályafutásom.

M. Kiss Sándor szerint két útja van a történetírásnak: az értékalapú és a pragmatikus. És ez az a pont, ahol máris meg kell állni. Történetírás vagy történettudomány? Sokszor szinonimaként használjuk ezeket a kifejezéseket, pedig a rokon értelmű szavak mögött kevésbé rokonítható nézetek húzódnak meg. A

tudományosság sokak szerint kötelez. Szakmai szabályokat ír elő, amelyeket betartva megszülethet egy olyan mű, amelyet minden külső kritériumában tudományosnak, vagyis hitelesnek tekintenek. E két különböző jelentésű fogalmat ugyanis mára sajnos sikerült összemosni: némi csúsztatással azt a művet tekintik hitelesnek, amely a tudományos szakmaiság szabályainak megfelel. E logika mentén azonban eljuthatunk – és talán már el is jutottunk – odáig, hogy a tartalom és a mondanivaló másodlagossá, mellékessé válik. A külcsín diadalmaskodik a belbecs felett. A szabályok ráadásul hierarchikus rendbe soroltattak, amelynek csúcsán a szakmaiság legfőbb fokmérője, az idézettség áll. Akinek jelent már meg Nyugaton tanulmánya, tudja, hogy – különösen az angolszász hagyományokat követő országokban – értetlenül állnak kollégáink a rengeteg lábjegyzetünk előtt, és hosszas alkudozás eredményeképpen születik meg egy olyan kompromisszum, amely elfogadható mennyiségre csökkenti apró betűs megjegyzéseinket. Hogyan alakult ki a szinte már betegesnek mondható vonzódásunk a lábjegyzetekhez? 1945 előtti történetíróinkat még gördülékenyen olvashattuk, nem ugrált szemünk minduntalan a lap aljára ellenőrizni, hogy vajon eléggé megalapozott-e az állításuk, enélkül is hitelt adtunk gondolatainknak, valamint a plágium gyanúja sem lebeggett pallosként fejük felett, hiszen elődeiket és kollégáikat illő és méltó módon citálták. 1945 azonban olyan pályára állította hazánkat, amely hatással volt a tudományos életre is. Nemcsak arra gondolok, hogy sztálinizálták az Akadémiát, de az új elvárás szerint semmilyen tudományos területen nem jelenhetett meg valamirevaló írás anélkül, hogy a kommunista párt által idolként előtérbe állított személyek – Marx, Engels, Lenin vagy akár Rákosi Mátyás – mélyenszántó gondolatait ne idézték volna néhányszor. Ez egyszerre menekülésre alkalmas hasadékot is jelentett időnként a szellemi száműzetés szögesdrótján, hiszen megtámogatva néhány velős, bár kevésbé odaillő (és még kevésbé időtálló) mondattal, olyan írások is napvilágot láthattak,

amelyek különben fennakadtak volna a cenzúra rácsain. Elkezdődött tehát egy folyamat, amely véleményem szerint messze túlnőtt önmagán, és ma már a láb- és végjegyzetek sokaságát ellenőrizzük olvasás előtt annak eldöntésére, hogy a kezünkben tartott mű hitelesnek tekinthető-e vagy sem. A szokás követendő szabállyá hatalmasodott, amely arra is lehetőséget teremt, hogy mérjük saját tudományosságunk fokát. Erről nekem az jut eszembe, hogy a magyar irodalom egyik óriása, aki a filozófiára és a történeti gondolkodásra éppúgy hatással volt, maga is mért fokokat. Hamvas Bélára gondolok, aki *A bor filozófiája* című értekezésében a nők erotikus intelligenciájának fokát és karakterét izlelgeti. Nem a tudománymetria csúfját akarom járatni ezzel a hasonlattal – már csak azért sem, mert valamennyire magam is része vagyok a rendszernek –, de néha nem árt, ha tükörbe nézünk. Valóban az idézettségünk mutatja meg munkánk hatásának mértékét? Elméletileg talán alkalmas lehetne rá ez a módszer, a valóság azonban groteszk képet mutat. Nem a saját gondolatainkra, kutatásainkra hatással lévő műveket citáljuk elsősorban, hanem kölcsönös lekötelezettségi rendszereken alapuló, többnyire zárt csoportok idézgetik egymást viszonyosági alapon. A csoportok sokkal inkább világnézeti és politikai szempontok alapján szerveződnek, a szakmai kérdések vagy eltörpülnek e másik kettő mellett, vagy nem is léteznek, köddé válnak a világnézeti szakadékok mentén. A lekötelezettségek átláthatatlan szövedéke pedig csak nő, mint a kis gömböc a mesében, nem csoda hát, hogy ijedten pillantgatnak ránk angolszász kollégáink, amikor írásainkat szerkesztik. De mindez nem csak formai kérdés. A kis gömböcökön belüli hivatkozásokkal ugyan megerősíthetjük, támogathatjuk kollégáink munkáit – a pozitív diszkrimináció véleményem szerint kevésbé ártalmas –, azonban ez a rendszer tökéletesen alkalmas arra is, hogy láthatatlanná tegyünk eredményeket, kutatásokat, amelyeket kényelmetlennek vagy akár kínosnak érzünk különböző okok miatt. Az elmúlt évtizedekben hallgatólagos közmegegye-

zéssel tabuk sorát gördítettük akadályként a történeti kutatások elé, ezek kerülgetése lassan már egy szlalom pályán bonyolított versenyhez hasonlítható, amelyben, ha felborítjuk a bójákat (vagyis a tabukat), kizárhatnak a játékból. A versenypálya természetesen a tudományos közélet, ahol pusztán azzal *persona non grata*nak minősíthetünk történészeket, hogy nem veszünk tudomást munkásságukról, nem idézzük, nem recenzáljuk őket. Az elhallgatás fagyos légkörét kevesen viselik el, hiszen elismerésre, közösséghez tartozásra mindenkinek szüksége van, ezért inkább a bóják kerülgetését választják legtöbben. A múlt mind teljesebb és komplexebb megismerésének egyik legfőbb akadálya ma ennek a szlalom pályának a létezése, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy – tanulva a 18. század végi idejétmúlt keretek lebontásából – óatosan és nagyon körültekintően kell ezekhez a tabukhoz hozzányúltni, a francia forradalom örült tombolásának megismétlése megengedhetetlen.

A tudományosság nemcsak szakmai kritériumokat hozott magával, hanem egy új nyelvezetet is, hiszen minden tudománynak kell, hogy legyen saját szaknyelve. Vagy mégsem? „A történelemnek nincs szaknyelve: a történelmet nemcsak mindennapi nyelven írjuk, hanem így is tanítjuk, így beszélünk, így gondolkodunk róla” – vallja a kérdéssel John Lukács. Szívemből szóló gondolatok ezek, hiszen az elmúlt idők megörökítése a népek eredetmondáiban, a históriás énekekben gyökerezik, vagyis az irodalomból nőtt ki. Évszázadokig inkább művészet volt, mint tudomány, és ha a középkori kódexek miniatúráira gondolunk, be kell látnunk, hogy még a képzőművészethez is közelebb állt, mint bármiféle tudományághoz. Ez persze nem jelenti azt, hogy mindenféle változást – óatosan nevezhetjük akár fejlődésnek is – eleve elvetendőnek tartanék, hiszen a természettudományok is filozófiaként kezdték pályafutásukat, de azt károsnak tartom, ha megfosztjuk írásainkat a nyelv művészetétől. Hiszen a történetírás – Szerb Antal gondolatait kissé szabadabban használva – „*anyaga a nyelv, mint a festészeté a*

szín és a zenéé a hang”. Ezzel már állást is foglaltam: igen, az én mesterségem a történetírás. Írni mindenekelőtt olvashatóan és érthetően kell, ha nem így teszünk, tevékenységünk öncélúvá, gondolataink terméketlenné válnak, hiszen nem tudjuk átadni azokat a széles nyilvánosságnak, megértésre és okulásra. És itt újra elérkeztünk egy olyan kérdéshez, amelyben egyáltalán nincs egyetértés a szakmán belül: értenie kell-e a „köznek”, amit írunk, vagy elég, ha az Akadémia berkein belül elvitatkozunk egynémely kérdéskörön, lehetőleg úgy, hogy minél kevesebben tudják, miről is van szó, ezzel bizonyítva saját intellektuális felsőbbrendűségünket? Véleményem szerint megbocsáthatatlan visszaélést követ el nemzetével szemben az, aki tudását nem osztja meg a társadalom legszélesebb csoportjaival. Hivatásunknak köszönhetően olyan ismeretek birtokába kerülünk újra és újra, ami komoly felelősséget tesz a vállunkra. Ha József Attilának nem volt méltóságon aluli egész népének tanítását tűzni ki célul, nekünk miért lenne az? A poros és dohos levéltárak magányában megszerzett információk alapvetően befolyásolhatják egy ország, egy nép jövőjét. Tanulságul, okulásul szolgálhatnak, segíthetnek megtalálni helyünket a világban, hiszen, ha megértjük a múltat, értelmezni tudjuk a jelent is. Mindennek ellenére – vagy talán éppen ezért – általánossá vált egy olyan nyelvezet, amelyet egy szűk körön kívül senki nem képes felfogni, de még elolvasni sem. Szemantikai vitákba hajló párbeszédnek zajlanak, amelyek ellehetetlenítik a lényegét: a múlt feltárását. A mellébeszélés sajnos világnézeti hovatartozásra való tekintet nélkül észlelhető a szellemi élet minden területén: az egyik csoport narratívákról, a másik elbeszélhetetlen folyamatokról értekezik, a „narratívahívók” szerint a múlt megismerhetetlen, mások szerint viszont nincsenek foglalkoztatniuk, amelyekkel pontosan leírhatnánk azt. A végeredmény ugyanaz: kihátrálás a felelősség alól. Az elbeszélhetetlenség kérdését talán rövidre zárhatjuk: Arany János nyelve, az a nyelv, amelyen megszületett a *Toldi*, minden folyamat leírására alkalmas. Va-

lóban történt kísérlet arra, hogy a „szaknyelviség” meghonosításával megkössék a történetíró kezét: kötelezően használandó fogalmakat vezettek be, gyakorlatilag kanonizálták ezeket, így eleve manipulálták az író és az olvasót egyaránt, hiszen ezeknek a kifejezéseknek az értelmezési tartománya kötött volt – a kötöttségek egyben a már említett szlalompálya sikeres teljesítésének zálogai is lettek. Ezáltal kétségtelenül félrecsúsztatott a mondanivaló, úgy érezhette a szerző, hogy nem a saját gondolatait olvassa vissza a papírról, vagyis egy olyan csapdában találta magát, amelybe önszántából sétált bele. A történetírás megújítása véleményem szerint ezeknek a csapdáknak a kikerülését is jelenti: nyelvünk gazdag, használjuk tehát bátran saját fogalmainkat! Ha ezt meg tesszük, előbb-utóbb a köztudatba is átkerülnek ezek a kifejezések, szélesebb teret engedve gondolatoknak, a gondolkodásnak. Babits Mihályt idézve: „*ki először el meri mondani, kiáltani, bátor, bátor*”.

Sokkal általánosabb, és épp ezért sokkal veszélyesebb a narratívák emlegetése. A kortárs történeti szakirodalomban hemzsegnek a narratívák, nehéz olyan tanulmányt találni, amelyben legalább egyszer ne hangozna el ez a szó. Pedig elkerülhető lenne, hiszen én életemben először e sorok között írtam le, és könnyen megeshet, hogy többet nem is fogom. De a divat magával ragadó, önkéntelen követésre sarkall, hiszen nem akarunk kívülállók maradni, tartozni akarunk egy közösséghez, jelen esetben a Tudomány és az Akadémia zárt világához, amelyhez úgy tűnik, kötelező belépő a narratívák használata. És elérkezünk végre a legfőbb dilemmához: a történetírás lehetséges útjaihoz.

M. Kiss Sándor szerint tehát két útja van a történetírásnak: az értékalapú és a pragmatikus. Nem új keletű gondolatok ezek, mégis szemben úsznak az árral. A történettudomány hívei már egy évszázada rátaláltak a maguk hitvallására, a pozitivizmusra, és kikiáltották az általuk járt utat az egyetlen elfogadható és tudományos módszernek, amely a múlt vizsgálatakor alkalma-

zandó. Szándékosan írtam vizsgálatot, és nem feltárást, hiszen mára a tudományos megközelítés eljutott a tények mindenek feletti tiszteletétől a relativizálás abszolutizálásáig, vagyis odáig, hogy a tudományos gondolkodásban egyre közkedvebb az a történelemszemlélet, amely szerint a múlt megismerhetetlen és minden feltáráására irányuló kísérlet illúzióknak tekintendő. A klasszikus pozitivisták gondolkodástól eljutottunk – szintén a tudományosság kritériumaira való hivatkozással – a narratívákról való beszélgetésig, amely viszont éppen azt üzeni, hogy a történeti tény nem is létezik. A pozitivizmus objektivitás iránti igényét elegyítették a posztmodern szövegközpontúsággal és történetnélküliséggel, aminek köszönhetően megszületett a történetírás sírásója, a narratíva.

A történeti tény létének tagadása eleve ellentmond a mindennapi tapasztalaton, gyakorlaton alapuló pragmatizmusnak, de csak addig, amíg ideológiai okokból nem hirdetik ennek éppen az ellenkezőjét. A múlt bugyraiban vannak ugyanis olyan fejezetek, amelyekre nem tartják érvényesnek a történelmi tény létezésének tagadását, és itt bukik meg véleményem szerint az egész irányzat komolyan vehetősége. Ilyen például a *holokauszt* szörnyűsége, amelynek nincsenek – nem is lehetnek – narratívái, ugyanakkor a bolsevik típusú népi történeteknek már számos nézete, magyarázata létezik, amelyet viszont a relativizálás megcáfolhatatlan bizonyítékának tartok. A pragmatizmus tehát kibékíthetetlen ellentétben áll a „narratíva-történelemmel”.

És miért állnak szemben a történettudomány egyes képviselői az értékalapú megközelítéssel? A hivatalos magyarázat szerint azért, mert ez a fajta gondolkodásmód szükségszerűen szubjektív, a tudományosság alapvető kritériumának pedig az objektivitást hirdetik. Ezzel olyan szűk értelmezési tartományt adnak a történettudomány fogalmának, amelyben kevés a mozgástér, gyakorlatilag börtönbe zárják a szabad gondolatot. Többféle választ adhatunk erre. A leginkább konfliktuskerülő, ha átengedjük a történettudományt számukra, mi pedig maradunk a történetírásnál.

De talán mégis jobb, ha felvesszük a kesztyűt, és megpróbáljuk kinyitni a börtöncellák ajtaját. Sokan leírták már, hogy a tudomány objektivitása csak a természettudományoktól, az empirikus és megismételhető kísérleteken alapuló tudományoktól várható el, ebbe a kategóriába viszont a történelem még erőszakkal sem kényszeríthető bele. Nem létezik objektív történetírás, ahogy objektív történettudomány sem. „Természetesen nem létezhet nagyobb csalás a történetírásban, mint a teljes pártatlanság és objektivitás megjártása” – írja George F. Kennan. Az értékek mentén való gondolkodás ugyan szubjektív, de legalább nem szemfényvesztő, mint a látszatobjektivitás. Már Wilhelm Röpke korában megfigyelhető volt a tudományban „a stílus általános hanyatlása, a nyelv iránti tisztelet hiánya, ebből fakadóan az írásművészet és az önkifejezés színvonalának zuhanása”, amely többek között ahhoz a félreértéshez vezetett, „mely szerint minden vélemény és érték alapú döntés összeegyeztethetetlen a tudomány méltóságával”. Röpke szerint tehát nem kell kisebbségi érzésekkel viaskodnunk, ha értékközpontú megközelítésből szemléljük a történelmet, mindez összeegyeztethető a tudomány méltóságával. A folyton tetten érhető relativizálás a legfőbb bizonyítéka annak, hogy a teljes objektivitást hirdető kutatók is értékek és világnézetek mentén gondolkodnak, másképp nem is lehet. A különböző szempontok és értékrendek mentén írt történelem sokszínű és érdemi, előrevivő szakmai vitáknak nyit teret, ami kívánatos.

Hiszem, hogy a történészi munka követelményeket állít elénk. Hivatásunk és egyben felelősségünk a múlt feltárása, az összefüggések felismerése és felismertetése még akkor is, ha minden apró részletében, tökéletes objektivitással valóban nem írhatjuk le az elmúlt idők történéseit. Ez azonban nem baj, hiszen ez nem is célunk, nem is szándékunk, és ezt nem is várja el tőlünk senki.

Végezetül, „nem tudom leküzdeni azt az érzést, hogy nekem is bocsánatot kell kérnem merészségemért”, mint azt Szerb Antal tette *A világirodalom története* kezdő soraiban. Merészsége-

mért, hogy határozott kritikát fogalmaztam meg az Akadémia és a tudományos világ belső univerzumával szemben, holott a tényleges tudományos pálya elején állok csupán. Szolgáljon mentségemre azonban, hogy az elmúlt évek során számos nehézség, csalódás, fájdalmas felismerés vezetett rá arra az útra, amelyen járni szeretnék. Ezen az úton magammal viszem hamuban sült pogácsáimat, amelyek remélhetőleg szellemi táplálékot fognak nyújtani minden göröngyös kerülőnél, minden járhatatlannak tűnő életszakasznál. Hamuban sült pogácsáim többsége M. Kiss Sándor kemencéjéből került ki, és talán a legfontosabb útravalóm ezek közül is az a jó tanács, hogy „meg kell újítani a történetírást”. Igyekszem eszerint cselekedni. Igyekszem minden szellemi erőmmel azon munkálkodni, hogy a kis gömböcön kívül is boldogulni lehessen, hogy saját lelkiismeretem legyen egyetlen cenzorom. Hamuban sült pogácsáim között lapul Márai Sándor *Füves könyvének* egyik örökbecsű bejegyzése, amelyet *ars poeticá*mul is választhatnánk: „Az emberek természetesen mindig azt kívánják az írótól, a magyarázótól, a kifejezőtől, hogy érdekeik szerint beszéljen. Az író nem teljesítheti ezt a kívánságot, mert az emberi érdekek fonákok és egymással ellentétesek: az író mindig csak az igazságot fejezheti ki, legalábbis ez a szándéka. De ugyanakkor, amikor az emberek mohón és türelmetlenül megkövetelik az írótól, hogy mondjon el helyükben és nevükben mindent, ami érdekük, elvárják azt is, hogy pártatlan és érdekfőlötti legyen. Ezért tudnod kell, hogy soha nem tehetsz kedvük szerint: ha érdekeiket szolgálod, elveszted magad, ha pártatlan vagy, elveszted az emberek kegyét, ha elmondod az igazat, nem azt vizsgálják és bírálják, amit mondtál, hanem hiányokat fedeznek fel majd művedben, kifogásolják, hogy ezt vagy azt nem mondtad, s számonkérlik, miért nem mondtad? Egy kalapostól senki nem kéri, hogy csináljon cipőt is, egy susztertől senki, csináljon kalapot: de az írótól mindenki mindent kér, egyforma hévvel és türelmetlenséggel. Ezért ne hallgass soha senkire, csak lelkedre és az Angyalra.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

(AZ ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA CÍMŰ KÖTETHEZ)

- Bartošek, Karel: *Vallanak az archívumok. Prága – Párizs (1948–1968)*. Budapest, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2003.
- Bódis András: *Apjafia. Heti Válasz*, 2013. június 26. <http://valasz.hu/itthon/apjafia-65503/> (Utolsó letöltés: 2014. október 14.)
- Borvendég Zsuzsanna: *A Cég megnyertjei – a megnyertek cégei. Titkosszolgálati vállalatalapítások és valutakitermelés a Kádár-rendszer idején*. Budapest, ÁBTL–NEB, 2018.
- Borvendég Zsuzsanna: *A médiacár nagy titka*. Siklósi Norbert és az általa irányított vállalatok titkosszolgálati háttere. *Hitel* 2015/6. 90–107.
- Borvendég Zsuzsanna: *Az „impexek” kora. Külkereskedelmi fedéssel folytatott pénzkivonás a „népgazdaságból” a Kádár-rendszer idején az állambiztonsági iratok tükrében*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017.
- Borvendég Zsuzsanna: *Célszemély a Látóhatáron. Vámos Imre beszervezésének története. Betekintő* 2013/3. http://betekinto.hu/2013_3_borvendeg (Utolsó letöltés: 2014. november 10.)
- Borvendég Zsuzsanna: *Hírszerzés’89, avagy félbemaradt (?) akciók a rendszerváltoztatás küszöbén*. *Hitel* 2014/6. 38–56
- Cseh Gergő Bendegúz–Kalmár Melinda–Pór Edit (szerk.): *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956–1963*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

- Cseh Gergő Bendegúz–Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf–Pór Edit (szerk.): *Zárt, bizalmas, számozott II. Irodalom-, sajtó-, és tájékoztatáspolitikai 1962–1979*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004.
- *Facts about international communist front organisations*. Ismeretlen szerző és kiadó, 1957. 73–74. <https://archive.org/stream/frontorgs#page/n67/mode/2up> (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 22.)
- French, Catherine Mary: *Reporting Socialism: Soviet Journalism and the Journalists' Union, 1955–1966*. PhD dissertation, Faculties of the University of Pennsylvania, 2014. <http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3089&context=edissertations> (Utolsó letöltés: 2019. március 10.)
- Gombó Pál: Sajtóismeret. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.
- Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2013.
- Huszár Tibor: *Kádár János politikai életrajza. 1957. november–1989. június*. Budapest, Szabad Tér Kiadó–Kossuth Kiadó, 2003.
- Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarországon és a szovjetrendszer 1945–1990*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014.
- Koch, Stephen: *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása*. Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2014.
- Kováts Ildikó: A magyar újságírók egyesületi élete (1896–1996). In Simányi József (szerk.): *A Magyar Újságírók Országos Szövetségének évkönyve 1996*. Budapest, MÚOSZ, 1996.
- Kotek, Joël: *Az ifjú gárda. A világ ifjúsága a KGB és a CIA között, 1917–1989*. Budapest, Nagyvilág Kiadó, 2005.
- László Gyula: *50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály*. 2007. április 12. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53> (Utolsó letöltés: 2014. szeptember 12.)

- Nordenstreng, Kaarle: *The international movement of journalists: 120 years of continuing struggle*. Özbilgen, Fusun. 161. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95228/the_international_movement_of_journalists_2014.pdf?sequence=1 (Utolsó letöltés: 2014. december 4.)
- Nordenstreng, Kaarle–Kubka, Jiří: *Useful Recollections. Excursion into the History of the International Movement of Journalists. II*. Prague, International Organization of Journalists, 1988.
- Okváth Imre: Adalékok a III/II. (kémelhárítás) Csoportfőnökség működéséhez. In M. Kiss Sándor (szerk.): *Rendszerváltás 1989*. Lakitelek, Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum–Antológia Kiadó, 2014. 291–312.
- Pehe, Jiří: International front organizations survive in Prague. *Report on Eastern Europe*, 1990. június 20. http://www.pehe.cz/clanky/clanky_view?lng=en&year=1991 (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 22.)
- Pelle János: Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt. *HVG*, 2005. május 18. <http://m.hvg.hu/app/itthon/20050518muosz1> (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 22.)
- Pelle János: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben. *IPM* 2010/6. 52–58.
- Petritsch, Wolfgang: *Bruno Kreisky 1911–1990. Egy osztrák államférfi életútja*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.
- Práczki István: *Kémjátzmák. Egy magyar hírszerző emlékiratai*. Budapest, Kárpátia Stúdió, 2014.
- Sipos Levente–Ungváry Krisztián: Jelentés az Információs Hivatalban őrzött 1990. február 14. előtti keletkezett iratokról. In Kenedi János (szerk.): *A Szakértői Bizottság jelentése 2007–2008*. 224. <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. augusztus 4.)
- Szőnyi Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990*. 2. Budapest, Noran Könyvesház, 2012.

- Takács Róbert: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve. *Médiakutató* 2008/4. 69–82.
- Takács Róbert: A Népszava hiányzó negyven éve. *Médiakutató*. 2013/4. http://www.mediakutato.hu/cikk/2013_04_tel/04_nepszava_40_ev.pdf (Utolsó letöltés: 2014. október 12.)
- Takács Róbert: A sajtóirányítás szervezete a Kádár-korszakban. *Médiakutató* 2009. ősz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/07_sajtoiranyitas_kadar (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 31.)
- Takács Róbert: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Budapest, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet, 2012.
- Tatár Imre: *Rekviem egy üdülőért. Búcsú a Hotel Interpress-től*. 2006. augusztus 15. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=mozaik&id=824&fo=2&iid=0> (Utolsó letöltés: 2014. szeptember 10.)
- Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezet-története 1945–1990. In Cseh Gergő Bendegúz–Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, 2013. 381–445.
- Ujváry Gábor: A magyar kulturális külpolitika a 20. században. *Debreceni Disputa* 2006/7–8. 4–10.
- Ulfkotte, Udo: *Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénztőke Németország médiáját?* Budapest, Patmos Records, 2015.
- Unger Gabriella: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.” *Betekintő* 2007/2. http://betekinto.hu/2007_2_unger (Utolsó letöltés: 2014. augusztus 31.)

NÉVMUTATÓ

Aczél Béla 237, 257	Bényi József 188
Aczél György 115	Berete, Fodé 219
Áldott Zoltán 180, 222	Bíró Gerd 178
Aleva György 69, 190	Bochkor Jenő 67, 174, 218
Andropov, Juri Vlagyimirovics 154	Bódis András 241
Antos István 74	Bogye János 69, 188
Apró Piroska 36	Bokor László 198, 200, 244
Arany János 277	Borbély Endre 185, 216, 218
Artyemov, V. L. 222, 223	Borbély Sándor 55
Ábrányi Aurél 232	Borvendég Zsuzsanna 167, 171, 199, 200, 253, 261
Babits Mihály 278	Brezsnyev, Leonyid Iljics 91, 154
Bajnai György 241	Brown, Sandy 117, 118
Bakos Lajos 117	Budai András 182
Baló Péter 197	Budai Ferenc 252, 253
Bányász Rezső 177, 219	
Barabás János 188	Carter, Jimmy 92
Barák, Rudolf 159	Castro, Fidel 149
Barcs Sándor 67, 173, 174	Codr, Milan 62, 234
Bárdos György 236, 237, 240	Cruicchi, Dante 145, 186
Barta, Milan 142	
Bartha Ferenc 96	Cseh Gergő Bendegúz 152, 155, 158
Bartošek, Karel 143, 144	Csillag Mátyás 94, 95
Batha Jenő 177, 243, 244	
Baucsek Csaba 142	
Beke József 226, 228, 229, 235, 240, 241, 247, 248	Dalmady György 107, 109, 110, 111, 112, 199, 200
Bencsik Gábor 267, 268	Dan, Josua 74
Bentzur Zéew 95	Day, Barry 264

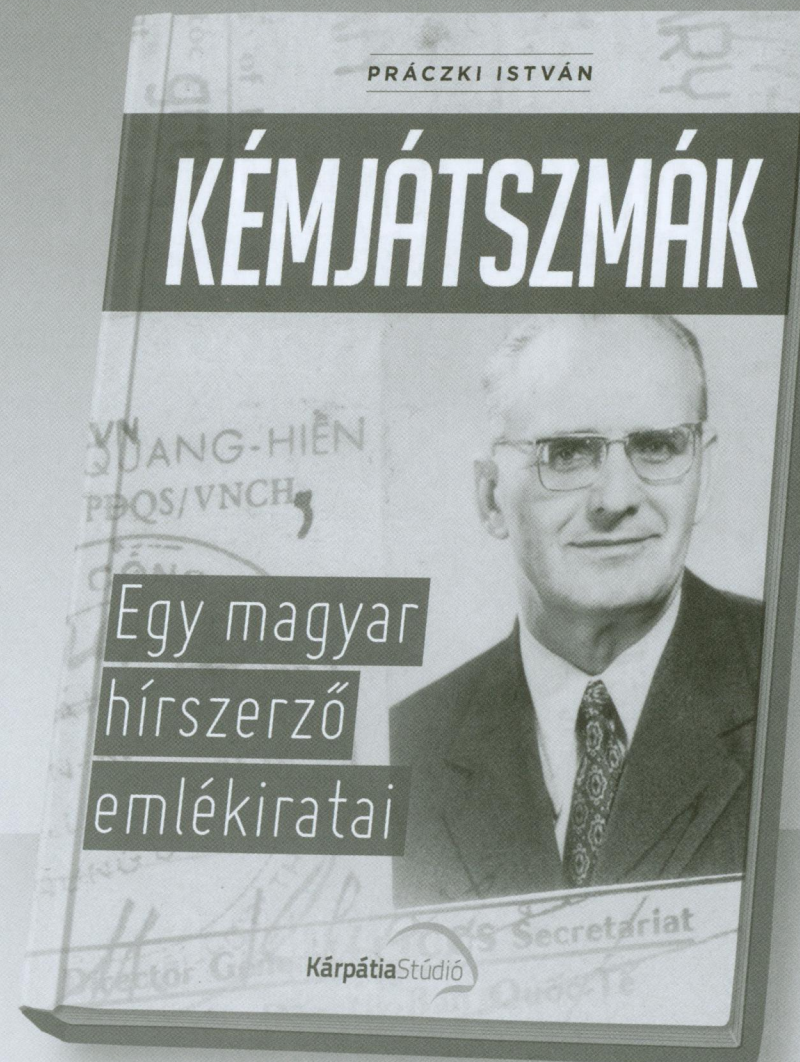
Dee, Jean Baptiste 219
 Demcsák Sándor 94, 117
 Dénes Sándor 164, 231, 240
 Dequelle, Renate 258
 Dersi Gyula 237
 Derzsi Sándor 212
 Dévai István 80, 110
 Dézsy Zoltán 54, 56, 88
 Domonkos László 13
 Dopagne, Georges 202, 203,
 204
 Engels, Friedrich 274
 Eörsi Mátyás 65, 191
 Eröss Ferenc 70, 188, 189
 Éles Tibor 179, 193, 237
 Faludy György 110
 Falus György 231, 237, 239,
 241, 242, 248
 Fazakas Szabolcs 36
 Fazekas István 257
 Fehér Béla 13
 Feith Andor 249
 Fejti György 98
 Fekete János 46, 56, 74, 76, 95,
 97, 98, 117
 Ferenczy, Josef von 109, 198,
 246, 247
 Frei, Otto 271
 French, Catherine Mary 139
 Gandhi, Indira 23
 Gazdag Ervin 173
 Gergely Miklós 80
 Germuska Pál 124
 Gerő László 51, 53, 54, 55
 Gombó Pál 135
 Göncz Árpád 112, 268
 Greguss Ferenc 62, 234
 Griga Ferenc 110
 Gross, Babette 128, 245
 Grósz Károly 97, 98
 Gyapay Dénes 206
 Gyáros László 180
 Gyurcsány Ferenc 180
 Halász András 13
 Halász Ferenc 225, 226, 227,
 244, 248, 249, 250, 251, 254
 Hamvas Béla 275
 Hanthy Kinga 13
 Haraszi Miklós 48
 Hargitai György 38, 39, 40
 Harsányi Zoltán 252
 Havasi László 226
 Haynal Kornél 193, 271
 Hermann, Jean-Maurice 141
 Hidasi János 167
 Hidasi Jánosné 167
 Hitler, Adolf 128, 129
 Horn Gyula 36
 Horváth Attila 151
 Huszár Tibor 151
 Ilkei Csaba 54, 88
 Ivanics István 62, 63, 233-235,

265
 Jakeš, Miloš 61, 221
 Jerofejev, Pavel 196, 215
 József Attila 277
 Jutasi Dezső 242
 Kádár János, 16, 17, 43, 59, 60,
 63, 64, 73, 79, 91, 137, 143,
 150, 151, 152, 154, 171, 172,
 241, 253, 271, 272
 Kadhafi, Moammer 40, 119,
 122-124
 Kalmár György 218
 Kalmár Melinda 146, 152
 Kapalyag Imre 204
 Kapás Pál 82, 171
 Karpov, Sz. Sz. 153
 Kató Árpád 164, 239
 Kenedi János 165, 166
 Kennan, Geroe F. 280
 Kertész Róbert 47
 Kéthly Anna 70, 189
 Khomeini ajatollah 92
 Király András 198, 201
 Kis-Benedek József 171, 172,
 255
 Klein Dávid 260
 Knobloch, Jaroslav 141
 Koch, Stephen 246
 Kolesza Sándor 69, 191
 Koleszár Miklós 251, 253,
 254, 258
 Komlós János 241
 Korem, Paul 73
 Korom Mihály 55
 Korzil, Heinrich 89, 90, 91, 99,
 101, 102, 104
 Kotek, Joël 244, 244
 Kováts Ildikó 149, 154, 162,
 272
 Kowalczyk, József 141
 Krahulcsán Zsolt 155
 Kreisky, Bruno 194, 198
 Krjucskov, Vlagyimir 150
 Kubka, Jiří 139, 140, 144, 196,
 201, 257, 267
 Kunos Péter 109
 Laczkó György 241
 Lakatos Ernő 234
 László Gyula 202, 206
 Lázár Imre 243, 246
 Lenin, Vlagyimir Iljics 274
 Libik, André 246, 247, 260
 Lóránt László Endre 195, 196
 Lőrincz Irén 62, 234
 Lukács, John 276
 Lutz József 162-164
 M. Kiss Sándor 13, 225, 273,
 278, 281
 Madari Dániel 167
 Márai Péter 110
 Márai Sándor 110, 281
 Marjai József 95-98, 123
 Markotán Benedek 254
 Markovits Béla 55

Marx, Karl 274
Mátraházi Elemér 213
Megyeri Károly 163, 222, 223, 266, 267
Meisner, Jiří 143, 144
Miklódy Zoltán 203
Molnár János 110
Moskovics, Simon 45, 46, 95
Mussolini, Benito 129
Müller Gabriella 142, 153
Müller Rolf 155
Müller, Richard 39, 121
Münzenberg, Willi 127, 128, 245
Nacs Sándor 117
Nagy László 197
Németh Miklós 56, 97, 98
Nenning, Günther 192, 193, 196, 197, 201, 207
Nordenstreng, Kaarle 139, 140, 160, 267, 268, 269
Novotný, Antonín 143
Obersovszky Gyula 161
Okváth Imre 158, 225
Oláh Éva Magdolna 185
Oláh János 180, 181, 197, 198, 200, 215
Orlov, K. 201
Pálffy József 222, 272
Pehe, Jiří 143, 221
Pelle János 142, 233, 234
Péter Béla 263
Péter Gábor 51, 74
Petőfi Sándor 11
Petritsch, Wolfgang 194
Peyer Károly 189
Pikous, Jaroslav 62, 234
Pirityi Sándor 152
Polgár Dénes 67, 174
Pollák Miklós 264
Pór Edit 152, 155
Práczki István 203, 253-255, 257, 262
Rajk László 47
Rajnai Sándor 184
Rákosi Mátyás 59, 68, 137, 168, 271, 274
Randé Jenő 177
Regős (Rausch) János 68, 168-170, 186-188
Reisch Ernő 107, 108
Rényi Ervin 115
Rényi Gábor 114-117
Rényi István 240
Rényi Péter 115
Rényi Tamás 242
Rich, Marc 96, 97
Roszol János 186
Röpke, Wilhelm 280
Russay István 88, 93, 98, 100, 105
Rybka Géza 220
Rydberg, Kaisu 141

Salfai István 164
Salusinszky István 29, 46, 81, 93, 94, 98
Sanbar, Moshe 95
Sárközi Sándor 67, 174
Schlenker, T. A. 116
Schmidt, Oscar J. 55, 56
Schneider, Alfred 197
Sebestyén György 198, 199, 243
Serafino, Santi 185, 186
Serényi János 69, 190
Siklósi Norbert 60, 109, 110, 149, 151-156, 167, 178, 188, 192, 193, 196, 202-204, 208, 224, 225, 227, 229, 252-256, 262
Simányi József 149
Simon Ferenc 234, 236
Simon Iván 117
Sipos Levente 166
Smith, K. G. 117
Soltész István 55
Soós Mihály 13
Soros György 43, 49
Stark György 62, 219, 222, 231, 234-237, 240, 243, 247, 248
Stróger Pál 190
Sumilov, V. T. 260
Švestka, Oldřich 159
Swraj, Paul 23, 24
Szabó János 69, 173, 188
Szakács Árpád 13
Szakasits Árpád 153
Szalai Béla 211
Szarka Károly 76
Szekér Gyula 55
Szekér Nóra 13
Szélig Imre 70, 189
Szemes Piroska 238
Szendrő László 73
Szerb Antal 276, 280
Szilágyi József 114
Szimon József 69, 169, 190
Szolnok Péter 158, 159, 167, 218
Szombath Jenő 227, 228, 248
Szőnyi Tamás 199
Szőnyi Olga 100-103
Sztálin, Joszif Visszarionovics 59, 60, 71, 128, 130, 136, 137, 245
Szurdi István 184
Szurkov, Alexej 139
Szűcs Ferenc 69, 188
Takács Róbert 152, 154, 156, 239
Tatár Imre 162
Teszár József 256, 263, 264
Tóth Eszter 158, 166
Tóth József 98, 100, 105
Tömpe István 97
Trkala Mária 190
Száborszky József 74

Ujváry Gábor 214
 Újváry Sándor 110
 Ulčák, Dušan 267
 Ulfkotte, Udo 64, 126, 136,
 272
 Unger Gabriella 158
 Ungvár Jenő 108
 Ungváry Krisztián 166
 Vadász Ferenc 151
 Vajda Péter 179, 222, 266
 Várkonyi István 239
 Várkonyi Péter 233
 Vécsey György 202, 205
 Veres János 222
 Veress Péter 55
 Vogel, Kurt 223
 Vohnout, Jozef 156, 157
 Webenau, Robert Weber von
 164, 195
 White, Aidan 267, 268
 Zele Ferenc 224

Práczki István, az egykori „magyar James Bond” nem az a karatézó, hangtompítós revolverrel hálósobákba lopakodó, helikopterre kapaszkodó sármőr, mint amit a filmekből ismerünk, hanem egy információkat gyűjtő, tárgyaló, nyelveket beszélő, talpraesetten küzdő kém. Filmbe illő ügyei viszont neki is voltak. Emlékiratain keresztül betekintést nyerhetünk a titkosszolgálat rejtélyes világába, megismerhetjük, miként működött a katonai hírszerzés a kiképzéstől az éles bevetésekig. De megtudhatjuk például azt is, miért jutott kiemelkedően fontos szerep a magyar delegációnak a vietnami háború záró fejezetében. Práczki István memoárja kuriózum, a hírszerzői munkával kapcsolatos kulisszatitkok eleddig ismeretlenek voltak mind a nagyközönség, mind a történészek számára.

A hidegháború időszaka a kémjátszmák története volt, és bármilyen hihetetlen, Magyarország mindebben nagyon fontos szerepet játszott. Magyar titkos ügynökök nyüzsögtek a világ legfontosabb ipari létesítményei körül, megszerezve akár a legérzékenyebb technológiákat is, de sikeres tevékenységük fedésében egy rejtélyes pénzügyi-gazdasági hálózat is kiépült a hetvenes-nyolcvanas évekre: létrejött a vadszocialista offshore-birodalom.

A titkosszolgálatoknak titkos ügyleteikhez titkos pénzekre is szükségük volt. A kommunizmus idején valutakitermelésnek nevezték azt a tevékenységet, amellyel konspiratív pénzeket és plusz költségvetési forrásokat biztosítottak a hírszerzés számára. Közben elképesztő vagyonok vándoroltak az ebben szerepet játszó személyek zsebébe.

Borvendég Zsuzsanna történész tavaly a Magyar Idők hasábjain izgalmas sorozatban fedte fel a kommunista diktatúra haszonélvezőinek, az ország kirablásában és eladásításában szerepet játszó személyek, esetek hátterét. Korábban pedig a Nemzeti Emlékezet Bizottsága által kiadott Újságírásnak álcázva című kötetben mutatta be, hogy a mindmáig létező Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÜOSZ) miként vett részt az ország vagyonának megcsapolásában. Milyen feladatokat kapott a KGB fedőszervezetétől a MÜOSZ? Hogyan hajtotta végre ezeket? Miként épült be a magyar belügyi és katonai titkosszolgálat az újságíró-szövetségbe? Milyen vállalatok működtetésével gazdagították a KGB számláit a magyar sajtóirányítás prominensei? Kik voltak azok a személyek, akik működtették ezt a mechanizmust? Ez a könyv évek óta hozzáférhetetlen, ezért döntöttünk most úgy, hogy A kádári Magyarország titkos élete sorozattal együtt ismét kiadásra kerül.

BORVENDÉG ZSUZSANNA a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett történelmi diplomát 1999-ben, 2001-ben pedig lediplomázott a PPKE Jog- és Államtudományi Karán is. A PPKE BTK doktori iskolájában 2016-ban védte meg disszertációját, amelynek címe: Újságírók és külkereskedők a Kádár-rendszer hírszerzésében. 1999–2019 között tudományos kutatóként dolgozott az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában, jelenleg a Magyarságkutató Intézet Történelmi Kutatóközpontjának tudományos munkatársa. Kutatási területe Magyarország 1945 utáni története, a titkosszolgálatok és a politikai rendőrség működése. Főbb munkái: *Az impexek kora* (NEB, 2017.) és *A Cég megnyertjei – a megnyertek cégei* (ÁBTL–NEB, 2018.)

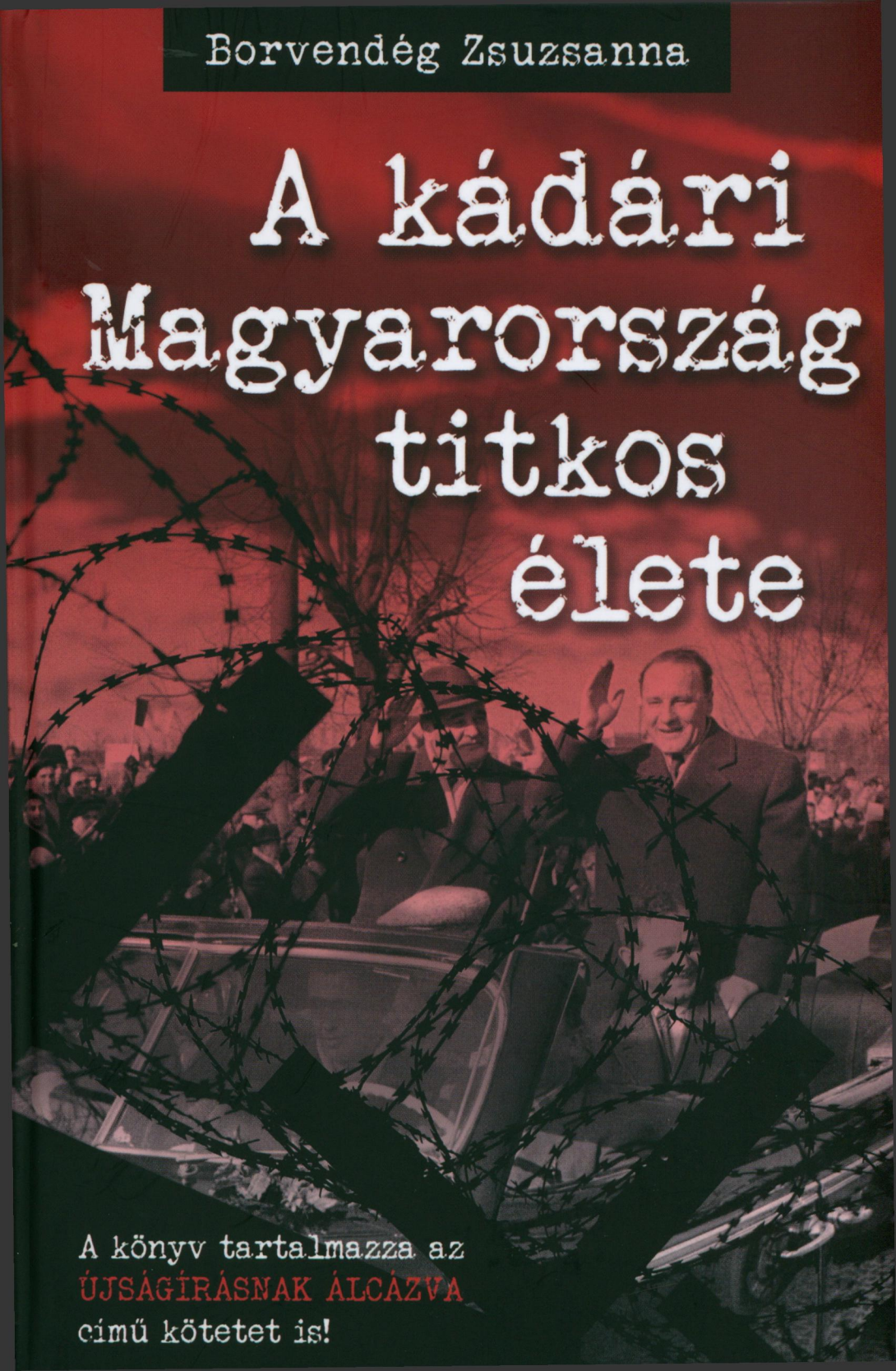
2990 Ft

9 786155 374340 >

Borvendég Zsuzsanna

A kádári Magyarország titkos élete

A könyv tartalmazza az
ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA
című kötetet is!